

Del^fia

Batavorum

jaarboek
24 ✖ 2014

Jaarboek Delfia Batavorum
24 - 2014

Jaarboek Delfia Batavorum 24 - 2014

Historische Vereniging Delfia Batavorum
Delft 2015

Rectificatie

In de titel van het artikel van Dennis de Kool over de beeldhouwer Johannes Franciscus Maes in Jaarboek 2013, is ten onrechte het jaartal 1769 vermeld. Dit moet zijn: 1759.

ISSN 0927-409X

Dit jaarboek is een uitgave van de Historische Vereniging Delfia Batavorum,
secr. Oranje Plantage 39, 2611 TK Delft, <http://www.delfia-batavorum.nl>

Redactie:

Wilma van Giersbergen, voorzitter,

Jos Hilkhuijsen,

Marie-Louise ten Horn-van Nispen

Peter van der Krogt, eindredacteur,

Peter van der Kruk,

Ria van der Meer, secretaris

(Buitenwatersloot 336, 2614 GR Delft, e-mail riameer@online.nl)

Illustratieredactie: René van der Krogt

Advertenties: Paul Naaborg

Druk- en bindwerk: Twigt GrafiMedia, Moordrecht

© 2015 De auteurs en Historische Vereniging Delfia Batavorum

Foto op omslag: Het monument voor Koningin Wilhelmina bij het Kalverbos.

Foto blz. 2: Ter gelegenheid van de viering van 100 jaar onafhankelijkheid in 1913, werd ook de Pieterstraat versierd met een ereboog, vlaggen en guirlandes.

(zie blz. 157-166).

Inhoud

Themanummer: Tweehonderd jaar Koninkrijk

Redactioneel	7	<i>Marie-Louise ten Horn-van Nispen</i> Delft viert 100 jaar Koninkrijk: De onafhankelijkheidsfeesten van 1913	157
Historische Vereniging Delfia Batavorum	9	<i>Wilma van Giersbergen</i> Erwin Dolder, couturier van koningin Juliana	169
Jaarverslag over 2014	11	<i>Gertjan van der Harst</i> De Le Comteprijs 2013	175
<i>Gab Lansbergen</i> Kroniek over 2014	25	<i>Jorrit van Horsen en Bas Penning</i> Archeologische kroniek over 2014	181
<i>Wilma van Giersbergen</i> Tweehonderd jaar predicaat Koninklijk en Hofleverancier in Delft: 1815-2015	51	<i>Wilma van Giersbergen, Jos Hilkbuijsen en Max van Noort</i> Delfiana	185
<i>Peter van der Krogt</i> Het Koninkrijk in de Delftse openbare ruimte	79	<i>Peter van der Krogt</i> Nieuwe straatnamen in Delft 2014	197
<i>Peter van der Kruk</i> Delft, november 1813	93	<i>J.A. Meter Hagg</i> Publicaties over Delft of door Delfttenaren 2014	199
<i>Wilma van Giersbergen</i> De bijzetting in Delft van Willem I (1772-1843), koning van Nederland: Een koninklijke begrafenis met een zwart randje	105	Het gemeentebestuur van Delft in 2014	204
<i>Theo van der Heijden</i> J.J.F. Wap (1806-1880): Dichter voor God, vorst, volk en vaderland	115	De Delftse bevolking	205
<i>Alexandra Oostdijk</i> Geschenken voor Willem III. Kunstenaars eren de koning: Paul Tetar van Elven en het koningshuis	131	Over de auteurs	207
<i>Kees van der Wiel</i> Gedwongen Oranjeliefde	143	Lijst van adverteerders	209
		Fotoverantwoording	211
		Naamregister	213

De redactiecommissie van de Historische Vereniging Delfia Batavorum draagt dit jaarboek op aan

Irene Leupen

vanwege haar vele activiteiten op cultuurhistorisch gebied. Zij levert daarmee een grote bijdrage aan de bevordering van de kennis van de Delftse geschiedenis.

De jaarboeken 1991-2013 zijn opgedragen aan (het jaarboek 2012 had een beperkte omvang wegens de uitgave van de Canon van Delft en is daarom niet aan iemand opgedragen):

H.W. van Leeuwen (1991)
Ir. H.H. Vos† en mw. W.M. Vos-de Koning† (1992)
Drs. A.J.H. Rozemond† (1993)
A.C. Kleyweg† (1994)
J. Grakist (1995)
Mr. H.V. van Walsum (1996)
Ir. W.F. Weve (1997)
B.K.P. Griffioen en mw. M.C.M. Griffioen (1998)
Mw. G.T.M. Gerritsma (1999)
Mw. P.C. van der Heijden-Wolfhagen† (2000)
Drs. J.L.W. van Leur (2001)
Mw. drs. L. Thijsse (2002)
P.A. van Koppen† (2003)
Ing. W.A.G. van Leeuwen (2004)
mw. A.M. Bergman† (2005)
Jan, Willem en Gerrit Mensert (2006)
Max van Noort (2007)
Het Gilde Delft Stadswandelen (2008)
Dr. H.L. Houtzager (2009)
R.A.J. van der Krogt (2010)
A. Struijk (2011)
Marilyn Warman (2013)

Redactioneel

Op 30 november 1813 landde prins Willem Frederik van Oranje-Nassau, zoon van de laatste stadhouder Willem V, op het strand van Scheveningen. Op 30 maart 1814 volgde zijn inhuldiging als soeverein vorst Willem I in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. De 'kroon op zijn werk' was de inhuldiging als koning op 21 september 1815 in Brussel.

De redactiecommissie kon eenvoudig weg niet om de herdenking van deze historische gebeurtenissen heen, zeker niet omdat Delft bekend staat als dé Oranjestad. Afwijkend van andere jaarboeken is deze vierentwintigste editie dan ook een themanummer geworden, namelijk 200 jaar Koninkrijk. Besloten werd dat de redactieleden de artikelen zouden schrijven, daar waar nodig aangevuld met gastredacteurs.

Het resultaat is dat we u negen artikelen kunnen aanbieden. Het artikel van Peter van der Kruk vangt aan in 1813, het jaar van de omwenteling, kort voordat de Fransen uit ons land werden verdreven. Hij neemt daarbij twee verslagen als uitgangspunt: het dagboek van burgemeester Hendrik van Berckel, die de roerige dagen in 1813 van nabij meemaakte, en de publicatie van archivaris Christiaan Dirk Goudappel uit 1961. Een ander ooggetuigenverslag is dat van Quirijn Verhuel aan wie de zorg voor het lijk van de op 12 december 1843 overleden koning Willem I was toevertrouwd. Wilma van Giersbergen gaat in op de moeizame tocht van 's Lands werf in Rotterdam, waar het lijk lag opgebaard, naar Delft, waar de koning werd bijgezet in de koninklijke grafkelder.

Voor sommige mensen ging de oranjeliefde zo ver dat ze elke gelegenheid aangrepen om hun trouw te betonen. Een voorbeeld is de letterkundige Jan Wap, die enkele jaren in Delft woonde. Theo van der Heijden schrijft over de vele gelegenheidsgedichten die Wap voor Oranje wrochtte. Ook kunstenaar Paul Tetar van Elven droeg, samen met enkele familieleden, bij aan het oranjegevoel. Alexandra Oostdijk beschrijft de achtergrond van de prachtige huldeblijken aan koning Willem III in 1874 en 1879, die afgelopen jaar in Museum Tetar van Elven te zien waren.

De oranjetrouw van de Delftse bevolking was zo groot dat het bijna onmogelijk was geen aanhanger te zijn. Dat blijkt wel tijdens de inhuldiging van koningin Wilhelmina op 6 september 1898, die uitmondde in fikse rellen in de stad. Kees van der Wiel laat zien aan welke agressie de niet-oranjezinden bloot stonden. Heel anders ging het er aan toe in 1913, bij de viering van 100 jaar Koninkrijk, waarvan Marie-Louise ten Horn-van Nispen verslag doet. Het lijkt erop dat de enigen die toen roet in het eten gooiden, de weergoden waren.

Om klanten aan zich te binden, loofde de koning(in) de predicaten Hofleverancier en Koninklijk uit. Delft kende de afgelopen twee eeuwen zo'n dertig bedrijven, die zich op die manier wisten te onderscheiden. Wilma van Giersbergen gaat in op de bedrijven die deze eer toekwam en nog steeds toekomt. Kortstondig woonde na de oorlog de befaamde Zwitserse couturier Erwin Dolder, de per-

soonlijke kledingadviseur van koningin Juliana, in Delft. Wilma van Giersbergen trachtte de vragen omtrent zijn verblijf in de stad te beantwoorden. Peter van der Krogt nam een kijkje in de stad en vertelt u wat er in verleden én heden in Delft aan straatnaamgeving te vinden was en nog is en die ons herinnert aan 200 jaar Koninkrijk.

Uiteraard is de redactie veel dank verschuldigd aan de auteurs en bezorgers van deze artikelen, evenals aan hen die de vaste rubrieken verzorgden. Daarnaast zijn we onze adverteerders bijzonder erkentelijk voor hun bijdrage aan de uitgave van ons historisch jaarboek.

De redactie

Historische Vereniging Delfia Batavorum

Opgericht 30 oktober 1935

Ereleden

P. Bouwmeester† (1950)
Mr. G.E. van Walsum† en mw. mr. J.M. van
Walsum-Quispel† (1951)
Mr. H.E. Phaff† (1952)
P.C. Visser† (1959)
J. van Oel† (1969)
Jkvr. dr. C.H. de Jonge† (1970)
C.D. Goudappel† (1976)
A.J.J.M. van Peert† (1977)
G.G. Kunz† (1982)
Mw. J.M. de Wijs-Kamp† (1984)
Drs. A.J.H. Rozemond† (1985)
Ir. K.J.H.W. Deent† (1996)
Dr. M.A. Verschuyl (1997)
Prof.dr. J.J. van Loef (1998)
Ir. J.F. van Heel (2000)
Dr. H.L. Houtzager (2006)
Drs. W.H.M. Aalbers (2006)
M. van Noort (2011)
Mw. drs. G.D. van Walsum-Kieft (2013)

Delfia Batavorumprijs (J.W. Blokpenning)

D. Wijbenga† (1993)
Drs. A.J.H. Rozemond† (1994)
Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft
(1995)
Redactiecommissie Delfia Batavorum (1996)
Projectgroep Delfts Aardewerk (2001)
Midden-Delfland Vereniging (2003)
H.W. van Leeuwen (2005)
Dr. W.C.M. Zwennis† (2007)
Mw. drs. M.A. van der Meer (2010)
Ir. W.F. Weve (2010)

Le Comteprijs

Dr. F. Spies (1999)
Ir. en mw. J. Koelstra-van der Struif (2000)
J.C. van Dijk (2001)
C. Koreneef (2002)

Stichting Sint-Hippolytuskapel (2003)
J. Coppoolse en mw. J. van Gastel (2004)
N. Peters (2005)
J.W. Versfelt en mw. E. Bekink (2006)
J.W.M. Ploegmakers en mw. A.H.J.
Ploegmakers-Talens (2007)
Vestia Delft (2008)
C.M. van der Woude (2009)
Mw. B. van Gelder (2010)
Gemeente Delft (2011)
Stichting De Witte Roos (2012)
R.Tamsma en mw. H. van der Woude (2013)

Bestuur

Ir. J.E.J. van Bergen (voorzitter)
Mw. drs. I.B. Jacobs (vicevoorzitter)
Mr. D.J. van Doorninck (secretaris) (tot
20 mei 2014)
Mw. mr. W.J.B. Claassen-Dales (secretaris)
(vanaf 20 mei 2014)
M.L. Hom (penningmeester)
Mw. dr. W.M.J.I. van Giersbergen (namens
de redactiecommissie)
Mw. J.H.M. van der Jagt-Toet (namens de
Commissie Behoud Stadsschoon)
P.D. van Tijn (namens de excursiecommissie)
Mw. M.F. van Bebber (commissaris lezingen)
Mw. drs. C.de Vree-van Wagtenonk (com-
missaris PR en media) (tot 20 mei 2014)

Convocaat/nieuwsbrief

Mw. drs. C. de Vree-van Wagtenonk (tot
20 mei 2014)
Mw. dr. W.M.J.I. van Giersbergen

Commissie Behoud Stadsschoon

Ir. P. Jonquière (voorzitter)
Mw. J.H.M. van der Jagt-Toet (vicevoorzitter)
Mw. W.C.E. Kemper-van Eendenburg
(secretaris)

Mw. ir. A. Keers
Ir. T. Remmerswaal
Drs. D.F.H. de Quartel

Redactiecommissie

Mw. dr. W.M.J.I. van Giersbergen (voorzitter)
Mw. drs. M.A. van der Meer (secretaris)
Drs. J.W.L. Hilkhuijsen
Mw. dr. L.C.W.J.M. ten Horn-van Nispen
Dr. P.C.J. van der Krogt
Drs. P. van der Kruk (vanaf 1 november 2014)

Excursiecommissie

P.D. van Tijn (voorzitter/secretaris)
G.L.S. van den Akker (tot september 2014)
Mw. A.E. Mooij-Groenhof
Mw. drs. W.C.P. Steuteknuel (vanaf
september 2014)

Commissie Lezingen

Mw. M.F. van Bebber

Commissie voor de Le Comteprijs

Drs. W.H.M. Aalbers (voorzitter)
Ir. W.F. Weve (secretaris)
Ir. G. van der Harst

Webmaster / internetredactie

Mw. J.S.L. Omvlee

Intermediair Boeken over de (Delftse) geschiedenis

Mw. drs. E.H. Olsder-Toxopeus (voorraad
inzien via de website)

Adverteerders Jaarboek

P. Naaborg

Kroniek

G.L. Lansbergen

Stichting Geschiedschrijving Delft

Mr. W.E. Merens (voorzitter)
Mr. D.J. van Doorninck (secretaris)
R. Winkels (penningmeester)
Ir. J.E.J. van Bergen
Mr. N.P.O. Ruysch
Mw. drs. G. D. van Walsum-Kieft
Mw. N. Verschoor
Dr. G. Verhoeven (adviseur)
B. van der Wulp (adviseur)

Vertegenwoordigingen namens Delfia Batavorum

Leden van de Commissie Behoud
Stadsschoon maakten deel uit van het
Platform Spoor en van het Netwerk
Strategische Monumentenzaken Delft.

Jaarverslag over 2014

Vereniging en bestuur

In de Algemene Ledenvergadering van 20 mei 2014 werd afscheid genomen van Dami van Doorninck, die gedurende acht jaar secretaris was. Naast het secretariaat voerde Dami bezwaar- en beroepsprocedures voor de vereniging, onder andere tegen de omgevingsvergunning voor de reconstructie van het Bolwerk vanwege de daarin voorziene derde, meest westelijke (fiets)brug, en tegen het bestemmingsplan Binnenstad 2012 op het punt van de niet-gegarandeerde 'gladde stegenwanden'. Kenmerkend was zijn snelle verslaglegging van bestuurs- en commissievergaderingen: soms waren binnen drie uur na het sluiten van de vergadering de notulen gereed.

Op de genoemde datum trad ook Carola de Vree-van Wagtenonk (Commissie PR en media) af. Dank zij haar activiteiten op het gebied van PR en communicatie zijn op verschillende punten vernieuwingen doorgevoerd, onder meer de introductie van Twitter en het benaderen van nieuwe groepen belangstellenden. Van Carola is op informele wijze afscheid genomen.

Afgezien van de gebruikelijke huishoudelijke zaken is in dit bestuursjaar tevens aandacht besteed aan de voorbereidingen van het zestiende lustrum in 2015. Besloten is om deze keer de lustrumcommissie uit bestuursleden samen te stellen, mede vanwege de gewenste nauwe samenwerking met de Stichting Geschiedschrijving Delft die in dit jaar het standaardwerk *De Geschiedenis van Delft* zal uitgeven. De stadsgeschiedenis van Delft is dan ook het thema van deze tachtigste verjaardag. Historische (gezins-)wandelingen, een boottocht, en dia- en filmvoorstellingen staan op het programma. Daarbij zullen onderwerpen uit de *Canon van Delft* als leidraad dienen. De al in het jaarverslag 2013 genoemde samenwerking met de VAK zal vorm krijgen in een scholierenproject rond de kunstenaars Johannes Vermeer en Jan Schoonhoven. De door het Rabobank Coöperatiefonds verstrekte donatie van 4000 euro voor dit project Delft Talent is hierbij een flinke steun in de rug.

Van de hierboven genoemde *Canon van Delft* kon in 2014 mede dankzij de vertalarbeid van Marilyn Warman een Engelstalige versie worden uitgegeven. Ook naar deze versie is veel vraag.

Uiteraard was er dit jaar weer veel aandacht voor een aantal belangrijke ontwikkelingen. Op 19 maart vonden gemeenteraadsverkiezingen plaats en werd er een nieuw college van B&W gevormd door grotendeels dezelfde partijen als in de voorafgaande periode. Het bestuur heeft kennisgemaakt met de nieuwe wethouders Ferry Förster (onder andere Cultuur en Binnenstad) en Lennart Harpe (onder andere Spoorzone). Op 7 mei hebben twee bestuursleden in een informatiebijeenkomst voor maatschappelijke organisaties aan de kersverse fractievoorzitters ui-

teengezet waar Delfia Batavorum voor staat en door middel van welke activiteiten zij haar doelstelling tracht te bereiken.

Daarbij is de voorkeur uitgesproken voor dialoog vooraf met stadsbestuur en ambtenaren als het gaat om het behoud van stadsschoon, boven het aantekenen van bezwaar achteraf.

Ondanks de gemeentelijke bezuinigingen heeft Museum Prinsenhof een revival laten zien. Het is op 23 mei heropend door koning Willem-Alexander met een moderne presentatie van de speerpunten Willem van Oranje, Delfts Blauw en het Vernuft van Delft. De als interim aangetreden Patrick van Mil is benoemd tot nieuwe directeur van Erfgoed Delft met als opdracht de ingezette vernieuwing van de drie eenheden Museum, Archief en Archeologische Dienst te voltooien. Samen met de vernieuwde vereniging Vrienden van het Prinsenhof gaat het museum ook een programma met lezingen en andere activiteiten organiseren. Waar relevant zullen zij ook met Delfia Batavorum samenwerken, zoals voor het lustrumjaar reeds is voorzien. Ook de samenwerking met betrekking tot het blad *Delf* wordt voortgezet, met lagere productiekosten.

Voor de realisatie van Het Prinsenkwartier zijn belangrijke stappen gezet. In het voorjaar van 2015 zal het gebouw van het voormalige Museum Nusantara zijn verbouwd ten dienste van een coöperatie van culturele instellingen op het gebied van kunst en debat. Er zal nog worden nagegaan of deze locatie voldoende geschikt is voor de lezingen van Delfia Batavorum.

Op 2 september is in het voormalige TH-gebouw waarin vroeger de afdeling Weg- en Waterbouw gehuisvest was, een plaquette onthuld ter herinnering aan de eerste massale staking tegen de bezetter. Na een toespraak door Frans van Hasselt tot honderden medestudenten werd in dit gebouw tot staking besloten. De voorzitter van onze vereniging heeft deze plechtigheid bijgewoond.

Op 1 oktober heeft de voorzitter van onze vereniging de gerestaureerde harnashandschoen uit Spoorzone Delft in het informatiecentrum Delft Bouwt onthuld na een welkomstwoord door wethouder Lennart Harpe.

Voorts gaven voorzitter en secretaris acte de présance bij het lanceren van de nieuwe website over Delfts Blauw. Dit is een gemeenschappelijk project van Museum Prinsenhof en onder andere het Gemeentemuseum Den Haag en het Rijksmuseum Amsterdam.

Aan de vernieuwing van de website is door enkele bestuursleden samen met de webmaster en externe begeleiding gewerkt. Het komend jaar zal de vernieuwing geëffectueerd worden. De website zal een modernere uitstraling krijgen en meer functies kennen, zonder dat kenmerkende en facilitaire rubrieken, zoals Delftse verhalen en de boekentafelverkoop, zullen verdwijnen. Op Twitter heeft de vereniging thans 187 volgers.

Stichting Geschiedschrijving Delft

Dit jaar ging de meeste aandacht van de stichting uit naar het voorbereiden van het beoogde boek over de stadsgeschiedenis. De auteurs waren intensief bezig met het verzamelen van materiaal en het schrijven van teksten. Samen met hen heeft het bestuur van de stichting W BOOKS als uitgever gekozen. Voorts is besloten het boek te presenteren op de dag waarop het lustrumfeest van Delfia Batavorum zal plaatsvinden: 15 november 2015.

Ingrid van der Vlis heeft het stokje van Gerrit Verhoeven overgenomen om de Delftse inwoners maandelijks in *Delft op Zondag* iets te laten zien van de interessante onderwerpen die zij in het verzamelde materiaal heeft gevonden.

In mei is de tweede bijeenkomst voor donateurs gehouden. Vertegenwoordigers van organisaties en fondsen, en particulieren werden ontvangen in het prachtige gebouw van het Hoogheemraadschap Delfland waarbij de dijkgraaf M. van Haersma Buma als gastheer optrad. De beide auteurs verzorgden op aansprekende wijze de inhoudelijke bijdrage.

Uiteraard zijn ook de activiteiten om bijdragen van fondsen, bedrijven en instellingen, en particulieren te werven voortgezet, maar de mogelijkheden raken langzamerhand uitgeput. Alles bijeen heeft de sponsorcommissie van de stichting een geweldig succes geboekt met het bijeen brengen van een bedrag van ruim 230.000 euro ultimo 2014.

Le Comteprijs 2013

De nominaties door de Le Comtecommissie waren dit jaar, hoewel alle van hoog niveau, nogal ongelijksoortig. Ze varieerden van een keramisch monument (de Delftse Tegelmannen) tot de restauratie respectievelijk de renovatie van woonhuizen (Nieuwe Plantage 1 en Scheepmakerij 9). Met als leidraad de kwaliteit van het initiatief en de invloed die het heeft op de omgeving, heeft het bestuur voor het project Scheepmakerij 9 gekozen. Het gaat hier om nieuwbouw achter een oude voorgevel, op een locatie die verder helemaal gesloopt is. De invloed van dit project op de rehabilitatie van het gebied Scheepmakerij heeft voor het bestuur de doorslag gegeven. Ook de publieksprijs, uitgelooft door *Delft op Zondag*, werd aan dit initiatief toegekend.

Lezingen 2014

Dit jaar organiseerde Delfia Batavorum zeven lezingen, waarvan de septemberlezing in samenwerking met de vereniging Vrienden van Het Prinsenhof. Het bestuur is blij met gemiddeld tachtig á negentig bezoekers per lezing, die de weg naar de nieuwe locatie in De VAK wisten te vinden. Verheugend is ook het toenemend aantal niet-leden dat bij een lezing met de vereniging kennismakt.

Dr. Merlijn Hurx opende op 23 januari het jaar met de lezing *'Sterarchitecten' in Delft: de opkomst van de architect in de middeleeuwen*.

In de late middeleeuwen maakte de bouwwereld in de Nederlanden een uitzonderlijke ontwikkeling door. Grote publieke bouwwerken als kerken en stadhuisen kwamen, in tegenstelling tot elders in Noord-Europa, niet in eigen beheer tot stand, maar werden steeds vaker openbaar aanbesteed. Aannemers konden verschillende producten aanbieden, variërend van prefab bouwpakketten in natuursteen tot oplevering van een compleet gebouw. Deze nieuwe manier van werken vergde een andere rol van de architect dan voorheen. De architect was niet meer de voorman op de bouwplaats, maar een adviseur van de opdrachtgever. Hij specialiseerde zich in het ontwerp en de coördinatie van het bouwproces. Merlijn Hurx ging in op deze ontwikkeling aan de hand van de twee grote kerken in Delft: de Oude en de Nieuwe Kerk. Merlijn Hurx promoveerde aan de Technische Universiteit Delft in 2010. Hij is momenteel als universitair docent middeleeuwse architectuurgeschiedenis verbonden aan de Universiteit Utrecht.

Historica en auteur Els Kloek sprak 20 februari over 'the making off' van *1001 Vrouwen*, een project waar ze acht jaar aan werkte en waaraan een kleine driehonderd auteurs bijdroegen. Ze formuleerde onder meer een antwoord op de vraag waarom dit naslagwerk over vrouwen in de Nederlandse geschiedenis zo'n verkoopsucces is. Els Kloek gaf speciale aandacht aan de meest spraakmakende vrouwen uit Delft en omgeving, zoals burgemeestersdochter Agatha Welhouck, Maria van Schie - dichteres en getrouwd met patriot en schrijver Gerrit Paape - en de zalig verklaarde begijn Geertrui van Oosten. Els Kloek publiceerde in 2009 het veelgeprezen *Vrouw des huizes. Een cultuurgeschiedenis van de Hollandse huisvrouw*. In 2013 maakte ze furore met het naslagwerk én de tentoonstelling *1001 Vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis* en in 2014 verscheen *Kenau en Magdalena, Vrouwen in de Tachtigjarige Oorlog*.

Maria van Schie, dichteres en vrouw van patriot Gerrit Paape.

Toneel- en romanschrijver Jan van der Mast hield 20 maart een lezing over *Agneta van Marken-Matthes*. Van der Mast werkt aan een roman over deze bijzondere vrouw naar wie het Agnetapark is genoemd. Eind negentiende eeuw realiseerde het echtpaar Van Marken in Delft hun grote droom: een aantal degelijke arbeiderswoningen in een gezonde omgeving. De fabriekskolonie omvatte 78 woningen, vrij gelegen in een idyllisch park. Domineeszoon Jacques van Marken geloofde heilig in de verzoening tussen arbeid en kapitaal, en wilde dolgraag te midden

van zijn arbeiders wonen. Zo betrok het echtpaar in het voorjaar van 1885 Villa Rust Roest, feestelijk toegezongen door de parkbewoners. Het Agnetapark functioneerde als een kleine republiek. Agneta, geliefd onder de werkvrouwen, groeide uit tot parkmoeder. De verjaardag van Jacques werd gevierd als Gemeenschapsdag en door duizenden mensen bezocht. Een jaar later stortte de industrieel - pas 41 jaar - volledig in en moest gedwongen kuren in Duitsland. Echtgenote Agneta nam zijn taken op de Gist- en Spiritusfabriek waar, maar werd al snel onaangenaam verrast door de brief van een dame uit Rotterdam, die vroeg waar haar toelage bleef. Agneta koos voor een onconventionele oplossing en maakte een afspraak met de minnares van haar man. Terwijl Van Marken 230 kilometer verderop een heilzame waterkuur volgde, namen de dames een besluit dat hun toekomst ingrijpend zou veranderen.

Agneta van Marken-Matthes met pleegdochter Ada, ca 1889.

De boeiende geschiedenis van *Beschermd stadsgezicht TU-Noord* was op 24 april onderwerp van een lezing door bouwhistoricus ir. Gertjan van der Harst. Dit unieke gebied is in 2013 aangewezen als een beschermd Rijksstadsgezicht. Nergens anders staan zoveel universiteitsgebouwen, gebouwd tussen circa 1900 en 1940, bij elkaar. Al kort na de eeuwwisseling ontstond hier een stedelijke structuur die we nu als 'campus' aanduiden, al werd dat in die tijd niet zo bewust nagestreefd. TU-Noord is ook van grote betekenis voor de lokale Delftse geschiedenis. Sinds haar ontstaan in 1842, toen nog als Koninklijke Akademie, is de TU Delft onafscheidelijk met de stad verbonden. Dit gebied is de grootse getuige van een beslissende periode in de ontwikkeling van de TU Delft. Rond 1900 groeide deze instelling uit tot een grote universiteit en hier werd het fundament gelegd voor haar tegenwoordige, internationaal vooraanstaande positie. Voor modern onderwijs en onderzoek waren up-to-date gebouwen vereist. Al deze in veertig jaar gerealiseerde gebouwen vormen een staalkaart van de architectuur uit die periode. In de afgelopen vijftien jaar heeft de TU Delft deze gebouwen op enkele na verlaten. Intussen waren de meeste beschermd monument geworden. Gertjan van der Harst sprak over de opgave die het herbestemmen van deze grote complexen met zich meebrengt. Hij is er van overtuigd dat dit uiteindelijk zal slagen vanwege de vele kwaliteiten van het groene gebied en de monumentale gebouwen.

Hoogtepunt was de gezamenlijke lezing met de vereniging Vrienden van het Prinsenhof *Bezeten van muziek, het universum van Pierre van Hauwe*. Journalist en tekstschrijver Trudy van der Wees hield op 24 september in de Van der Mandelezaal 120 bezoekers in de greep van Pierre van Hauwe (1920 - 2009) met wie duizenden Delftenaren opgroeiden. Hij leerde hen zingen, muziek maken en muziek waarderen. Twee muzikale intermezzis omlijstten de lezing. Het ensemble Amazone Dots onder leiding van Michel Poels zong delen uit *Sonnengesang*, een compositie van Pierre van Hauwe. Bariton Michel Poels zong *Omnia sol temperat* uit de *Carmina Burana* van Carl Orff, met begeleiding op de piano van Gerard Bal.

Na de Tweede Wereldoorlog stond het muzikale leven in Delft op een laag pitje. Van Hauwe bracht daar verandering in door in 1946 het beroemde Delfts Madrigaalkoor op te richten, waarmee hij door Europa toerde. Hij leidde vanaf 1956 tot begin jaren zeventig de befaamde Volkszangdagen en gaf vanaf 1960 vorm en inhoud aan het Delftse muziekonderwijs op de Delftse lagere scholen en de Stedelijke Muziekschool. Van Hauwe ontwikkelde de muziekmethode *Spelen met muziek* die hij tot ver over onze landsgrenzen verspreidde.

Trudy van der Wees schreef in 2014 het rijk geïllustreerde boek *Bezeten van muziek. Het universum van Pierre van Hauwe* over deze bevlogen musicus die tot op hoge leeftijd internationaal actief bleef.

Pierre van Hauwe.

Op 30 oktober was het woord aan Aart Struijk, die het publiek bijna twee uur boeide met de lezing *Molen De Roos en de verdwenen molens van Delft*. Molen De Roos, de enig overgebleven molen van Delft, is ooit gebouwd op een rondeel van de stadswal. Het woonhuis is later om de molen heen gebouwd op de fundamenteen daarvan. Aart Struijk, als vrijwilliger actief als rondleider en museumbeheerder op museummolen De Vlieger in Voorburg, toonde verschillende typen molens en hun functies. Hij besteedde aandacht aan de vele molens die ooit in Delft stonden, zoals de moutmolens die draaiden voor de bierbrouwerijen en de verfmolens die grondstoffen maalden voor de plateelbakkerijen. Daarna ging hij in op de geschiedenis van molen De Roos en diens voorganger, de oude Gasthuismolen van het klooster Koningsveld. De Roos is een molen met een uitzonderlijke bouwvorm: de stenen onderbouw is zeskantig, terwijl de molen boven de stelling rond is. Uniek is dat deze molen in 2012 een meter omhoog is gevizeld en een half jaar later op het dak van de spoor-tunnel is neergelaten.

Van Aart Struijk verscheen in 2013 *Van stadswal naar tunneldak* over molen De Roos.

De geschiedenis van de toekomst: de stadsfotograaf van Delft was het thema van de lezing op 27 november gehouden door stadsfotograaf Anne Reitsma. Zij legt sinds drie jaar de veranderingen in Delft vast. Vaak realiseren we ons niet hoe waardevol de beelden van nu over vijftig jaar zullen zijn. Veranderingen zijn interessant om voor de toekomst te bewaren: op sociaal-cultureel gebied zoals evenementen en restauratiewerkzaamheden, maar ook op stedenbouwkundig, bouwtechnisch en economisch gebied. Van de komst van een nieuw bedrijf, het sluiten van een fabriek, tot de verhuizing van het ene en de heropening van het andere museum.

Met de foto's, die beschikbaar zijn via de beeldbank van Archief Delft, legt Anne Reitsma de geschiedenis van de toekomst vast: 'Het heden wordt verleden op het moment dat ik de knop van mijn camera indruk.' Reitsma liet het publiek meedenken over de vraag welke beelden van nu we zouden moeten bewaren voor de toekomst.

De verhuizing van het Legermuseum.

Open Monumentendag in Delft

De opzet van OMD in Delft is dit jaar in een nieuwe vorm van start gegaan. De organisatie is in een stichting ondergebracht onder voorzitterschap van Marijke Tuurenhout. Delfia Batavorum was op beide dagen, 13 en 14 september, vertegenwoordigd in het Jongenshuis aan het Oude Delft. De locatie had helaas iets minder uitstraling dan het stadhuis aan de Markt dat vanwege de Taptoe activiteiten niet beschikbaar was. Er werd een aantal nieuwe leden ingeschreven en er was veel belangstelling voor de boekentafel. Zoals gebruikelijk is de opbrengst van de verkopen gestort in het Delfia-Batavorumfonds.

Delfia Batavorum geschiedenisprijs 2014

'Geschiedenis leeft onder de Delftse middelbare scholieren', dat is wat Delfia Batavorum beoogt met het toekennen van de geschiedenisprijs. Aan leerlingen van het Stanislascollege, het Grotius College en het CLD die het hoogste cijfer voor geschiedenis haalden voor het eindexamen, (mits een acht of hoger), werd een prijs toegekend. In 2014 waren dat van het Stanislas Mark de Mooij (VWO), Edgar

van Dijk en Sanne Sniijders (Havo), van het CLD Marco Tanis (VWO) en Natascha Post (Havo), en van het Grotius Julia Starrenburg (VWO), Fleur Brouwer en Maaïke de Looff (Havo). De prijs bestond uit de *Canon van Delft*.

Excursiecommissie

Ger van den Akker beëindigde zijn activiteiten voor de excursiecommissie, onze dank voor zijn werkzaamheden. Petra Steuteknuel was bereid om de vrijgevallen plaats in te nemen waardoor de commissie tesamen met Annelies Mooij en Peter van Tijn, weer compleet was.

In 2014 vonden er zes excursies plaats. De op 21 juni geplande fietstocht Midden-Delfland ging niet door, omdat er geen passend programma kon worden opgesteld.

Textielmuseum Tilburg en het Van Goghhuus Zundert

Op 26 februari werd met 45 deelnemers per bus de tocht gemaakt naar het Textielmuseum in Tilburg en aansluitend naar het Van Goghhuus te Zundert. De groep volgde onder leiding van drie uitstekende gidsen de uitgebreide rondleiding in het textielmuseum. Na de lunch in Auberge Van Gogh werd in twee groepen het Van Goghhuus bezocht en een korte wandeling gemaakt naar de nabijgelegen kerk waar de vader van Vincent van Gogh dominee was geweest.

Space Expo Noordwijk en De Keukenhof Lisse

Aan Space Expo Noordwijk en De Keukenhof werd op 7 mei door 22 deelnemers per bus een bezoek gebracht. Onder leiding van een uitstekende gids (hoofd voorlichting) werden de deelnemers vele 'kosmische' zaken bijgebracht. De lunch werd gebruikt in De Keukenhof. Dankzij het mooie weer konden de deelnemers in de buitenlucht volop genieten van de bloemenpracht en de diverse fraaie exposities in zeer grote kassen.

Dordrechts Museum en stadswandeling

Dordrecht was op 10 juni het reisdoel. Met 19 deelnemers reed de excursiecommissie in een kleine touringcar naar het Dordrechts Museum om daar de tentoonstelling over de kunstverzameling van Willem II te bekijken. Net op tijd, want het was de laatste week van de tentoonstelling. Een voortreffelijke gids informeerde de deelnemers op een prettige wijze over de getoonde

Excursie Dordrecht Arend Maartenshof.

objecten. De goed verzorgde lunch vond plaats in restaurant Dordts Genoegen. Aansluitend volgde een stadswandeling door regenachtig Dordrecht.

Groote Kerk en Museum Maassluis

Op 8 juli bezochten 23 deelnemers met eigen vervoer Maassluis. De start was een smakelijke lunch in Grand Café De Waker. Pieter de Ruyter, lid en restauratieschilder, liet tijdens de lunch alvast zijn verslag van de door hem uitgevoerde restauratiewerkzaamheden in de Groote Kerk rondgaan. Onder leiding van een stadsgids werd een wandeling gemaakt, met als hoogtepunt een zeer instructieve presentatie door Pieter in de Groote Kerk. De excursie werd besloten met een bezoek aan het nieuw ingerichte museum van de Historische Vereniging Maassluis.

Centrum, Ridderzaal en Tweede Kamer Den Haag

Met 30 deelnemers was op 19 september Den Haag het doel van de excursie. Velen begonnen de heenreis vanuit Delft met tramlijn 1. De deelnemers startten met een lunch in restaurant Werelds, waarna zij een interessante tocht met een fluisterboot door de grachten rondom het centrum van Den Haag maakten. Vervolgens werd vanaf de Bierkade gewandeld naar het Binnenhof, waar in twee groepen een rondleiding plaatsvond door de Ridderzaal en door het gebouw van de Tweede Kamer.

Sieboldhuis en Museum Boerhaave Leiden

Op 13 november werd een bezoek gebracht aan het Sieboldhuis en Museum Boerhaave in Leiden. De 24 deelnemers maakten de reis op eigen gelegenheid. In het Sieboldhuis werden onder leiding van twee ervaren gidsen de diverse zalen, de tuin en twee beeldpresentaties, bezocht. Daarna wandelde de groep naar Museum Boerhaave. Na de lunch werd onder leiding van professionele gidsen het merendeel van de 24 zalen doorlopen en werd stilgestaan bij een interessante selectie voorwerpen. Met de retourshuttle werd iedereen vervoerd naar de parkeerplaats.

Leden

Het aantal leden per 1 januari 2014 bedroeg 1173. We hebben 23 leden moeten uitschrijven veelal naar eigen wens of na overlijden. Per 31 december 2014 telt het ledenbestand 1242 leden, te onderscheiden in 966 algemene leden, 259 (gezins) leden op het zelfde adres, 8 leden voor het leven, 9 ereleden. Voorts hebben we 19 adverteerders, 4 mediacontacten en 26 relaties, veelal zusterverenigingen. Met 88 nieuwe leden is de tendens van een krimpend ledenbestand gekeerd, we kunnen dit jaar een groei melden van bijna 6%.

Activiteiten Commissie Behoud Stadsschoon in het jaar 2014

In het verslagjaar is er een nieuwe gemeenteraad geïnstalleerd en zijn de portefeuilles voor de wethouders opnieuw ingedeeld. Voor de Commissie Behoud Stadsschoon (CBS) zijn van belang de wethouders Ferry Förster, die behalve cul-

tuur, ruimtelijke ordening en economie, specifiek de binnenstad, het monumentenbeleid, de bestemmingsplannen en de welstandsadviesgeving in zijn portefeuille heeft, en Lennart Harpe voor onder andere de bouw van de spoortunnel, het stads-kantoor en de realisatie van het masterplan voor de inrichting van de openbare ruimte in de Spoorzone van de Spaanse architect Busquets. De invulling van de wijk Nieuw Delft is ondergebracht bij de portefeuille van wethouder Raimond de Prez. Op 7 mei hebben Willy Claassen, bestuurslid van Delfia Batavorum, en Peter Jonquière, voorzitter van de CBS, tijdens een inspraakbijeenkomst aandacht gevraagd voor het werk van de vereniging, met name voor het belang van goede geschiedschrijving en het opnemen van de Delftse geschiedenis in het lesprogramma voor de Delftse scholen. Ook werd aandacht gevraagd voor het behoud en de kwaliteit van de historische binnenstad. Dit alles onder het motto: 'Wie over het heden oordeelt, moet over voldoende verleden beschikken.' Deze bijeenkomst werd georganiseerd door de coalitiepartijen om Delftse instellingen de mogelijkheid te bieden inbreng te leveren voor het nieuwe collegeprogramma. Op 16 oktober hadden de leden van de CBS een kennismakingsgesprek met wethouder Förster. Hij ontving het *Jaarboek 2013* en is uitgenodigd om in mei 2014 de uitreiking van de Le Comteprijs bij te wonen.

In de acht bijeenkomsten die de CBS heeft belegd, zijn onder andere aan de orde geweest: de markering van de archeologische plek van het vroegere kasteel Altena op het DSM-terrein, het schrappen uit de lijst van gemeentelijke monumenten van het Moniergebouw op het DSM-terrein, het plaatsen van zonnepanelen in de historische binnenstad, de inrichting van het Sint Agathaplein en de mogelijke sloop van de schuilkelder aan de Westvest 41, achter het huis van de Fundatie van Renswoude op Oude Delft 47. Deze onderwerpen hebben tot dusverre niet geleid tot verdere acties, maar zullen door de CBS nauwlettend worden gevolgd. Over de toekomst van de schuilkelder is overleg met de gemeente gaande.

Bestemmingsplan Binnenstad 2012

Nadat de Raad van State op 9 juli uitspraak heeft gedaan inzake de beroepen die waren ingesteld tegen het inmiddels door de gemeenteraad vastgestelde Bestemmingsplan Binnenstad, is dit bestemmingsplan definitief geworden. Vanaf maart 2011 heeft de CBS zich daarmee beziggehouden.

Nadat er op veel punten met de gemeente overeenstemming was bereikt, voerde de CBS alsnog bezwaar aan tegen de in de planregels opgenomen afwijkingsbevoegdheid om overbouwning van stegen niet bij voorbaat uit te sluiten. Dit bezwaar vond helaas geen weerklank bij de Raad. De formulering dat in de planregels is gewaarborgd dat *geen onevenredige aantasting van cultuurhistorische en stedenbouwkundige waarden plaatsvindt*, was voor de raadsheer voldoende reden om het beroep van Delfia Batavorum/de CBS ongegrond te verklaren. In voorkomende gevallen is het dus aan het college van B & W om te bepalen of aan-, uit- of overbouwningen bij bouwplannen in de stegen aanvaardbaar zullen zijn. De CBS zal daarop dus extra alert moeten blijven.

Bestemmingsplan Parkeergarage Spoorzone

Dit plan heeft geen aanleiding gegeven voor een reactie vanuit de CBS.

Welstandsbeleid

Voor de werkwijze van de Commissie voor Welstand en Monumenten en van de vorig jaar ingestelde Kwaliteitskamer is vastgelegd dat de agenda's en besluitenlijsten openbaar zouden zijn en te raadplegen op de website van de gemeente. Daarvan is helaas (te) weinig terecht gekomen. Vanuit de CBS is er meerdere malen op gewezen dat het praktisch onmogelijk is om te volgen wat er in deze commissies wordt behandeld en wanneer.

Hierover is overleg geweest met de voorzitter van de Welstandscommissie, Paul van der Grinten, en de stadsbouwmeester Wytze Patijn. Aan beide heren is het *Jaarboek 2013* aangeboden. Het voorstel van de CBS om ook de plannen ten aanzien van de openbare ruimte voor advisering aan de Commissie voor Welstand en Monumenten voor te leggen, is helaas niet gesteund. De CBS volgt zo mogelijk alle vergaderingen van de Welstandscommissie en de Kwaliteitskamer. De voor advies voorgelegde plannen worden daar als eerste in het openbaar behandeld. Daardoor kan de CBS hierbij in een vroeg stadium een inbreng hebben.

Inrichting Spoorzone

Het gaat voorspoedig met de spoortunnel! Op de oudejaars/kerstbijeenkomst van 16 december op het nieuw ingerichte Stationsplein, georganiseerd door het Ontwikkelingsbedrijf Spoorzone (OBS), werd door wethouder Harpe bekendgemaakt dat de trein vanaf 28 februari 2015 door de tunnel gaat rijden. Dat is ruim vóór op het schema en een geweldige opsteker voor de stad.

De bemoeienis van de CBS met de inrichting van het Bolwerk, met drie bruggen op basis van het plan Busquets, heeft helaas niet geleid tot een positieve uitspraak van de afdeling bestuursrecht van de Rechtbank in Den Haag. Bij uitspraak van 10 april werd het in 2013 door Delfia Batavorum/de CBS ingestelde beroep dat bij het verlenen van de omgevingsvergunning voor het bouwen van kademuren en bruggen bij het Bolwerk dit plan niet op de juiste wijze is getoetst aan de eisen van Welstand, afgewezen. De bestuursrechter nam weinig tijd om zich in deze zaak te verdiepen en heeft de redenering van de gemeente gevolgd dat in dit geval niet de Welstandsnota maar het Beeldkwaliteitsplan van toepassing was op het Bolwerk. Een redenering die door de CBS juist werd aangevochten. Er is besloten om deze juridische procedure niet verder te vervolgen.

Inmiddels is er onder de paraplu van het Platform Spoor een werkgroep gevormd om de te voorziene problemen in kaart te brengen met het fietsverkeer rondom het station en de aangrenzende straten en stegen. De fietsroute over de derde brug van het Bolwerk zal daar onderdeel van zijn, waarbij de noodzaak van de bouw van de brug opnieuw ter discussie zal worden gesteld. Aan de achterzijde van het oude stationsgebouw wordt een fietsenkelder gebouwd met daarop een parkje. In ver-

band daarmee moet de perronoverkapping van perron 1 worden verwijderd. De CBS is van mening dat de (oorspronkelijke) perronoverkapping onderdeel moet blijven van het stationsgebouw, dat is aangewezen als rijksmonument.

Leden van de CBS hebben samen met enkele bestuursleden een excursie gemaakt naar het nieuwe station. De stationshal is al ingericht en ziet er met de verlichte pilaren prachtig uit. Ook het lamellenplafond met op stroken de afbeelding van de plattegrond van de binnenstad is al aangebracht: een originele verwijzing naar de rijke Delftse cultuurhistorie.

CBS op excursie in het Spoorzonegebied.

Terrasbotenbeleid

Het verschil van mening tussen de belangenverenigingen van bewoners van de binnenstad en de horecaondernemers betreffende de sluitingstijden van horeca op terrasboten en het tot laat ten gehore brengen van levende muziek, heeft niet geleid tot overeenstemming. Ook de regels voor het inrichten van podiumdekschuiten voor evenementen zijn niet verder uitgewerkt. Op voorstel van de gemeenteraad worden genoemde aspecten ondergebracht in een integraal evenementenbeleid, waarvoor op 16 december een overleg is geweest. Dit overleg is een vervolg op het overleg over de ligplaatsen van terrasboten, waaraan leden van de CBS een kwalitatief belangrijke bijdrage hebben geleverd.

Sloop van de stoepen van vier monumentale panden aan de Koornmarkt

Van de vier monumentale panden aan de Koornmarkt 55 / 65 werden op een namiddag in juni de oude stoepen, stoeppalen en hekwerken bruto en totaal onverwacht gesloopt in opdracht van de nieuwe eigenaren van het voormalige Hotel De Ark.

Deze stoepen maken deel uit van het 'beschermd stadsgezicht' en behoren bij rijksmonumenten die tussen 1800 en 1850 zijn gebouwd. Veel omwonenden kwamen in actie tegen dit grof geweld en ook leden van de CBS hebben onmiddellijk contact gezocht met de Afdeling Monumenten van de gemeente om dit incident te melden. De werkzaamheden moesten op last van de gemeente worden gestopt, maar toen was het kwaad al geschied en waren de oude stoepen en palen al afgevoerd. De verontwaardiging was groot en ook de *Delftse Post* en het *Algemeen Dagblad / Delft Editie* besteedden – geïllustreerd met foto's – uitvoerig aandacht aan deze zaak. Mede naar aanleiding van alle prompte en intensieve acties heeft het gemeentebestuur van Delft de eigenaar van de panden de verplichting opgelegd om de stoepen in hun monumentale staat te herstellen. In de Commissie voor Welstand en Monumenten is het herstelplan een aantal malen besproken, waarbij de CBS betrokken is geweest en inbreng had. Geconstateerd mag worden dat de reactie van de CBS, maar ook van de vele verontruste binnenstadbewoners, en de daarop volgende publiciteit voor een goede afloop hebben gezorgd. De gemeente heeft de verantwoordelijkheid genomen en de eigenaar heeft getoond zijn fout te willen herstellen.

Sint Sebastiaansbrug

De Sint Sebastiaansbrug is sinds april 2008 voor alle vrachtverkeer afgesloten. Na jaren van plannen maken voor een nieuwe brug in overleg met de provincie Zuid-Holland, het Stadsgewest Haaglanden en belangverenigingen van bewoners en betrokkenen heeft het college van B & W op 17 april de door de provincie aangevraagde omgevingsvergunning voor de bouw van de brug (eerste fase) verleend. In december heeft het college aan de gemeenteraad gemeld dat de vervanging van de Sint Sebastiaansbrug en het daaraan gekoppelde doortrekken van tramlijn 19 opnieuw aanzienlijke vertraging zal oplopen. De rechtbank in Den Haag heeft namelijk de verleende omgevingsvergunning vernietigd en aangegeven dat er een nieuw besluit moet worden genomen. Daarbij moet het akoestisch onderzoek naar de mogelijke toename van de geluidsbelasting als gevolg van de vervanging van de brug en het aanleggen van de tramlijn opnieuw worden uitgevoerd.

Samenstelling en netwerken

De samenstelling van de commissie is dit jaar niet gewijzigd. Leden van de CBS hebben deelgenomen aan het Platform Spoor en aan het Netwerk Strategische Monumentenzaken (NSM) en hebben de bijeenkomsten van het Netwerk Binnenstad bijgewoond. Er is een bijdrage geleverd aan de organisatie van Open Monumentendag, evenals aan diverse discussies over actuele onderwerpen in TOP en Delft Design. Ook dit jaar was er weer een goede samenwerking met de bewoners/belangverenigingen in de binnenstad.

boekhandel
HUYSER

**Choorstraat 1
2611 JD Delft
T: 015 - 212 38 20
info@huyser.com
www.huyser.com**

Openingstijden:

maandag:	12.00 - 18.00
dinsdag:	09.30 - 18.00
woensdag:	09.30 - 18.00
donderdag:	09.30 - 18.00
vrijdag:	09.30 - 19.00
zaterdag:	09.30 - 18.00
zondag:	12.00 - 17.00

Kroniek over 2014

samengesteld door Gab L. Lansbergen

Januari

- 1 Een auto gaat in vlammen op, een jongen verliest vingers aan vuurwerk, maar de jaarwisseling verloopt rustiger dan vorige jaren. Burgemeester Bas Verkerk spreekt zijn tevredenheid uit over de samenwerking van bewoners, politie, brandweer en wooncorporaties tijdens de jaarwisseling.
- 2 In zijn nieuwjaarstoespraak ziet de burgemeester een bruisende binnenstad die na de voorspoedige realisering van de spoorzone alleen nog maar aantrekkelijker wordt voor toeristen. Hij hoopt in het nieuwe jaar op voortgezette participatie van de burgers.
- 2 De lezers van *Delft op Zondag* kiezen Jan Koster (65), houder van de sport-school SportArts, tot Bekendste Delftenaar van 2013. Roy van den Akker, vroeger zanger van de Buddy's, nu actief in LA The Voices, wordt tweede. De derde plaats is voor gemeenteraadslid Martin Stoelinga.
- 8 De ondernemers van het Vakantiepark Delftse Hout, JetRegeltHet, de Hoeve Biesland, EkoPlaza en Het Blauwe Hek nemen van de gemeente de zorg over voor de kinderboerderij Delftse Hout, de waterspeeltuinen en De Papaver, waarmee het voortbestaan van deze attracties is verzekerd.
- 9 Museum Prinsenhof ontving in het voorbije jaar 70.000 bezoekers, tien procent meer dan het jaar ervoor. Met name de tentoonstellingen *The Blue Revolution* en *Van Willem tot Willem* trokken veel belangstellenden.
- 9 Toneelvereniging de Flits bestaat 75 jaar. Vanaf 1961, toen het theater aan de Asvest werd afgebroken, huist het gezelschap in het Microtheater aan de Kerkstraat.
- 16 Bewoners van het Rietveld en de Vlamingstraat protesteren succesvol tegen plannen van de gemeente voor een herinrichting van de straten waarbij de helft van de bomen zou moeten wijken voor parkeerplaatsen. De gemeente maakt nu, samen met de bewoners, een plan waarbij het karakteristieke straatbeeld behouden blijft.
- 16 Op de boekingsite www.hotels.nl scoort hotel De Koophandel aan de Beestenmarkt een beoordeling van 9,2 van de hotelgasten van het jaar 2013. Het hotel behaalt hiermee de zevende plaats in de top 10 van best beoordeelde hotels van deze site.

- 20 Voor de derde achtereenvolgende zondag slijbt de afslag Centrum op de A13 dicht vanwege de massale komst van Ikea-bezoekers. Rijkswaterstaat, de gemeente en Ikea gaan zoeken naar een oplossing.
- 22 Na het bekerduel Ajax-Feyenoord in Amsterdam, uitslag 3-1, richt een veertigtal Feyenoordsupporters een ravage aan in café De Clipper op de Markt.
- 24 In de Harnaspolder wordt de eerste paal geslagen voor de bouw van honderd woningen in de nieuwe wijk Ridderrijk.
- 25 Het Grotius College trekt veel belangstellenden met een informatiebijeenkomst over het stichten van een Vrije School voor voortgezet onderwijs vanaf het nieuwe schoolseizoen.
- 27 De Delftse homosportvereniging *Roze Blok* bestaat 25 jaar. De vereniging nam deel aan internationale spelen zoals de Gaygames, Eurogames en de Outgames. Zij is uitgenodigd voor de aanstaande spelen in Sint-Petersburg.
- 28 Ondanks de ferme kortingen op de subsidies aan culturele instellingen draaiden Museum Prinsenhof, Theater de Veste en het Vermeer Centrum de laatste twee jaar boven verwachting.
- 31 Zorgaanbieder Pieter van Foreest sluit voor 2020 naast Monica en Stefanna ook de overige verzorgingshuizen in de stad: Abtswoude, Delfshove en de Lindenhof. Die Buytenweye zal worden omgebouwd tot verpleeghuis.

Februari

- 3 Kort parkeren in de binnenstad is niet meer mogelijk. De nieuwe regels staan parkeren alleen nog toe in de parkeergarages. Omdat de winkeliers 25 procent minder omzet vrezzen, regelt de gemeente alsnog enkele runshopplekken.
- 5 Met zijn promotieonderzoek *Macht en gewoonte in het Delftse stadsbestuur (1672-1702)* laat historicus Gerard van Roon zien dat de Delftse samenleving in de zeventiende eeuw verrassend goed georganiseerd was.
- 7 In de oostelijke tunnelbuis worden de eerste spoorrails gelegd.
- 10 De gemeente trekt de gehele subsidie van € 12.000 voor Koningsdag in. Men hoopt dat het feest hierdoor niet zal versoberen.
- 12 Heel de winter door speelt het protest van naaktrecreanten tegen het gemeentelijk verbod, na dertig jaar, op naaktrecreatie in de Delftse Hout. Topadvocaat Gerard Spong staat in hoger beroep acht beboete naaktlopers bij. De rechter en het OM verschillen van mening over het al dan niet terecht sluiten van het naaktstrand.

- 12 Het Britse architectuurblad *Architects Journal* roept architect Francine Houben van architectenbureau Mecanoo uit tot Woman Architect of the Year.
- 13 De bouw van de Gelatinebrug over de Schie die met groot enthousiasme werd aangekondigd, gaat niet door. Men ging uit van een toelaatbare doorvaarhoogte van 1,4 meter, maar de eis blijkt 3 meter. Van het beschikbare subsidiegeld worden nu 2500 fietsplekken aangelegd bij het nieuwe NS station.
- 14 Voorafgaand aan de tijdelijke sluiting van Museum Prinsenhof vanwege een herinrichting, verandert de Van der Mandelezaal een week lang in een kunststof schaatsbaan.
- 14 De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit stelt vast dat 60 % van de Delftse horeca regels overtreedt. De Delftse afdeling van Koninklijke Horeca Nederland hecht niet veel waarde aan de cijfers. Controleurs zouden bij de controles pietluttig te werk gaan.
- 14 Fitness & Health Club Delft aan de Papsouwselaan is voor het tweede jaar verkozen tot de beste fitnessclub van Zuid-Holland.
- 15 Wethouder Lucas Vokurka stapt na vier jaar wethouderschap op. Hij wordt kwartiermaker economisch vestigingsklimaat in de Metropoolregio Den Haag Rotterdam.

(26 februari) Pastoor Robin Voorn is gastbeër voor de Japanse monniken die bidden voor de wereldvrede.

- 19 Twee experts van de Explosieven Opruimingsdienst maken in een woning in de Diepenbrockstraat een voorraad explosieve stoffen onschadelijk. De bewoner is aangehouden.
- 25 De paddentrek begint vanwege het zachte weer zes weken eerder dan vorig jaar. Tweehonderd vrijwilligers verzorgen een veilige oversteek op de wegen.
- 26 De Raad van Kerken Delft ontvangt in de oudkatholieke kerk een groep Japanse monniken uit Kyoto om samen met kerkelijke voorgangers en gelovigen uit de stad te bidden voor de wereldvrede.
- 27 Medewerkers van het reïntegratieproject voor mensen met een uitkering gaan wekelijks het zwerfvuil uit de grachten scheppen. Canal Hopper Delft stelt hiervoor fluisterbootjes ter beschikking.
- 28 In haar woonplaats Delft overlijdt op tachtig-jarige leeftijd mevrouw Willy Döll-Pennings, kunstweefster.

Maart

- 1 Uit onderzoek van de gemeente blijkt dat het aanbod van modewinkels met name voor jongeren tekort schiet.
- 2 De Carnavalsvereniging De Olijkers bestaat vijftig jaar. Ze pakken uit met een feest voor kinderen, ouders, grootouders en iedereen die carnaval wil vieren.
- 2 Voor de vijfde keer in twee maanden heeft er een ongeval plaats met trams van de HTM. Deze keer geen ontsporing, maar een botsing van lijn 1 en lijn 19 op de kruising van de Broekmolenweg en de Vrijenbanselaan. Van de zes gewonden is er één ernstig aan toe.
- 2 Op zijn zeventigste verjaardag overlijdt in zijn geboorteplaats Delft de heer Nico L.M.Arkesteyn, arts, vermaard numismaat en oud-directeur van de Delftse GGD.
- 3 Antoinette Wijffels, drijvende kracht achter Lijm en Cultuur, ontvangt uit handen van wethouder Milène Junius de jaarlijkse stadsbokaal.
- 4 De unieke winkel van Van Emmerik in de Oude Kerkstraat, waar alles te koop is op het gebied van teken- schilder- en hobbymaterialen, sluit voorgoed de deur.
- 6 Delft neemt samen met Dordrecht, als de eerste steden in het land, deel aan de World Disaster Reduction Campaign, een programma van de Verenigde Naties om voorbereid te zijn op rampen.

- 6 De TU Delft scoort de 42^e plaats op de ranglijst van de vijftig beste universiteiten van de wereld.
- 6 Van de zeshonderd ton zout die klaar lag om de wegen bij winterse gladheid berijdbaar te houden, is vanwege de zachte winter slechts vijf ton uitgestrooid.
- 8 De presentatie van de plannen voor woningbouw in het spoorzonegebied, de wijk Nieuw Delft, trekt ruim 1200 belangstellenden.
- 11 De stichting Sistah, die cursussen, activiteiten en coaching organiseert voor meisjes, ontvangt de Delftse Power Award. Deze onderscheiding wordt toegekend aan organisaties die zich inzetten voor vrouwenemancipatie.
- 15 In een afgeladen café De Tobbe speelt de originele bezetting van TeeSet: Polle Eduard, Rob Plaizier, Carry Janssen, Gerard Romeyn en Franklin Madjid. Zij vieren dat de vorig jaar opnieuw uitgegeven lp *Emotion*, de eerste lp van de band in 1966, de 50.000 heeft gehaald. In 2002 overleed Peter Tetteroo, medeoprichter van de band.
- 21 De heer G.J. Neijzen wordt benoemd tot lid in de Orde van Oranje-Nassau. Hij was 45 jaar voorzitter van de stichting d'Oultremont die eigenaar en beheerder is van het Hofje van Almonde. Hij was vele jaren voorzitter van de hockeyvereniging Ring Pass.
- 21 Het winkelcentrum De Hoven Passage breidt uit. Aan de Martinus Nijhofflaan wordt de grond bouwrijp gemaakt voor een woontoren met 83 appartementen. Na de zomer begint men met de bouw van 1800 vierkante meter winkelvloer aan de Troelstralaan.
- 27 De vertrekkende raadsleden Wim de Koning van Stadsbelangen, die vanaf 1998 onafgebroken in de gemeenteraad zat, en Marjon van Holst van de PvdA, die in totaal zestien jaar in de raad zitting nam, zijn benoemd tot lid in de Orde van Oranje-Nassau.
- 29 Aan de uitnodiging van het koor Cantarella om in de Maria van Jessekerk de Mattheüs Passie mee uit te voeren, geven 160 gastzangers gehoor.

April

- 1 In de Ecowijk gaat voor de tweede keer in tijd van enkele weken door brandstichting een auto in vlammen op.
- 2 Van de drie miljoen euro die de Nieuwe Kerk zelf moet opbrengen voor de restauratie is na een jaar pas 100.000 euro opgehaald. Wie 250 euro doneert,

- krijgt een excursie op de bouwplaats, inclusief een ontvangst met hapje en drankje op het dak van de kerk.
- 3 De voorzitter van Delfia Batavorum, Joris van Bergen, reikt het eerste exemplaar van de Engelstalige canon *Story of Delft* uit aan burgemeester Bas Verkerk. Marilyn Warman verzorgde de vertaling.
 - 4 In Delft zijn 398 ZAPPers actief. Deze vrijwillige *zwerf afval pakkers* zijn uitgerust met een gratis grijper en een zakring.
 - 5 Het Delfts Symphonie Orkest viert in de Oude Kerk zijn 95-jarig bestaan met een feestelijk concert.
 - 7 Bloemdesigner Pim van den Akker en chef-kok Yuri Verbeek verzorgen op de Hannover Messe, 's werelds grootste technologiebeurs, een presentatie van bloemen en culinaire creaties.
 - 7 Een Delftse onderafdeling van motorclub Satudarah ziet het levenslicht. Oprichter en president Piet Pronk: 'Wij staan voor respect en broederschap.'
 - 8 Heel de wereld kijkt nieuwsgierig toe hoe mevrouw Wil de Visser in het Reinier de Graaf Gasthuis in een uur tijd een nieuwe heup krijgt en dezelfde middag wandelend het ziekenhuis verlaat.
 - 9 Het Mineralogisch Geologisch Museum Delft overleeft sluiting door de TU Delft doordat in een jaar tijd een miljoen euro is opgehaald. De exploitatie van het museum geschiedt nu door het Science Centre.
 - 10 Om tegemoet te komen aan de wens van bezoekers voor meer zitgelegenheid maakt Museum Prinsenhof het mogelijk om voor 750 euro een bank met naam-bordje te adopteren.
 - 10 In de Huigh de Groothof aan de Oude Langendijk krijgt Hugo de Groot op de plek van zijn geboortehuis een erbetoon in de vorm van een etalage die belangrijke momenten uit zijn leven verbeeldt.
 - 10 Vele heikele onderwerpen passeren tijdens een kennismakingsbijeenkomst van de nieuwe gemeenteraad met de burgers van de stad: de zorg, het parkeerbeleid, de voedselbank, hondenpoep, museumbeleid. Belangrijkste advies: gemeenteraadsleden, luister naar de burgers!
 - 11 Sponsors voorkomen voorlopig de sluiting van de kinderboerderij en de waterspeeltuin in Tanthof. Men buigt zich nog over een verdienmodel om de toekomst veilig te stellen.

- 12 Op de internationale reiswebsite Trip-Advisor prijkt Delft op de zesde plaats van populairste reisbestemmingen in Nederland.
- 14 Door roestvorming aan de rails op het spoorwegviaduct ontstaan er treinstoringen en uitval van treinen. De levensduur van het viaduct is eigenlijk voorbij, zegt de woordvoester van NS.
- 22 Vanwege te weinig kerkleden geeft de Waals Hervormde Gemeente Delft na tweehonderd jaar de Waalse kerk aan het St. Agathaplein terug aan de gemeente Delft onder voorwaarde dat de kerkgemeenschap, zolang men dat wil, diensten kan blijven houden in het gebouw. In 1808 schonk het stadsbestuur van Delft de kerk aan de kerkenraad van de Waalse Gemeente.

(22 Maart) Ondertekening van de overdrachts- en gebruikersovereenkomst.

- 22 Over de eerste drie maanden van het jaar neemt het aantal fietsendiefstallen in de stad toe met negen procent.
- 23 Het Interkerkelijk Sociaal Fonds, een samenwerking van twaalf Delftse kerken en de Sultan Ahmet Moskee, krijgt steeds meer vragen om financiële noodhulp. In 2013 verstrekten het ISF 584 keer een gift voor tijdelijk levensonderhoud, in totaal voor een bedrag van € 23.127.
- 25 De koning benoemt drie Delftenaren tot Lid in de orde van Oranje-Nassau, twee tot Ridder en één tot Officier.

- 26 De toegepaste bezuiniging op de feestelijkheden door de gemeente staat een succesvolle viering van de eerste Koningsdag niet in de weg.
- 28 Het werk als interim-directeur, vanaf maart 2013, bevalt Patrick van Mil zo zeer dat hij vanaf 1 juni 2014 een vaste aanstelling als directeur Erfgoed Delft aanvaardt. Een van zijn aandachtspunten betreft het op termijn zelfstandig maken van Museum Prinsenhof.

Mei

- 8 Op het voormalige terrein van Combiwerk aan de Buitenwatersloot worden na de sloop van het oude gebouw 58 woningen gebouwd. Daarnaast krijgt het Christelijk Lyceum Delft de gelegenheid tot uitbreiding.
- 9 Al beschikt de stad over geen enkele Irish Pub, toch breekt in acht kroegen voor de eerste keer een Irish Pub Festival los.
- 9 Na de gemeenteraadsverkiezingen van 3 maart sluiten PvdA, Stip, D66, Groen-Links en VVD een coalitieakkoord.
- 10 Uit een onderzoek van communicatie-expert Hans Buskes blijkt dat burgemeester Bas Verkerk de invloedrijkste persoon van Delft is. Op de tweede plaats staat Francine Houben, directeur van het architectenbureau Mecanoo, gevolgd door Jan Bartels, directeur van Theater de Veste.
- 11 Met een feestweek viert het verzorgingshuis Monica zijn vijftigjarig bestaan.
- 14 De middenberm van de Nieuwe Langendijk is niet langer een rommelig parkeerlint maar heeft met zitjes, beplanting, fietsnietjes en terrassen het aanzien van een rode loper naar het centrum.
- 15 Stadsarcheoloog Steven Jongma presenteert een telescoop uit het begin van de zeventiende eeuw. Deze is opgegraven in de spoorzone en wordt tentoongesteld in de nieuwe presentatie van het Museum Prinsenhof.
- 16 Burgemeester Bas Verkerk ontvangt de Delfts blauwe postzegel die PostNL heeft uitgegeven in de serie Mooi Nederland Keramiek.
- 17 De werkeloosheid in de wijk Buitenhof is ondanks alle genomen maatregelen nog steeds hoog, ruim twintig procent.
- 18 Op 68-jarige leeftijd overlijdt de voormalige astronaut en emeritus hoogleraar Wubbo Ockels. Tot voor kort was hij nog actief op de TU Delft. Hij was een groot inspirator voor veel studenten.

- 19 De stichting Exploitatie Nusantara wijst met klem het plan van de gemeente af om dat deel van de collectie van het gesloten museum Nusantara dat niet past binnen de opzet van Museum Prinsenhof, over te dragen aan Indonesië. Men is bang dat de stukken in de handel terechtkomen of door slecht onderhoud vergaan.
- 20 De Le Comteprijs van de historische vereniging Delfia Batavorum gaat dit jaar naar de nieuwbouw achter de historische gevel van het pand Scheepmakerij 9.
- 22 Omdat de faciliteiten van de universiteit tekort schieten voor verdere toename van het aantal studenten, vraagt de studentenraad van de universiteit aan het TU-bestuur om de groei van het aantal studenten te beperken. De kwaliteit van het onderwijs zou in het geding zijn.
- 23 Ondanks protesten van de omwonenden heeft het driedaagse Zomerfestival van de TU Delft in samenwerking met de Hogeschool InHolland en de Haagse Hogeschool dit jaar plaats in het centrum van de stad. De presentatie van techniek wordt gecombineerd met popmuziek en een uitgebreid culinair aanbod. Er komen 4500 bezoekers op af.
- 23 In de wijken Voorhof, Poptahof en Buitenhof is in de eerste drie maanden van dit jaar het aantal woninginbraken sterk gestegen. Er werd 256 keer aangifte gedaan, bijna honderd meer dan in dezelfde periode vorig jaar.

(24 Mei) Belangstelling voor de nieuwbouw van het Reinier de Graaf Gasthuis.

- 23 Koning Willem-Alexander opent het vernieuwde Museum Prinsenhof dat een ingrijpende gedaanteverandering heeft ondergaan. De lichte tentoonstellingsruimten presenteren drie thema's: Willem van Oranje, het Vernuft van Delft en Delfts blauw.
- 24 Tijdens de Dag van de Bouw vormen het ondergrondse station met 7500 belangstellenden en de nieuwbouw van het Reinier de Graaf Gasthuis met 3500 geïnteresseerden de grote trekpleisters.
- 26 Het aantal oplaadpalen met ieder twee aansluitingen voor elektrische auto's wordt uitgebreid met nog eens twintig oplaadpalen tot 36 in totaal.

Juni

- 2 Burgemeester Verkerk meldt in het tv-programma Een Vandaag dat de gemeente onvoldoende geld heeft om de geradicaliseerde moslims en jihadstrijders in het oog te houden. Hij verwacht ondersteuning van de rijksoverheid.
- 3 Met een ontwerp voor een siliconen vorm die dient voor mengen én bakken wint TU-studente Karlien Berghman de HEMA ontwerpwedstrijd.
- 5 Bij fotostudio True Blue aan de Voorstraat kunnen toeristen zich in oud-Nederlandse klederdracht laten fotograferen in een typisch Hollands decor.

(6 juni) De opening van de expositie in Museum Paul Teta van Elven.

- 6 Het Museum Paul Tetar van Elven exposeert kunstwerken die door de kunstenaarsverenigingen Arti et Amicitiae (Amsterdam) en Pulchri (Den Haag) bij feestelijke gelegenheden werden geschonken aan koning Willem III.
- 7 Er is veel belangstelling voor het organiseren van tijdelijke evenementen in het leegstaande voormalige Legermuseum. Achtduizend vierkante meter staat te huur zolang het gebouw door de Rijksgebouwendienst nog niet verkocht is.
- 11 De milieubiotechnoloog Mark van Loosdrecht van de TU Delft ontvangt samen met drie andere uitverkorenen de Spinozapremie voor verder onderzoek naar het gedrag van bacteriën met als doel onder andere: het vervaardigen van waardevolle stoffen uit afval.
- 11 Met het planten van een heester op het St Agathaplein opent prinses Beatrix de Nationale Tuinweek van Groei & Bloei.
- 13 Wethouder Stephan Brandligt geeft het startsein van de Spettertocht, een belevingsroute waarbij kinderen horen wat er leeft en wat er te beleven valt rond het water in het recreatiegebied bij de Kikkerplas.
- 18 De bouw van de nieuwe Sint Sebastiaansbrug is wederom een jaar uitgesteld. Deze zal nu pas in 2017 worden opgeleverd. Het eerste plan dateert uit 2006.
- 20 Het weekend staat bol van de evenementen: de Mooi Weer Spelen, het festival Bestemming015, de Dag van de Architectuur, en verder nog de Jeugdaptoe, de Delfts Blauwdag en het Afrika Festival.
- 23 Een week lang viert woonzorgcentrum De Lindenhof het vijftienvigjarig bestaan.
- 23 In het voormalige munitiedepot op de Paardenmarkt, aangekocht door Joop Roodenburg, komen tientallen bedrijfjes en enkele woningen. De landschapsarchitect Piet Oudolf legt op de binnenplaats een tuin aan die zal worden opengesteld voor publiek.
- 25 Gedurende enkele weken wordt de Delftse Hout geteisterd door inbraken en vandalisme.
- 25 Het aantal deelnemers aan de Delftse Zomerschool met activiteiten voor senioren groeit ieder jaar. Alle uitjes en bijeenkomsten, georganiseerd door vrijwilligers, zijn bijna direct uitverkocht.
- 27 Ondanks alle inspanningen lukt het de gemeente en het hoogheemraadschap Delfland niet om de plas in de Delftse Hout blauwalgvrij te maken.

Juli

- 3 MKB Delft constateert dat het midden- en kleinbedrijf het zwaar heeft vanwege de vele werkzaamheden in de stad waardoor de bereikbaarheid van de bedrijven bemoeilijkt wordt.
- 10 De nieuwe bioscoopfilm over Willem van Oranje wordt volgens de producent Paul Voorthuysen zo veel mogelijk in Delft opgenomen. Het Prinsenhof neemt daarbij een belangrijke plaats in.
- 11 Grote financiële tegenvallers komen aan het licht. De gemeente lijdt op de wijk Harnaspolder een verlies van € 63 miljoen vanwege het stagneren van de bouw van nieuwe woningen. De ontwikkeling van de woonwijk en de openbare ruimte in de spoorzone gaat nog eens € 30 miljoen meer kosten dan beraamd.

(11 juli) Het plaatsen van het brugdek van de brug bij de Hooikade.

- 11 Het brugdek wordt geplaatst dat de Hooikade verbindt met het fietspad naar de ondergrondse fietsenstalling van het nieuwe station Delft.
- 11 Het Haagse gerechtshof bepaalt dat er onvoldoend bewijs is om naaktrecreatie in de Delftse Hout te verbieden. De gemeente moet naaktrecreatie toestaan en zal slechts optreden bij 'evident ongeschikte situaties'.
- 12 De aanstaande bezuiniging van zes ton op cultuur door de gemeente heeft de Delftse SP-fractie aangezet tot het verzamelen van 1100 handtekeningen tijdens de actie *Red de bieë*.

- 14 De nieuwe *Den Haag-Delft City Pass* geeft toeristen toegang tot vijf musea in Den Haag en tot Museum Prinsenhof in Delft.
- 16 De VAK moet € 389.000 bezuinigen op haar exploitatie. Vanaf september verliezen tientallen docenten een deel van hun inkomsten.
- 17 Bij de vliegtuigramp van de vlucht MH17 van Schiphol naar Kuala Lumpur zijn vier Delftenaren omgekomen: mevrouw Ngoc Minh Nguyen met haar kinderen Minh Chau Dang en Quoc Duy Dang en de TU studente Fatima Dyczynski. In de burgerzaal van het gemeentehuis ligt een condoleanceregister ter ondertekening.
- 22 Dankzij de collecteopbrengst van € 10.000 kan DOK Delft het project Taal-visitatie continueren. Vrijwilligers oefenen via voorlezen en taalspelletjes met kinderen de Nederlandse taal.
- 25 Tot 3 augustus heeft in Museum Prinsenhof weer het Delft Chamber Music Festival plaats onder de titel *Ik zie ik zie*. Deze keer is er ook een uitvoering gepland in het leegstaande Armamentarium. Een kerkstoelendans brengt het concertpubliek langs de kerkjes van 't Woudt, Schipluiden en Den Hoorn.
- 28 Na twintig jaar stopt Herman Weyers als directeur van het Evenementenbureau Delft. Onder zijn leiding werden alle grote evenementen van Koninginnedag tot dodenherdenking en lichtjesavond uitgevoerd. Hij treedt eveneens terug als voorzitter van de Ondernemingsvereniging Binnenstad Delft. Hij zal zich als directeur blijven inzetten voor het Vermeer Centrum.
- 30 De stad doet het volgens de website Gemeentebuzz goed op Twitter. Twee ambtenaren wijden zich volledig aan het volgen van de honderden berichten die dagelijks passeren. Alle vragen worden direct beantwoord.

Augustus

- 1 In de avond geeft het Delft Chamber Music Festival een uitvoering op de Markt, gedurende het weekend speelt het nieuwe popfestival Delft Citypop, op zaterdag is er een Bachherdenking en zondag trekt het *Varend Corso* door Delft. Bewoners van de Delftse binnenstad zien alle drukte met bedrukt gemoed tegemoet.
- 3 Het *Varend Corso* trekt in Delft een recordaantal bezoekers, een half miljoen. Op de Scheepmakerij wordt ieder schip met een kanonschot verwelkomd. Na twee jaar afwezigheid vaart deze keer weer een Delftse boot mee, gesierd met Delfts blauwe vazen.
- 6 Voor het startersplatform Yes!Delft melden zich niet meer alleen oud-studenten van de TU Delft aan, maar steeds meer technische ondernemers uit het hele land.

- 6 Delft Marketing ziet dat het aantal toeristen dat de stad bezoekt flink toeneemt. Engelsen vormen de grootste groep buitenlanders, gevolgd door Duitsers, Belgen, Fransen, Spanjaarden en Italianen. Amerikanen vormen dit jaar de snelst groeiende groep toeristen. De helft van de bezoekers zijn Nederlanders.
- 12 De kinderopvang Zeeparel aan de Kristalweg in de Harnaschpolder wordt ont-ruimd vanwege een brand op het dak. De politie vermoedt brandstichting. De bewoners van de wijk klagen over toenemende vernielingen door de jeugd.
- 12 De raad van bestuur van de stichting Pieter van Foreest besluit dat het verzorgingshuis Abtswoude binnen enkele jaren gesloopt gaat worden. Er komt een nieuw verpleeghuis. De bewoners van de aanleunwoningen maken zich zorgen over het verdwijnen van voorzieningen.
- 13 Wegens ruimtegebrek door de toename van het aantal studenten geeft de TU Delft ook colleges in het voormalige Legermuseum.
- 15 Het energieneutraal huis van TU-studenten, dat in de Solar Decathlon in Versailles de derde prijs won, verrijst als showcase op de oude locatie van de faculteit Bouwkunde.

(15 augustus) Dennis IJsselstijn en professor Andy van den Dobbelsteen voor het energie-neutrale huis Prêt-a-Loger van de TU Delft.

- 17 De introductieweek OWEE gaat met een recordaantal nieuwe studenten van start met een botenparade, een massaal diner langs de grachten en een bruil- send feest op de Markt.

- 21 Het aantal bezoekers van de openbare bibliotheek DOK liep van 500.975 in 2012 terug naar 419.195 in 2013. Deze afname past bij de landelijke trend. Vanwege bezuinigingen kan DOK minder activiteiten ontplooiën.
- 26 De kledingbank De Buurvrouw die vier maanden geleden van start ging, ontvangt zoveel kleding dat men nu al moet gaan uitbreiden. Er staan 250 gezinnen ingeschreven.
- 27 In het pand Oude Delft 68 komt tijdens bouwwerkzaamheden een nog gave interieurschildering aan het licht, een jachtafereel uit de zeventiende eeuw.

(27 augustus) Deel van het jachtafereel.

- 29 Mede dankzij het succes van de Royal Delft Experience van de Porceleyne Fles, gestart in 2012, steeg de omzet van Royal Delft met twintig procent.
- 30 Het festival Westerpop viert zijn vijftienvigjarig bestaan met een grote publieke opkomst, tegelijkertijd heersen grote twijfels over het voortbestaan, omdat de vaste locatie in het Westerkwartier vanwege de Spoorzone voortaan niet meer beschikbaar is.

September

- 2 Aan het Oostplantsoen 94-125 wordt in aanwezigheid van burgemeester Bas Verkerk een gedenksteen onthuld. In dit voormalige gebouw van de Technische Hogeschool Delft besloten op 23 november 1940 honderden studenten tot een staking vanwege de uitsluiting van de joodse studenten van de Technische Hogeschool. Het was de eerste massale staking tijdens de bezetting.

- 3 Tijdens een waardige bijeenkomst in de Oude Kerk tekenen vertegenwoordigers van de Hervormde Gemeente van Delft en de Gereformeerde Kerk te Delft de notariële akte van vereniging waardoor ze samengaan in de ene Protestantse Gemeente van Delft.
- 8 Het lukt het Delftse Werkbedrijf Werkse! om in samenwerking met PostNL 23 langdurig werklozen aan een baan te helpen.
- 10 Er is grote onrust in de gemeenteraad en onder de inwoners over een dreigend bankroet van de gemeente wegens de financiële tegenvallers rond de Spoorzone. Wethouder Aletta Hekker roept de hulp in van de provincie, het rijk en het stadsgewest Haaglanden.
- 11 In de landelijke Koffie Top 100 zet MissetHoreca.nl het café Vrij aan de Brabantse Turfmarkt op plaats 14.
- 11 De roeivereniging Laga besluit na aanhoudende klachten van omwonenden over geluidsoverlast tot minder feestjes in het clubhuis aan de Nieuwelaan.
- 11 BNN zendt de film *Paradijsbestormers* uit van Floor van der Meulen over Delftse jihadisten in Syrië.
- 12 In het kader van *Vloot over de Vliet* meren 51 historische schepen af aan de Hooikade. Tien daarvan maken in de avond een sfeervolle tocht door de grachten. Een dag later varen de schepen naar Leidschendam.
- 13 Vanwege het succes in 2012 heeft de stichting Taptoe Delft een voorstelling op zaterdagmiddag toegevoegd. Met drie optredens trekt het evenement ruim zesduizend bezoekers.
- 14 Het open monumentenweekend trekt veel belangstelling. Het pand Oude Delft 68, *De Beurs van Londen*, vormt vanwege de recent ontdekte zeventiende-eeuwse schilderijen een topattractie met duizend bezoekers.
- 15 De plaatselijke afdeling van Groei & Bloei en de natuurorganisatie KNNV maken zich zorgen over het ondeskundige onderhoud van de bomen in de stad. Ze wijzen de gemeente erop dat bezuinigingen straks duur kunnen uitpakken.
- 22 De jeugdzorginstellingen vrezen dat door de overheveling van de jeugdzorg naar de gemeente hulp en zorg voor de jongeren te laat komt.
- 24 Fatima el Marini van de Vereniging Marokkaanse Vrouwen neemt met het project Financiën op de Rit het initiatief om vrouwen van hun opgebouwde schuld af te helpen.

- 25 Het voorstel van de SP-fractie om middels een raadsenquête te laten onderzoeken hoe Delft in ernstige financiële problemen is geraakt, wordt door een meerderheid van de gemeenteraad afgewezen.
- 27 Tijdens de loting is 85 procent van de kavels van het eerste bouwveld in de Coendersbuurt, een nieuwe wijk in de Spoorzone, verkocht. Op deze plek kunnen de kopers zelf hun huis ontwerpen.
- 30 Om het monumentale Van Oeckelenorgel uit 1889 te kunnen restaureren, start de Lutherse Kerk acties, zoals benefietconcerten en het sponsoren van orgelpijpen. Er is 250.000 euro nodig.

Oktober

- 1 In aanwezigheid van wethouder Lennart Harpe en stadsarcheoloog Steven Jongma onthult de voorzitter van de historische vereniging Delfia Batavorum Joris van Bergen de harnashandschoen uit 1359, die tijdens de werkzaamheden in de Spoorzone werd gevonden. Na een intensief restauratieproces is deze zeldzame vondst toegevoegd aan de archeologische tentoonstelling van Delft Bouwt.
- 1 Tot groot genoegen van veel burgers besluit het college van B en W om de pollers in 2015 te vervangen door een digitaal camerasysteem met kentekenherkenning.
- 4 In het Leidse museum Naturalis opent de tentoonstelling *Delfts Goud*. Van de 80.000 mineralen en ertsen die vorig jaar van de TU Delft verhuisd zijn naar Naturalis worden de meest bijzondere getoond.
- 6 Uit het Grote Buurtonderzoek van het AD blijkt dat de bewoners van Delft hun woonomgeving gemiddeld met een 7,6 waarderen, 0,7 minder dan de inwoners van het Westland. Men is bezorgd over het verdwijnen van voorzieningen in de wijk, maar men prijst de groenvoorzieningen in de buurt en de goede bereikbaarheid.
- 6 De collectie van het voormalige museum Nusantara, bestaande uit ruim 30.000 objecten, is overgebracht naar een depot in Den Haag waar voor elk object een nieuwe bestemming wordt vastgesteld. Per 1 januari 2015 opent in het gebouw aan het St Agathaplein een centrum voor creatief Delft.
- 7 Terwijl het aantal inbraken in de regio Haaglanden daalt, is het aantal inbraken in Delft in 2014 met 37 procent gestegen.
- 7 De voetgangers in de autoluwe binnenstad schrikken steeds vaker op van scheurende brommers en scooters. Bewoners vragen het college om maatregelen te nemen om ongemak en ongelukken te voorkomen.

- 15 De zeven opleidingen die de Haagse Hogeschool InHolland in Delft aanbiedt, scoren matig tot slecht in de *Keuzegids 2015*. Volgens Hogeschool InHolland berust dit oordeel op verouderde resultaten.
- 15 De nieuwe Brede School Poptahof opent feestelijk haar deuren. Het gebouw herbergt de peuteropvang Berend Botje en drie basisscholen: de Horizon, de Omnibus en de Freinetschool. De twee laatste zijn samengegaan in de Park-school.
- 15 Vertegenwoordigers uit tien Europese gemeenten volgen gedurende drie dagen een programma over subsidie voor energiebesparende maatregelen. Sinds 2013 heeft Delft hiermee ervaring opgedaan in het Energiebesparingsfonds waaruit woningeigenaren en sportverenigingen geld kunnen lenen om energie te besparen.
- 16 Het buurtonderzoek van het *AD* laat zien dat het gebruik van elektrische auto's door inwoners van Delft is toegenomen van twaalf in 2012 tot 184 in 2014. Het aantal oplaadpunten ging in twee jaar van één naar 34.
- 21 In de komende maanden moet de gemeente 113 vluchtelingen opnemen, tweemaal zoveel als voorafgaand. Het legt druk op beschikbare huurwoningen, maar de gemeente kan alsnog aan de taakstelling voldoen.
- 21 De rooms-katholieke kerk in de Arubastraat, die al enkele jaren is onttrokken aan de eredienst, wordt gesloopt om plaats te maken voor 27 nieuwe woningen.
- 23 Tijdens de herfstvakantie is er belangstelling voor de martelwerktuigen in Het Steen, de oude gevangenis in het gemeentehuis.
- 24 Middels een show met zelfgebouwde mechanische instrumenten verricht de kunstenaar Peter Zegveld in het voormalig Legermuseum de aftrap van de Museumnacht. Galerieën, musea en ateliers zijn opengesteld. De afterparty, eveneens in het Legermuseum, wordt drukker bezocht dan in de jaren ervoor.
- 29 De Participatiewet vraagt van de gemeente om mensen in de bijstand en in de Wajongregeling of die werken in een sociale werkvoorziening een aanstelling te geven. In dit kader neemt de Mgr. Bekkersschool als eerste in het land twee leerkrachtondersteuners in dienst voor het primair onderwijs.
- 30 Een nadere berekening brengt aan het licht dat de aanleg van de spoorzone niet een tekort oplevert van 30 maar van 80 miljoen euro. Er worden verdere bezuinigingen overwogen op de bibliotheek DOK en het centrum voor kunst-educatie VAK, sportvoorzieningen en het aantal ambtenaren. Ook de woonlasten zullen stijgen.

(23 oktober) Ton de Bruin vangt de aandacht van zijn toehoorders in de gevangenis Het Steen in het stadbuis.

- 31 Manuel Valls, de premier van Frankrijk, onderbreekt zijn reis naar Den Haag voor een bezoek aan het Vermeer Centrum en voor een pannenkoek bij het Gulden ABC op de Markt.

November

- 1 Voor het eerst rijdt een trein door de spoortunnel. De testrit is perfect verlopen. In het voorjaar van 2015 wordt het ondergrondse station in gebruik genomen.
- 1 Na anderhalf jaar overleg start de bouw van een kleinschalig uitvaartcentrum van Yarden & Van Proosdij Uitvaartzorg aan de Muyskenlaan. Aan de Mozartlaan realiseert Schomaker Uitvaart-Rouwbegeleiding een nieuw uitvaartcentrum in een voormalig pand van de scouting.
- 4 Vanaf 2011 is vanwege bezuinigingen ruim een miljoen euro minder besteed aan het onderhoud van wegen en fietspaden. De gemeenteraad stelt voor om vanaf 2015 extra geld voor het onderhoud uit te trekken.
- 5 De gemeente plaatst camera's op de afritten Delft Centrum van de A13 om de verkeersstromen naar Ikea in beeld te krijgen. Men hoopt hiermee files in de toekomst te kunnen voorkomen.

- 5 Ten gevolge van ingrijpende bezuinigingen besluiten de VAK en DOK tot samenwerking. Het vrijetijdsaanbod van de VAK vervalt. Het pand van de VAK aan de Westvest wordt afgestoten. Ontslagen docenten van de VAK overwegen een doorstart op de vrije markt.
- 6 Op het sciencepark Technopolis wordt de nieuwe hoofdvesting van het internationale technologiebedrijf 3M officieel geopend in aanwezigheid van commissaris van de koning Jaap Smit en burgemeester Bas Verkerk. In het gebouw heeft 3M tientallen eigen innovaties toegepast.
- 6 Het college van B en W wil voor volgend jaar de woonlasten met vijf procent verhogen, waardoor Delft de op een na duurste woonstad wordt van de 35 grootste gemeenten.
- 8 Met twee bijzondere concerten viert het koor Ars Vocalis, ooit gestart als Bethlehemkoor, zijn 55-jarig bestaan.

(8 november) Het jubilerende koor Ars Vocalis tijdens een repetitie onder leiding van dirigent Rob Kaptein.

- 10 Op verzoek van de gemeente sporen vrijwilligers, voorzien van bat-detectors, in het donker naar de locaties van vlemuizen. Stadsecoloog Diny Tubbing meldt dat Delft veel vlemuizen heeft, wel zeven soorten. De vlemuis behoort tot de beschermde diersoorten.
- 11 Tom de Weerd gaat aan de slag bij de Stichting Centrum Management Delft met als taak de aantrekkingskracht van Delft als toeristenstad te vergroten.

- 13 De bewoners van de TU-wijk klagen over toenemende overlast van overvliegende toestellen van Rotterdam The Hague Airport. Het vliegveld geeft toe dat het aantal vluchten naar bestemmingen in het oosten is uitgebreid.
- 14 Stadsarcheoloog Steven Jongma doet op verzoek van de Chinese autoriteiten archeologische opgravingen op het terrein van de keizerlijke porseleinovens in Jingdezhen.
- 16 Vanwege zijn verdienste voor de kunst en cultuur in Delft en ver daarbuiten benoemt burgemeester Bas Verkerk tijdens de opening van de *Tentoonstelling 1969-2014, 45 jaar galerie* Will Lutz tot Lid in de Orde van Oranje Nassau. Lutz begon galerie De Fiets samen met zijn echtgenote Germaine Knipscheer in 1969. In 1993 werd deze omgedoopt tot Galerie Lutz.
- 16 De Koninklijke Harmoniekapel Delft wint in Enschede de eerste prijs op het concours van de Nederlandse muziekbond.
- 17 De twintigjarige Boyan Slat wint de prestigieuze *Top Global Environmental Price* van de Verenigde Naties. Hij ontwierp een installatie om grote hoeveelheden plastic uit de oceaan te vissen.
- 18 Het schilderij *Gezicht in de Nieuwe Kerk* van Hendrick van Vliet dat Museum Prinsenhof al sinds 1953 in bruikleen heeft, wordt door de eigenaar te koop aangeboden. Het museum poogt via crowdfunding en de steun van culturele fondsen het kunstwerk voor de stad en het land te behouden.
- 19 Het pop-up restaurant *Happietaria*, gerund door 150 studenten, opent tot 19 december 2014 in het voormalige Legermuseum zijn deuren. De opbrengst (die € 73.000 zal bedragen) is bestemd voor watervoorzieningen in Jemen.
- 22 Museum Paul Teta van Elven toont tot 15 februari 2015 dertig pentekeningen van Paul Menses (1947-2002). Het betreft met name zijn stadsgezichten van Delft, waarvan er vele werden gepubliceerd in de *Delftsche Courant*.
- 22 Met vrolijk geraas houdt Sinterklaas zijn intocht in de stad, net als voorgaande jaren en toch anders, want de Sint houdt het bij zwarte Zwarte Pieten.
- 23 De Stichting Couvert Extra waarin dertig Delftse horecaondernemingen samenwerken, genereert op een culinaire veiling en met de verkoop van het Delftse kookboek *Couvert ExtraVers* € 8500 voor de voedselbank.
- 26 Het Grotius College viert het 175-jarig bestaan met een levende geschiedenisdag voor 880 leerlingen. De dag opent met een felicitatie van burgemeester Bas Verkerk in de Nieuwe Kerk gevolgd door voordrachten, bezoek aan musea en een afsluitende massale dans op de Markt.

(22- november) Sinterklaas bezet het stadhuis met een zwerm Pieten.

December

- 1 In het nieuwe studentencomplex *X-Ray* aan de Röntgenweg betrekken de eerste bewoners hun woonruimte. Het gebouw omvat 521 eenkamerwoningen met eigen keuken en badkamer.
- 3 De Delftse Rekenkamer stelt na onderzoek vast dat de gemeenteraad te weinig betrokken is bij de besluitvorming. Het stadsbestuur ontkent dat de raad te weinig keuzevrijheid heeft.
- 5 Op de dag van de opening bezoekt degene die gekleed gaat als Zwarte Piet gratis de DSW schaatsbaan op de Beestenmarkt.
- 9 Tijdens Lichtjesavond genieten naar schatting 40.000 bezoekers van orkesten, koren, vertellers, feeëriekke grachten en een magische 3D-lasershow op de gevel van het stadhuis.
- 10 In de geest van de negentiende-eeuwse kunstenaar Tetar van Elven wordt in zijn voormalige woonhuis het Museum Paul Tetar van Elven iedere derde donderdagavond van de maand salon gehouden met kamermuziek en kunstlezingen.
- 10 In goede samenwerking met de politie hebben bewoners van Tanthof op eigen initiatief via Whats-app en Facebook een succesvol waarschuwingssysteem opgebouwd.

- 10 Op twaalf avonden ontvangt het voormalige Museum Lambert van Meerten honderd gasten voor een feestelijk negentiende-eeuws diner. Tijdens de maaltijd beeldt een theatergezelschap het leven uit van Lambert van Meerten.
- 12 Na klachten over geluidsoverlast van bewonersverenigingen uit de binnenstad heeft de gemeente geluidsmeters opgehangen. De resultaten worden met spanning afgewacht.
- 17 Terwijl de stad enerzijds gebukt gaat onder een stijgende schuldenlast, groeit anderzijds versneld de economie en daalt de werkloosheid. Onderwijs en onderzoek, bijvoorbeeld bij de TU Delft en TNO, dragen in het bijzonder aan deze ontwikkeling bij.
- 18 De stad komt onder direct toezicht van de provincie. De gemeenteraad kan geen sluitende begroting goedkeuren. Volgend jaar dreigt een tekort van 11,3 miljoen euro.
- 20 De stichting Perspektief constateert dat het aantal geregistreerde daklozen de afgelopen jaren geleidelijk is afgenomen van 304 in 2010 tot 275 in november dit jaar. Het bestuur van de stichting wijst voor dit succes naar de begeleiding die de daklozen ontvangen.

(23 december) Jan Huisman leidt voor de laatste keer de Delftse Curiosa Veiling, Ben Gouweleeuw assisteert hem.

- 23 De Delftse Curiosa Veiling, sinds 1989 gevestigd aan de Faradayweg, maar in 1963 aan het Zuideinde van start gegaan als de Delftse Konijnenveiling, brengt vandaag voor de laatste keer in gemoedelijke sfeer honderden spulletjes onder de hamer.
- 24 Het onderzoeksbureau CityTraffic stelt vast dat het bezoekersaantal van de Delftse koopavond vanaf 2012 met een derde is afgenomen. De openingstijden van de winkels zijn de laatste jaren verruimd, de koopzondag blijft in de belangstelling.
- 27 Het *AD* meldt dat het aantal honderdjarigen en ouder in Delft in twee decennia is verdubbeld van zes naar twaalf. De oudste inwoner, mevrouw Maria Zuidervaart-Kühne, is 105 jaar.
- 31 Alhoewel Museum Prinsenhof vanwege een herinrichting drie maanden was gesloten, kon men toch evenveel bezoekers verwelkomen als in het jaar 2013, ruim 63.000. Het Vermeer Centrum brak dit jaar een record met 40.000 bezoekers.

Gebroeders
J. en P.A. de Roo

Timmer- en aannemersbedrijf

sinds 1909

Telefoon: 015-2120439

Werkplaats:
Noordeinde 34a
2611 KJ Delft

- Centrale verwarmings installaties
- Ventilatie systemen
- Airconditioning
- Gebouwbeheer
- 24 uurs service verlening
- Onderhoudsabonnementen

Joost Naaktgeboren BV

Buitenwatersloot 335

2614 GS DELFT

Telefoon: 015-2134910

www.joostnaaktgeborenbv.nl

onderdeel van de A. de Jong groep

Uw klimaat is onze passie!

Tweehonderd jaar predicaat Koninklijk en Hofleverancier in Delft: 1815-2015

Wilma van Giersbergen

Op 13 augustus 1834 bereikte een brief van de Hofcommissie de burgemeester van Den Haag, waarin zij beklag deed over misbruik van de titel 'hofleverancier' en van het bijbehorende wapenbord. Aanleiding was een voorval bij de weduwe Van Meeteren uit Delft. Zij had na het overlijden van haar man haar oesterzaak van de hand gedaan en zou onrechtmatig gebruik maken van de titel 'hofleverancier'. Van Meeteren had destijds het predicaat verworven omdat hij in zijn branche als de beste in de regio werd beschouwd. Ook zou de weduwe het wapenbord voor oud vuil hebben verkocht. De Hofcommissie vond deze gang van zaken dusdanig verontrustend, dat ze de burgemeester verzocht of het mogelijk was de politie een wakend oog te laten houden om dergelijke misstanden tegen te gaan.

Hoe deze geschiedenis afliep, weten we niet. Wel dat de titel 'hofleverancier' met het bijbehorende brevet en wapenbord strikt persoonlijk en niet overdraagbaar was. Als het hofleverancierschap verviel, bijvoorbeeld bij overlijden of berispelijk gedrag, dan hoorde men het brevet te retourneren aan het hof, hetgeen zelden werd gedaan. Daardoor is het bijna onmogelijk aan te geven, wanneer een bedrijf het hofleverancierschap heeft verloren.

Koning Willem I: de instelling van het hofleverancierschap

Het hofleverancierschap werd ingevoerd door Lodewijk Napoleon Bonaparte, koning van Nederland van 1806 tot 1810. Hij onderscheidde firma's die bij hem in de smaak vielen met de titel 'Koopman des konings'. Al direct na zijn aantreden meldden zich allerlei Hollandse kooplieden, fabrikanten en winkeliers met het verzoek om aan het hof te mogen leveren. Na een grondig onderzoek naar de aanvrager en diens bedrijf mocht die, na een gunstig rapport, de titel voeren met het bijbehorende wapen van de koning. Deze gunst was vastgelegd in een officieel brevet. Het hofleverancierschap was een zeer goede marketing voor Lodewijk Napoleon, maar niet voor alle bedrijven. Verschillende gingen failliet, want de koning bestelde wel ruim, maar betaalde maar matig.

Nadat prins Willem Frederik van Oranje op 2 december 1813 was aangetreden als soeverein vorst der Verenigde Nederlanden bereikten hem van alle kanten verzoeken om te mogen leveren aan de koning en de hofhoudingen, en om het wapen van de koning te mogen voeren. Aangezien het voor hem onmogelijk was alle verzoeken persoonlijk te beoordelen, stelde hij op 3 januari 1814 een speciale Hofcommissie in. Zij was samengesteld uit de hoofden van de verschillende departementen van het Hof. Zij moest, behalve de aanvragen beoordelen, er ook op toezien dat de vergunning tot het voeren van het koninklijk wapen alleen werd

toegestaan aan één, hooguit twee ondernemers uit een en dezelfde branche van handel en nijverheid. De onderscheiding werd in het begin alleen uitgereikt in Amsterdam en Den Haag, de steden waar de koning resideerde. In principe bestond er wel een handelsrelatie tussen het hof en de begunstigde, maar van een exclusieve levering was geen sprake. Met andere woorden: de begunstigde was niet de enige uit zijn branche die het recht tot levering kreeg.

De titel hofleverancier was een persoonlijke onderscheiding van de koning, maar diende tevens als een middel om handel en nijverheid te stimuleren. Dit laatste was hard nodig, aangezien de Fransen het land totaal kaal geplunderd hadden achtergelaten.

Met de eenwording van de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden in 1815 onder Willem I als eerste koning, zetelde Willem afwisselend in Den Haag, Amsterdam en Brussel. De ondernemers in de Zuidelijke Nederlanden dienden hun verzoeken om een brevet in bij de Hofcommissie in Brussel. Het begrip Koopman des Konings / Marchand du Roi werd in maart 1815 gewijzigd in de meer algemene titel Hofleverancier / Fournisseur de la Cour. Naast het hofleverancierschap werd ook het predicaat koninklijk toegekend. Daarvoor kwamen instellingen van wetenschappelijk en nationaal belang, en instellingen van staat in aanmerking. Vanaf die tijd kennen we bijvoorbeeld de Koninklijke Bibliotheek, het Koninklijk Instituut van Kunsten en Wetenschappen, de Koninklijke Marine. Slechts bij hoge uitzondering werd de titel aan fabrikanten verleend.

Tijdens zijn regeringsperiode (1815-1840) verleende Willem I in Nederland aan ongeveer 145 ondernemingen het predicaat Hofleverancier en tot de afscheiding van België in 1830 aan zo'n 95 bedrijven in België. En dat alles op basis van kwaliteit, soliditeit en continuïteit. De hofleverancierschappen weerspiegelden tevens de levensstijl en de interesses van de koning en zijn familie.

Koning Willem II: afschaffing van de Hofcommissie

Na het aantreden van koning Willem II in 1840, zouden alle eerder door Willem I verleende titels, gezien hun persoonlijke aard, moeten komen te vervallen en opnieuw worden aangevraagd. Om dit te voorkomen liet de koning in de *Staatscourant* en in andere grote kranten een advertentie plaatsen met de mededeling dat degenen die van zijn voorganger de titel Hofleverancier of Koninklijk hadden ontvangen, deze mochten houden. De belangrijkste verandering die Willem II invoerde, was de opheffing van de Hofcommissie. De verzoeken werden voortaan afgehandeld door de adjudant der Koninklijke Paleizen.

Tot 1834 zijn er geen registers van hofleverancierschappen bewaard gebleven, en daarna bestaan er tot ongeveer 1840 alleen registers van Den Haag en Amsterdam, waardoor het aantal toekenningen niet exact is te geven. Het aantal uitgereikte brevetten, ook diploma's, oorkonden of beschikkingen genoemd, was evenmin bijgehouden, zodat niet duidelijk was wie er hofleverancier waren. Wanneer de oesterhandelaar Van Meeteren hofleverancier werd, is dan ook niet bekend. Volgens de registers was de firma Overvoorde & Cie het eerste bedrijf dat zich in

Delft hofleverancier mocht noemen. N.D. en G. Overvoorde, handelaren in zaden, kregen op 10 december 1841 het koninklijk wapen uitgereikt van koning Willem II. Overvoorde zou gedurende de regeringsperiode van Willem II (1840-1849) in Delft de enige hofleverancier van de koning zijn.

De smaak van de koninklijke familie

Het recht tot het verlenen van het predicaat Hofleverancier en het wapen was in de negentiende eeuw niet alleen voorbehouden aan de koning. Ook andere familieleden en aangetrouwde leden waren gerechtigd om brevetten uit te reiken. Daarbij ging het meestal om blijken van persoonlijke waardering. Bij de vrouwelijke leden waren hoeden- en kledingmagazijnen, en leveranciers van porselein en sieraden geliefd. Door het hele land – ook in Delft – trof men hofleveranciers aan van de diverse leden van het koninklijk huis. Zo kreeg de Delftse firma J. Leeuwenberg, handelaar in ijzer, in 1846 de vergunning van de prins van Oranje, de latere koning Willem III. Een aantal bedrijven werd zelfs door meerdere familieleden onderscheiden. Het bedrijf van F.W. Braat, Fabriek van Zinkwerken en andere Metalen, zou onder koning Willem III zowel hofleverancier van prins Hendrik (1874) worden als van prins Frederik (1879) (afb. 1).

Afb. 1. F.W. Braat adverteert dat hij als Koninklijke Stoomfabriek van Zink en andere Metalen hofleverancier van prins Frederik en van wijlen prins Hendrik is; De Amsterdammer, 25 maart 1883.

Koning Willem III: een record aan brevetten

Ook onder Willem III, in 1849 koning van Nederland geworden, was het niet nodig een nieuwe vergunning aan te vragen. Een sluitend register met officieel gerechtigden ontbrak echter nog steeds, dus wilde Willem een onderzoek naar wie er eerder waren vernoemd. Bovendien bleek er met de brevetten gerommeld te worden en voerden niet-gerechtigde ondernemingen de titel. Willem III wenste daarom een aanpassing van de richtlijnen. Daartoe herstelde hij de Hofcommissie. Alle gerechtigden die het koninklijk wapen mochten voeren, dienden hun bewijzen naar de Hofcommissie te sturen. Daarom plaatste hij in 1850 een oproep in de *Staatscourant*, waarin 'alle Fabrikanten, Winkeliers of ander Personen gerechtigd tot het voeren van het Koninklijk Wapen, worden uitgenodigd, hunne bewijzen als zoodanig vòòr de 15den November aanstaande, met opgave hunner woonplaatsen, aan de Hof-Commissie te zenden.' Op de oproep reageerden zo'n 180 ondernemingen. In principe konden personen die in het verleden dit recht hadden gekregen en nog werkzaam waren in de branche hun brevet behouden. Dit gold ook wanneer ze hun bedrijf hadden overgedragen aan hun kinderen of andere

personen, mits die net zo goed waren als de gebrevetteerde. Wel benadrukte de Hofcommissie dat de vergunningen persoonlijk van aard waren en zonder nieuwe beschikking dus niet aan anderen konden worden overgedragen. In 1851 liet de koning alle oude brevetten vernietigen en gaf nieuwe brevetten aan die firma's die op de advertentie hadden gereageerd. Het tot dan toe handgeschreven brevet werd vervangen door een voorgedrukt brevet voorzien van het koninklijk wapen.

De koning wilde dat de vergunning voortaan alleen verleend zou worden aan betrouwbare en belangrijke ondernemingen. De nadruk kwam dus veel meer te liggen op de handel en de industrie, en veel minder op de daadwerkelijke handelsrelatie met het hof. Daarmee kwam ook de regel te vervallen dat slechts één persoon in elke bedrijfstak kon worden benoemd. In principe kon iedereen voor het keurmerk in aanmerking komen. Door de sterke groei van handel en nijverheid nam het aantal onderscheiden bedrijven dan ook fors toe. Het behalen van prijzen en medailles op de Nationale Nijverheidstentoonstellingen kon de toekenning versnellen. Koning Willem III verleende tijdens zijn regeringsperiode (1849-1890) maar liefst meer dan 700 brevetten.

De al genoemde firma Overvoorde kreeg na de troonswisseling in 1850 door de nieuwe koning een verlenging uitgereikt, evenals J. Leeuwenberg, eertijds hofleverancier van de prins van Oranje, aan wie de verlenging in 1851 werd toegekend. Johannes Leeuwenberg, die als kanonnier zijn rechterarm had verloren en door het leven ging als 'Leeuwenberg met de ene vlerk', kreeg een baan als employé bij het Armamentarium in Delft. Omdat er grote behoefte bestond aan ijzerwaren begon Leeuwenberg omstreeks 1830 aan het Achterom een ijzerhandel. Korte tijd daarna verhuisde hij naar een groter onderkomen aan de Oude Delft 23 (later nummer 107). Hij verhandelde niet alleen ijzer, maar ook wapens en munitie, 'kunstvuurwerk' en schaatsen. De firma adverteerde in 1862, nu onder de naam J.G. Leeuwenberg, dat in haar zaak als hofleverancier van 'Z.M. den koning' 'jagtkruid' te bekomen was (afb. 2). Met de verplaatsing van de militaire magazijnen naar Zaandam ging ook de belangrijkste afnemer verloren. Leeuwenberg vertrok naar Amsterdam, waar de familie een groter bedrijf had opgezet. De zaak werd in 1897 overgenomen door Herman Romijn, sinds 1874 als boekhouder in dienst van

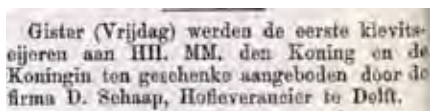
JAGTKRUID.
De Ondergeteekenden hebben de eer zich aan te bevelen tot de Levering der Allerbeste Kwaliteiten uit hunne Fabriek.
A. WASSERFUHR & Co, te Koulon.
Agent voor Nederland **J. H. PARIS,** te Rotterdam.
Depôts bij de Heeren:
J. G. LEEUWENBERG, te Delft, Hofleverancier van Z. M. den Koning.
M. G. T. WEIJN, te Doesborgh. (14443)

Afb. 2. J.G. Leeuwenberg beveelt als hofleverancier van Z.M. de Koning zijn 'jagtkruid' aan; *Algemeen Handelsblad*, 11 augustus 1862.

G.J. Leeuwenberg & Zonen. Honderd jaar later zou Romijn IJzerwaren & Gereedschappen eveneens hofleverancier worden.

Onder koning Willem III ontvingen negen nieuwe Delftse bedrijven een brevet. Zeven van hen werden hofleverancier van de koning en één van de koningin, en één bedrijf kreeg het predicaat Koninklijk. Boterhandelaar Theodorus van Leeuwen ontving voor zijn firma A. van Leeuwen het brevet in 1859. Nadat Theodorus in 1865 was overleden, verviel de vergunning. Het bedrijf werd voortgezet door zijn zoon Adrianus Anthonius Theodorus van Leeuwen, die in 1866 het brevet opnieuw wist te bemachtigen. In 1899 was het bedrijf gevestigd aan Noordeinde 13. De firma Wed. J. van der Chijs & zoon, theehandelaar, kreeg het predicaat in 1864. Grondlegger van het bedrijf was de thee-, boter- en kaashandelaar Jacobus van der Chijs. De zaak was na zijn overlijden in 1833 voortgezet door diens echtgenote Johanna Susanna (Anna) Bagelaar en hun zoon Jacobus van der Chijs onder de naam Wed. J. van der Chijs & zoon. Ook toen Anna in 1846 was overleden, bleef de zaak onder die naam voortbestaan. In 1881 werd aan het bedrijf opnieuw verlening verleend. Daarna komt de firma in de registers niet meer voor. Waarschijnlijk is ze na het overlijden van Jacobus van der Chijs in 1888 de vergunning kwijtgeraakt. Vishandelaar A.J. Schaap ontving voor zijn firma D. Schaap aan het Noordeinde 16 in 1870 het brevet. Bijzonder detail: op 29 maart 1879 bood de firma Schaap de eerste kievitseieren aan de koning en de koningin aan (afb. 3).

Behanger en stoffeerder A. van Hattem jr. kreeg het predicaat in 1878

Gister (Vrijdag) werden de eerste kievitseieren aan H.H. MM. den Koning en de Koningin ten geschenke aangeboden door de firma D. Schaap, Hofleverancier te Delft.

Afb. 3. Aanbieding van de kievitseieren door D. Schaap aan de koning en de koningin; *Tilburgsche Courant*, 30 maart 1879.

Behangersknecht.
Een alleszins bekwaam Behangersknecht, van middelbaren leeftijd en van goede getuigen voorzien, kan voor Vast geplaatst worden bij A. VAN HATTEM Jr., Behanger, Hofleverancier, Oude Delft 161, te Delft. (4071)

Afb. 4. Hofleverancier A. van Hattem vraagt een behangersknecht; *Het nieuws van den dag*, 20 februari 1885.

Afb. 5. Het pand van Van Hattem met wapenbord aan de Oude Delft 161 in 1888.

Afb. 6. Opname van de Asvest door fotograaf Henrik de Louw. In de rand heeft hij zijn hofleverancierschap vermeld.

toegekend. In 1887 had hij zijn zaak aan Oude Delft 161 en in 1890 adverteerde hij nog steeds met de titel Hofleverancier (afb. 4 en 5).

Aan horlogemaker A.D. Addink werd het predicaat in 1883 uitgereikt en aan 'photograaf' H. de Louw in 1889. Johannes Hendrikus Jacobus (Henri) de Louw was in 1875 vanuit Den Haag in Delft komen wonen, waar hij zich als zelfstandig fotograaf aan de Koornmarkt vestigde en later aan de Oude Delft (afb. 6). Hij keerde in 1891 terug naar Den Haag (afb. 7). Meubelfabrikant Hendrik Zeelenberg ontving in 1872 van koningin Sophie de titel 'Hofleverancier van Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin' (afb. 8). Dit moet de kroon op zijn werk zijn geweest, aangezien hem nogal wat pech was overkomen. In 1852 was 'kabinetwerker' Hendrik Zeelenberg failliet gegaan en in 1864 was zijn werkplaats aan de Schoolvest afgebrand. In 1869 had hij aan de Oude Delft een meubelmagazijn met antieke en moderne meubelen, die ook voor 'Oost-Indië' geschikt waren. Zeelenberg nam deel aan diverse ten-

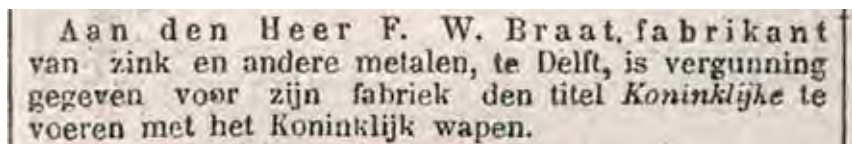

Afb. 7. Advertentie in de Delftsche Courant van 9 augustus 1891, waarin De Louw aankondigt dat hij met zijn zaak naar Den Haag gaat verhuizen.

toonstellingen voor nijverheid. Zo wist hij in 1877 op de nijverheidstentoonstelling in Amsterdam een bronzen medaille in de wacht te slepen en in 1879 op die van Arnhem een diploma 'derde graad' in de categorie 'Huisraad en meubelen.' Een nieuwe tak van nijverheid werd in 1878 gepresenteerd op de nijverheidstentoonstelling in Parijs: een houten kast gecombineerd met Delfts plateel. J.C. van Marken had een verzameling parfumerieën uit zijn fabriek Maison Neuve naar de expositie gestuurd. Ze waren geëtaaleerd in een speciaal daarvoor ontworpen houten kast, naar een tekening van Adolf le Comte, artistiek adviseur bij De Porceleyne Fles, en vervaardigd door Zeelenberg. Op verschillende plaatsen aan de kast waren tegeltjes bevestigd. Zo was het lijstwerk samengesteld uit tegeltjes. Het geheel werd door de critici goed ontvangen. Het eerste Delftse bedrijf dat zich Koninklijk mocht noemen, was F.W. Braat,

Afb. 8. Kennisgeving van de benoeming van Hendrik Zeelenberg op 2 september tot hofleverancier van de koningin; Het nieuws van den dag, 9 september 1872.

Afb. 9. De benoeming van F.W. Braat tot Koninklijk; Het nieuws van den dag, 7 maart 1881.

Stoomfabriek van Zinkwerken en andere Metalen aan de Leeuwenhoeksingel 29. Het werd in 1881 begunstigd (afb. 9). Frederik Willem Braat was in 1844 gestart als loodgieter en pompenmaker. Als een van de eersten paste hij in ons land het nieuwe materiaal zink toe voor dakbedekkingen en vanaf 1856 leverde hij zinken ornamenten. Het legde hem geen windeieren. In 1874 mocht hij van prins Hendrik het predicaat Hofleverancier ontvangen en in 1879 werd hij hofleverancier van prins Frederik. Braat droeg in 1884 zijn bedrijf over aan zijn zoons. In 1915 zou de naam gewijzigd worden in NV F.W. Braat's Koninklijke Fabriek van Metaalwerken (afb. 10). Ergens in de periode tussen 1915 en 1930 moet Braat zijn brevet zijn kwijtgeraakt, want in 1930 werd aan de fabriek het predicaat Koninklijk opnieuw toegekend. In 1970 zou Braat worden overgenomen door N.V. OGEM, waarmee in 1975 door een faillissement een einde aan het bedrijf zou komen.

Koningin-regentes Emma: hofleverancier van een weduwe

Na het overlijden van Willem III in 1890 zette koningin-regentes Emma zoveel mogelijk de lijn van haar man door. De richtlijnen voor het predicaat Hofleverancier veranderden niet. Alleen het brevet kreeg een ander uiterlijk.

Afb. 10. Reclame voor de F.W. Braat Koninklijke Fabriek van Metaalwaren in 1901, getekend door J. Cramer.

Het koninklijk huis had behoorlijk aan populariteit ingeboet en Emma probeerde met werkbezoeken door het hele land – zoveel mogelijk in het bijzijn van de kleine Wilhelmina – de sympathie voor het koningshuis te vergroten. In totaal brevetteerde ze maar liefst 720 ondernemers, van wie een deel tijdens de werkbezoeken. Emma probeerde de brevetten zo veel mogelijk over het land te verdelen, maar Den Haag stond met 185 hofleveranciers aan kop. De begunstigde mocht haar koninklijk wapen voeren met de daarbij behorende titel 'Hofleverancier van Hare Majesteit de Koningin Weduwe.' Dit wapen moest vanaf 1891 worden gevoerd door alle onderscheiden ondernemingen.

Emma, die tot 1898 regeerde, kende aan zeven Delftse bedrijven het hofleverancierschap toe, waarvan twee al onder Willem III benoemd waren: de firma's Wed. J. van der Chijs & Zn en A. van Leeuwen.

Het decoratiebedrijf W.A. Paerels & Zonen, gedreven door C.J.W. Paerels en P.C. Paerels, werd in 1891 het hofleverancierschap verleend. Willem Adrianus Paerels was de oprichter van het bedrijf geweest en kennelijk omstreeks 1890 uit de zaak gestapt. Zijn zonen Christiaan Johannes Willem Paerels en Pieter Christiaan Paerels waren hem opgevolgd. Het bedrijf was in 1892 gevestigd aan de Hippolytusbuurt 29-31 en in 1899 aan de Oude Delft 164, en omvatte een tapijtmagazijn annex 'behangerij.' Het bedrijf decoreerde ook feestsalen. In 1898 vond het lustrumfeest plaats van het Delftsch Studenten-Corps, waarvoor een speciaal feestgebouw was ontworpen. De decoraties in het interieur waren niet alleen uit-

gevoerd door het bedrijf van W.A. Paerels & Zonen, maar ook door dat van de deco-
 ratieschilder J. Houtzager & Zn. Aan de firma Houtzager, die in 1899 een vestiging
 had aan de Choorstraat 15, was eveneens in 1891, exact op dezelfde dag als aan
 Paerels, het hofleverancierschap toe-
 gekend. Emma verleende in 1896 aan
 Adam Adriaanse Leendert de Lint van
 firma de Lint & Cie, handelaar in te-
 gels aan de Phoenixstraat 15D, het
 predicaat Hofleverancier en in 1898
 deed ze dat opnieuw aan de firma's
 K. Susholz en J.E. Kouwenhoven &
 Zn. Jacob Elzinus Kouwenhoven, die
 in 1899 zijn zaak had aan de Choor-
 straat 8, was bij aanvang handelaar
 in spiegels, venster- en broeiglas, en
 verfwaren, maar had zich in 1901 ge-
 specialiseerd als groothandel in glassoorten. Vleeshouwer Koppel Susholz was in
 1899 gevestigd aan de Binnenwatersloot 22. Hij noemde zich in 1900, geheel zo-
 als was voorgeschreven 'Hofleverancier van Hare Majesteit de Koningin Weduwe'
 (afb. 11).

Afb. 11. Koppel Susholz brengt als hofleverancier zijn waren onder de aandacht van het publiek; *Nieuw Israëlitisch Weekblad*, 23 november 1900.

Koningin Wilhelmina: orde op zaken

Het grote aantal door haar ouders Willem III en Emma uitgereikte brevetten was koningin Wilhelmina een doorn in het oog. Ze voerde rigoureuze veranderingen door. Om misbruik en oneigenlijk gebruik tegen te gaan, liet ze in 1906 de richtlijnen aanscherpen. Daarnaast liet ze het uit 1815 daterende koninklijk wapen in 1907 bij Koninklijk Besluit wijzigen. Daarmee moest ook het wapen op het brevet

Afb. 12. Briefboofd uit 1898 van de goud- en zilversmid H.C. Jedeloo & Zoon, gevestigd aan de Wijnbaven.

worden vervangen. Bovendien maakte Wilhelmina een duidelijk onderscheid tussen koninklijk en hofleverancier. Het kwam nogal eens voor dat een bedrijf de beide titels voerde, hetgeen natuurlijk niet correct was. Het predicaat Koninklijk zou voortaan alleen worden uitgereikt aan grote ondernemingen. Het is een hogere onderscheiding dan hofleverancier, dat bedoeld is voor kleine en middelgrote bedrijven. De verleningen vonden over het algemeen plaats rond de verjaardag van Wilhelmina op 31 augustus. Ook haar echtgenoot prins Hendrik verleende brevetten, maar deze hingen nauw samen met zijn persoonlijke smaak. Het ging dan om automobiel-, biljart- en sigarenfabrikanten, rijtuigmakers, leveranciers van kleding, schoenen en hoeden, en bierbrouwerijen en wijnhandelaren.

Gedurende de regeringperiode van koningin Wilhelmina (1898-1948) vonden in Delft vijf toekenningen van het hofleverancierschap plaats, waarvan de firma J.E. Kouwenhoven & Zoon al onder Emma was benoemd, en ontvingen drie ondernemingen het predicaat Koninklijk.

De firma H.C. Jedeloo & Zoon, goud- en zilversmederij aan de Wijnhaven 8, die het predicaat in 1899 ontving, was de eerste die zich onder koningin Wilhelmina hofleverancier mocht noemen (afb. 12). Daarop volgde in 1901 de firma J.H. Drayer, geleid door P.A.M. Drayer, fabrikant van sigaren en tabak. Deze toekenning was van grote betekenis, omdat de titel slechts bij zeer hoge uitzondering aan sigarenfabrikanten werd verleend 'en er slechts zéér enkelen in de tabak- en sigarenbranche in den lande zijn, wien deze onderscheiding tot heden is te beurt gevallen', aldus *De Sumatra Post*. De onderneming was vanouds gevestigd op de hoek van de Oude

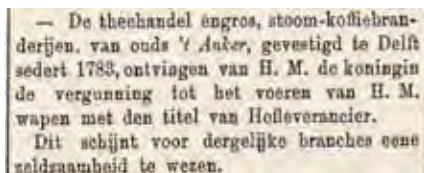
Afb. 13. Pand van de sigarenfabrikant J.H. Drayer aan de Oude Langendijk / boek Koornmarkt 86 met in de boek van het winkelpand het koninklijk wapen.

Langendijk en de Koornmarkt, maar was ook gehuisvest in De Witte Lely, recht achter Oude Delft 68, grenzend aan de Koornmarkt (afb. 13).

In het register wordt Drayer ook 't Anker genoemd, het bedrijf dat tegelijk met Drayer in 1901 het hofleverancierschap kreeg (afb 14). 'Van ouds' 't Anker, dat sinds 1783 in Delft was gevestigd, omvatte een theehandel en gros en stoomkoffiebrande-rijen. Kennelijk waren Drayer en 'van ouds' 't Anker kort ervoor op de een of andere manier samengegaan, terwijl ze toch apart als hofleverancier adverteerden (afb. 15 en 16). Sigarenfabrikant Drayer / 't Anker kreeg in 1903 het predicaat Koninklijk toegekend, verloor de vergunning weer en ontving als 'Stoomkoffiebrande-rij en theehandel' in 1906 opnieuw het predicaat Koninklijk.

Toch handelde Drayer nog in sigaren en tabak. In dat zelfde jaar was Pierre Davijt Hofman namelijk eigenaar geworden van de 'Koninklijke Nederlandsche Tabak- en Sigarenfabriek, voorheen J.H. Drayer, tevens Koffiebrande-rij', zoals de zaak zich toen noemde. Of de overdracht voor of na de toekenning van de onderscheiding gebeurde, is onbekend. In 1910 werd ook geadverteerd met Koninklijke Electriche Koffiebrande-rijen, firma J.H. Drayer te Delft en in 1914 als Stoom-Tabakskerverij 'van ouds "'t Anker", hofleverancier Anno 1783 (afb. 17).

In 1913 brak in de Witte Lely aan de Koornmarkt een enorme brand uit, die het hele pand verwoestte. Daarop bouwde Hofman het pand Oude Delft 68, waarvan hij eveneens in 1906 eigenaar was geworden, aan de achterzijde uit en voorzag het van machinerieën. De onderneming bleef tot 1921 bestaan, toen ze werd over-

Afb. 14. Toekenning van het hofleverancierschap aan 'van ouds' 't Anker; *Middelburgsche Courant*, 14 oktober 1901.

Afb. 15. Hofleverancier J. Drayer adverteert met zijn rookwaren in *Nederlands-Indië*; *De Locomotief*, 31 mei 1902.

Afb. 16. 'Van ouds' 't Anker adverteert apart van Drayer; hoewel beide bedrijven zijn gefuseerd; *Het nieuws van den dag*, 10 december 1906.

Afb. 17. In 1914 adverteert het bedrijf van Drayer onder de naam 'Stoom-Tabakskerverij van ouds "'t Anker"; *Het nieuws van den dag*, 21 februari 1914.

genomen door de NV Electriche kof-fiebranderij en theehandel 'De Anker'. De firma Jan Richter, fabrikant in haarden en kachels aan de Oude Delft 140, werd het hofleverancier-schap in 1903 verleend en aan bloemist S. Bruigom aan de Houttuinen 3 in 1904 (afb. 18). Om onduidelijke re-denen verloor de firma het predicaat weer, want ze leverde het brevet in bij het Hof. Overigens was het hofle-vernicierschap Richter niet vreemd. Hij was namelijk getrouwd met Ja-coba Kouwenhoven, dochter van de glashandelaar J.E. Kouwenhoven. Aan Richter werd in 1930, toen het bedrijf onder leiding stond van de broers Gerrit Richter Jansz., Jan Richter Jansz en hun neef Jan Richter Gerritsz, het hofleverancierschap opnieuw toege-kend (afb. 19).

Ook broodbakkerij A.W. Unger, aan wie het predicaat in 1906 was toe-gekend, raakte zijn brevet kwijt. De onderneming, zich inmiddels 'luxe broodbakkers' noemend, verwierf evenals Richters in 1930 het predi-caat opnieuw. Het bedrijf stond toen op naam van drie generaties: Albertus Willem Unger sr., Albertus Willem Unger jr. en diens zoon Johannes Carel Unger. Het was sinds 1903 gevestigd in het pand Markt 21, waarvoor Unger jr. in 1900 de eerste steenlegging had gedaan. Toen het belendende pand, waar mantelmagazijn De Duif gevestigd was, in 1912 verhuisde, nam Unger dat deel ook in gebruik (afb. 20 en 21). De bakkerij was tot 1961 op deze locatie gevestigd. Op de zuidgevel herinnert het door De Porceleyne Fles vervaardigde sectiel-tableau met het opschrift 'Brood- en beschuitbakkerij' nog aan de firma Unger.

Afb. 18. Bloemist S. Bruigom, Houttuinen 3, ontving in 1904 het predicaat Hofleverancier.

Afb. 19. Hofleverancier J. Richter, bedrijf in haarden en kachels, in 1960-1962 gevestigd aan de Phoenixstraat 40.

Afb. 20. Toekenning van het hofleverancierschap aan de firma A.W. Unger in 1930; Algemeen Handelsblad, 29 oktober 1930.

De N.V. Delftsche Aardewerf-fabriek De Porceleyne Fles, v/h Joost Thooft & Labouchere, kreeg in 1919 het predicaat Koninklijk toegekend. Joost Thooft had in 1876 De Porceleyne Fles gekocht en daarmee het ten dode opgeschreven bedrijf van de ondergang gered. Hij zorgde voor een herleving van het Delfts blauw, maar dan op basis van nieuwe technieken. Als artistiek leider werd Adolf le Comte aangetrokken. Samen met Abel Labouchere, met wie Thooft in 1884 associeerde, wist hij een product te vervaardigen dat over de hele wereld een goede naam verwierf. Het predicaat werd toegekend, omdat het bedrijf de naam van Delft en de keramische industrie weer op de kaart wist te zetten.

Afb. 21. Het pand van broodbakker Unger met koninklijk wapen aan de Markt 21 in 1939.

Juliana: honderdjarige bedrijven

Tot het aantreden van koningin Juliana waren de verleningen op twee gedachten gestoeld. Enerzijds was het een puur persoonlijke verlening, meestal als gevolg van de feitelijke levering aan koning(in) en hof, anderzijds was het een verlening aan ondernemingen, die geen directe handelsrelatie met het koninklijk huis hadden. Onder Juliana ging de daadwerkelijke levering als voorwaarde voor het hofleverancierschap verdwijnen. Voortaan moest een onderneming minstens honderd jaar bestaan hebben en werd het predicaat alleen uitgereikt bij een bijzondere gebeurtenis of bij een jubileum van het bedrijf. Het predicaat Hofleverancier werd een bedrijfsonderscheiding vergelijkbaar met een 'lintje'. Het brevet werd zowel qua vormgeving als qua tekst ingrijpend gewijzigd. Juliana's echtgenoot Bernhard zette de lijn van prins Hendrik voort. Hij verleende ongeveer 65 brevetten aan leveranciers van alcoholische dranken, kleding en juwelen, waarvan dertig aan buitenlandse ondernemingen.

In de jaren zestig en zeventig vond men het hofleverancierschap een achterhaald begrip en de belangstelling ervoor liep terug. Daarnaast vond een voortdurende uitholling plaats, omdat het predicaat Hofleverancier niet bij wet geregeld was. Als een hofleverancier zich niet aan de regels hield, was daar niets tegen te doen. Ook waren er veel ondernemingen, die hun al lang verlopen brevet nog steeds gebruikten. Kennelijk was er sinds het incident met de weduwe Van Meeteren weinig veranderd.

Onder koningin Juliana (1948-1980) werden er geen hofleverancierschappen uitgereikt, maar werd Delft wel drie 'koninklijke' ondernemingen rijker. Deze bedrij-

ven bestaan niet meer onder hun eigen naam of hebben Delft verlaten. Of er in deze periode nog meer onderscheidingen zijn toegekend, is onbekend aangezien een deel van dit archief nog niet openbaar is.

N.V. Nederlandse Gist- en Spiritusfabriek kreeg het predicaat Koninklijk bij het tachtigjarig bestaan in 1950, de N.V. Delftsche leerlooierij- en drijfriemenfabriek v/h Alex Adam bij het 130-jarig bestaan in 1952, en het Nederlands Leger- en Wapenmuseum 'Generaal Hoefer', bij het zestigjarig bestaan in 1973. De Gist- en Spiritusfabriek was in 1869 opgericht door J.C. van Marken, die bekend stond vanwege zijn sociaal ondernemerschap. Het bedrijf fuseerde in 1968 met Brocades tot Koninklijke Gist-Brocades NV dat vervolgens in 1998 werd overgenomen door de multinational DSM, dat in 2002 'koninklijk' werd.

Het 'Legermuseum', zoals het kortweg wordt genoemd, is feitelijk een vreemde eend in de bijt, want het is van origine geen Delftse instelling. Pas na de oorlog kwam de collectie naar Delft, omdat de stichting het Armamentarium aan de Lange Geer ter beschikking kreeg. Van 1986 tot 2013 was het pand ingericht als museum, waarna het naar Soesterberg verhuisde.

Anders dan over de 'koninklijke' fabrieken Braat, De Porceleyne Fles en de Gist- en Spiritusfabriek is er over de Delftsche leerlooierij- en drijfriemenfabriek v/h Alex Adam nauwelijks iets gepubliceerd. Vandaar dat hier wat uitgebreider op de boeiende ontstaansgeschiedenis van dit bedrijf wordt ingegaan. Alexander Adam (1789-1856), afkomstig uit Falkirk, Schotland, dreef daar samen met zijn broers een leerlooierij. Door de Napoleontische oorlogen was de handel in koeien gestagneerd, wat uiteindelijk voor Adam de reden is geweest om zijn geluk in Nederland te beproeven. In 1822 kwam hij met zijn gezin in Delft wonen, waar hij in 1823 aan de Kantoorgracht 19 een leerlooierij begon. In eerste instantie trad hij tevens op als agent voor de Schotse leerlooiers. Naast het bedrijf aan de Kantoorgracht stichtte hij nog een tweede vestiging aan de Nieuwe Langendijk, die waarschijnlijk door een van zijn zonen werd gerund. Alexander had minstens tien kinderen, van wie drie zonen, Alexander jr. (1818-1894), Walter (1830-1897) en Stephen Adam (1833-1871), na het overlijden van hun moeder Livingstone Moir in 1862, de zaak voortzetten (afb. 22). Ook twee zonen van Alexan-

Afb. 22. Advertentie waarin de voortzetting van het bedrijf van Alex Adam wordt aangekondigd; *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 5 januari 1863.

der jr., Alexander (1860-1900) en John Adam (1861-1925), kwamen in de zaak. In 1896 kreeg de firma de naam 'Alex Adam'. Toen Alexander in 1900 stierf, leidde dat tot een drama, omdat broer John de omvangrijke familie moest uitkopen. De grote leningen die hij daarvoor moest afsluiten, deden hem de das om en in 1903 ging het bedrijf failliet. Doordat de hele familie het benodigde kapitaal bijeenbracht, maakte het bedrijf een 'doorstart', zoals we dat nu zouden noemen. Het nieuwe bedrijf ging verder als Delftsche Leerlooierij- en Drijfriemenfabriek. De zaak zou in 1904 een koninklijk certificaat ontvangen hebben - maar is niet in de registers terug te vinden - en daarna verder zijn gegaan als Koninklijke Delftsche Leerlooierij- en Drijfriemenfabriek v/h Alex Adam. Men was van mening dat de bloei te danken was aan de grondlegger en door toevoeging van zijn naam bleef de herinnering aan hem gewaarborgd. Kleinzoon John Adam was directeur tot aan zijn terugtreden in 1923. Ondanks de omvangrijke familie was er kennelijk geen opvolger. Walter bleef ongehuwd en John had drie dochters en een jong overleden zoon. Waarschijnlijk is het bedrijf toen in andere handen overgegaan, maar niet nadat het eerst in 1923 - precies honderd jaar na oprichting - naar het pand De Postduif aan de Buitenwatersloot was verplaatst. Er werden toen voornamelijk drijfriemen voor machines vervaardigd. Met de komst van elektrische motoren nam de vraag af. Dit kwam terug in de te naamstelling, want in 1963 wijzigde het bedrijf zijn naam in Koninklijke Fabrieken v/h Alex Adam. Het fuseerde in 1970 met de transportbandenfabriek Ammeraal Nederland BV. In 1974 verhuisde de productie naar Heerhugowaard.

Beatrix: nog scherpere maatregelen

Nadat Beatrix na haar aantreden in 1980 de hofhouding rigoureuus reorganiseerde, kwamen ook de koninklijke onderscheidingen onder de loep te liggen. Beatrix stelde daarvoor een speciale commissie in met de opdracht te kijken in hoeverre onderscheidingen als Koninklijk en Hofleverancier nog pasten in een modern koningschap. Na heftige discussies adviseerde de commissie het predicaat te handhaven, maar strengere regels toe te passen. Dit leidde in 1987 tot een nieuw stelsel. Het begrip Hofleverancier werd vervangen door de term Bij Koninklijke Beschikking Hofleverancier, met het recht tot het voeren van het koninklijk wapen. Een Koninklijke Beschikking is een besluit van de koning(in) alleen dat niet valt onder de verantwoordelijkheid van de minister. Het predicaat Koninklijk kan door de koning(in) naar eigen goeddunken niet alleen worden verleend aan grote ondernemingen, maar ook aan instellingen en verenigingen. De nieuwe regels golden niet alleen voor toekomstige hofleveranciers, maar ook voor de bestaande onderscheiden ondernemingen. Alle in het verleden afgegeven brevetten werden daardoor ingetrokken. Iedereen die dacht aanspraak te kunnen maken op de koninklijke onderscheiding moest zich melden voor een herbestendiging. Daarop volgde een nieuw onderzoek naar de betreffende onderneming.

Met het nieuwe stelsel wordt het recht tot het voeren van het koninklijk wapen met de toevoeging Bij Koninklijke Beschikking Hofleverancier niet meer toegekend aan een persoon, maar aan een onderneming. Het geldt slechts voor de periode van 25 jaar, waarna de onderneming herbestendiging moet aanvragen. Om

voor toekenning in aanmerking te komen, moet een bedrijf minimaal honderd jaar bestaan, bij voorkeur onder dezelfde naam, en de Nederlandse nationaliteit bezitten. In haar bedrijfstak dient de onderneming in elk geval in de regio een duidelijk vooraanstaande plaats in te nemen. De toekenning van het recht blijft voorbehouden aan de koning(in) alleen en niet meer zoals in het verleden aan familieleden van het koninklijk huis.

Onder Willem Alexander, sinds 2013 koning van Nederland, die hetzelfde wapen voert als zijn moeder, zijn nog geen vergunningen in Delft verleend.

Tot aan de sanering door koningin Beatrix in 1980 waren er in Nederland ongeveer 327 bedrijven, die zich hofleverancier mochten noemen. Nu zijn dat er een kleine 400. Net zoals in het verleden treft men onder de hofleveranciers de meest uiteenlopende bedrijven aan: van bloemisterijen tot boekhandels, en van slijterijen tot wasserijen. In Delft werden onder Beatrix acht bedrijven gebrevetteerd. Daarvan zijn er anno 2014 nog vijf in de stad gevestigd. Het eerste bedrijf in Delft, waaraan Beatrix het hofleverancierschap toekende, was in 1989 aan L. Vliegheart BV, Olie- en Vernisfabriek 'Welgelegen' aan de Rotterdamseweg, bij gelegenheid van het 150-jarig bestaan. Het bedrijf, begonnen in Zwijndrecht, was sinds 1869 in Delft gevestigd. Toen het pand bedrijfsmatig niet langer meer aan de eisen van de tijd voldeed, verliet de firma de stad en betrok ze een complex in Tiel. Aannemersbedrijf Gebroeders Mensert BV, waaraan Beatrix in 1992 bij het honderdjarig bestaan het predicaat Hofleverancier verleende, raakte door een faillissement na 2010 het hofleverancierschap kwijt. Inmiddels heeft het bedrijf een doorstart gemaakt. Bender Delft BV, in 1820 opgericht als bedrijf in huishoudelijke artikelen en dat in 1995 het predicaat verwierf, is sinds de verhuizing naar Den Haag geen Delfts bedrijf meer.

Wapenborden

Het wapen van de koning werd van oudsher gebruikt voor alle rijksinstellingen, zoals douane (tolheffing), belastingen en posterijen. Vanaf de negentiende eeuw gold dat ook voor het hofleverancierschap en voor instellingen en fabrikanten die het predicaat Koninklijk mochten voeren. Ter onderscheiding van de hofleveranciers gingen zij in de twintigste eeuw alleen een koninklijke kroon voeren.

Van het wapen van de koning waren in 1816 twee versies in omloop. De eerste versie uit 1815, ontworpen door de tekenaar van de Hoge Raad van Adel, A.G. Zürcher, bevatte een aantal onnauwkeurigheden, waardoor het wapen moest worden herzien. Zo moest het geslacht van de leeuwen duidelijk zichtbaar zijn. Aangezien niet iedereen op de hoogte was van de wijzigingen bleven beide wapens naast elkaar bestaan. Daarnaast had ieder lid van het koninklijk huis zijn of haar eigen wapen, dat werd afgeleid van het Nederlandse wapen. De wapens van de aange trouwde leden konden nogal verschillend zijn.

Aangezien ook andere leden van het koninklijk huis hofleveranciers konden benoemen, kon men aan de gevel van een onderneming meerdere wapenborden aantreffen. Men kan zich voorstellen dat Braat zowel het wapen van prins Hendrik als van prins Frederik aan de gevel had hangen.

Voor de bordes waarop het wapen moest worden geplaatst, bestonden geen regels. Daardoor waren er vierkante, rechthoekige en ovale bordes in omloop, en ze vertoonden grote afwijkingen in uitvoering en omvang, omdat ze door de plaatselijke ambachtsman naar eigen inzicht werden gemaakt. In eerste instantie waren ze van hout of van metaal, waarop het koninklijk wapen was geschilderd. Dit veranderde toen na 1850 het gietijzer zijn intrede deed, waardoor de wapenbordes in serie gegoten konden worden. Dit drukte niet alleen de kosten, waardoor het voor elke gerechtigde mogelijk was een bord aan te schaffen, maar het was ook de bedoeling dat het ten goede zou komen aan de uniformiteit. De Rijksoverheid wilde namelijk uniformiteit in de wapenbordes.

Onder Willem III groeide het aantal gerechtigden enorm en daarmee het aantal wapenbordes aan de gevels. Deze schilden werden veelal vervaardigd door de plaatselijke gieterijen. Aangezien zij daarop een eigen kijk hadden, waren er zo'n 25 verschillende modellen in omloop in verschillende maten en versies.

De bekendste gieterijen die een groot deel van de productie van wapenbordes verzorgden, waren de firma's L.J. Enthoven & Co en de Wed. A. Sterman & Zn (ook De Prins van Oranje genoemd), beide in Den Haag, de Koninklijke Stoomfabriek in Zink en andere Metalen F.W. Braat in Delft en L. Schülz in Zeist, die in 1894 door Braat werd overgenomen.

Afb. 23. Koninklijk wapen uit 1907 dat tot 1987 in gebruik is geweest. Dit wapen prijkt nog aan de gevel van Markt 21, waar tot 1961 broodbakkerij Unger was gevestigd. Kennelijk bangt het daar vanaf het moment van toekenning van het predicaat in 1930.

In 1907 stelde koningin Wilhelmina bij Koninklijk Besluit het wapen van het Koninkrijk der Nederlanden opnieuw vast. Het werd ook het wapenbord van koningin Juliana (afb. 23). Onder koningin Beatrix werd het wapen in 1987 opnieuw gewijzigd. Het werd gegoten naar een ontwerp van R.D.E. Oxenaar en J.J. Kruit. Met de invoering van het nieuwe stelsel in 1987 vervielen zowel de oude hofleverancierschappen als de oude wapenborden. Een uitzondering hierop vormde het wapen van prins Bernhard. De door hem onderscheiden bedrijven mochten dit schild blijven voeren zolang hij leefde. Met zijn overlijden in 2004 kwamen alle door hem afgegeven vergunningen te vervallen, waarbij aangetekend moet worden dat de door hem begunstigde Nederlandse ondernemingen in aanmerking konden komen voor een hofleverancierschap van koningin Beatrix.

Voorwaarden voor toekenning

Sinds de instelling van het koninkrijk der Nederlanden in 1815 kregen ongeveer dertig Delftse firma's het predicaat Hofleverancier toegekend en zes bedrijven het predicaat Koninklijk. Om momenteel voor het predicaat in aanmerking te komen, moet het bedrijf aan een aantal voorwaarden voldoen. De ondernemers zelf moeten van onbesproken gedrag zijn, en het bedrijf moet een duidelijke, aantoonbare ontstaansgeschiedenis hebben, minimaal honderd jaar oud zijn en bewezen kwalitatief goede producten afleveren. Bovendien moet de onderneming soliditeit en continuïteit tonen, dus niet opgekocht zijn door of overgegaan in een buitenlandse firma. Daarnaast wordt het bedrijf getoetst op de financiële kerncijfers van de afgelopen periode van vijf jaar, op de financiële positie gerelateerd aan de ontwikkelingen in de laatste drie tot vijf jaar, op de huidige bedrijfsvoering en op het toekomstperspectief. Een faillissement maakt een einde aan het voeren van het predicaat.

De titel wordt verleend bij een 100-jarig, 125-jarig, 150-jarig bestaan enzovoort, dus niet bij de tussenliggende jubilea, zoals 105- of 120-jarig. De degelijk onderbouwde aanvraag moet door het betreffende bedrijf schriftelijk worden ingediend. Bij een positief resultaat en als het Hare/Zijne Majesteit behaagt het recht toe te kennen, vindt de uitreiking plaats door de burgemeester uit naam van de koning(in). De koning(in) verleent persoonlijk aan de ondernemingen het keurmerk en symboliseert daarmee het vertrouwen in en de waardering voor de begunstigde. Het predicaat is dus niet gebaseerd op een Koninklijk Besluit. Het hofleverancierschap bestaat uit een predicaat (de eretitel), een brevet (de bijbehorende akte) en het recht tot het voeren van het koninklijk wapen.

De Delftse hofleveranciers anno 2014

Kapsalon Voskuil, hofleverancier sinds 14 december 1992

Martinus Voskuil (1871-1932), gehuwd met Barbara van Zwet (1867-1938), startte in 1892 als kleermaker en barbier aan de Hooikade 35. Naast knippen en scheren verkocht hij tabak, koffie en chocolade. Na het overlijden van Martinus runde de jongste zoon Gijsbertus C.A. Voskuil (1909-1969) samen met zijn moeder tot aan haar overlijden de zaak (afb. 24). Jarenlang was hij met zijn vrouw Lenie Nadorp

(1917-2000) hèt gezicht van Kapsalon G.C.A. Voskuil, zoals de naam van de zaak inmiddels luidde. Dochter Babs Voskuil haalde haar diploma aan de huishoudschool Rust Roest in het Agnetapark en was in 1959 de eerste gediplomeerde herenkapster van Nederland. Vanaf dat jaar stond zij met haar vader in de zaak. De andere dochter, Vera Voskuil, volgde in 1962 het voorbeeld van haar zus Babs. Na de dood van Gijsbertus hield zijn vrouw de touwtjes strak in handen, tot het moment dat Babs en Vera, de derde generatie, in 1971 de zaak officieel overnamen. Dat jaar verhuisde Kapsalon V. en B. Voskuil naar het huidige hoekpand aan de Hooikade. Daarmee kwam er ook een einde aan de verkoop van tabaksartikelen. Vervolgens kwamen de zussen Nannie en Carla Voskuil de kapsalon versterken. Babs stopte na bijna veertig jaar in 1998 en Vera na vijftig jaar in 2012. Mariska van der Plas, een van de ervaren medewerkers in de kapsalon, nam de zaak in januari 2013 over. Er werd besloten om onder de naam Kapsalon Voskuil verder te gaan. Carla Voskuil stopte in 2013, Nannie Voskuil is nog steeds werkzaam in de zaak.

Iedere Delftenaar kent de slagzin "O! Jan, wat zit je HAAR mooi". De slogan is bedacht en vervaardigd door Eric Dordregter, beeldend kunstenaar uit Den Haag (afb. 25).

Afb. 24. De kapsalon van G.C.A. Voskuil aan de Hooikade.

Afb. 25. Het koninklijk wapen en de slagzin aan de gevel van kapsalon Voskuil aan de Hooikade.

Firma J.F. Kloeg, kledingverhuur, bofleverancier sinds 20 februari 1995

Kloeg Kledingmagazijn kent maar liefst vijf generaties. De winkel werd in 1869 opgericht door Jacobus Adrianus (Koos) Kloeg (1844-1906). Hij trouwde op 20 augustus 1869, precies één dag voor de opening van de winkel, met Johanna Catharina (Kaatje) Peterse (1843-1918). Deze Delftse bracht het kapitaal mee om de zaak te beginnen. Het bedrijf begon in de Jacob Gerritsstraat 14, waar Koos en Kaatje herenmodeartikelen verkochten: overhemden en halfhemden, losse (papieren) boorden en manchetten, hoeden en petten, stropdassen en (strooien) hoeden. Ook

kon men er voor één gulden een hoge hoed huren. Hun zoon Johannes Franciscus (Jan) Kloeg (1876-1948) werd in 1906 de nieuwe eigenaar. Na de Tweede Wereldoorlog begon Johannes Wilhelmus Antonius (Jan) Kloeg (1913-2000), samen met zijn vrouw Cornelia Hendrika (Corrie) Peterse (1916-1992), naast de verkoop van herenmodeartikelen, ook met de verhuur van gelegenheidskleding (afb. 26). In 1973 nam Reijnier Alain Christiaan Kloeg (*1950) het bedrijf over. Na 115 jaar in de Jacob Gerritstraat te hebben gezeten, verhuisde de zaak naar de Broerhuisstraat 6 (hoek Beestenmarkt). Uiteindelijk koos de firma voor specialisatie in gelegenheidskleding voor heren. Kloeg verkoopt en verhuurt nu rokkostuums, jacquets en smokings; in de laatste maanden van het jaar aangevuld met Sinterklaas- en kerstmanpakken. Het bedrijf krijgt veel bestellingen van binnen- en buitenlandse gasten voor promoties en andere officiële gelegenheden aan de universiteit, en voor bruiloften, bedrijfs gala's en dergelijke. Mede dankzij het perfectionisme van Reijniers vrouw Inês Castro de Pinho e Costa (1959-2004) kon bij het 125-jarig jubileum het predicaat Hofleverancier worden verkregen. Inmiddels heeft Mark Kloeg (*1982) als vijfde generatie zijn vader opgevolgd.

Firma A.H. van Renssen, tabakspecialist, hofleverancier sinds 7 april 1997

Antonie Hendrik van Renssen (1873-1943) was tot 1897 sigarenmaker bij de grote sigarenfabriek van A. Hillen in Delft, totdat hij voor zichzelf begon. Voor 175 gulden nam hij een sigarenwinkel over op de hoek van het

Afb. 26. Jan Kloeg nam in 1906 de winkel in de Jacob Gerritsstraat over. Op deze foto, gemaakt omstreeks 1917, staat hij trots voor de winkeldeur. Op de eerste etage zijn vrouw Maria Clasina (Marie) Romijn (1878-1957) en hun jongste dochter Petronella Elisabeth Cornelia (Nel) Kloeg (1914-1983).

Afb. 27. Het koninklijk wapen aan de gevel van de firma Kloeg.

Afb. 28. Sigarenwinkel van de firma Van Renssen, boek Vrouw Juttenland / Vlouw in vervolgen tijden.

Vrouwjuttenland 15 en De Vlouw 33. Op 10 april 1897 opende hij zijn zaak. Net ervoor, op 7 april, was hij in het huwelijk getreden met Christiana Jentje van der Laan (1879-1944). In het achterste deel van het pand vestigde hij de sigarenmakerij, vóór de winkel. Behalve sigaren en tabak verkocht Van Renssen ook koffie, thee en chocolade. Zijn zonen Andries en Wim van Renssen volgden hem op. Andries' zoon, Bob van Renssen, nam op zijn beurt in 1957 de zaak over. De winkel werd uitgebreid met het ernaast en erboven gelegen pand. Over de hele wereld worden nog steeds sigaren van Van Renssen geleverd. Inmiddels is in 2006 met dochter Marjolein van Renssen de vierde generatie aangetreden. De sigarenzaak is gespecialiseerd in vele soorten sigaren en tabak. Sinds een jaar worden er ook, zeer succesvol, scheerartikelen verkocht. De firma Van Renssen is al sinds lang corps-leverancier van de sociëteit Phoenix. Bijzonder is dat Bob van Renssen, misschien wel als enige in Nederland, pijpen restaureert. Hij heeft zelfs een vaste klant in Zuid-Frankrijk.

Afb. 29. Het koninklijk wapen aan de gevel van sigarenzaak Van Renssen.

Afb. 30. Het koninklijk wapen aan de gevel van de firma Romijn aan de Papsouwselaan.

Romijn IJzerwaren & Gereedschappen BV; hofleverancier sinds 26 mei 1997

Herman Romijn (1848-1931), gehuwd met Johanna Maria van Blokland, nam in 1897 de ijzerwarenhandel van de firma Van Leeuwenberg aan de Oude Delft 107 over. Het nieuwe bedrijf kreeg de naam H. Romijn & Co. Romijn werd al snel bijgestaan door 'Co', zijn zoon Cornelis (Kees) Petrus Romijn (1882-1944). Er werd vooral geleverd aan de industrie en aan aannemers. Rond de eeuwwisseling werden er ook fietsen en schaatsen verkocht. Kees nam de zaak in 1920 over. De crisisjaren eisten hun tol en nadat de meeste werknemers noodgedwongen vertrokken waren, trok de vrouw van Kees Romijn, Cornelia (Cor) van Winden (1896-1977) er op uit om slagersmessen te verhandelen. Het mocht niet baten en in 1937 liet Kees de zaak H. Romijn & Co. liquideren. Alles werd verkocht en de familie Romijn begon opnieuw in een piepleine behuizing op de Boterbrug 9 onder de naam Romijn's Handels Onderneming. Nadat Kees Romijn was overleden, trad zoon Jan Romijn (*1928) op zestienjarige leeftijd de zaak binnen. Na de oorlog en in de jaren vijftig kon het bedrijf uitbreiden door de aankoop van de panden nummers 1-1a, 3, 7 en 11 op de Boterbrug. Na de succesvolle wederopbouwjaren brak er in de jaren zeventig een moeilijke tijd aan. De bereikbaarheid voor goederenaanvoer liet te wensen over evenals de mogelijkheid te parkeren, en de oliecrisis deed de economie ook geen goed. In 1981 verhuisde het bedrijf naar de Papsouwselaan. Inmiddels wordt de zaak geleid door de vierde generatie, de zonen Kees en Peter Romijn.

A.J. Prins, kantoorvakhandel, hofleverancier sinds 10 mei 2001

In 1901 begon de letterzetter Anthonie Jacob Prins (1876-1935), gehuwd met Marie de Jong, in de Choorstraat 42 een 'Magazijn voor kantoor-, school- en schrijfbehoeften'. Toen de winkel al snel te klein werd, kocht hij in 1904 het huidige pand nummer 4 in de Choorstraat. Daarmee was de basis gelegd voor het begrip

Kantoorvakhandel Prins te Delft. In 1932 zetten zoon Jan en dochter Jo Prins het bedrijf voort en eind jaren vijftig kwam de oudste zoon van Jan, Anton Prins, in de zaak. Vanaf 1971 werd hij bijgestaan door zijn jongste broer Ruud Prins, die de fors uitgebreide zaak sinds 2004 bestiert. Inmiddels is de vierde generatie aangetreden: Rob en Gert Jan Prins, de zonen van Ruud.

Kantoorvakhandel Prins is gespecialiseerd op het gebied van kantoorartikelen in de ruimste zin van het woord. Met het honderdjarig bestaan in 2001 kreeg Prins het predicaat Hofleverancier toegekend. De firma wilde bij zijn jubileum iets terug doen voor de stad en stelde de A.J. Prins Cultuurprijs in. Deze prijs is inmiddels meerdere keren uitgereikt aan een persoon of organisatie, die zich op een speciale manier op sociaal-cultureel gebied voor Delft verdienstelijk heeft gemaakt.

Afb. 31. De winkel van kantoorvakhandel A.J. Prins in de Cchoolstraat. Op de prentbriefkaart is ook de Spiegelhandel van Kouwenhoven te zien; vierde pand van links, met het koninklijk wapen.

Lijst van Delftse hofleveranciers en koninklijke onderscheidingen

Bron: Stichting Hofleveranciers in Nederland

Predicaat Hofleverancier

Koning Willem II (1840-1849)

1. Firma Overvoorde & Cie (N.D. Overvoorde en G. Overvoorde), handelaar in zaden, verleend op 10 september 1841, koninklijk wapen (zie ook 3).

2. J. Leeuwenberg, ijzerkoper, verleend op 9 januari 1846, hofleverancier van de prins van Oranje (zie ook 4).

Koning Willem III (1849-1890)

3. Firma Overvoorde & Cie (N.D. Overvoorde en G. Overvoorde), handelaar in zaden, verlenging op 31 maart 1851 door koning Willem III.
4. J. Leeuwenberg, ijzerkoper, verlenging op 31 maart 1851 door koning Willem III.
5. Firma A. van Leeuwen (Th. van Leeuwen), handelaar in boter, verleend in oktober 1859, ingetrokken na overlijden in 1865 (zie ook 7 en 18).
6. Wed. J. van der Chijs & Zoon, kooplieden in boter, verleend op 1 februari 1864 (zie ook 15).
7. Firma A. van Leeuwen (A.A.F. van Leeuwen), handelaar in boter, verleend op 19 maart 1866 (zie ook 18).
8. Firma D. Schaap (A.J. Schaap), vishandelaar, verleend op 5 oktober 1870.
9. H. Zeelenberg, meubelfabrikant, hofleverancier van koningin Sophie, verleend op 2 september 1872.
10. F.W. Braat, Stoomfabriek van Zinkwerken en andere Metalen, hofleverancier van prins Hendrik, verleend op 6 mei 1874 (zie ook 12 en onder 'koninklijk' 1 en 5).
11. A. van Hattem jr., behanger en stoffeerder, verleend op 19 februari 1878.
12. F.W. Braat, Stoomfabriek van Zinkwerken en andere Metalen, hofleverancier van prins Hendrik, verleend op 12 september 1879 (zie ook onder 'koninklijk' 1 en 5).
13. A.D. Addink, horlogemaker, verleend op 19 februari 1883.
14. H. de Louw, fotograaf, verleend op 19 februari 1889.

Koningin Emma (1890-1898)

15. Wed. J. van de Chijs & Zn., handelaar in boter, verleend op 28 februari 1881.
16. Firma W.A. Paerels & Zonen (C.J.W. Paerels en P.C. Paerels), decorateurs, verleend op 2 augustus 1891.
17. Firma J. Houtzager & Zn. (H.J. Houtzager), decoratieschilder, verleend op 2 augustus 1891.
18. Firma A. van Leeuwen (G.A.M. Koevoets Asn.), boterhandelaar, verleend op 2 augustus 1892.
19. Firma De Lint & Cie (A.A.L. de Lint), handelaar in tegels, verleend op 2 augustus 1896.
20. K. Susholz, vleeshouwer, verleend op 2 augustus 1898.
21. Firma J.E. Kouwenhoven & Zn., handelaars in spiegels, vensters, broeiglas en verfwaren, verleend op 2 augustus 1898 (zie ook 24).

Koningin Wilhelmina (1898-1948)

22. Firma H.C. Jedeloo & Zoon, goud- en zilversmid, verleend op 31 augustus 1899.
23. Firma J.H. Drayer (P.A.M. Drayer), ook wel 't Anker genoemd, fabrikant van sigaren en tabak, verleend op 31 augustus 1901 (zie ook onder 'koninklijk' 2 en 3).

24. J.E. Kouwenhoven & Zoon, groothandel in glassoorten, verleend op 31 augustus 1901.
25. J. Richter, handelaar in haarden en kachels, verleend op 31 augustus 1903.
Is komen te vervallen, jaar onbekend, brevet ingeleverd (zie ook 28).
26. S. Bruigom, bloemist, verleend op 31 augustus 1904.
27. A.W. Unger, broodbakkerij, verleend op 31 augustus 1906.
Is komen te vervallen, jaar onbekend, brevet ingeleverd (zie ook 29).
28. Firma J. Richter (Gerrit Richter Janszn., Jan Richter en Jan Richter Gerritszn.), fabrikanten van haarden en kachels, op 27 maart 1930.
29. Firma A.W. Unger (A.W. Unger sr., A.W. Unger jr. en J.C. Unger), luxe broodbakkers, verleend op 18 oktober 1930.

Koningin Beatrix (1980-2013)

30. L. Vliegthart BV, Olie- en Vernisfabriek 'Welgelegen', verleend in 1989.
Wegens verhuizing naar Tiel geen Delfts bedrijf meer.
31. Kapsalon V. en B. Voskuil, verleend op 14 december 1992.
32. Aannemersbedrijf Gebroeders Mensert BV, verleend op 5 oktober 1992.
Na 2010 vervallen wegens faillissement.
33. Firma J.F. Kloeg, verhuur van gelegenhedskleding, verleend op 20 februari 1995.
34. Bender Delft BV, porselein en glas, verleend op 29 mei 1995.
Wegens verhuizing naar Den Haag geen Delfts bedrijf meer.
35. Firma A.H. Renssen & Zoon, tabakswaren, verleend op 7 april 1997.
36. Romijn, IJzerwaren & Gereedschappen BV, verleend op 26 mei 1997.
37. A.J. Prins BV, kantoorvakhandel, verleend op 10 mei 2001.

Predicaat Koninklijk

Koning Willem III (1849-1890)

1. F.W. Braat, fabrikant van lood en zinkwerken, verleend op 28 februari 1881.

Koningin Wilhelmina (1898-1948)

2. Firma J.H. Drayer (P.A.M. Drayer), ook wel 't Anker genoemd, fabrikant van sigaren en tabak, verleend op 31 augustus 1903 (zie ook 3).
3. Firma J.H. Drayer Stoom (P.A.M. Drayer), ook wel 't Anker genoemd, koffiebrandery en theehandel, verleend op 31 augustus 1906.
4. NV Delftsche Aardewerfabriek De Porceleyne Fles, v/h Joost Thooft & Labouchere, verleend op 11 september 1919.
5. F.W. Braat NV, Fabriek van Metaalwaren, verleend op 4 januari 1930, in 1975 vervallen wegens faillissement.

Koningin Juliana (1948-1980)

6. NV Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek, verleend op 15 mei 1950.
7. NV Delftsche leerlooierij- en drijfriemenfabriek, v/h Alex Adam, verleend op 23 mei 1952. Is sinds de verhuizing in 1974 naar Heerhugowaard geen Delfts bedrijf meer.

8. Nederlands Leger- en Wapenmuseum 'Generaal Hoefler', verleend op 10 september 1973. Is sinds de verhuizing naar Soesterberg in 2013 geen Delfts bedrijf meer.

Literatuur:

- Krogt, M.R. van der. Hofleveranciers in Nederland: "als we zeiden: 'dat heeft de Koningin ook gehad', dan vloog het de deur uit". Amsterdam; Dieren: De Bataafsche Leeuw, 1985.
- Krogt, M.R. van der. Bij Koninklijke Beschikking Hofleverancier. Rijswijk: Print code, 1991.
- Krogt, M.R. van der. Koninklijk Verenigd; functie en analyse van een vorstelijk predikaat. Rijswijk: Print code, 1991.
- Krogt, M.R. van der, A.J.M. Koenhein en P. Brederoo. 200 jaar Hofleveranciers in de Lage Landen. Voorburg: Stichting Hofleveranciers in Nederland, 2007.
- Romijn, J.E.J. De Historie van de IJzerhandel. Leeuwenberg ±1820-1897 / Romijn 1897-1997 te Delft. Delft: Meinema, 1997.
- Verbrugge, A.D. 'Aardewerf fabriek De Porceleyne Fles'. In De stad Delft: Cultuur en maatschappij van 1813 tot 1914, red. J.W.L. Hilkhuisen, 137-140. Delft: Stedelijk Museum Het Prinsenhof, 1992.
- Wachlin, S. 'Fotografen - een overzicht', In De stad Delft: Cultuur en maatschappij van 1813 tot 1914, red. J.W.L. Hilkhuisen, 306. Delft: Stedelijk Museum Het Prinsenhof, 1992.
- Beattie, Alastair & Margaret. Alexander Adam, A Family Business. Strathcarron, Ross-shire, Scotland, 1998.
- Es, Rob van. Kort op de kam, Delfia Batavorum, april 2012, (on-line: <http://www.delfia-batavorum.nl/gpEasy/Voskuil,geraadpleegd> 22 februari 2015).
- Beek, Henk van der. 'Ruim 'n eeuw Voskuil', Delftse Post 18 december 2009.
- Beek, Henk van der. 'Kloeg een blijvertje', Delftse Post 2 december 2009.
- Beek, Henk van der. 'Prins en Delft: samen een begrip', Delftse Post 1 juni 2011.
- Jaarboekje voor de stad Delft voor 1899.
- Over Boon: Bataviaasch Handelsblad, 9 december 1881.
- Over Braat: Leeuwarder Courant, 19 oktober 1880; Het nieuws van den dag: kleine courant, 7 maart 1881; De Amsterdamer, dagblad voor Nederland, 25 maart 1883
- Over Drayer en/of 't Anker: Tilburgsche Courant, 22 april 1900; Middelburgsche Courant, 14 oktober 1901; De Sumatra Post, 16 oktober 1901; Het Nieuws van den dag: kleine courant, 27 januari 1902, 10 december 1906, 12 april 1910 en 21 februari 1914; De Locomotief, 31-5-1902; Algemeen Handelsblad, 31 augustus 1906; De Tijd, 26 februari 1910; en <http://www.achterdegevelsvandelft.nl/huizen/Oude%20Delft%2068.html>.
- Over Van Hattem: Het Nieuws van den dag: kleine courant, 20 februari 1885; Rotterdamsch Nieuwsblad, 28 oktober 1890.
- Over Leeuwenberg: Algemeen Handelsblad, 11 augustus 1862.
- Over Van Leeuwen: Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage, 14 november 1865.
- Over Paerels: Het nieuws van den dag: kleine courant 30 maart 1892 en 11 juli 1898.
- Over Schaap: Tilburgsche Courant, 30 maart 1879.
- Over Susholz: Nieuw Israëlitisch Weekblad, 23 november 1900.
- Over Unger: Algemeen Handelsblad, 29 oktober 1930.
- Over Zeelenberg: Dagblad van 's Gravenhage, 28 januari 1852; Nieuwe Rotterdamsche Courant, 8 juni 1864 en 2 maart 1869; Het nieuws van den dag: kleine courant, 9 september 1872 en 24 september 1877; Algemeen Handelsblad, 17 september 1877, 1 april 1878 en 24 september 1879.

Drogisterij en Medische Bandagehandel

J.W. Elsenaar B.V.

Homeopathie o.a.:

Vogel

VSM

Boiron

Homeocare

Cosmetica:

Marbert

Sans Soucis

Payot

Widmer

Elizabeth Arden

Elastische arm- en beenkousen

ADL-producten

Bloeddrukmeters

Borstprotheses

Breukbanden

Polsbraces

Duimbraces

Enkelbraces

Lumbaalbraces

Verbandschoenen

Verpleegartikelen

Hugo de Grootstraat 92

2613 TW Delft

Tel: 015-2124482/ 2120777

VAN DER DUSSEN
RESTAURANT LOUNGE

Blijnhof 118
2611 AS Delft
telefoon 015 2147212
fax 015 2159137
info@restaurantvanderdussen.nl
www.restaurantvanderdussen.nl

Het Koninkrijk in de Delftse openbare ruimte

Peter van der Krogt

Delft, Prinsenstad, zo genoemd omdat prins Willem van Oranje er enige tijd woonde - en er vermoord werd - heeft al ruim vierhonderd jaar een bijzondere relatie met het huis van Oranje. Op een enkeling na zijn alle Oranjevorsten en vele van hun familieleden in de Delftse Nieuwe Kerk begraven. Bij de viering van 200 jaar Koninkrijk kunnen we ons afvragen of het koningshuis in Delft zichtbaar is, en wel letterlijk: zie je de namen en de afbeeldingen van de vier koningen en drie koninginnen en hun gezinnen in het Delftse straatbeeld?

Het betreft de volgende dertig koning(inn)en en prins(ess)en:

- Koning Willem I en koningin Wilhelmina, met prins Frederik en prinses Marianne;
- Koning Willem II en koningin Anna Paulowna, met prins Alexander, prins Hendrik en prinses Sophie;
- Koning Willem III en koningin Sophie / koningin Emma, met prins Willem en prins Alexander;
- Koningin Wilhelmina en prins Hendrik;
- Koningin Juliana en prins Bernhard, met de prinsessen Irene, Margriet en Marijke/Christina;
- Koningin Beatrix en prins Claus, met de prinsen Friso en Constantijn;
- Koning Willem-Alexander en koningin Máxima, met de prinsessen Amalia, Alexia en Ariane.

Een eerste inventarisatie is nogal teleurstellend. Er is slechts één monument met een afbeelding van een koning(in): het Wilhelminamonument aan de Nieuwe Plantage. Verder is er in Delft geen wijk waarin de dochters van koningin Juliana vernoemd zijn. Het was in de jaren 1950 en 1960 heel gebruikelijk dat een stad of dorp straten in een nieuwbouwwijk de namen gaf van de vier prinsessen Beatrix, Irene, Margriet, en Marijke (na 1963 Christina). Zo zijn er in Nederland 491 (Prinses) Beatrixstraten (-pleinen, parken, wegen, plantsoenen, singels enz.), 378 straten enz. die naar prinses Irene genoemd zijn, 391 naar prinses Margriet (maar hier kan ook de bloem vernoemd zijn, want niet altijd staat de titel 'prinses' ervoor) en ten slotte 320 naar prinses Marijke/Christina (215 Marijkes en 105 Christina's). In de jaren 1970 en 1980 gebeurde dat nogmaals met de kinderen van prinses/koningin Beatrix.

Delft heeft daar niet aan meegedaan. De belangrijkste reden daarvoor zal zijn dat er zo'n wijk in Den Hoorn kwam. Die plaats hoort weliswaar bij Schipluiden, maar was vóór de invoering van de postcode in 1978 'post Delft'. Dit betekende dat de post vanuit Delft bezorgd werd. Identieke straatnamen in Delft en Den Hoorn waren onwenselijk om verwarring te voorkomen. De vier prinsessen hebben daarom nooit een straat in Delft gekregen, alleen Irene kreeg een tunnel, Beatrix moest wachten totdat ze opnieuw prinses werd: vanaf 1 januari 2015 is er in Delft een Prinses Beatrixlaan.

Delft kent wel straten die naar de drie koninginnen genoemd zijn. Maar die liggen

ver uit elkaar in verschillende wijken. Waarom is dat, en wat vinden we in Delft verder aan zichtbare herinneringen aan het koningshuis? In de volgende paragrafen wordt dat per koning(in) uit de doeken gedaan. De grafmonumenten in de Nieuwe Kerk blijven buiten beschouwing.

Koningen Willem I (1813-1840) en Willem II (1840-1849)

Over de twee eerste koningen kunnen we kort zijn: in Delft is niets van hen te vinden. Er is natuurlijk wel het Koningsplein. Deze naam Koningsplein of Koningstraatplein was al in 1865 in gebruik. Met die naam werd het plein tussen het Noordeinde en de Annastraat bedoeld, dat ontstaan was na de afbraak van de Haagpoort. Het is niet duidelijk of het plein toen naar een Nederlandse koning is genoemd of dat er een oudere straatnaam herleefde. Er was in 1673 een Coninxstraat bekend, die wellicht naar een familie (De) Koning genoemd is.

In 1911 is het Koningsplein, toen de naam voor de straat achter hotel Wilhelmina, verlengd tot aan het Duivelsgat. Dat het Koningsplein daardoor een lange smalle straat werd, was voor de gemeenteraad geen probleem.

Koning Willem III (1849-1890) en koningin Emma

Het ligt niet direct voor de hand, maar de Oranjestraat en de Oranje Plantage zijn specifiek naar koning Willem III genoemd en wel naar aanleiding van zijn zilveren regeringsjubileum, dat op 12 en 13 mei 1874 gevierd werd. Een paar weken daarvoor verzocht een zekere J. de Vries, die een nieuwe straat aan het Oosteinde had laten bouwen, aan de gemeenteraad een naam aan deze straat te geven. In de raadsvergadering van 1 mei 1874 merkte raadslid Van Rhijn op: 'Reeds eenige dagen gele-

De Oranje Plantage omstreeks 1900.

den, heb ik vernomen, dat men de straat den naam van Oranjestraat heeft gedoopt. In verband met de gebeurtenissen, die wij beleven, geloof ik dat het niet ongepast zijn zou dien naam aan de straat te geven.' En zo geschiedde, zonder verdere discussie werd de naam Oranjestraat vastgesteld. Het was de eerste Delftse straat die door een besluit van de gemeenteraad van een naam voorzien werd.

In dezelfde tijd wilden de bewoners van de Achterzak een mooiere straatnaam, waarbij ze aan Willemstraat dachten (naar koning Willem III). De wens van de bewoners werd niet ingewilligd en de straat kreeg op 29 mei 1874 de van weinig fantasie getuigende naam Verlengde Pieterstraat, simpelweg omdat de Achterzak het verlengde van de Pieterstraat vormde. Net iets meer dan honderd jaar later, op 14 augustus 1974, kreeg een nieuwe straat in het winkelcentrum In de Veste de naam Achtersack!

In 1879 kreeg de straat langs de oostelijke vest tussen Oosteinde en Nieuwe Langendijk de naam Oranje Plantage, een naam die al door de bewoners gebruikt werd en ontleend was aan de Oranjestraat.

Overigens is er wel een Willemstraat in Delft. Die straat is omstreeks 1899 gebouwd in de gemeente Hof van Delft en is door de aannemer naar zijn zootje genoemd. Het was in die tijd heel gebruikelijk dat aannemers de nieuwe straten naar hun familieleden noemden. Een zijstraat kreeg later de naam Emmastraat (nu een deel van de Laan van Overvest), zodat wel aan Willem III als naamgever gedacht werd.

Op de plaats van de huidige parkeergarage in de Phoenixstraat heeft de Prins Willemsschool gestaan, die echter niet naar een van de koningen genoemd is, maar naar prins Willem I.

Naar koningin Sophie, de eerste echtgenote van Willem III, is Sophia Revalidatie aan de Reinier de Graafweg genoemd. Dit is een van de vestigingen van de Sophia Stichting, die specialistische revalidatie biedt. De Haagse Sophia Stichting, opgericht in 1880 ter nagedachtenis aan koningin Sophie, begon als zomerziekenhuis voor kinderen van minvermogenden en groeide uit tot een revalidatiecentrum. In Delft is in 1957 een revalidatiecentrum opgericht door de Stichting Revalidatiecentrum Delft en Omstreken. In 1991 zijn beide stichtingen gefuseerd in de nieuwe Sophia Stichting.

Maar liefst twee straten in Delft zijn naar koningin Emma genoemd. Vanzelfsprekend is dat de Koningin Emmalaan, die in 1935 deze naam kreeg als eerbewijs aan de koningin die een jaar ervoor was overleden. Onbekender is dat ook de Theresiastraat naar haar genoemd is. Deze straat kreeg in 1923 de naam Waldeck-Pyrmonstraat. Koningin Emma was de dochter van de vorst van Waldeck-Pyrmont. De bewoners van de Waldeck-Pyrmontstraat hadden door hun gedrag en leefwijze zo'n slechte naam gekregen, dat de gemeente in november 1935 er toe overging de huizen te ontruimen en de bewoners naar elders te verplaatsen. Om de nieuwe bewoners niet met de slechte naam te belasten, kreeg de straat een nieuwe naam: Theresiastraat. Theresia is de derde voornaam van koningin Emma!

NB: de voormalige Emmaschool aan de Van Tienhovenstraat was niet naar koningin Emma, maar naar de heilige Emma genoemd.

Koningin Wilhelmina (1890/98-1948)

Koningin Wilhelmina is in Delft goed bedeed. Zij is de enige van de koningen en koninginnen die een Delft een echt monument heeft. Bij haar veertigjarige regeringsjubileum in 1938 is er aan de Nieuwe Plantage een bakstenen zuil geplaatst met daarop een natuurstenen reliëfportret van de koningin. De beeldhouwer was Henk Etienne en het monument is gebouwd door jeugdige werklozen. Het opschrift luidt:

TER HERINNERING
AAN HET
40JARIG REGERINGSJUBILEUM
VAN
HARE MAJESTEIT
KONINGIN WILHELMINA
AANGEBODEN AAN DE
GEMEENTE DELFT
DOOR
"ORANJEDAG"
MET MEDEWERKING VAN
"DELFA"
EN STEUN VAN ORANJELIEVEND DELFT,
1898 SEPTEMBER 1938.
ONTW. EN UITV.: H.J. ETIENNE, BEELDHOEWER
BOUW: CULTUREEL WERK VOOR JEUGDIGE WERKLOOZEN.

Dicht bij de omgeving van dit monument stond hotel Wilhelmina. Dit hotel, dat wel

Het monument voor Koningin Wilhelmina aan de Nieuwe Plantage.

het Delftse Hilton genoemd werd, was in 1902 gebouwd naar een ontwerp van architect A. van der Lee, lector aan de Polytechnische School te Delft. Hotelier Th. van Zwanenburg noemde zijn nieuwe hotel naar de jonge koningin die in 1898 gekroond was. In 1977 is het markante gebouw afgebroken en kwam er een nieuw apparte-

Hotel Wilhelmina Ansichtkaart uit begin twintigste eeuw.

mentengebouw voor in de plaats, dat ook de naam Wilhelmina kreeg.

Een straatje met een paar parkeerplaatsen tussen dit appartementencomplex en het Wilhelminamonument kreeg in 1997 de naam Laantje achter Wilhelmina, omdat het tussen de achterzijden van het complex en het monument loopt.

Een klein, doodlopend straatje bij de Hugo de Grootstraat was omstreeks 1900 door de aannemers Wilhelminastraat genoemd naar de jonge koningin. Tijdens de Duitse bezetting moesten alle straten die naar een levend lid van het koninklijk huis genoemd waren, een andere naam krijgen. De Wilhelminastraat, als zijstraat van de Warmoezierstaat, kreeg toen de naam Kwekerijstraat. Na de bezetting is

De ingang van het appartementencomplex Wilhelmina aan het Noordeinde.

Het Wilhelminapark in de jaren 1930, toen het nog Westplantsoen heette.

deze hernoeming niet teruggedraaid - men vond de straat toch te onaanzienlijk om zo'n groot vorstin te eren. Als compensatie is het park Westplantsoen, dat begin jaren 1930 was aangelegd, omgedoopt in Wilhelminapark. Ruim twintig jaar later kwam er in Delft een Wilhelminalaan, gelegen te midden van straten die naar Delftse verzetsstrijders genoemd waren. Haar optreden tijdens de bezetting was de reden om juist hier Wilhelmina te vernoemen.

Aan de Huyterstraat stond sedert 1906 de hervormde Koningin Wilhelminaschool. Omstreeks 1970 is de school gesloten. Op het voormalige schoolgebouw is een getableau aangebracht met de naam van de school.

Tegeltableau van de Koningin Wilhelminaschool aan de Huyterstraat.

Koningin Juliana (1948-1980)

In 1911, twee jaar na de geboorte van prinses Juliana, moest een lange nieuwe verbindingsweg tussen de Rotterdamseweg en de Oostpoort een naam krijgen. Na aanleiding van die geboorte leek het de gemeenteraad een goed idee een deel van deze weg de naam Julianalaan te geven. Het werd het langste stuk, van de Rotterdamseweg tot aan het Poortlandplein (dat toen nog niet zo heette). Het verlengde stuk naar de Oostpoort kreeg toen de naam Poortlandlaan. Tijdens de bezetting moest de straat, evenals de hiervoor genoemde Wilhelminastraat, een andere naam krijgen. Burgemeester en wethouders van Delft besloten de Julianalaan ook Poortlandlaan te noemen. Na de bevrijding werd deze maatregel weer ongedaan gemaakt. Op 4 juni 1945 kreeg niet alleen de oude Julianalaan haar naam terug, maar ook de oorspronkelijke Poortlandlaan heette voortaan Julianalaan. Dit was overigens ook al op 14 juni 1911 voorgesteld maar toen afgewezen!

In 1936 was er een nieuwe straat aangelegd tegenover de Jaffalaan. Op 24 september 1936 behandelde de raad de naamgeving daarvan. Het voorstel was Zuidplantsoen omdat het in het verlengde van die straat lag. Tijdens die vergadering werd de verlovings van prinses Juliana met prins Bernhard bekend gemaakt. Het voorstel Zuidplantsoen werd van tafel geveegd en de straat ging Prins Bernhardlaan heten. Ongetwijfeld is dit de eerste naar prins Bernhard genoemde straat in Nederland.

Aan de Julianalaan - met postadres in de Maerten Trompstraat - is sedert 1962 Hotel Juliana gevestigd in een gebouw dat in 1920-21 als particulier woonhuis gebouwd was door de architect Jos Klijnen. Dit hotel is eenvoudig genoemd naar de Julianalaan, en dus indirect naar koningin Juliana. In 1987 is het hotel aanzienlijk uitgebreid.

Aan de Gasthuislaan stond vroeger een Prinses Julianaschool, maar door de bouw van In de Veste is daarvan geen spoor meer te vinden. Ook de

Hotel Juliana aan de Julianalaan.

Koningin Julianaschool aan de Sint Jorisweg, gebouwd in 1959, is al lang geleden gesloopt. En aan de Maria Duystlaan stond ooit een Prins Bernhardschool.

Zoals in de inleiding al is gezegd, zijn er in Delft nooit straten genoemd naar de dochters van koningin Juliana. Wel is er naar elke prinses een school genoemd: er was ooit een Prinses Beatrix-kleuterschool in de Raamstraat, een Prinses Ireneschool in de Van Kinschotstraat, een Prinses Marijkeschool in de Van Slingelandtstraat, een Prinses Marijke-kleuterschool in de Sint Eustatiusstraat en een Prinses Margrietschool. Al deze scholen zijn inmiddels gesloopt, gefuseerd en/of hernoemd. In het Delftse straatbeeld is er niets meer van te vinden.

Prinses Irene is voor Delft een uitzondering. Op haar verjaardag 5 augustus 1955 begon men met de spoorwegwerken. Het eerste grote werk dat gereedkwam, was de tunnel onder de spoorlijn tussen de Westlandseweg en de Zuidwal, geopend op

De Prinses Irenetunnel kort na de opening. Prinses Irenetunnel in 2003.

25 mei 1960. Omdat op haar verjaardag het werk begonnen was, kreeg deze tunnel haar naam: Prinses Irenetunnel. We zijn inmiddels zestig jaar later en de nieuwe spoorwegwerken zijn in volle gang. De spoorlijn komt nu in een tunnel, en de weg moet er dus overheen. De Prinses Irenetunnel zal in 2015 worden afgebroken. Er zijn echter plannen om de naam van prinses Irene aan een van de nieuw aan te leggen straten te verbinden: de Ireneboulevard.

Koningin Beatrix (1980-2013)

Voor koningin Beatrix maken we eerst een uitstapje naar de noordelijke buurgemeente Rijswijk. In de jaren 1950 breidde dit dorp zich in westelijk richting sterk uit. Een van de belangrijkste verbindingswegen werd de provinciale weg nummer 15, die de gemeente Rijswijk van noord naar zuid doorsneed. Deze weg kreeg omstreeks 1955 de naam Prinses Beatrixlaan. Ze begon aan de gemeentegrens met Den Haag bij de Middachtenweg en eindigde 4 km verder aan de gemeentegrens met Delft bij het Haantje. In Delft liep de weg aanvankelijk tot aan de Ruys de Beerenbrouckstraat. Er waren toen al plannen om de weg verder door te trekken. De Delftse gemeenteraad gaf in 1955 aan het bestaande stuk en een nog niet aangelegde verlenging tot aan de Colijnlaan de fantasievolle naam Provincialeweg. In 1964 werd de weg doorgetrokken tot aan de Hugo de Grootstraat, vervolgens tot de Westlandseweg en ten slotte in 1973 tot aan de Kruithuisweg. De nieuwe stukken bleven naamloos, met als argument dat het een provinciale weg was waarover de gemeente geen zeggenschap had. Hoewel de bewoners van de buurt eraan toe waren om de weg gewoonlijk met 'Beatrixlaan' aan te duiden en in de straatnaamcommissie enkele keren voorgesteld is de weg officieel zo te noemen (Beatrix was inmiddels koningin, dus 'Prinses' Beatrixlaan kon niet meer), is dat nooit gelukt. De huidige wegverbetering, die vooral op Rijswijks grondgebied plaatsvond, was voor Delft een reden om de weg eindelijk een 'echte' naam te geven. En omdat Beatrix inmiddels weer prinses was, kon 'Prinses Beatrixlaan' weer! Het besluit is op 30 september 2014 genomen en werd op 1 januari 2015 effectief.

Met de 3,5 km op Delfts grondgebied is de totale Prinses Beatrixlaan in twee gemeentes nu 7,5 km lang. Het zou dus wel eens de langste Prinses Beatrixlaan in Nederland (en dus ter wereld) kunnen zijn, met als opmerkelijk fenomeen dat het Rijswijkse deel naar de toen 17-jarige prinses genoemd is, en het Delftse deel 60 jaar later naar de inmiddels ex-koningin.

De Provincialeweg heet vanaf 1 januari 2015 Prinses Beatrixlaan.

Koning Willem-Alexander (vanaf 2013)

Koning Willem-Alexander en zijn gezin zijn vertegenwoordigd met bomen in het Wilhelminapark en Agnetapark.

Het is een Nederlandse traditie om bij troonswisselingen een koningslinde te planten. In vele gemeenten (maar niet meer in Delft) vind je dan ook Wilhelminabomen,

Beatrixbomen en Julianabomen. Op initiatief van de stichting Nationale Boomfeestdag en de Koninklijke Bond van Oranjeverenigingen zijn in 2013 overal in het land koningslinden geplant ter ere van de inhuldiging van Willem Alexander. Ook in het Wilhelminapark werd een linde geplant. Op 30 april 2013 onthulde burgemeester Verkerk het tekstbord bij deze boom:

KONINGSLINDE
TER ERE VAN DE INHULDIGING
30 APRIL 2013
ZIJNE MAJESTEIT KONING WILLEM-ALEXANDER

De Koningslinde in het Wilbeminapark.

► *Tekstbord bij de koningslinde in het Agnetapark.*

Een tweede linde met een identiek tekstbord staat in het Agnetapark.
Ook ter gelegenheid van geboortes van prinsen en prinsessen worden er in Nederland bomen geplant. In het Wilhelminapark waren linden geplant voor Beatrix, Irene, Margriet, Marijke, Willem-Alexander en Amalia. Alleen de laatste is herkenbaar door een tekststeen:

TER ERE VAN DE GEBORTE
VAN
PRINSES
CATHARINA-AMALIA
BOOMFEESTDAG 06-04-2004.

Amaliaboom in het Wilhelminapark.

◀ Tekststeen bij de Amaliaboom.

Het is de vraag of de andere bomen er nog staan. In 2012 waren ze al gemerkt met een oranje kruis, wel een toepasselijke kleur, maar het kruis betekende dat ze spoedig gekapt zouden worden. Ze waren ziek omdat de grond er veel te nat is. Eind 2014 is het Wilhelminapark aanzienlijk opgeknapt, waarbij de waterhuishouding verbeterd is. Omdat er echter geen toelichtende borden bij de bomen staan (behalve bij die van Amalia) kan niet meer gezien worden of de prinsessenbomen er nog staan.

Tot slot

Een beperkt aantal straatnamen, een paar gebouwen, een paar bomen en één monument: de oogst aan koningsnamen in de Prinsenstad is niet erg groot. Van de dertig leden van het koningshuis zijn er slechts negen vernoemd. De drie regerende koninginnen zijn allen vertegenwoordigd: Wilhelmina spant de kroon, Beatrix daarentegen moest tot jaren na haar aftreden wachten op een laan. Van de echtgenotes van de koningen en de echtgenoten van koninginnen zijn alleen koningin Sophia en prins Bernhard hier te vinden. Van de prinsen en prinsessen komen we alleen prinses Irene tegen.

Pieter de Ruyter Restauratie

Restauratie van een
olieverf schilderij
(supraporte).

Foto links
Voor restauratie.

Foto rechts
Detail: tijdens het
verwijderen van de
oude vernislagen.

Restauratie, reconstructie & conservering van
historische beschilderingen (in/exterieur) en
schilderijen. Kleurhistorisch onderzoek en
kleuradviezen. Onderhoudsschilderwerk.
Verguldungen, hout- en marmerimitaties.

[Documentatie over reeds gerestaureerde werken.](#)
Opgenomen in het Restauratoren Register, en Onderhoud NL-schilder.

Pieter de Ruyter Restauratie
Donkerstraat 3, 2611 TE Delft
015-2122017, 06-51342776
deruyterrestauratie@gmail.com
<http://pieterderuyterdelft.webs.com>

Schols 't Hart

100 JAAR KWALITEIT IN
GRAFMONUMENTEN

Laan van Overvest 64-70, 2613 DN Delft

Tel: 015-212.28.81

E-mail: info@scholsenthart.nl

www.scholsenthart.nl

Delft, november 1813

Peter van der Kruk

Nadat Napoleon eind 1812 zijn Russische campagne moest staken en halsoverkop Rusland verliet, reorganiseerde hij zijn leger in Duitsland. Ondertussen ontstond er een nieuwe alliantie van Rusland, Groot-Brittannië en Zweden en enkele voormalige Franse bondgenoten: Oostenrijk en Pruisen. Na enkele veldslagen met wisselend succes vond half oktober 1813 bij Leipzig de beslissende Volkerenslag plaats. De Fransen werden vernietigend verslagen en trokken zich terug naar Frankrijk, achtervolgd door de alliantie. In onze gewesten, sinds 1810 als departementen onderdeel van het Franse rijk geworden en met Fransen op sleutelposities in de departementale besturen, was de verwarring groot. Toen begin november de nederlaag bij Leipzig bekend werd en

kozakken aan de grens verschenen, was het algemeen gevoelen dat het einde van de Franse overheersing nabij was. Terwijl de kozakken de grens overtrokken, nam Gijsbert Karel van Hogendorp in Den Haag initiatieven om een omwenteling tot stand te brengen. Hij lokte een volksopstand in Amsterdam uit, waarop de Franse troepen en de Franse gouverneur-generaal de stad verlieten en een lokaal bestuur gevormd werd (15-16 november). Hij nam ook contact op met de 'erfprins' Willem Frederik, de zoon van de inmiddels overleden Willem V, die zich in Engeland bevond, om het bestuur als soeverein vorst op zich te nemen (19 november). Inmiddels was ook in Den Haag een volksopstand uitgebroken en had de Franse prefect de stad verlaten (17 november). Die dag en de volgende dag ontruimden de Franse troepen ook Den Haag, Rotterdam en enkele andere steden. Op dat moment sloeg ook in het provinciale Delft de onrust toe.

Het vervolg is snel verteld. Terwijl kozakken en Pruisische troepen steeds verder in Nederland oprukten, verlieten de Fransen het land (4 december zijn de laatsten vertrokken) en namen Van Hogendorp, Frans Adam van der Duyn van Maasdam en Leopold, graaf Van Limburg Stirum het algemeen bestuur op zich. Willem Frederik landde in Scheveningen (30 november) en aanvaardde in Amsterdam de soevereiniteit (2 december). In de loop van december werd in het gehele land het nationale

De erfprins Willem Frederik, de latere koning Willem I (ca. 1805-1810, anoniem).

WILLEM FREDERIK

By de Gratie God's Prince van Orange en Nassau,

&c. &c. &c.

Allen den geenen die deeze zullen zien ofte hooren leezen; Salut: Doen te weten:

WAARDE LANDGENOOTEN!!

NA eene scheiding van negentien jaaren, en naa zoo veel rampen, heb Ik het onuitspreeklyk genoeg dat Ik door Uzelve eenstemmig in Uw midden worde teruggeroepen. Ziet my hier aangekomen en gereed om, onder den Goddelyken Bystand, U in het genot van Uwe voorige Onafhanglykheid en Welvaart te helpen herstellen. Dit is myn eenig Doelwit en het oprecht en vurig verlangen van myn hart. Ik kan U de stellige verzeekering geeven dat het insgelyks het oogmerk is van de Bondgenooten. Het is in het byzonder de Wensch van Zyne Koninglyke Hoogheid den Prins Regent van het vereenigd Koningryk van Groot Britannien en Ierland. Hier van zult Gylieden overtuigd worden door de grootmoedige bystand van dat machtig Ryk, die UL. onmiddelyk staat gegeven te worden, en die de grondslag zal leggen van de hernienwing dier oude en naaowe betrekkingen van Vriendschap en Alliantie die zoo lang het geluk gemaakt hebben van beiden Staaten. Ik ben bereid en heb vastelyk beslooten al het voorledene te vergeeven en te vergeeten. Ons gemeen en eenig doeleinde moet zyn de wonden van ons dierbaar Vaderland te heelen en hetzelfde in zyn voorig luister en aanzien onder de Volkeren te herstellen. De herleeftde Koophandel zal, zoo ik vertrouwe, een der eerste en onmiddelykste Gevolgen zyn van myne aankomst. Alle Partyeschap moet voor altoos van onder Ons gebannen zyn. Geene poogingen zullen van myn kant, en van die van de myne, onbeproofd gelaaten worden om Uwe Onafhanglykheid, Uw geluk en Voorspoed te verzeekeren en te bevestigen. Myn Oudste Zoon, die, onder den onsterflyken Lord Wellington, zich de roem Zyner Voorouders niet onwaardig getoond heeft, staat my binnen kort te volgen. Vereenigd U dan, Waarde Landgenooten met hart en ziel met My, en Ons gemeene Vaderland is gered: De oude tyden zullen weldra herleeven; en Wy zullen aan Onze Kinderen de dierbaare Panden kunnen overmaaken die Wy van Onze Voorouders ontfangen hebben.

Aldus Gedrukt in November 1813, en uitgegeven onder Myn handtekening en bygedrukt Zegel.

Was Get: W. F. Pr. v. ORANGE,
Lagerstond,

Ter Oordeenantie van Zyne Hoogheid.

Was Get: H. FAGEL.

De proclamatie van de erfprins.

bestuur hersteld en begon de vorming van het koninkrijk zoals wij dat nu kennen. Ook in Delft vond in die novemberdagen de omwenteling plaats, zij het niet zo onstuimig als in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam. Het was eerder zo dat de bestuurders uit de Franse tijd onderling van stoel wisselden en een nieuw naambordje aan de deur hingen. Voor alles was hun devies het handhaven van de orde. Het initiatief kwam eerder van buiten de stad. Opstandige Hagenaars liepen in Delft rond met oranje versierselen en juttten de plaatselijke bevolking op. Het bestuur moest iets doen, maar wat?

Over die verwarrende novemberdagen in Delft volgen hier twee verhalen. Het eerste is een krantenartikel van C.D. Goudappel, het tweede een journaal uit die dagen van Hendrik van Berkel.

C.D. Goudappel

Naast zijn werk op het gemeentearchief was Goudappel jarenlang actief voor Delfia Batavorum. Hij was van 1945 tot 1976 vrijwel onafgebroken afwisselend voorzitter en secretaris en werd daarna benoemd tot erelid. Christiaan Dirk Goudappel overleed op 28 april 1997 in Bosch en Duin (Zeist). Het hier herdrukte artikel van Goudappel verscheen in de *Delftsche Courant* van 30 november 1961.

De maire van Delft stak in 1813 de vlag uit en koos zijde van de prins

Het jaar 1813 was tot november in Delft verlopen zoals in zo vele plaatsen in Nederland. De achteruitgang van fabrieken en bedrijven was algemeen. De economische en sociale omstandigheden waren verre van gunstig. Het leven was niet meer dat van een vrij, maar van een ingelijfd volk. Er waren – voor onze begrippen van na 1940/1945 – weinig blijken van verzet tegen de gang van zaken. Als er 'feest' was, waren het de voorgeschreven, de van boven af opgelegde vieringen van Napoleons verjaardag en dergelijke gebeurtenissen. Zelfs in de maand november was er nog een circulaire van hogehand verschenen, waarin de eerste zondag van december werd voorgeschreven als feestdag om de keizerskroning van Napoleon te herdenken. Totdat die ritseling van nieuw leven kwam, als gevolg van de oorlogshandelingen in Europa. En dan op 17 november die flitsende gebeurtenissen in Den Haag: mensen met oranje-kokardes op; bijeenkomsten van vooraanstaande personen; samenwerking van mannen als Van Hogendorp met voormalige patriotten; afvaardigingen naar andere steden, teneinde de ommekeer verder te bewerkstelligen.

In Delft stonden aan het hoofd van het bestuur de maire Pieter Adriaan van Reede van Oudtsboorn en de twee adjuncten P. Snoeck en H. Van Berkel. Verder was er een municipale raad van achttien leden. De onmiddellijke chef van de maire was de onder-prefect van het arrondissement Rotterdam, Jan Adriaan van Zuylen van Nyevelt, die te Rotterdam zetelde. Deze was weer ondergeschikt aan de prefect van het Departement der Monden van de Maas, G.J.A. baron de Stasart, met standplaats 's-Gravenhage.

Op 17 november was er natuurlijk reeds iets bekend van hetgeen zich in Den Haag afspeelde en hoe daar een proclamatie uit naam van de prins van Oranje was afgekondigd. Het kwam ook te Delft tot het dragen van oranje, het uiten van vreug-

dekreten en het zingen van liederen. De volgende dag werd het roeriger. De vlag wapperde van de Nieuwekerkstoren, uitgestoken door Johannes van der Wees. De commissaris van politie, een Fransman, deed de maire weten, dat hij op bevel van zijn superieuren op deze dag met zijn landgenoten uit de stad zou vertrekken, wan-

De landing van de prins van Oranje in Scheveningen door Nicolaes Lodewick Penning, 1813.

neer de staf uit Den Haag hier zou passeren.

Donderdag 18 november 1813 is dus voor Delft een dag van betekenis geweest. De maire, een man voor wie handhaving van orde en rust een zaak van de eerste orde was, deed een afkondiging, waarin hij ook reeds refereerde aan de in Den Haag namens de prins van Oranje gedane publicatie. Hij verklaarde geen ander doel te hebben dan voor de algemene rust en veiligheid te zorgen en waarschuwde, niet over te gaan tot medewerking aan zaken die te allen tijde strafbaar zijn en die ook de prins onaangenaam zouden zijn.

Verwijt aan de maire

Diezelfde dag zond de maire een rapport van het voorgevallene aan de onder-prefect te Rotterdam. Hij meldde, dat bij het vreugdebetoon op 17 november niet de minste wanordelijkheid was voorgevallen, maar dat hij gemeend had – teneinde de

rust te bewaren en een volksofstand te voorkomen - aan de van uur tot uur duidelijker wordende wens van het volk te moeten tegemoet komen. Daarom had hij vlaggen aan het stadhuis en de kerken doen uitsteken. Aan het einde van zijn rapport zei hij nog eens, dat hij slechts het algemeen welzijn op het oog had, en zich vleide met de hoop dat zijn handelwijze de goedkeuring zou wegdragen.

Die laatste was niet in alle opzichten het geval. In zijn antwoord van diezelfde dag verklaarde de onder-prefect te begrijpen, dat de maire was genoodzaakt tot het uitsteken van de vlag en tot het toestaan van het dragen van oranje, doch dat hij de gedane afkondiging sterk afkeurde: 'Je la desapprouve fortement'.

Wat zich in Den Haag heeft voorgedaan is helemaal geen maatstaf voor Uw optreden, schreef Van Zuylen van Nyevelt. Als men zich veroorlooft om daarginds proclamaties te doen in naam van de prins van Oranje, waarmee is dat te rechtvaardigen? En hoe zult U ooit kunnen rechtvaardigen, dit voorbeeld te hebben gevolgd, terwijl gij geen enkele wettige mededeling hebt ontvangen, die het U zou permitteren een in de naam van de prins van Oranje gedane bekendmaking te bekrachtigen, waartoe ook geen enkele macht van buiten af U heeft gedwongen? Ik moet dus deze afkondiging geheel voor Uw persoonlijke verantwoordelijkheid laten.

Aldus een man, die nog steeds alleen met instructies rekende en blijkbaar nog niet in een omwenteling kon geloven. Toch hadden zulke 'medewerkers' geen slechte toekomst te vrezen. Van Zuylen van Nyevelt is onder Willem I griffier van de Staten van Holland en later gouverneur van Friesland geworden .

Intussen schreef hij op 21 november om 10 uur 's avonds nog een laatste brief aan de maire van Delft en daarin was sprake van onlusten die in Den Haag waren uitgebroken. Wij vermoeden, dat hij ook toen nog de gebeurtenissen door een Franse bril bekeek.

De nieuwe tijd

Hoe zeer men hiermede gekomen was aan een keerpunt in de Nederlandse geschiedenis moge blijken uit de archivalia op het Gemeente-Archief alhier. De zo even genoemde brief van de onder-prefect is het laatste ingekomen stuk onder de oude bedeling. Het volgende stuk, ook op 21 november gedateerd, kreeg nummer 1 en daarmede begon de nieuwe tijd. Dat stuk mocht er dan ook zijn. Het was de gedrukte proclamatie, ondertekend 'Van der Duin van Maasdam' en 'Gysbert Karel van Hogendorp', gedaan 'Uit naam van Zyne Hoogheid den Heere Prince van Oranje, Het Algemeen Bestuur der Vereenigde Nederlanden'. Het is het bekende stuk, dat als volgt begon: 'Het oogenblik is gebooren waarop wij ons Nationaal bestaan herneemen; de zegepraal der Bondgenooten heeft de hoogmoed van onzen onderdrukker vernederd, heeft zijne reuzenmagt vergruist'.

De tweede zin luidde: 'Moede van het Juk te torsschen, waaronder men ons zoo schandelijk deed bukken, gevoelt elk Nederlander zijnen moed ontvlammen in dit plechtig oogenblik'. De ondertekenaars stelden zich, in afwachting van de komst van de prins van Oranje en in zijn naam, aan het hoofd der regering en voldeden aldus aan de wens van alle bondgenoten. Zij ontsloegen iedereen van de eed van trouw aan de keizer der Fransen. Zij riepen op om de belastingen te blijven voldoen, de administratie niet te doen stilstaan, en het bestuur in een geest van orde en in plichtsvervulling te doen voortgaan.

Stadsbestuur treedt af

Dit stuk kwam op maandag 22 november ter tafel in de vergadering van maire, adjuncten en municipale raad. Deze raad had voor de laatste maal vergaderd op 2 november en toen waren de notulen nog in het Frans gesteld. Thans schreven de heren weer in het Nederlands.

De maire deelde mede, waarom de vergadering was bijeengeroepen. Bij hem was namelijk de bovengenoemde proclamatie ingekomen. Hij las het gehele stuk voor en het werd ook in zijn geheel in de notulen opgenomen. De maire trok zijn conclusie uit het document en de daarachter liggende feiten. Hij verklaarde zijn functie neer te leggen. Daarop vroeg hij de aanwezigen hoofd voor hoofd, of zij zich krachtens het voorgelezen stuk voor ontslagen hielden. Eenstemmig spraken de heren uit, dat zij de door hen in deze vergadering beklede functies als vervallen beschouwden. Zij ondertekenden het proces-verbaal van deze bijeenkomst en daarmee was politiek en administratief dit tijdperk ten einde.

Voorlopig bestuur

Deze vergadering was 's middags om vijf uur gehouden. De regeringloosheid zou niet lang duren. Om zes uur begon een nieuwe vergadering, waarvan de notulen zijn ingeschreven in een gloednieuw notulenboek.

Het was een vergadering van dezelfde mensen. Zij besloten in de situatie van het ogenblik te voorzien door de benoeming van een provisioneel (d.i. een voorlopig) stadsbestuur. Na rijpe deliberatie stelden ze daarvoor de volgende procedure vast. Een commissie uit hun midden zou uit de afgetreden stadsbestuurders zes personen aanwijzen. Die zes zouden de bevoegdheid hebben, er nog zes bij te kiezen uit de inwoners van Delft, om dan met z'n twaalven het provisioneel bestuur te vormen. Zo geschiedde het ook. Een commissie van zeven personen zonderde zich af en kwam terug met een lijstje van zes namen. De keuze werd 'geapplaudiseerd' en geaccepteerd. De overige gewezen regeringspersonen verlieten de zaal.

De zes gekozenen bleven achter en kozen er nu zes anderen bij, die onmiddellijk bericht kregen en naar het stadhuis kwamen. Vervolgens kozen zij uit hun midden Mr. Cornelis Overgaauw Pennis tot voorlopige president, die, de functie aanvaard hebbende, 'eene ter materie dienende aanspraak aan de vergadering gedaan en dezelve verklaart heeft geconstitueerd te zijn'.

Verder benoemde de vergadering een secretaris in de persoon van Mr. Th. G. Maizonnet. Deze aanvaardde de post op voorwaarde dat L. J. van der Colff zijn plaatsvervanger zou worden. Na de 18^e was dus de 22^e november een betekenisvolle dag voor Delft.

1 december feestdag

Deze heren hadden in de daarop volgende dagen tal van zaken te regelen, waaraan we verder zullen voorbijgaan. Alleen memoreren wij de buitengewone vergadering van woensdag 1 december. De president deelde mede, dat hij de vorige avond laat een bericht had ontvangen omtrent de aankomst van de prins.

Deze heugelijke gebeurtenis gaf de president aanleiding tot een uitvoerige zegevens voor het vaderland. Het feit werd aan de burgerij bekend gemaakt en met het luiden der klokken en het bespelen van het carillon gevierd. Tevens sprak de presi-

dent de verwachting uit, dat een ieder als bewijs van zijn deelneming in de algemene feest vreugde die avond van 8 tot 12 uur zijn huis zou illumineren.

De vergadering benoemde uit zijn midden een commissie van drie om de prins te gaan gelukwensen en begroeten, waartoe de heren 's middags om half twee naar Den Haag zouden gaan. In dezelfde vergadering werd mr. Isaac Bousquet tot commissaris van politie benoemd.

Zo was in een korte tijd en ongestoord de nieuwe orde van zaken tot stand gekomen. Deze vorm van een provisioneel bestuur bleef een paar jaar gehandhaafd. Eerst op 2 januari 1816 werd het eervol ontslagen en vervangen door een raad, bestaande uit 24 door de koning benoemde leden, waaruit drie burgemeesteren werden gekozen. Deze regeringsvorm duurde ruim acht jaar. In maart 1824 kwam er een raad van 22 leden, waaruit één burgemeester en twee wethouders werden benoemd.

'Willem VI'

Vermelding verdient nog, dat men de in het land gekomen prins van Oranje eerst aanduidde als Willem VI. Een voorbeeld daarvan vinden we in de notulen van de kerkeraad der Ned. Herv. gemeente te Delft op 6 december 1813. De kerkeraad hield een buitengewone vergadering. Hij besloot, in verband met de komst van 'Zijne Doorlugtige Hoogheid Willem den Sesden' een commissie te benoemen om hem óf in Den Haag óf in Delft te gaan complimenteren. De commissie bestond uit twee predikanten, twee ouderlingen en twee diakenen. Zo mogelijk zouden ook de andere kerkeradsleden zich bij de commissie voegen.

Het mag enigszins merkwaardig heten, dat wij op die datum de nieuwe vorst nog als Willem VI vermeld vinden. Reeds in een proclamatie te Amsterdam op 30 november was immers gezegd: 'Het is geen Willem VI. Het is Willem I' enz., en op 2 december had Willem reeds de soevereiniteit aanvaard.

Die vermelding als Willem VI is ook een tijdsbeeld. Men wist na een paar dagen nog niet precies wat er allemaal aan de hand was in het land!

Van Berkel

Hendrik van Berkel stamde uit een oud, katholiek Delfts geslacht. De welgestelde familie bezat in Delft enige bedrijven in de drankensector: mouterijen, brouwerijen (onder andere De Gekroonde P) en stokerijen (onder andere De Papegaai). Hendrik werd in Delft geboren op 5 mei 1783 en studeerde van 1800 tot 1805 rechten in Leiden. Na zijn studie vestigde hij zich als advocaat in Delft. Maar al spoedig nam hij van zijn vader de leiding over de bedrijven over. In 1811 werd hij actief in de lokale politiek. Hij werd lid van de municipaliteit, het stadsbestuur, en 'maire adjoint' ofwel adjunct-burgemeester. (Onder het Franse bewind waren de benamingen verfranst.) Na de omwenteling in Delft kreeg hij tal van politieke en maatschappelijke functies. Hij werd onder andere lid van de stedelijke raad van Delft, lid van de Staten van Holland en Zuid-Holland (1814-1850), buitengewoon lid van de Tweede Kamer (bij de grondwetsherziening van 1840), hoofdingeland van het Hoogheemraadschap Delfland, wethouder van Delft (1824-1840) en tot slot burgemeester van Delft (1840-1848). In 1841 werd hij ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw. In 1857 wijzigde hij de familienaam in Van Berckel.

In de novemberdagen van 1813 was Van Berkel dus lid van de municipaliteit en adjunct-maire. Hij heeft een zeer kort dagboek bijgehouden van de gebeurtenissen van die dagen, van 16 tot en met 19 november. Hoewel het niet echt duidelijk is waarom hij dit dagboek bijhield, lijkt het erop dat hij zich achteraf wilde kunnen verantwoorden. Het journaal geeft de indruk enige tijd na de gebeurtenissen opgeschreven te zijn. Ook is niet duidelijk waarom het dagboek na 19 november stopt. Dan immers vinden de institutionele veranderingen plaats in de municipaliteit en stedelijke raad. Misschien had hij het te druk met die veranderingen of vond hij de officiële notulering van de vergaderingen voldoende. Het handschrift van het hier volgende journaal berust in het familiearchief Van Berkel in het Gemeentearchief Delft. Het wordt hier in zijn geheel weergegeven met, ten behoeve van de leesbaarheid, enigszins genormaliseerde interpunctie en hoofdlettergebruik. De data zijn vetgedrukt voor een eenvoudiger navigatie in de tekst.

Hendrik van Berckel (daguerrotypie).

1813

Dingsdag den 16 November ten ½ 12 uren zich een gerugt in de stad verspreidende van aannaderende vijandelijke troupen, hetgeen nader echter valsch is bevonden, heeft de Maire besloten ingevolge autorisatie daar toe aan hem van de prefect tevoren verleend, eenige der beste welgezind Burgers te wapenen tot handhaving der Rust & Orde en daarvan het commando op te dragen aan dh A S Hoekwater[.....] De Kapitein Hogeveen commandeerende eene Compagnie Nat. Garde daarop inkomende, kreeg hiervan berigt [...] eerdtdadelijk gestart met de 36 Man die van hem gewapend waren de hoofdwagt en Haagpoort te bezetten en voorts met nog eenige der beste Manschappen zijner Compagnie 's middags ten 3 uren opt Stadhuis te koomen ten einde aan dezelve insgelijks wapenen af te geeven. Tegens half vier zijn vervolgens eenige andere burgers opgeroepen en ten getale van 82 gewapend. Tot Kapiteins waren benoemd S.H. van de Chijs en L. Hogersdijk.

Woensdag 17[...] was alles hier nog rustig hoezeer de passage van Den Haag buitengewoon groot was en een ieder van daar komende orange droeg. In den avond kreeg de maire tijding van het vertrek van de Prefect uit Den Haag, dat aldaar een orangevlag was uitgestoken en een proclamatie namens het provisioneel bestuur

was gedaan. Dit wierdt bevestigd door [Krusig] die van Den Haag was gekomen en daarop met den Klerk der Secretarie Kolenbroek na Den Haag is gezonden om na alles te informeerden & daarvan verslag te doen.

Inmiddels kwam de Commandant Blond[é] communicatie geven dat hij stond te vertrekken, met verzekering aan den Maire dat hij het Gouvernement zoude informeerden van de goede geest die de inwoonders dezer stad bezielde, gelijk hij dit ten allen tijde heeft gerapporteerd en ook deswegens van den Generaal Commandant van het departement de meest voldane getuigenis bekoomen.

's Avonds ten ½ 12 uren arriveerden Kolenbroek & [Krusig] met de tijding dat alles in Den Haag op de been was, zonder echter eenig geweld te pleegen, medebren- gende 3 proclamatieën aldaar dien dag gedaan.

Donderdag den [18] kwam voor 9 uren de commandant Hoekwater mij berigten dat hij nieuws gehoord te hebben dat de Maire voornemens was den Hollandsche of Prinsenvlag uit te doen steeken uit hoofde dat het Volk was aangezet door een groot aantal vreemdelingen, welke voor den invallenden markttag in de stad waren geko- men. Ik begaf mij daarop met overleg van den commandant dadelijk na den Maire om hem dit af te raden, daar dit het eerste teken was van revolte, persuadeerde hem dit niet te doen. Hierop, na even met dhr. H.C. van der Boon Mesch gesproken te hebben, begaf ik mij juist [...] ½ tien naar de Koornbeurs, alwaar ik op de Brug aankomende door den Klerk der Secretarie [den Bake] by bode de Wilde verwittigd wierdt dat volgens bij den Maire ingekomen rapport het volk zeer sterk oproerig wierde en hij dus gedwongen was aan het algemeen verlangen te voldoen.

Mijn voornemen betuigende om dit andermaal af te raden werd mij geantwoord dat het volk reeds werkelijk bezig was de vlag uit te steken gelijk ik die ook in dat ogenblik van de Stadhuis tooren zag wapperen.

Ten ¼ van 10 uren van de Koornbeurs de begaf ik my naar het Stadhuis, en vond aldaar in de oude Raad kamer den Maire, de adj. Snoeck, den griffier Maizonnet en Commis van der Kolf allen met oranje versiert; hierop deed ik insgelijks een oranje lindtje aan, om van de mogelijkheid van kwade bejegeningen bevrijd te zijn. Ik vernam tevens het voornemen van den Maire om bij Notificatie het volk tot rust te vermanen; en inhoud daarvan mij verhaald worden – de reflecteerde ik dat het verkeerd was en zoo niet kon weezen voor zoo veel daarin op voorbeeld van Den Haag van den Prins van Oranje wierdt melding gemaakt. Dit wierdt door den heer Maizonnet wederlegd met te zeggen dat het volk zonder dat niet te bedaren was & dat de Maire alleen de handhaving van rust & orde beoogende, hierin het voorbeeld van Den Haag moest en kon volgen, als uit welke plaats een groot aantal ingezetenen zich alhier bevonden.

De Maire & adjt. Snoeck waren hierbij passif, doch scheenen vooral eerstgen. van de noodzakelijkheid dezer terzaken overreed. Ik wierdt daarop geïnformeert dat men [...] Secretaris bezig was deze notificatie overteschrijven, wierdt derwaarts gebragt door den commis van der Colf en vondt, zoo ik meen Den Klerk den Bak bezig met het Concept overteschrijven, hetgeen door dh. vanderColf was geschreven doch door dh. Maizonnet hier en daar verandert.

Ik merkte dh. vanderColf de mogelijkheid op van de beide [...] zinnen van Z.D.h.

melding makende er uit te laten, toen dh. Maizonnet bij ons komende, ik hem vroeg hoe de Maire uit naam van den Prins spreken kon en het volk verzekeren kon dat wanorde & oproer Z.d.h. hoogstonaangenaam zijn zouden. Hier aan is dan waarschijnlijk de bepaling te wijten welke ik naderhand in de gedrukte Notificatie gevonden heb doch die in het geschreven concept niet gevonden wierdt.

Ik wierde voorts door den Maire verzogt met dh. Pennis, Municipale Raad & Zeer geaccrediteerd bij de burgers, te spreken en mij te informeeren naar de geest van de Ingezetenen, deze berigten waren voldoende. Ik was insgelijks verzogt bij dh. Van der Goes te gaan, doch heb mij daarvan onthouden om dat dh. Pennis mij verzekerde dat hij in geen betrekking stond hoegenaamd.

Weder op het Stadhuis gekomen verzogt de Maire mij na Den Haag te gaan om te vernemen wie thans door het vertrek van den Prefect de overheid waren van het departement. Ik begaf mij daarop na de Prefecture waar ik dh. H.I. [b]aan vondt die mij in de gewone audientie zaal van den Prefect geleid, al waar de heren die ik voor Raden van Prefectuur aanzag met dh. [F]aan verenigd waren. Aan hen de situatie te kennen gevende waarin de Stad zich bij mijn vertrek bevond, vroeg ik namens den Maire orders. Zij zeiden mij die niet te kunnen geven omdat dh. Prefect hun bij zijn vertrek alleenlijk had gechargeert met de bewaring van het Departements archief, dat zij voor het overige ampteloos waren. Verwondert over dit gezegde vroeg ik of dan de provisioneele maatregelen in Den Haag genomen in verband stonden met dispositien van den Prefect, omdat men gezegd had dat de Prefect voor zijn vertrek eenige heeren bij zich had ontboden, en met hen was overeengekomen dat geen vlag in den haag zoude worden uitgestoken alvorens de prefect zoude zijn vertrokken, waarop men repliceerde in Den Haag geen ander bestaan te kennen dan dat van den maires adjoints, hoezeer men op een illegale wijze vernomen had dat er zich een provisioneele raad had geconstitueerd, terwijl men voor het overige te Delft moest zien zich op de best mogelijke wijze te redden en daartoe een voorbeeld had aan Den Haag.

Weinig te vreden met dit antwoord, omdat het in geen opzigt den Maire strekken kon tot rigtsnoer zijner daden, meende ik mij verder te informeren, toen ik te weten kwam dat ook dh. Van Stirum geen qualificatie had van den prefect om als gouverneur van Den Haag te ageeren. Ik besloot daar uit dat evenmin een aantal Heeren op de Kneuterdijk bij dh. Hogendorp vergadert, daartoe waren gedelegeert en keerde na Delft terug om den maire van mijn bevinding rapport te doen gelijk ik dan ook 's avonds omtrend 6 uren deed, vindende als toen bij hem dhn. Maizonnet en Vander-Kolf, gelijk naderhand binnenkwam dh. Snoeck.

De maire verzogt mij daarop, vermits het vertrek vanden Commissaris van Policie, de zaken betreffende de daagelijkse of Burgerlijke Policie waartenemen en gelaste mij, deswegens met de Vrederegters van de beide Cantons de nodige Schikkingen te maken. Waartoe ik dadelijk ben vertrokken; naderhand thuis gekomen vond ik een exemplaar van de Notificatie.

Vrijdag den 19^e s'morgens bij de Maire zijnde kreeg hij berigt dat men aan een der borden van het stads Octrooij dien nagt geweld had gepleegt. Ik gaf hun mijn mening te kennen van die borden *niet* te laten wegnemen van [...] wege, hij begreep dit eveneens en dezelve zijn gebleven.

Ten 11 ½ uren kwam er onverwagts bij den maire een Pruisisch officier, naderhand blijkende te behooren tot het 10 regt. Etrangers in Franschen dienst, zeggende dat zijn volk in aanmarsch was op deze stad, zich na Den Haag begevende en tegelijk doende een requisitie van brood &c. voor zijn manschappen, benevens f 80,16 aan geld. De toelooop voor het huis van den maire was verschrikkelijk een ieder ver[...] de zich Koninglijk Pruisische troepen te zullen zien binnenkomen; een brief te gelijk per expres van Rotterdam gezonden, kondigde de aanstaande komst dezer troepen aan en de Maire begaf zich met den Officier na de Rotterdamsche poort om verder met hem te spreken. Deze troepen zijn daarop te ½ 1 op 1 uren de stad doorgetrokken begeleid van een Commando gewapende

Burgers zonder eenige wanorde te plegen.

Dien dag verder zoo wel mij bekend is niets verder voorgevallen, alleen des avonds omtrend 10 uren bij den Maire komende, vernam ik dat (de Klok vant dorp het Woudt zedert een half uur kleppende) men dagt dat aldaar brand of ander ongeval plaats had. Dh. Hoekwater vande Chijs en andere waren dadelijk derwaarts vertrokken om na de oorzaak daarvan onderzoek te doen.

Inmiddels wierdt de wagt van de Waterslootsche poort, waar ik mij tot ½ 12 bevond, versterkt & alle burgers aangezegd zich gereed te houden, om op het eerste teken gewapend op te koomen. Er wierdt op last van den maire door dhr. Snoeck order

De Waterslootse poort in 1769 door Isaak van Haastert.

gesteld op het ophalen der valbruggen en eenige derzelve, gelijk die van De Haag- en Rotterdamsche poorten waren reeds werkelijk opgehaald toen dh. Hoekwater de tijding bragt dat het luiden der klok opt Woud was veroorzaakt door 2 vreemdelingen, die daartoe den dorpschoolmeester hadden genoodzaakt. Men vermaakte zich een oogenblik met dit misverstand & een ieder begaf zich ter ruste.

naaborg

MEER

dan bouw-in-uitvoering alleen

Een bouwteam dat met
architect en leveranciers,
uw wensen
van begin tot eind realiseert.

www.naaborg.eu

Naaborg BV 0612 42 98 26 info@naaborg.eu

De bijzetting in Delft van Willem I (1772-1843), koning van Nederland

Een koninklijke begrafenis met een zwart randje

Wilma van Giersbergen

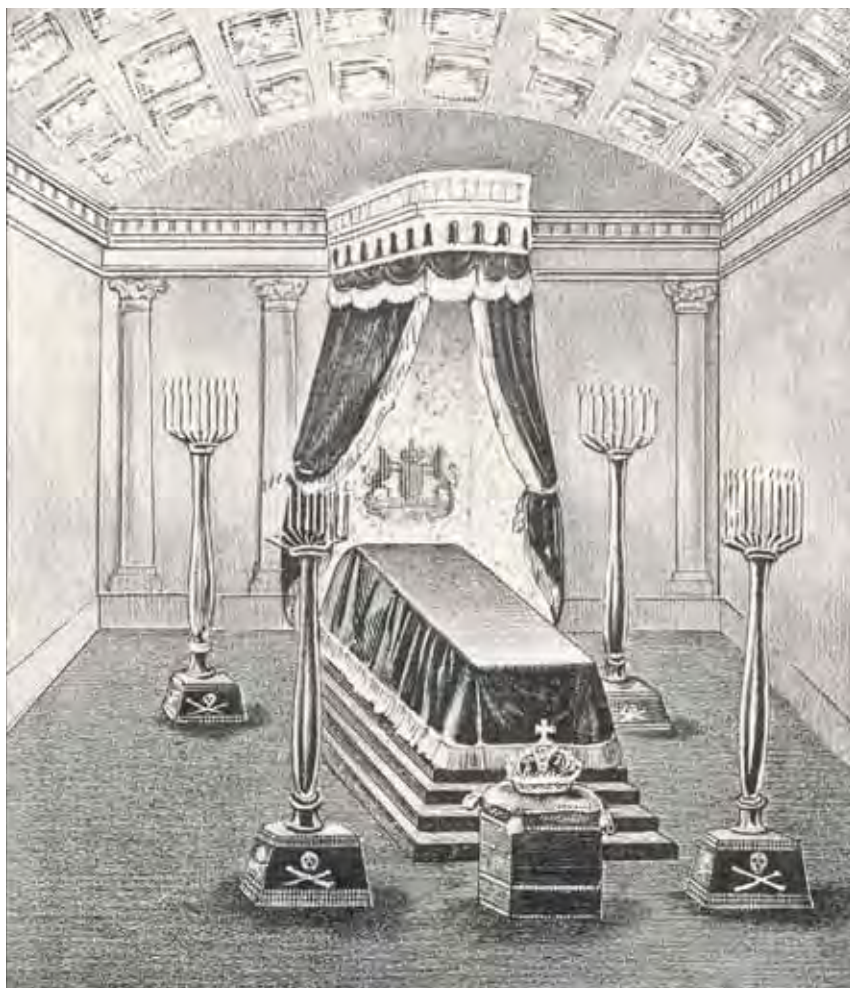
Op 12 december 1843 overlijdt ex-koning Willem I in Berlijn, de stad waar hij na zijn abdicatie in 1840 was gaan wonen. Zijn zoon, koning Willem II, besluit dat het stoffelijk overschot met het geheel zwart geschilderde ss de Cerberus vanuit Hamburg naar Nederland vervoerd moet worden. Bovendien moet de ontscheping in Rotterdam op 's Rijks werf gaan plaatsvinden. Na de opbaring op de marinewerf op 30 december, waar de koninklijke familie afscheid van Willem komt nemen, zal het lijk op 2 januari 1844 per rouwkoets naar Delft worden overgebracht om daar in de koninklijke grafkelder van de Nieuwe Kerk te worden bijgezet.

Verantwoording

Quirijn Maurits Rudolph (Maurits) Ver Huell (1787-1860) voerde op dat moment als kapitein-ter-zee het bevel over 's Rijks werf. In die hoedanigheid kreeg hij van de minister van Marine, Julius Constantijn Rijk, de opdracht om in de periode tussen de ontscheping in Rotterdam en de begrafenis in Delft alles probleemloos te laten verlopen. Hij ontving het bevel om de receptiekamer boven in 's Rijks werf in te richten als lijkkamer. Ver Huell vond de opdracht zodanig eervol dat hij de gebeurtenissen op schrift vastlegde. Het document bevindt zich nu in het Gelders archief, maar is integraal verschenen in het van 1994, door L.Turksma ingeleid met een korte geschiedenis van de familie Ver Huell. Onderstaande publicatie is gebaseerd op de verslaglegging door Ver Huell, maar om een goed beeld te schetsen, is ze aangevuld met andere (contemporaine) bronnen. Het artikel vertelt het verhaal vanaf het moment dat Ver Huell de opdracht van de minister ontving tot aan de bijzetting van het stoffelijk overschot in Delft. Ver Huell geeft een aardig - soms ongewild hilarisch - kijkje achter de schermen van het hele gebeuren. Bovendien levert hij nieuwe informatie, waardoor niet alleen de hardnekkige mythe over de enorme omvang van de doodskist naar het rijk der fabelen kan worden verwezen, maar ook dat de bedoelde rouwkamer niet de kamer is geweest, waar de kist stond opgebaard.

De rouwkamer

Nadat Ver Huell de opdracht van de minister in ontvangst had genomen, liet hij kamerbehangen Jacob Greven en een aantal timmerlieden aanrukken om de receptiekamer volgens protocol tot rouwkamer om te bouwen. Nadat gepaste stoffering en een zwart vloerkleed waren aangebracht, werd de speciaal vervaardigde lijktrouw geplaatst, omgeven met zwarte draperieën met een witte voering en zilveren ornamenten. Het koninklijke wapen was tegen de opstand aangebracht. Zes zilveren kandelaars met zilveren doodshoofd op de voet, met in totaal 72 waskaarsen omljstten het geheel. Op de credenstafel voor de kist lag de kroon op een rood fluwelen kussen met goudgalon en afhangelende kwasten (afb. 1 en 2). Op 24 december was de chapelle ardente - de rouwkamer - klaar voor ontvangst. De aanloop van nieuws-

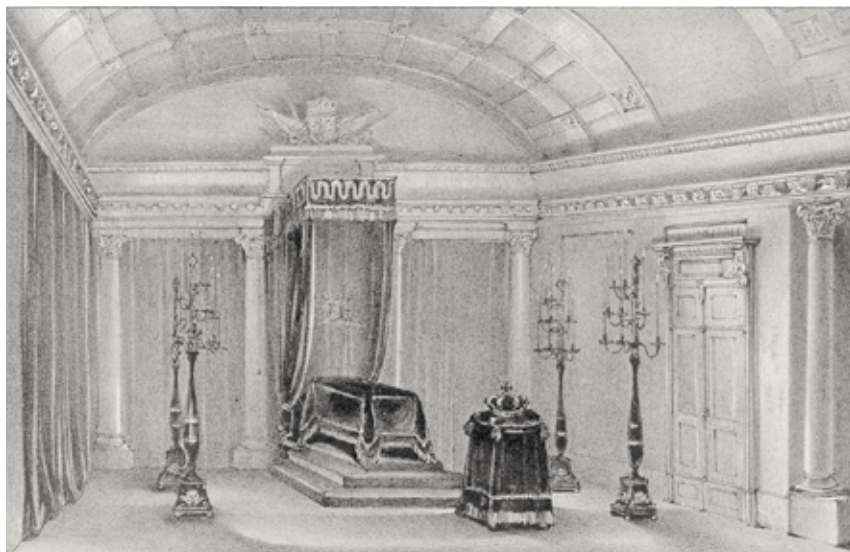

Afb. 1. De rouwkamer met de lijkkest en regalia van koning Willem I op 's Rijks werf in Rotterdam, waar hij van 30 december 1843 tot 2 januari 1844 zou worden opgebaard. De tekening is van een anonieme kunstenaar. De Utrechtse Provinciale en Stadscourant van 27 december 1843 meldt dat de bouworde van de 'grootte zaal', 'eene der grootste in ons vaderland, ernstig en tevens siertijk is', en bestaat uit een zuilenrij met Korintische kapitelen onder een kroonlijst en een gebogen cassettenplafond. Verder is de kamer geheel wit. Gezien deze omschrijving heeft Rochussen de tekening gemaakt in de omgebouwde receptiekamer, nog voordat de kist was gearriveerd. De kist heeft bij er alvast bijgetekend. De in allerijl ontruimde studeerkamer, waar de kist uiteindelijk werd opgebaard, zal zeker niet de chique uitstraling van de representatieve 'grootte zaal' hebben gehad. Afgebeeld in Begrafenisplegtigheden 1844.

gierigen die de rouwkamer wilden bekijken, was zo groot dat Ver Huell, ondanks veel gemopper van de wachtenden, gedwongen was voortijdig de hekken te sluiten.

Een doodskist van 1100 kg

Nadat Ver Huell de vorstelijke lijkwagen had besteld die de kist naar Delft zou ver-

Afb. 2. De Rotterdamse kunstschilder Jan van der Kaa kreeg eveneens toestemming om de rouwkamer vast te leggen. Hij tekende vanuit een iets ander perspectief, zodat de toegangsdeur zichtbaar is.

voeren, ontving hij van de kamerheer een brief met de afmetingen en het gewicht van de kist. Daaruit concludeerde Ver Huell dat de kist veel te zwaar zou zijn voor de lijkwagen. Die zou behalve te klein ook te licht zijn om het gevaarte te kunnen dragen. De lijkst was 7 voet lang, 3 voet hoog en 4 voet breed, en woog meer dan 1100 Nederlandse ponden. Omgerekend naar hedendaagse meeteenheden was dat ongeveer een lengte van 2,10 meter, een hoogte van 0,90 meter en een breedte van 1,20 meter. Dat was wat aan de grote kant, maar niet buitenproportioneel. De grootste barrière vormde echter het gewicht van ruim 1100 kg. Hoewel de kamerheer in de brief opperde dat het gewicht en de omvang van de doodskist vermoedelijk te wijten waren aan een extra omhulsel dat bescherming moest bieden tijdens de bootreis, was Ver Huell er niet gerust op. Uit voorzorg liet hij de trap naar de rouwkamer stutten, de deuren met stijlen en al verwijderen en een lijkbaar bestellen die meer gewicht kon dragen. Van de te lichte rouwwagen mocht niet worden afgeweken. Volgens de laatste wil van de ex-koning moest deze worden gebruikt, omdat daarmee zijn echtgenote, Wilhelmina van Pruisen, in 1837 ook naar haar laatste rustplaats in Delft was vervoerd. Alle problemen overziend, liet Ver Huell in allerijl timmerlieden komen om de rouwwagen te verlengen en te versterken, en hij verplichtte al het

werfpersoneel zich als drager beschikbaar te stellen.

Aankomst op 's Rijks werf

Vóór de aanleg van de Nieuwe Waterweg in 1872 konden schepen alleen via Helvoetsluis Rotterdam binnenlopen, waarbij ze afhankelijk waren van het getij. Het was dan ook moeilijk in te schatten, wanneer de Cerberus met het koninklijke lijk op 's Rijks werf zou arriveren. In afwachting daarvan droeg Ver Huell al die tijd 'groot' tenue, waarmee hij voorbereid was op allerlei onverwachte visite. Toen eenmaal berekend was dat de Cerberus op 29 december zou arriveren, werd het voor de hoogwaardigheidsbekleders tijd om naar Rotterdam af te reizen. Geduld was gewenst, want vanwege het ongunstige tij moest het schip, dat om zes uur 's avonds in Rotterdam was binnengelopen, nog geruime tijd vóór de marinewerf voor anker. Pas om twaalf uur 's nachts kon de ontscheping plaatsvinden. Het was bitter koud en het duurde ruim een half uur voordat de loodzware kist uit het schip was gehesen en op de lijkbaar was geplaatst.

De hoop van Ver Huell dat een nooddik de eigenlijke kist zou omhullen, was snel vervlogen. Er 'vertoonde zich een massa die meer overeenkomst met eenen zinker-kist of pianokist had dan eene doodkist', aldus de kapitein-ter-zee. Het stoffelijk overschot lag in een zware eikenhouten kist, die in een loden kist en vervolgens weer in een mahoniehouten kist was geplaatst.¹ Na vele vergeefse pogingen werd de baar met de kist uiteindelijk door ruim zestig man, bijna bezwijkend onder de last, op de schouders naar binnen gedragen. Daarbij moest vele malen worden gerust. Meerdere keren dreigde het onhandelbare gevaarte, tot ontsteltenis van Ver Huell, neer te storten. Eenmaal binnen aangekomen constateerde hij dat het onmogelijk zou zijn de kist naar boven te dragen.

Inmiddels was de nacht al een eind gevorderd en in de vroege ochtend zou koning Willem II zijn opwachting komen maken. Paniek sloeg toe. Voor Ver Huell restte geen andere mogelijkheid dan op de begane grond een studeerkamer als lijkkamer in te richten. In allerijl werd de kamer ontdaan van meubelen, tapijten, spiegels, vuurhaard, kroonluchters, schilderijen, etagères, pendules, schilderijen en al de andere inboedel. De lijktrouwen werd afgebroken en naar beneden gesjouwd, waar bleek dat het vertrek te laag was. Ver Huell liet daarop de trouwen aan de onderkant afzagen. Verder moest het zwarte vloerkleed worden bijgesneden en de gordijnen overdekt worden met zwarte stoffen. In de vroege ochtend van 30 december, ruim voor het bezoek van koning Willem II, lag Willem I netjes opgebaard in zijn nieuwe onderkomen. Na het bezoek toonde de koning zich uiterst tevreden.

Vorbereidingen in Delft

Op oudejaarsdag bracht een aantal afgevaardigden namens de gemeente Delft een bezoek aan 's Rijks werf. De kist moest worden opgemeten, zodat men in de grafkelder de nodige voorzorgsmaatregelen kon nemen. Ondertussen werd nog aan de rouwwagen gesleuteld, want na een proef bleek hij te zijn gebroken. Later op de dag ontving Ver Huell bericht uit Delft waaruit tot zijn grote verbijstering bleek dat men de ernst van de situatie onderschatte en dat Delft zich had voorbereid op een 'gewone' begrafenis. Om het zekere voor het onzekere te nemen, liet Ver Huell ex-

tra gereedschappen, dommekrachten en nieuw touwwerk aanrukken om mee naar Delft te nemen. Ook had timmerman Dirk van Gessel Bz., de baas van de huistimmerlieden van 's Rijks werf, een toestel weten te bemachtigen, waarmee de kist gemakkelijker op de lijkwagen kon worden getakeld. Op 2 januari, de dag van de begrafenis, werd rond half 7 's ochtends de kist van de lijktroon gehesen, waarbij zij met een daverende klap van de treden afgleed. Vervolgens werd ze via een rolsysteem de zeer koude, stormachtige ochtend ingereden en met het geïmproviseerde toestel op de rouwwagen getild, hetgeen nog enige inventiviteit van Ver Huell vereiste. De kist was namelijk dwars op de met zwart fluweel beklede wagen komen te staan. Door de kist te draaien zou het fluweel gaan opstropen. Ver Huell wist dat te voorkomen door de kist aan de onderkant met flink veel was in te smeren. Het draaien bleek een peulenschil, het fluweel daarentegen werd enigszins morsig. De acht met rouwklede bedekte paarden, geleid door acht koetsiers, zouden de lijkwagen trekken. Bij het vertrek stond het korps mariniers geschaard, luidden de klokken en werden 101 minuutschoten van de exercitiebatterij op 's Rijks werf gelost. Bij het eerste kanonshot begonnen de paarden, niet gewend aan zoveel lawaai, onverwacht te steigeren. Nadat ze door de koetsiers tot kalmte waren gebracht, zette de vervaarlijk krakende wagen zich in beweging.

Op weg naar Delft

De lijkwagen werd voorafgegaan door een erewacht te paard, Rotterdamse burgers, een eskadron dragonders, drie rouwkoetsen, en ter afsluiting een eskadron cavalerie. Uit voorzorg had Ver Huell niet alleen touwwerk en gereedschappen, maar ook Van Gessel met zes timmerlieden meegestuurd. Van Gessel had opdracht in Delft de kist op dezelfde manier van de wagen te laten zoals het optakelen op 's Rijks werf was gebeurd. Vol spanning wachtte Ver Huell af.

De stoet - ook trein genoemd - reed langs de buitensingels van Rotterdam en al snel ontving Ver Huell tot zijn grote ontzetting het bericht dat de wagen bij de Schiebrug voor herberg De Romein ondersteboven zou liggen. Later bleek dat, nog voordat men goed en wel de Delftse Poort had bereikt, 'aan de Schiebrug, waar ter plaatse de trein, wegens een klein ongemak, den lijkwagen overkomen, een poos heeft moeten verwijlen, welk ongemak echter weldra hersteld zijnde, geene verdere vertraging heeft veroorzaakt.' Bij het afrijden van de brug was de kist namelijk gaan schuiven en slechts met veel moeite in bedwang gehouden. Met de schrik om het hart wachtte Ver Huell op het volgende obstakel: de zeer steile brug bij Overschie. Maar hij was voor niets bang geweest. Hoewel de wagen vervaarlijk kraakte en heen en weer slingerde, had men de hindernis op een fatsoenlijke manier weten te nemen.

Ondertussen in Delft

Volgens een tot in detail uitgewerkt programma, dat in de kranten was afgedrukt, hadden omstreeks half tien de leden van de koninklijke familie, de Delftse schutterij, officieren, hofmaarschalken, grenadiers, adjudanten en andere hoogwaardigheidsbekleders zich verzameld aan de stadsgrens van Delft bij de Nieuwebrug. Daar zou het koninklijke lijk volgens protocol in ontvangst worden genomen. De vertegenwoordigers van de gemeente hadden zich kennelijk toch iets aangetrokken van de

bezorgdheid van Ver Huell, want ze hadden de Nieuwebrug (op de plaats van de latere Rotterdammerpoortbrug) laten versterken. In de Nieuwe Kerk maakten hofkapelaan I.J. Dermout, de predikanten van de hervormde gemeente van Delft, de burgemeester van Delft, en de minister en de secretaris-generaal van Justitie hun opwachting. Aan het stadsbestuur van Delft was de taak opgedragen de kerk op behoorlijke wijze op orde te brengen en de orde in de stad te handhaven.

Doordat de reis zo moeizaam was verlopen, kwam de trein pas rond half een in Delft aan, waar al vanaf half tien de klokken luidden. Bij de Nieuwebrug werd de stoet opnieuw samengesteld, wat uiteraard vertraging betekende.

In de stad was inmiddels een grote menigte op de been voor wie speciale tribunes waren getimmerd. De meer bemiddelden hadden een kamer langs de route gehuurd, het volk verbleef op straat. De schutterij van Delft en het garnizoen van Delft en Den Haag maakten op de weg langs de route hun opwachting. Dat was vanwege het vele volk hard nodig. Sommigen beschouwden de rouwplechtigheid als een soort vermaak, ook al omdat het nieuwjaarsfeest vanwege het overlijden van Willem I niet was doorgegaan. Het lange wachten leidde tot enkele ongeregelheden. Enkele toeschouwers beklommen de daken en gooiden vuil uit de dakgoten naar beneden. Toen de trein naderde, leek het kabaal te verstommen en deden ongeregelheden zich niet meer voor.

De plechtigheid

De indrukwekkende stoet trok van de Nieuwebrug langs de westzijde van de Oude Delft tot aan de Nieuwstraat achter het stadhuis, via de zuidzijde voorbij de Hoofdwacht, om ruim na een uur bij de Nieuwe Kerk te arriveren (afb. 3 en 4). Daar was opnieuw oponthoud, 'ontstaande uit de moeilijkheid om de kist, wegens deszelfs zwaarte en buitengewone grootte, van de rouwkoets te ligten.' Het bleek dat de meegenomen helling, die op de marinewerf gebruikt was om de kist tegen de wagen op te duwen en in Delft moest dienen om de kist eraf te laten glijden, ineens ruim 15 cm te hoog was. Nader onderzoek door Van Gessel wees uit dat een aantal spaken van de wagen gebroken was, waardoor ze bijna door de wielen was gezakt. Na veel gesjor en gesleep kon de kist eindelijk door 24 kamerheren en evenzoveel onderoffi-

Afb. 3. Het eerste deel van de lijkstoet, getekend door de Rotterdamse kunstenaar Charles Rochussen. Hij legde het tafereel vast in een 1,5 meter lange lithografie die is afgebeeld in Begrafenisplegtigheden 1844.

Afb. 4. De begrafenisstoet voor de Nieuwe Kerk in Delft. Afgebeeld in Begrafenisplegtigheden 1844.

cieren de kerk worden binnengedragen. Na een kort gebed door dominee Dermout werd de kist in de grafkelder neergelaten, hetgeen eindeloos duurde. Vanwege de grootte 'is men ook genoodzaakt geweest de opening van den vorstelijke grafkelder te vergrooten, en heeft men daartoe eenige meerdere zerken opgeligt', aldus Ver Huell. Volgens Van Gessel kwam het touwwerk goed van pas, zo berichtte hij Ver Huell na terugkeer, want in Delft was alleen een oud, versleten touw voorhanden. Na plaatsing in het graf verliet koning Willem II met zijn zonen onmiddellijk de kerk, nog voordat de minister van Justitie, Floris Adriaan van Hall, de kist met het grootzegel van het Rijk had verzegeld, en nog voordat de heraut had kunnen aankondigen dat de plechtige ter aardebestelling van koning Willem Frederik, graaf van Nassau, was volbracht. Het geklungel was de koning teveel geworden.

Ver Huell: de nasleep

Na afloop duurde het naar de zin van Ver Huell te lang voordat hij voor zijn inspan-

ningen werd beloond. Hij was dodelijk vermoeid en leed onder een 'koortsachtige afmatting en zware verkoudheid.' Door het in 'groot tenue' rondlopen 'in het barre seizoen', het gebrek aan nachtrust en het aangaan van 'eene groote verantwoording' was hij niet in staat geweest naar de aan het hof gehouden condoleance te gaan. Na zijn herstel vernam hij dat iedereen die het koninklijke lijk had vergezeld een ridderorde had ontvangen, behalve hij. Geruchten deden de ronde dat Ver Huell was overgeslagen, omdat de koning ontevreden over de ontvangst zou zijn geweest. Daarop stuurde Ver Huell een brief naar minister Rijk, die hem antwoordde tevreden te moeten zijn met de eer dat hij het koninklijke lijk onder zijn hoede had mogen hebben. Maar hij raadde hem ook aan audiëntie bij de koning aan te vragen, waarop Ver Huell naar Den Haag toog. Een dag later werd hij door de koning ontvangen die hem omstandig bedankte. Daar bleef het bij. De koning nam afscheid en Ver Huell keerde zonder decoratie terug naar zijn gezin. Gelaten merkte hij op dat er niets anders opzat dan tevreden te zijn 'met s'Konings blijken van welwillendheid jegens mij, ofschoon het vrij hinderlijk [was] niet met een openbaar blijk daarvan de laster te kunnen dooden.' Ver Huell had de moed al bijna opgegeven, toen er na een paar dagen een brief werd bezorgd, waarin hem werd bericht dat hij benoemd was tot 'Commandeur der Luxemburgsche orde van de Eikenkroon.' Nu had Ver Huell dan wel zijn benoeming, maar nog niet zijn onderscheiding. Hij vond het nodig dit aan de kanselier van het Groot Hertogdom Luxemburg te schrijven, die namens de koning belast was met de uitvoering van het besluit. Al na enkele dagen ontving Ver Huell het doosje met de zo fel begeerde ridderorde.

De mythe van een kist van buitenproportionele omvang

In de loop van de tijd is het verhaal de wereld in gegaan dat de enorme afmetingen van de kist het gevolg zouden zijn van een administratieve fout. De maten zouden in centimeters zijn doorgegeven, maar in duimen uitgevoerd. Nog in 2003 vermeldt Cees van Raak (blz. 59) dit verhaal. Toch is deze rekenfout onwaarschijnlijk. Aangezien een duim ongeveer 2,5 centimeter was, zou een kist van 2 meter lang al gauw 5 meter bedragen. Jeroen Koch (blz. 565) doet de administratieve fout dan ook af als een fabeltje.

Het was namelijk niet zozeer de omvang als wel het gewicht van 1100 pond dat de kist onhandelbaar maakte. Een Nederlands pond stond gelijk aan het Nederlandse kilo (en een Nederlandse el aan een meter). De kist woog dus ruim 1100 kilogram. Pas met de herziene IJkwet van 1869 werd de terminologie Nederlands pond (en Nederlandse el) definitief uitgebannen. Dat men zo lang vasthield aan de typische Nederlandse woorden 'pond' en 'el' had alles te maken met de invoering van het metrieke stelsel door de Fransen tijdens de Bataafse Republiek (1798-1801), en daarmee van de Franse benamingen 'kilo' en 'mètre'. Na het vertrek van de Fransen wilde het volk niet meer herinnerd worden aan deze gehate woorden. Toch werden met de eerste IJkwet van 1816 (in 1821 van kracht) de benamingen 'kilo' en 'meter' ingevoerd. Het volk wilde er niet aan en bleef de termen 'pond' en 'el' gebruiken.

Van de kist zijn geen afmetingen bekend, daarom is de opgave van Ver Huell zo interessant. Hij gebruikt 'voeten' als maateenheid: 7 voet lang, 3 voet hoog en 4 voet breed. Aangezien een voet ongeveer 29-30 centimeter was, komt dat op ongeveer de

Afb. 5. De kist zoals die staat opgesteld in de grafkamer in de Nieuwe Kerk. De tekening is gemaakt door V.E.L. de Stuers in 1890. Victor de Stuers was referendarus op het departement Kunsten en Wetenschappen. In die functie was hij beheerder van de grafkelder en gerechtigd om die te betreden, maar niet om de tekening te maken. De kist van Willem I is de bovenste kist in het tweede portaal van rechts en is dus duidelijk massiever dan de andere kisten, maar niet buitenproportioneel groot.

volgende afmetingen: 2,10 meter lang, 0,90 meter hoog en 1,20 meter breed. Gezien de drie ineem gestapelde kisten kunnen deze afmetingen als 'normaal' worden beschouwd. Ook de tekening die Victor de Stuers maakte, laat zien dat de kist groter is dan de andere, maar niet buitenproportioneel (afb. 5).

Literatuur

Begravenis-plegtigheden, bij gelegenheid dat het stoffelijk overschot van wijlen Zijne Majesteit koning Willem Frederik, Graaf van Nassau, te Rotterdam is ontscheept, en naar den koninklijken grafkelder te Delft is overgebracht, in januarij 1844: voorafgegaan van eenige korte historische herinneringen uit zijn leven en gedachten bij zijnen plotseligen dood. Rotterdam 1844.

'Programma voor de begrafenis van wijlen Zijne Majesteit Koning Willem Frederik, Graaf van Nassau', in: *Utrechtsche provinciale en stadscourant*, 27 december 1843.

Leeuwarder Courant, 29 december 1843.

Rotterdamsche Courant, 30 december 1843.

Algemeen Handelsblad, 4 januari 1844.

Rotterdamsch Jaarboekje (1917) 139-140.

Koch, Jeroen. *Koning Willem I 1772-1843*. Amsterdam: Boom, 2013 (blz. 564-569).

Raak, Cees van. *Vorstelijk begraven en gedenken: Funeraire geschiedenis van het huis Oranje-Nassau*. Bussum:Thoth, 2003 (blz. 59).

Turksma, L. 'De lijkist van koning Willem I op de marinewerf te Rotterdam'. *Rotterdams Jaarboek* (1994) 295-321.

Noot:

- 1 <http://www.hethuisvanoranje.nl>. Jeroen Koch (blz. 564) schrijft dat het lijk in twee loden kisten lag en vervolgens in een mahoniehouten kist, die omkleed was met zwart fluweel, waarna het zilveren beslag werd gemonteerd. In *Begrafenis-plegtigheden* (blz. 52) staat dat het stoffelijk overschot in een gegoten tinnen kist met specerijen lag en vervolgens in een prachtige kist, geheel overtrokken met zwart fluweel met sierlijke zilveren handvatten en schroeven van zilveren doppen voorzien.

Welkom!
Stads-koffyhuis

Bijna een halve eeuw oud, maar zeker niet van gisteren. Het Stads-Koffyhuis combineert de gezelligheid van toen met de culinaire mogelijkheden en de kwaliteit van nu. In de 'Huiskamer van Delft' maakt u kennis met ambachtelijke streekproducten en winnende creaties op de kaart. Of dat nu de huisgebakken appeltaart is, de geurende pannenkoeken, de rijkelijk belegde hamburgers, koffie en cappuccino, lunch, high-tea of diner!

 Oude Delft 133
www.stads-koffyhuis.nl

The photograph shows the exterior of the Stads-koffyhuis building in Delft. A prominent sign hangs from the facade, featuring a shield with a crown and the text 'STADS KOFFY HUIS'. In the background, the spire of a church is visible against a clear sky.

J.J.F. Wap (1806–1880) Dichter voor God, vorst, volk en vaderland

Theo van der Heijden

Ter inleiding

Delft staat bekend als Oranjestad. Deze faam is allereerst ontstaan door de moord op Willem van Oranje in 1584. Die gebeurtenis en de heldendaden van de prins hebben nadrukkelijke sporen nagelaten in het werk van met Delft verbonden schrijvers. Ook koningin Wilhelmina speelt een rol in literatuur van Delftse oorsprong. Daarnaast is de stad natuurlijk ook bekend als laatste rustplaats van leden van het koninklijk huis.

Bij het predicaat Oranjestad denkt men niet onmiddellijk aan de negentiende eeuw. Toch hebben zich toen, met name in de eerste helft daarvan, ook belangrijke ontwikkelingen voorgedaan waarbij ons koningshuis betrokken was, zoals de bevrijding van het Franse juk, de invoering van de monarchie en de eenwording met en afscheiding van België. Tevens komt in die jaren de belangstelling voor de vaderlandse geschiedenis tot grote bloei.¹ In de aan Delft gerelateerde literatuur is daar echter niets over terug te vinden, evenmin als over de Oranjes, behalve in het werk van de letterkundige Joannes Jacobus Franciscus (Jan) Wap, die gedurende twee periodes in zijn leven in de prinsstad woont en daar ook overlijdt.

Rotterdam, Leiden en Gent (1806–1828)

Jan Wap wordt op 1 mei 1806 geboren te Rotterdam in een rooms-katholiek gezin.² De jongen groeit op in een onaangename sfeer, want het huwelijk van zijn ouders is niet gelukkig. Hij wordt uiteindelijk opgenomen in een Leids pleeggezin. Na een jaar Latijnse school krijgt hij toelating tot het gymnasium in Leiden. In die tijd leert hij Willem Bilderdijk kennen en raakt hij bevriend met deze schrijver.³ In 1824 wordt Jan door zijn vader ingeschreven aan de Gentse Hogeschool. Hij studeert daar Nederlandse Taal- en Letterkunde en slaagt op 7 juli 1826 cum laude voor zijn kandidaatsexamen.

Inmiddels is Wap actief op letterkundig gebied. In 1825 is hij oprichter en redacteur van de *Belgische Muzen Almanak*. De centrale doelstelling is de zuidelijke letterkunde te stimuleren vanuit Hollands (nogal bevoogdend) perspectief. Hierdoor moest de een-

Jan Wap ca. 1835.

wording van Noord en Zuid bevorderd worden, met name via de thema's: vaderland, koning, historische Nederlandse figuren en plaatsen. Dan al is Wap een stevig aanhanger van de eenheidspolitiek van koning Willem I (1772-1842). Ook werkt hij als criticus mee aan het in Brussel verschijnende tijdschrift *De Argus*, dat in de jaren 1825-1826 verschijnt en later wordt voortgezet als *Argus*.

Eind 1826 gaat het makelaarskantoor van vader Wap en diens compagnon failliet. Wap senior vertrekt met de noorderzon uit Rotterdam. Dit betekent voor Jan dat hij voor een eigen inkomen moet zorgen en gedwongen is zijn studie op te geven. In september 1827 wordt hij aangesteld op het departement van Rooms-Katholieke Eredienst en redigeert daar *Katholikon* (1827-1830). Het presenteert zich als een onafhankelijk rooms-katholiek tijdschrift, maar is in feite een overheidsorgaan dat de politiek van de koning steunt. Nederland en België moesten één zijn in de (protestantse) godsdienst en de Nederlandse taal. Met name het overwegend katholieke België heeft hier grote moeite mee. De roep om afscheiding begint steeds sterker te worden.

Breda en 's-Hertogenbosch (1828-1842)

Wap verhuist in 1828 naar Breda. In dat jaar wordt daar de Koninklijke Militaire Academie (KMA) opgericht en hij wordt er benoemd tot docent Nederlandse Taalen Letterkunde. Intussen is hij in 1828-1829 oprichter en redacteur van het reeds bovengenoemde Rotterdamse tijdschrift *Argus*. Het zwaartepunt in het blad ligt op recensies. Bovendien streeft het een zelfstandige en onpartijdige literaire kritiek na, waarbij de eis van oorspronkelijkheid voorop staat. Men trekt fel van leer tegen de, volgens *Argus*, ingedutte vaderlandse poëzie van huiselijkheidsdichters als Tollens en diens epigonen.⁴ Beide bladen kunnen zodoende als een voorbode van het kritische tijdschrift *De Gids* beschouwd worden, opgericht in 1837 met als redacteurs Potgieter en Busken Huet en nog steeds bestaand.

Na de afscheiding van België in 1830 neemt Wap in zijn gedicht *Aan de Belgen* krachtig stelling.⁵ In dit schimpdicht tegen de opstandige Belgen moet vooral de Zuid-Nederlandse, katholieke geestelijkheid het ontgelden, met name de jezuïeten. In het zuiden is de kerk immers verweven met de politieke macht, die de afscheiding juist propageert. Hij stelt aan de Belgen de retorische vraag, of de vrijheid is bevochten, opdat:

'Geboefte in 't Ordekleet, ô hoon, naar JEZUS' Naam [de jezuïeten]
Zich noemende, maar tot al 't kwaad der Hel bekwaam,
Langs 't pad der Wetenschap uw schreden voor zou lichten?'

Het antwoord van Wap is duidelijk. Noord en Zuid moeten één blijven en de vaste hand van Willem I blijven volgen. Dan zullen vrede en overvloed blijven heersen. Als België zich afscheidt, keert het terug naar de middeleeuwen. De weg naar anarchie wordt dan ingeslagen. In het Noorden betreuren (conservatieve) katholieke geloofsgenoten van Wap diens kritische opstelling ten aanzien van de clerus, maar hij ziet in de eenheidspolitiek van Willem I juist voordelen voor de katholieken, omdat de koning ook dogmatische tegenstellingen wil afzwakken.

Bij de dichtelijke steun aan Willem I blijft het niet. In 1831 publiceert Wap een ge-

dicht *Aan Neerlands Koningin*, waarin hij trouw zweert aan koningin Wilhelmina van Pruisen, die met haar man 'Den ijzren last der Staatszorg torscht'.⁶ In hetzelfde jaar eert hij Anna Paulowna, in 1816 getrouwd met Willem II. Zij zal, 'Als moeder van uw Volk', aan zijn zijde het, vanwege de Belgische afscheiding, gefnuikte Nederland opnieuw bezielen.⁷

In zijn debuutbundel, een door hemzelf samengestelde bloemlezing uit 1831, blijkt zijn Oranjegezindheid ook.⁸ Bijvoorbeeld in een gedicht uit 1831 over prins Frederik, broer van Willem II. Wap stelt vast, zonder België te noemen, dat de tijden niet meezitten. Maar met Frederik aan het hoofd van landmacht en marine moet alles goed komen. 'Ja, groot, oneindig groot, // Zal Neêrland weer Euroop wat waarlijk *Deugd* is, leeren.' De geboorte van Louise van Oranje-Nassau, dochter van Frederik en Louise van Pruisen, noopt Wap tot het schrijven van een wiegeliedje. Hij wenst haar toe, dat zij intens geniet van de rust der wieg, die gaat boven de glans en macht van vorstelijke hoven:

'Slaap zacht, slaap zacht,
Geen glans van Vorstenhoven,
Purper noch Kroon, Triomf noch Wareldmacht,
Streeft, Liefving, ooit de rust der Wieg te boven,
Smaak, dierbre, thands dat heil in volle kracht.
Slaap zacht, slaap zacht.'

Wap verbindt de positie van het koninklijk huis graag met historische gebeurtenissen, zoals in *De Leeuw van Waterloo*. De Hollandse leeuw heeft zich krachtig geweed in de slag bij Waterloo. Na barre tijden van overheersing zijn de Fransen verslagen. Nederland is bevrijd, 'Waar Burgerdeugd aan Vorstenmin // Zich paart in WILLEMS Huisgezin [het volk].' Wap vergeet de soldaten echter niet, getuige zijn *Soldatenzang*, een liedje ter aanmoediging van 'Neêrlands Heldenzonen'. 'Wy zingen: 'Heil den Koning! // Heil 't lieve Vaderland!' // Hoera! hoera, hoera, hoera! Hoera, victoria!' Aan het eind van de bundel prijkt nog een gedichtje bij wijze van toast, die op Willem I wordt uitgebracht tijdens een feestelijke maaltijd: 'Hy leef! - De beste Koning leef.'

In Waps privéleven doen zich grote veranderingen voor. In augustus 1835 trouwt hij met de Bredase Johanna van Loon. Een jaar later overlijdt zij bij de bevalling van een doodgeboren kind. In het voorjaar van 1837 maakt Wap een reis naar Rome, waar de katholieke hogeschool hem een eredoctoraat in de wijsbegeerte verleent. Over die tocht heeft hij een nog steeds lezenswaardig verslag gepubliceerd. Zijn werkgever, de KMA, zet hem in augustus 1839 op wachtgeld en ontslaat hem eervol in 1840 onder toekenning van een pensioen en een persoonlijke toelage van koning Willem II.⁹ Wap zou op gespannen voet hebben verkeerd met zijn superieuren. Sindsdien leeft hij ambteloos, maar vult ook zijn inkomen aan met journalistiek en redactioneel werk voor enkele kranten en tijdschriften. Op 17 september 1840 trouwt hij weer, nu met de Bossche Jacqueline Guljé. Het echtpaar gaat in 's-Hertogenbosch wonen en in 1841 wordt hun zoon en enig kind Jacobus Maria geboren. Willem II volgt in 1840 zijn vader op en een jaar later maakt hij een rondreis langs

een groot aantal Nederlandse steden, waaronder Delft. Over al die bezoeken heeft Wap verslagen geschreven en gebundeld in een gedenkboek.¹⁰ De openingszin betreffende Delft luidt:

'Is er in gansch het Vaderland wel eene plek, heiliger, dierbaarder, roerender voor het hart, treffender voor den geest dan het grijze Delft, de plek, waar de Grondlegger van het Gemeenebest [Willem van Oranje] viel onder het lood des Moordenaars, de plek, waar de Natie nog zoo onlangs [1837] eerst het stoflijk overschot eener hoog vereerde Koningin [Wilhelmina van Pruisen] aan den stillen schoot der moederaarde schreijend toevertrouwde?'

Buiten de Haagpoort staat een erepoort vlakbij de Lepelbrug. Een erewacht te paard vergezelt de koning bij zijn intocht. Bovendien is de schutterij present, alsmede het corps artillerie met hoornblazers uit Delft en een corps muzikanten van Haagse lansiers. De hele stad is versierd met nationale vlaggen en koninklijke symbolen. De koning wordt verwelkomd door het stadsbestuur en burgemeester mr. H. van Berkel houdt een toespraak. De koning hoort hem welwillend aan en geeft een hartelijk antwoord.

De stoet trekt vervolgens de stad in. De bevolking is buitengewoon enthousiast. Men gaat over de oostzijde van de Oude Delft. Op de brug bij de Oude Kerk staat een fraai versierde tent, waarin een muziekgezelschap het Wilhelmus speelt. De koning is er zichtbaar mee verguld. De tocht wordt vervolgd langs de westzijde van de Oude Delft, passeert aan het einde van de Nieuwstraat de tweede erepoort en arriveert bij het stadhuis op de Markt. In de raadszaal aanschouwt de koning door een van de geopende vensters onder luid gejuich van het publiek een defilé van een afvaardiging van de Delftse schutterij en veteranen uit de Tiendaagse Veldtocht.

Willem II krijgt het stadsbestuur, burgerlijke en militaire autoriteiten op audiëntie, maar ook burgers die zich daarvoor hadden laten inschrijven. De burgemeester houdt weer een toespraak, waarin hij de vaste band tussen vorst en volk nog eens benadrukt en aandacht vraagt voor de belangen van de stad Delft. Vervolgens bieden enkele burgers geschenken en gedichten aan. De boekhandelaar H. Koster brengt

Erepoort bij de Haagpoort voor het bezoek van koning Willem II aan Delft op 18 augustus 1841.

een boekje uit onder te titel *Gelegenheidsdichtregelen bij 's Konings komst te Delft, op den 18. Augustus, 1841*.¹¹ Na de audiëntie wordt de burgemeester benoemd tot ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw. Daarna bezoekt de koning de armeninrichting en enkele fabrieken. Teruggekeerd in het raadhuis wordt de vorst een déjeuner dînatore aangeboden in het gezelschap van een aantal gezagsdragers. Na de toast overhandigt de burgemeester aan de koning twee exemplaren van een door de stadssecretaris vervaardigd 'dichtstukje' met gouden letters gedrukt. Allen zingen geestdriftig dit lied op de wijs van Tollens' 'Nederlandschen Volkszang'. De vorst toont zich zeer tevreden over het bezoek, evenals bestuurders en de burgerij. De dag wordt besloten met 'eene Vauxhal [muziekuitvoering] en Bal in de zaal van den Schouwburg', die 'zeer sierlijk' verlicht is. Hierbij is natuurlijk alleen de Delftse elite aanwezig.

Naar aanleiding van dit gedenkboek schrijft Wap een paar gedichtjes, die te vinden zijn in zijn bloemlezing uit 1865.¹² In het eerste wordt de hulde aan Willem II eerbiedig opgedragen aan prins Willem III en in het tweede wil Wap geen dank voor zijn werkstuk, maar zegt slechts een bijdrage te willen leveren aan het geluk van 'Land en Vorst' in hun onderlinge verbondenheid. 'Zoo blijft de schoone dag van Tweeden Willems krooning // De bronwel [bron] alles goeds en 't eind van alle leed.' Los van het gedenkboek schrijft Wap in 1842 een gedicht ter ere van de Vlaamse beeldhouwer Louis Royer, directeur van de Amsterdamse Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten. Deze heeft uit het dode marmer een levensecht beeld van Willem II gemaakt, dat het 'nakroost' zal blijven inspireren, aldus Wap.

Eerste maal Den Haag en Utrecht (1842–1858)

In 1842 en 1851 gaat Wap met zijn gezin achtereenvolgens in Den Haag en Utrecht wonen. Ook in deze periode blijft zijn dichtader vloeien. Wanneer Willem II vijftig is geworden, in 1842, viert Wap dit met een tekst waarin de vorst geëerd wordt. De held van Waterloo is inmiddels onze koning. De trouw van het volk zal door God met welgevallen worden gadegeslagen. Hopelijk laat de koning het land weer meetellen in Europa, zoals ten tijde van Willem van Oranje. Oranje en Nederland dienen onafscheidelijk verbonden te blijven. Een jaar later draagt Wap een gedicht op aan Willem II bij het overlijden van 'den eersten Willem', die werd verafgood en verguisd, maar slechts door weinigen naar waarde geschat. Hij kende voor- en tegenspoed, maar wilde altijd het goede voor het land. 'Het oordeel blijve aan God, - wij zwijgen op uw graf', aldus de slotregel.

Er is voor Wap weer reden tot herdenkend poëtiseren in 1845. Hij vertelt in zijn tekst, opgedragen aan de Nederlanden, over het heldhaftig en succesvol optreden van Willem II tijdens de slag bij Waterloo (1815). Wie zou dat vergeten, 'Toen Hij met zijn eigen bloed // 't Erf der Vadren heeft behoed?' Zo ook over zijn dapperheid tijdens de Tiendaagse Veldtocht: hij had in 1831 Hasselt en Leuven ingenomen. Op grond hiervan mag het volk zich verheugen in de kroning van zo'n held tot koning. Ook familiale aangelegenheden worden niet vergeten, zoals de zilveren bruiloft van Willems' broer Frederik met Louise van Pruisen, die in een vrij lang gedicht worden gefêteerd. Tegen de achtergrond 'Bij 't breidloos hollen van Verlichtings Tuimelgeest', getuige de revoluties in een aantal Europese hoofdsteden (1848, er waren ook rellen

Erewacht te Delft voor het bezoek van koning Willem II aan Delft op 18 augustus 1841.

in Amsterdam), is er toch ook reden voor groot feest: 'Want één is hier 't Gezin, de Landzaat [inwoners] en haar Koning.' In 1850 overlijdt Maurits, de jongste zoon van Willem III. In een gedicht wijst Wap erop, dat troost is te putten uit het feit, dat het kind zich thans in betere, namelijk hemelse, sferen bevindt en daar flonkert als een ster, zoals een engel mededeelt. Misgun hem dat niet! De slotregels luiden:

'En weende 's Dichters hart met uwe smarte mede,
Neem ook zijn troostwoord aan: – aanbid en schrei niet meer.'

Een tweede troostgedicht dateert uit 1851. Hierin wil de dichter Anna Paulowna, de weduwe van Willem II, eren na het overlijden van haar man in 1849, haar heldhaftige echtgenoot. 'Aanvaard mijn hulde ook nu, doorluchte Koningsvrouwe, // Het Rouwkleed staat U Vorstlijk schoon.'

Ten slotte volgt een gedicht over het bronzen standbeeld van Willem II, dat in 1854 wordt opgericht in Den Haag op het Buitenhof. Daarmee worden de nagedachtenis van Willem II, net zo'n krijgsheld als Maurits indertijd, en zijn heldendaden niet alleen treffend getoond, maar hopelijk ook in de harten van het volk gegrift.¹³

Eerste maal Delft (1858–1864)

Wap verhuist in 1858 naar Delft en betreft het pand Markt 46, waar hij tot 1864 woont. In die periode studeert zijn zoon aan de Delftse Koninklijke Akademie, die opleidt tot ingenieur en tot ambtenaar in Oost-Indië. Wap is actief in het Delftse culturele leven en hij brengt enkele publicaties uit. Bij gelegenheid van het twintigjarig bestaan van de Akademie in 1862 verschijnt zijn geromantiseerde verhaal, opgedragen aan de echtgenote van koning Willem III, Sophia van Württemberg, over een bezoek van de sultan van Achin aan prins Maurits.¹⁴ Het speelt zich af in 1602, het oprichtingsjaar van de VOC. De sultan komt een akkoord van vriendschap sluiten. Dit leidt uiteraard een roemrijke episode in, die zonder de voortreffelijke Maurits en later Frederik Hendrik niet mogelijk was geweest. Aan de gebeurtenis wordt vervolgens het dappere gedrag van een aantal personen gekoppeld en daarmee natuurlijk het Oranjegevoel onderhouden. Alle betrokkenen hebben de Republiek aanzien en rijkdom geschonken.

Het woonhuis van Wap aan de Markt 46.

Hetzelfde lustrum van de Koninklijke Akademie geeft aanleiding tot de publicatie van een lang gedicht door Wap.¹⁵ Hij meldt dat bij het verstrijken van de tijd wetenschap en vrijheid elkaar steeds meer gevonden hebben. Ontdekkingsreizigers maken hun tochten onder Gods hoede en Maurits ziet er de waarde van in. De grote geschiedschrijvers maken er melding van. Wetenschappers blijven nieuwe ontdekkingen doen. Dit alles was mogelijk doordat het huis van Oranje-Nassau voor Nederland de vrijheid heeft bevochten. De akademiestudenten herdenken dit nu feestelijk. De afsluitende regels luiden:

'Lang moog de WETENSCHAP in dezen Tempel leven,
Den Vorst en Delft ter eer, maar tot uw [de studenten, de jeugd]
heil het meest.'

Vervolgens staan in het boek prachtige kleurenafbeeldingen van exotische mensen, die vermoedelijk figureerden in een maskerade, die door de stad trok en mede door Wap werd georganiseerd.¹⁶

In 1863 bestaat het koninkrijk vijftig jaar en herdenkt men ook in Delft de gebeurtenissen van een halve eeuw daarvoor - 'het onvergetelijk tijdstip van Neêrlands

Expositie huis van Oranje-Nassau in 1863. Links het portret van Willem III met daarvoor het borstbeeld van Sophia van Württemberg.

herboren Volksbestaan'- met een grote tentoonstelling in de Koninklijke Akademie, waarvoor Wap een inleiding en een historisch overzicht schrijft.¹⁷ Een van de zeven zalen is gewijd aan het huis van Oranje-Nassau. Aan de centrale muur hangt een geschilderd portret van Willem III met daarvoor zijn borstbeeld en dat van zijn gemalin. Het schilderij wordt omringd door de vaandels van Nederland, Württemberg en Oranje. Links ervan hangen de afbeeldingen van Willem de Zwijger, Maurits, Frederik Hendrik, de stadhouders Willem II en III, 'meesterstukken meerendeels van Miereveld's penseel'. Rechts daarvan zien we de afbeeldingen van de stadhouders Willem III en IV en die van de koningen Willem I en II. Aan de rechterwand hangen de portretten van de prinsen van Nassau die niet geregeerd hebben.

De historische gids is gewijd aan een aantal belangrijke gebeurtenissen in 1813 vanaf de landing van de prins van Oranje te Scheveningen. Het herstel van het huis van Oranje in een monarchie is natuurlijk uitsluitend toe te juichen. 'Nederland en Oranje was twee eeuwen de Leus onzer groote Vaderen. [...] Nederland en Oranje is opnieuw onze Leus.'

Uit deze eerste Delftse periode dateert een achttal verzen van Wap. In 1859 bezoekt hij, blijkens de titel van het eerste gedicht, de grafkelder in de Nieuwe Kerk en dan vooral de plek, waar Willem II is bijgezet. De tekst behelst, aan de hand van jaartallen, een chronologisch overzicht van belangrijke gebeurtenissen uit diens leven. De slotstrofe luidt:

'Geniet voor 't minst nu rust, hier, onder 't lijkgesteente
 Gij, Tweede Willem, die nooit kalmte smaken mogt
 't Meêwarig harte wijdt een traan aan uw gebeente,
 En zegt: Wee! Wie een Kroon voor zóóveel smarte kocht!'

Omdat in dit jaar uiteraard weer stilgestaan wordt bij de gebeurtenissen van 1813, schrijft Wap een gedicht ter ere van koningin Sophia, bij de aanbieder van een bundel historische opstellen over de geschiedenis van Nederland, met daarin natuurlijk aandacht voor de roem van de Oranjes.¹⁸ Zij heeft immers belangstelling voor geschiedenis, kunst, wetenschap en letterkunde. Ook is een kwatrijn gericht aan prins Frederik, in diens hoedanigheid van voorzitter van het nationaal comité voor het oprichten van een nationaal monument ter herinnering aan 1813. Bij zijn toegezegde gift betuigt Wap vanzelfsprekend zijn trouw aan vorst en vaderland. De zelfde afhankelijkheid aan het huis van Oranje-Nassau en het Nederlandse volk, gezegd door God, verwoordt hij in een tweede kwatrijn uit begin 1864. Hij weet zich ook geïnspireerd door zeven wapenschilden 'dier Edelen, op een Oranjekrans gehecht en beschenen door het Zonlicht van den XVII. November, 1813', in eigendom van het Delfts Tweede-Kamerlid Hoekwater. Het gedicht bezingt de lof van de zeven leidende figuren, voor wie de vijand moest wijken en die aan de wieg van het koninkrijk stonden.¹⁹

Bij al dit herdenken vergeet Wap zijn vorige woonplaats Utrecht niet, en legt deze middels twee gedichten vast. In het eerste gedicht over Utrecht staat hij stil bij de gebeurtenissen in de jaren 1813–1815. Wap eindigt met de vaststelling dat de eenheid van koning en natie is gebaseerd op godsdienst, trouw aan Oranje en ontzag voor de wet. In het tweede gedicht memoreert hij de Utrechtse 'Kozakkendag', die wordt gevierd als bevrijdingsdag: op 28 november 1813 werden de laatste Fransen door eenheden van het Pruisisch-Russische leger verjaagd. De slotregel luidt: 'Daarom, Vorst en Natie zamen, klink slechts God uw jubelzang.'

Ten slotte schrijft Wap in deze eerste Delftse periode nog een gedichtje opgedragen aan koning Willem III bij gelegenheid van diens verjaardag en bezoek aan een van de door overstroming getroffen gebieden. In dit gedichtje herhaalt Wap wederom de stelling, dat Oranje en Nederland één zijn in lief en leed 'en verheerlijkt door Gods geest'.

Nogmaals Den Haag en Deventer (1864–1877)

Wap verhuist in 1864 opnieuw naar Den Haag en vervolgens in april 1875 naar Deventer. Uit de bundel van 1865 resten nog twee gedichten. Het ene, uit 1864, is een acrostichon (naamdicht) op WILLEMSOPHIA bij de viering van de zilveren bruiloft van het echtpaar Willem III en Sophia Haar naam wordt gevormd door de beginletters van de laatste zes regels:

'Storte de Hemel zijn hooge genade
Over dees dag, die in 't Zilver verjaart.
Prijke het Kroost van Oranje met eere,
Hoog aan de spitse van Nederlands Staat,
Innig beziel door de kracht van den Heere,
Aan wien ons Volk steeds zijn lot overlaat.'

Het andere gedicht schrijft Wap naar aanleiding van de begrafenis op 28 maart 1865 van de diep betreunde Anna Paulowna, 'als teedre Gade' van haar reeds overleden

man. Meer dan haar kostbare diadeem 'Zal ANNA' sachtbre Naam voor 't Volk van Neêrland schijnen // In 't onvergankelijk licht, dat Vorstendeugd omstraalt.'

De tweede, door Wap samengestelde, bloemlezing van eigen werk verschijnt in 1874.²⁰ Uit de rubriek dynastie en vaderland dateren teksten van 1867 tot en met 1873. In 1867 wijdt Wap een gedicht aan Willem III vanwege diens vijftigste verjaardag. Het volk dankt God daarvoor. Een deugdzame vorst zal ook in de hemel beloond worden, evenals zijn onderdanen, aldus Wap. Ook in 1867 schenkt hij aandacht aan prins Frederik (1797-1881), broer van Willem I, bij gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag. In het gedicht verwijst Wap naar diens bewogen leven. Hij heeft twee koningen meegemaakt, hen gediend en ten grave gedragen. Hun standbeelden zijn opgericht, maar als Frederik eens zijn beloning krijgt, zal het volk zijn naam in gouden letters schrijven.

Prins Frederik wordt twee jaar later geëerd met een feestcantate (met tekst van Wap) bij de voltooiing van het nationaal monument in Den Haag ter herdenking van 1813. In hem worden zijn voorgangers gehuldigd. In 1870 overlijdt zijn vrouw; Wap schrijft een troostgedicht voor Frederik. Louise was een ideale echtgenote en moeder. Zij beschikte over de edelste deugden, was weldoenster en leefde mee met het volk. Frederik zal bij God troost moeten vinden. In het volgende jaar sterft ook nog zijn oudste dochter Louise, die getrouwd was met de Zweedse koning Karel XV. De twee Louises zullen hem later in de hemel opwachten. 'De schoonste parel is aan Zwedens Kroon ontvallen', aldus Wap. Familieperikelen van Frederik blijven Wap bezighouden, zoals het huwelijk van Frederiks jongste dochter, Marie van Oranje-Nassau en de geboorte van haar zoon Friedrich. Een vreugdevol moment voor de prins. Maar bedenk wel, zegt Wap, dat de mens afhankelijk blijft van God.

In 1772 was de latere koning Willem I geboren. Wap herdenkt dit een eeuw later met een gedicht, gericht tot diens jongste dochter, Marianne van Oranje-Nassau. Hij beschrijft Willem I als plichtsgetrouw en een vorst die hield van zijn land en volk. Hij was de stichter van Nederlands grondwettige staat en wilde koning en vader van zijn volk zijn. Dat mag in de geschiedschrijving van Nederland niet vergeten worden. In de koninklijke familie valt in 1872 weer een sterfgeval te betreuren. Amalia, de vrouw van prins Hendrik, broer van Willem III, overlijdt. Haar harpspel streelt niet meer het oor, maar vanuit de hemel zingt ze hem toe dat hij niet bedroefd moet zijn, want zij voelt zich daar gelukkig.

Het laatste Oranjegedicht uit Waps tweede bundel is van 1874 en is gewijd aan koningin Sophia. Tegen de achtergrond van een idyllische zomeravond wordt zij geprezen om haar zachtheid, tederheid en zorgzaamheid voor het volk.

In 1878 verschijnt de laatste bloemlezing van Waps hand.²¹ Ook daarin staan weer veel gelegenheidsgedichten betreffende personen en gebeurtenissen, alsmede andere onderwerpen, en natuurlijk Oranjegezinde poëzie uit de jaren 1874-1877. Vier teksten zijn opgedragen aan koningin Sophia. Op 17 juni 1874 is zij jarig en de dichter vraagt Gods zegen voor haar. Er volgt wederom een verjaardicht in 1875. Het vaderland brengt hulde en een zegenwens. Zij houdt van haar volk, dus moge zij nog lang leven, totdat zij de van God geleende kroon weer aan Hem terug moet geven.

In hetzelfde jaar volgt een gedicht van geheel andere orde. Er gaat een rilling door de natie en heel Europa, omdat de koningin stervende zou zijn. Iedereen maakt zich ongerust. De liefde van het land voor haar wordt er alleen maar groter door. Zij herstelt en gelukkig heeft God, luisterend naar de gebeden van het volk, haar nog niet tot zich geroepen. Wap kan haar in 1876 opnieuw met haar verjaardag gelukwensen. God heeft haar weer een jaar gegund. Moge zij nog lang leven tot heil en behoud van het vaderland.

Uit de Deventer periode dateert nog een gedicht uit 1877, opgedragen aan prins Frederik wegens diens tachtigste verjaardag. Hierin worden herinneringen opgehaald aan al het goeds dat hij gedaan heeft, vooral tijdens de wording van de Nederlandse natie. Moge het Oranjehuis nimmer vergaan, zegt Wap aan het slot van deze tekst.

Nogmaals Delft (1877–1880)

Wap wordt in zijn privéleven niet gespaard, want op 21 maart 1876 overlijdt zijn tweede vrouw. Het jaar daarop keert hij terug naar Delft en woont tot zijn dood op het adres Verwersdijk 52.

Uiteraard schenkt hij de nodige aandacht aan het overlijden op 3 juni 1877 van koningin Sophia. God heeft haar naar de hemel gehaald. Wat zij in de harten van de Nederlanders nalaat, zal niet afgepakt worden, namelijk de liefde van haar volk. Van aardse beslommeringen bevrijd, rust zij nu in vrede en wij snikken op haar graf. De tekst hieronder schrijft hij naar aanleiding van haar bijzetting in de koninklijke grafkelder te Delft. Tijdens de tocht daar naartoe luidt de Bourdon. De klok spreekt en zegt dat de doden worden betreurd en de levenden aangeroepen. De naam van Sophia weerklinkt in het geluid en zij laat, als het ware door het geluid van de kerkklok, haar wijsheid vanuit de hemel horen. De dichter meent te beluisteren dat zij oproept het aardse te vergeten, maar dankbaar God te aanbidden en te loven. Op de top van de kerktoren staat het kruis, onze gids naar het hogere leven. Luister goed naar het klokgelui, want ook u zal eens het koninkrijk Gods betreden, immers alle mensen zijn voor God gelijk. Deze gedachte stemt overeen met Waps verwijzing bij een gedicht van 19 februari 1867 naar Openbaringen I, 6: De Heer heeft *al* de zijnen tot Koningen gemaakt.

Het woonhuis van Wap aan de Verwersdijk 52.

De rouwklok.

Mortuosplango, vivosvoco.

[De doden betreur ik (de klok) , de levenden roep ik aan.]

Hoor, wat galmt daar, wijd in 't rond,
uit metalen reuzenmond?
Wat doet uit den hoogen toren
ons dat toongemengelhooren? –
't Roept, met somber klaaggeluid,
Neêrlandszieleweemoed uit.

En in al die klanken zaâm
trilt SOFIA's Vorstennaam,
met wat Volk en Land verloren
in die Moeder, hooggeboren,
maar, door 't nedrig-vroom gemoed,
Engel Gods op aard begroet.
Hoor, nòg deelt Zij van omhoog,
uit der Zaalgen Hemelboog,
zoeten troost toe aan die treuren,
weet Zij droeven op te beuren,
spreekt Ze, uit meer dan aardschen Troon,
Wijsheid in dien klokketoon: –
'Hecht het hart aan de aarde niet,
bron van smart en zielsverdriet,
maar sla dankbaar 't oog naar boven:
God te bidden, God te loven,
dàt heeft die metalen mond
Mij bestendig luid verkond.'
'En, hoog van de torenspits,
wees Mij de ééngé Levensgids
't Stralend KRUIS, naar Hooger leven,
dat den stervling is gegeven,
dat, aan 't eind van 's werelds baan,
hem, voor altoos, op zal gaan!'
'Hoor, dit roept u toe, met klem,
die metalen reuzenstem:
moog haar toon in 't hart u treffen,
ook uw geest ten Hemel heffen,
waar, in 't Eeuwig Koningrijk,
allen zijn voor God gelijk!'

[Noot van Wap: 'Het Grieksche woord Sophia beteekent Wijsheid.']

Van november 1877 dateert Waps laatste gedicht aangaande het koningshuis, een lied ter nagedachtenis aan koningin Sophia. Vanuit de hemel ziet Sophia neer op het kruost van Nederland en brengt ons heil en zegen. Wij zijn haar zeer dankbaar en vergeten haar nooit, want zij vergeet ons ook niet.

Op 7 maart 1880 overlijdt Wap te Delft. Hij wordt er begraven op het katholieke kerkhof.

Tot slot

Na een moeilijke jeugd ontwikkelt Wap zich tot een talentvol student Nederlands. Hij is al jong actief in enkele tijdschriften als commentator van politieke en letterkundige zaken. Hij steunt de lijn, die Willem I volgt in diens streven naar eenwording van Noord- en Zuid-Nederland. Nationalisme en natievorming, in afhankelijkheid van God, zijn de aankomende schrijver niet vreemd, en geheel in de geest van de negentiende eeuw.

De eigentijdse literatuur, vooral de poëzie, beziet Wap zeer kritisch. Hij wil af van de poëzie over huis en haard van dichters als Tollens en zijn navolgers. Niettemin wordt Wap later zelf een veelschrijver en hij produceert gelegenhedsgedichten bij de vleet, die niet vrij blijken te zijn van bombast en holle retoriek. Daaronder zijn er nogal wat aangaande het koninklijk huis, dat bij hem in hoog aanzien staat. Hij bewijst vooral dichterlijke eer aan Willem II en diens broer Frederik, alsook aan Sophia, de gemalin van Willem III. Tijdens zijn verblijf in de Oranjestad Delft schrijft Wap ongeveer een derde van zijn Oranjegedichten en laat zich ook bij verschillende gelegenheden kennen als een fervent aanhanger van het huis van Oranje-Nassau.

Al met al is Wap in zijn eigen tijd een gewaardeerd letterkundige en de moeite van het bestuderen waard, maar in onze ogen wordt hij beschouwd als een 'minor poet' uit de negentiende eeuw.

Jan Wap op latere leeftijd (voor 1878).

Literatuur

- Aerts, Remieg 1997. *De Letterberen. Liberale cultuur in de negentiende eeuw: het tijdschrift De Gids*. Amsterdam: Uitgeverij Meulenhoff.
- Bebber, Margriet van, met medewerking van Theo van der Heijden 2008. 'Vader en moeder des vaderlands. De Oranjes.' *Katern 7 in: Schrijvers over Delft. Acht literaire routes*. Delft: DOK en Erfgoed Delft e.o.
- Berg, Willem van den en Piet Couttenier 2009. *Alles is taal geworden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900* (p. 57, 92, 165). Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Boheemen, F.C. van en Th.C.J. van der Heijden 1992. 'Literatuur en toneel.' In: *De stad Delft. Cultuur en maatschappij van 1813 tot 1914* (p. 323-330). Delft: Stedelijk Museum Het Prinsenhof.
- Frederiks, J.G. en E.Jos. van den Branden 1891. *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde*. Amsterdam.
- Knuvelde, Gerard 1961. *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde*. Vierde deel. Tweede herziene druk (p. 208-209, 308-309). 's-Hertogenbosch: Malmberg.
- Manning, A.F. 1956. 'Jan-J. F. Wap in de jaren 1824-1832.' In: *Annalen van het Tijdschrift 13* (p. 280-293).
- Mathijsen, Marita, 2004. *Nederlandse literatuur in de romantiek 1820-1880*. Nijmegen: Vantilt.
- Mathijsen, Marita, 2013. *Historiezucht. De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw*. Nijmegen: Vantilt.
- Molhuysen, P.C. e.a. 1921. *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*. Leiden.
- Rogier, L.J. 1957. 'De Rotterdammer Jan Wap (1806-1880).' In: *Rotterdams jaarboekje* (p. 183-216).
- Toorn, Willem van (red.) 1982. *Querido's letterkundige reisgids van Nederland*. Amsterdam: Querido.
- Wap, J.J.F. 1831a. *Aan Hare Keizerlijke en Koninklijke Hoogheid Mevrouw de Princesse van Oranje, geboren Groot-Vorstin van Rusland*. Breda.
- Wap, J.J.F. 1831b. *Aan Neerlands Koningin*. Breda.
- Wap, J.J.F. 1831c. *Mijne vaderlandsche zangen*. Breda: Sterk.
- Wap, J.J.F. 1842. *Gedenboek der inbuldiging en feesttogten van Zijne Majesteit Willem II, 1840-1842*. 's-Hertogenbosch: Demelinne.
- Wap, J.J.F. 1862a. *Het gezantschap van den sultan van Acbin aan prins Maurits van Nassau en de Oud-Nederlandsche Republiek*. Rotterdam.
- Wap, J.J.F. 1862b. 'De feest-trofé, in Stads-Doele, te Delft'. In: *Herinnering aan de viering van het vierde lustrum der Koninklijke Academie te Delft*. 's-Gravenhage.
- Wap, J.J.F. 1863a. *De tentoonstelling van Nederlandsche Oudbeden te Delft, Julij en Augustus 1863. Eene historische schets*. Delft.
- Wap, J.J.F. 1863b. *Geschiedkundige Gids voor de viering der Novemberfeesten van 1863. Herinnering aan Neêrlands verlossing in 1813*. Delft: J.W. Brouwer.
- Wap, J.J.F. 1865. *Bloemlezing - bonderd stuks - uit de Poëzy mijner laatste vijfentwintig jaren*. 's-Hertogenbosch.
- Wap, J.J.F. 1874. *Bloemlezing uit de poëzy zijner laatste tien jaren*. 's-Gravenhage.
- Wap, J.J.F. 1878. *Bloem en vrucht. Poëzy en proza (tot afscheid)*. Delft: A.J. Brouwer.

Noten:

- 1 Mathijsen 2013.
- 2 Voor biografische gegevens verwijs ik naar de in de literatuurlijst opgenomen encyclopedieën, Manning 1956 en Rogier 1957.
- 3 In 1874 publiceert Wap diens biografie *Bilderdijk. Eene bijdrage tot het leven en werken*.
- 4 Mathijsen 2004, p. 106.
- 5 Wap 1831c, p. 1-4. Het betreft een vertaling van de Latijnse versie van J.H. Hocuff.
- 6 Wap 1831b.
- 7 Wap 1831a. Ook afgedrukt in Wap 1831c, p. 17-18.
- 8 Wap 1831c
- 9 Staat de toelage in verband met een in huize Wap opgenomen pleegkind? Zie: Rogier 1957, p. 202.
- 10 Wap 1842. Voor het verslag van de intocht te Delft, zie: p. 296-308.
- 11 Dit boekje heb ik niet gevonden.
- 12 Wap 1865. Vrijwel alle gedichten (uit de jaren 1840-1865) uit de rubriek *Dynastie en vaderland* zijn door Wap gedateerd. Ik heb ze verwerkt in de chronologische opbouw van dit artikel. Dezelfde methode pas ik toe bij de bundels Wap 1874 en 1878.
- 13 Dit standbeeld staat sinds 1924 in Tilburg.
- 14 Wap 1862a.
- 15 Wap 1862b.
- 16 De enige bron voor dit gegeven is de *Delftsche Courant* van 22 juli 1862.
- 17 1863a en 1863b.
- 18 Deze bundel heb ik niet kunnen achterhalen. Of betreft het hier Wap 1863b?
- 19 Leopold, graaf van Limburg Stirum staat aan de spits. Vervolgens Gijsbert Karel van Hogendorp en Frans-Adam van der Duyn van Maasdam. Zij vormden in 1813 het befaamde driemanschap. De vier anderen in het gedicht zijn Hendrik George de Perponcher, Anton Reinhard Falck, Joan Melchior Kemper en Jacob Fagel.
- 20 Wap 1874.
- 21 Wap 1878.

Oude Langendijk 1, hoek Koornmarkt
Delft, Tel. (015) 214 08 80
www.vdleeuwoptiek.nl
info@vdleeuwoptiek.nl

Geschenken voor Willem III

Kunstenaars eren de koning: Paul Tetar van Elven en het koningshuis

Alexandra Oostdijk

Kunstenaars in de negentiende eeuw: Paul Tetar van Elven (1823-1896) was er één van. Niet een heel bekende, maar door zijn collectie en zijn woonhuis na te laten aan de stad Delft leeft zijn naam nog altijd voort. Hij was historieschilder, kopiist van werk van beroemde oude meesters zoals Rafael, Titiaan, Rembrandt en Rubens, en docent handtekenen aan de Polytechnische School, nu de TU Delft. Als lid van de Amsterdamse kunstenaarsvereniging Arti et Amicitiae werkte hij, evenals zijn halfbroer Jean Baptiste (1805-1889) en diens zoon Pierre Henri (1828-1908), mee aan twee huldeblijken aan koning Willem III, ter gelegenheid van diens 25-jarig regeringsjubileum in 1874 en zijn huwelijk met Emma in 1879.

Het lag voor het Delftse Museum Paul Tetar van Elven dan ook voor de hand om in het kader van de viering van 200 jaar Koninkrijk er een tentoonstelling aan te wijden. Het huldeblijk uit 1874 van Arti bleek echter permanent uitgeleend te zijn aan het Paleis op de Dam, waar het voor het publiek niet te zien is. We besloten ons te beperken tot de huldeblijken van Arti en het Haagse kunstenaarsgenootschap Pulchri Studio uit 1879. Die bestaan uit tekeningen en aquarellen, aangevuld met een eerder aan Willem III geschonken, persoonlijk album van de hand van Jean Baptiste Tetar van Elven. Via het Koninklijk Huisarchief kwamen wij in contact met Josephina de Fouw, die eerder onderzoek had gedaan naar de geschenken van beide kunstenaarsverenigingen, een mooi uitgangspunt voor een publicatie.

Eind 2013 werd duidelijk dat het Paleis op de Dam in de ruimte waar de panelen van het Arti-huldeblijk hingen, een zomertentoonstelling ging organiseren over de Amsterdamse schuttersstukken die daar in de achttiende eeuw te zien waren. Het geschenk aan koning Willem III kwam daardoor tot onze grote verrassing toch beschikbaar voor een tijdelijk verblijf in ons museum. Wel moest er nog het een en ander gebeuren voordat de acht enorme lijsten (elk bijna 1,5 bij 2,5 meter) in het voormalige woonhuis van Paul Tetar geëxposeerd konden worden.

Op 5 juni kon prof. dr. Henk van Os de tentoonstelling zowel in de ruimte op de eerste verdieping als in de 'paarse kamer' en de hal, officieel openen. Die 'paarse kamer' had overigens vlak voor de opening van de expositie een gedaanteverwisseling ondergaan ten gevolge van lekkage. De door velen bewonderde gebloemde wandbespanning die de kamer sierde maar qua tijd eigenlijk niet helemaal klopte, werd vervangen door een monochrome wandbespanning met achttiende-eeuws motief. Dit zorgde voor een rustiger achtergrond voor de olieverfpaneeltjes van Arti in hun opvallende vergulde lijsten. Ook werd een nieuw ophangstelsel geplaatst.

Afb. 1. Een van de acht verzamellijsten van het buldebljck van Arti et Amicitiae, 1874.

Afb. 2. Pierre Cuyper (1827-1891). Oorkonde met namen van deelnemende kunstenaars en de titels van hun bijdragen. Inkt en verf op papier: Huldebljck Arti et Amicitiae, 1879.

Huldeblijken aan het vorstenhuis

In de negentiende eeuw was het gebruikelijk dat bij vorstelijke jubilea flink werd uitgepakt. Overal werden comités en verenigingen opgericht, vooral door de geëde burgerij. Regelmatig was er strijd tussen de hoofdstad Amsterdam en de hofstad Den Haag wie de mooiste straatversiering verzorgde, het kostbaarste geschenk aanbood, enzovoort.

In 1874 werd het 25-jarig regeringsjubileum van koning Willem III gevierd. Leden van de kunstenaarsvereniging Arti et Amicitiae besloten een gezamenlijk geschenk aan te bieden. Elk lid vervaardigde een olieverfpaneeltje van gelijk (klein) formaat. Deze werden samengevoegd op acht grote lijsten, die geheel in de geest van de tijd werden uitgevoerd door de firma D. Sala & Zonen uit Leiden naar een ontwerp van architect Willem Springer (afb. 1). Pierre Cuypers maakte een gekalligrafeerde oorkonde met de namen van de medewerkers (afb. 2).

De panelen vormen een staalkaart van de negentiende-eeuwse kunst: landschappen, historieschilderingen, bloemstillevens en enkele kopieën naar een zeventiende-eeuwse meester. Het Haagse Pulchri bleef wat achter. In de wetenschap dat koning Willem III een grotere band had met haar Amsterdamse zustervereniging hield zij het bij een gekalligrafeerde oorkonde. In 1879 ging het meer gelijk op: beide verenigingen besloten het huwelijk van koning Willem III met Emma von Waldeck-Pyrmont te vieren met een huldeblijk in de vorm van tekeningen. Arti liet als omhulsel een fraaie kast maken (afb. 3), Pulchri bood de tekeningen aan in een omvangrijk foedraal (afb. 4).

Afb. 3. J.B. Bleesing en Zoon. Notenbouden kunstkast. Huldeblijk Arti et Amicitiae, 1879.

Afb. 4. Foedraal van fluweel, koper en ivoor. Huldeblijk Pulchri Studio, 1879.

Arti et Amicitiae en de familie Tetar van Elven

De band van de familie Tetar van Elven met Arti et Amicitiae begint al bij de oprichting in 1839: Martinus Gerardus (1803-1882), de oudere halfbroer van Paul Tetar, was als directeur van de afdeling bouwkunst van de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam een van de grondleggers van de vereniging. Zowel

Afb. 5. Pierre Tetaer van Elven. Rembrandtfeest in de Parkzaal. Pen en penseel, 1852.

Jean Baptiste, diens zoon Pierre en Paul werden lid. Martinus ontwierp de façade voor het gebouw van Arti et Amicitiae aan het Rokin.

Paul Tetaer was, zoals men kan verwachten, tevens lid van Pulchri Studio. In 1854, toen hij lid werd van Arti, woonde hij nog in Den Haag. In Delft, waar hij sinds 1855 woonde en waar hij docent handtekenen was aan de Polytechnische School, voelde hij zich in cultureel opzicht nooit zo thuis. Na zijn pensionering in 1894 zou hij zich met zijn tweede vrouw dan ook in Scheveningen vestigen.

Arti had klaarblijkelijk de grote voorkeur van Paul: hij verleende zijn medewerking uitsluitend aan de huldeblijken van de Amsterdamse vereniging. Wellicht voelde hij zich daar meer thuis dan in het gezelschap van de schilders van de Haagse School. Met hun landschappen, die meer dan veer-

Afb. 6. Jean Baptiste Tetaer van Elven. Tentoonstelling gipsmodel van het standbeeld van Rembrandt op de tentoonstelling van kunstwerken van levende meesters in de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam in 1848. Olieverf op doek 1852.

tig procent van de tekeningen uit 1879 uitmaakten, voelde hij zich niet erg verbonden. Aan Arti liet Paul bovendien de helft van zijn vermogen na, met de uitdrukkelijke wens om wedstrijden voor jonge historieschilders te organiseren.

Zowel Jean Baptiste als Pierre legde belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis van Arti vast, zoals de onthulling van het Rembrandt-standbeeld op de Amsterdamse Botermarkt (tegenwoordig Rembrandtplein) in 1852. Pierre tekende de grote Parkzaal aan de Plantage Middenlaan, die ter gelegenheid van de onthulling was gedecoreerd met schilderijen over het leven van Rembrandt en de bloei van de zeventiende-eeuwse Republiek (afb. 5). Een schilderij van Jean Baptiste biedt een kijkje in de zaal, waar bezoekers het model van het standbeeld bekijken (afb. 6). Hij vereeuwigde eveneens het bezoek van Willem III en de prins van Oranje aan de tekeningententoonstelling in de kunstzaal van Arti in 1860 (afb. 7). Deze kunstzaal, ontworpen door Martinus Gerardus, was in 1841 op de eerste verdieping van het verenigingsgebouw gerealiseerd.

Afb. 7. Jean Baptiste Tetar van Elven. Koning Willem III en de Prins van Oranje bezoeken de tekeningententoonstelling bij Arti et Amicitiae in 1860. Olieverf op doek.

De bijdragen aan huldeblijken van Arti

Paul, Jean Baptiste en Pierre werkten mee aan de huldeblijken van Arti. Willem III was kennelijk een bewonderaar van hun werk, want alle drie waren zij al vóór 1874 vertegenwoordigd in zijn verzameling. Zo had de koning op de eerder genoemde

tekeningententoonstelling van 1860 een Frans stadsgezicht van Pierre gekocht.

De bijdragen van de Tetar van Elvens aan de huldeblijken zijn typische voorbeelden van hun specialismen. Pierre was een reislustig man; van hem kennen we vele stadsgezichten en exotische tafereelen. Het olieverfpaneeltje uit 1874 toont een Arabier in Beiroet; in 1879 tekende hij een straatbeeld in Cairo (afb. 8-9). Met gevoel voor de couleur locale legde hij de gebouwen en de inheemse bevolking vast.

De historieschilder en kopiist Paul schilderde in 1874 een kopie van zijn eigen, uit 1867 daterende, *Odalisque*, een Oosterse vrouw gelegen op een divan (afb. 10). Toen hij het paneeltje inleverde bij Arti was het nog niet helemaal droog en in een begeleidend briefje verzocht hij dan ook het 'zoo mogelijk buiten stof te houden.' Ter gelegenheid van het huwelijk van Willem III en Emma greep hij wederom terug op eerder werk: hij vervaardigde een tekening naar *De droom van Dido*, eerder in 1863 door hem op een enorm doek vastgelegd

Afb. 8. Pierre Tetar van Elven. Arabier in Beiroet. Olieverf op paneel. Huldeblijk Arti et Amicitiae 1874.

Afb. 9. Pierre Tetar van Elven. Cairo. Aquarel 1878. Huldeblijk Arti et Amicitiae 1879.

Afb. 11. Paul Tetar van Elven. Dido. Penseel in bruin. Huldeblijk Arti et Amicitiae 1879.

(afb. 11). Dit doek, dat in de pers destijds zeer positief werd ontvangen, werd in tegenstelling tot de verwachtingen nooit verkocht. Dat Paul er tweeduizend gulden, bijna een jaarsalaris, voor vroeg, zal zeker hebben meegespeeld. Het doek bevindt zich nog steeds in de collectie van het museum. Jean Baptiste is vertegenwoordigd met twee kerkinterieurs (afb. 12-13). Een onbekende kerk siert het paneel uit 1874, de Sint Bavo in Gent prijkt op de aquarel uit 1879.

Afb. 10. Paul Tetar van Elven. Odalisque. Olieverf op paneel. Huldeblijk Arti et Amicitiae 1874.

Afb. 12. Jean Baptiste Tetar van Elven. Kerkinterieur. Olieverf op paneel. Huldeblijk Arti et Amicitiae 1874.

Afb. 13. Jean Baptiste Tetaer van Elven. St. Bavokerk te Gent. Penseel in grijs en waterverf in kleur. Huldeblijk Arti et Amicitiae 1879.

De familie Tetaer van Elven en het koningshuis

De familie Tetaer van Elven was van huis uit katholiek, maar dit lijkt niet garant te staan voor een anti-Oranjegezindheid. Vader Hendricus Lambertus van Elven was ambtenaar. Hij vertrok in 1817 met zijn vrouw Anne Françoise Felicitée Tetaer en waarschijnlijk vier kinderen naar de Zuidelijke Nederlanden. In Antwerpen overleed Anne Tetaer vóór 1820, want in dat jaar werd namelijk Adelaïde Tetaer van Elven gebo-

ren. Zij was de dochter van Hendricus Tetar van Elven, die blijkbaar de naam van zijn overleden vrouw had toegevoegd aan zijn naam, en diens tweede vrouw Dorothea Carolina de Hosson. Uit dit huwelijk werd in 1823 Paul geboren.

Rond 1830 keerde het gezin in verband met de afscheiding van België terug naar Amsterdam. Hendricus Tetar van Elven, die bij het ministerie van Buitenlandse Zaken ging werken, schreef naast een verhandeling over stenografie ook *Een blik in het leven van Koning Willem II* (1849). Het lijkt alsof de familie niet onwelwillend stond tegenover het koningshuis.

Paul en Jean Baptiste lijken ook Oranjegezind, hoewel men de onderwerpkeuze van Pauls schilderijen ook anders kan interpreteren (zie hieronder). In 1849, het jaar van de inhuldiging van Willem III, bood Paul koningin Sophie een schilderij aan. De koningin was hiermee zo ingenomen dat zij hem als teken van dank een gouden zakhorloge gaf. De voorstelling van het schilderij is tot op heden niet bekend.

In hetzelfde jaar schonk Jean Baptiste de koning een album met prenten en een tekening van zijn hand. Het is een bonte verzameling van portretten, landschappen, genre- en historiestukken, veelal gemaakt naar schilderijen van oude én levende meesters. Het portret van de prins van Oranje (inmiddels Willem III) was in 1833 door de Huishoudelijke Maatschappij in Haarlem met goud bekroond (afb. 14). Het is de eerste in Nederland vervaardigde staalgravure, wat Jean Baptiste met het opschrift op staal nog eens benadrukte. De prenten bevinden zich in een fraai album, uitgevoerd in rood fluweel.

Z.K.H. DE PRINS VAN ORANJE.

*Abt. van de Maatschappij in Opperbevelhebber
van het Leger enz. enz.*

Afb. 14. Jean Baptiste Tetar van Elven.
De Prins van Oranje. Staalgravure 1832.

De historieschilderkunst van Paul Tetar

Kunnen we uit de onderwerpkeuze van de historieschilderijen van Paul Tetar iets afleiden over zijn Oranjegezindheid?

Vóór de terugkomst van Willem Frederik, zoon van de in 1795 verdreven stadhouder Willem V, was er in de schilderkunst een uitgesproken kritische opstelling ten opzichte van het huis van Oranje. Tussen 1815, het jaar dat Willem I in Brussel werd ingehuldigd, en 1830, het begin van de verwijdering tussen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden, was de historieschilderkunst min of meer verplicht pro-Oranje. In de jaren tijdens en na de Belgische Opstand kwamen er meer 'staatsgezinde' geluiden.

De katholieke achtergrond van Tetar zal een rol hebben gespeeld in zijn keuze voor onderwerpen in een 'staatsgezinde' traditie. In een in 1803 door de Amsterdamse maatschappij Felix Meritis uitgeschreven wedstrijd, was het onderwerp: *Het knielend vergiffenis smeken voor Reinier, Heer van Groeneveld, door zijne Moeder, Echtgenoot en Zoontje aan Prins Maurits in 1623*. Dit onderwerp, duidelijk anti-Oranjegezind, werd ook door Paul Tetar (1846) geschilderd (afb. 15). Reinier, de zoon van raadspensionaris Johan van Oldenbarnevelt had samen met zijn broer Willem een moordaanslag tegen prins Maurits voorbereid. Willem vluchtte. Vergiffenis werd Reinier niet verleend.

Een ander onderwerp dat door Paul Tetar is vereeuwigd, is de *Huwelijksinzegening van Suzanna Oostdijk en Arnoldus Geesteranus op Loevestein* (1853). De remonstrantse predikant was in 1619 door de contraremonstranten, die gesteund werden door Maurits, opgesloten op slot Loevestein. Suzanna volgde hem in ballingschap. Paul Tetar schilderde ook hun portretten, naar originelen van J.J. Westerbaen. In 1860 portretteerde Tetar Johannes de Witt die de Acte van Seclusie ondertekent, een geheime afspraak uit 1654 van de Staten van Holland om de jonge Willem III nooit tot stadhouder te benoemen.

Afb. 15. Paul Tetar van Elven. *Het knielend vergiffenis smeken voor Reinier, Heer van Groeneveld, door zijne Moeder, Echtgenoot en Zoontje aan Prins Maurits in 1623*. Olieverf op doek, 1846.

Betekent deze onderwerpkeuze nu dat Tetar gekant was tegen het koningshuis? De medewerking die hij verleende aan de geschenken van Arti en het cadeau aan koningin Sophie doen anders vermoeden. Of was dat uitsluitend uit commerciële overwegingen?

Wat mogelijk ook heeft meegespeeld, is dat in de negentiende-eeuwse romantiek het katholicisme een grote rol speelde. Veel schilders werden aangetrokken door het mystieke van de katholieke kerk, resulterend in voorstellingen met klooster-ruïnes en eenzame monniken in de natuur. Binnen het oeuvre van Paul Tetar kennen we schilderijen met veelzeggende titels als *Een biddende non* en *Moeder en dochter in gebed voor het slapen gaan*. De keuze van Paul Tetar voor de historische drama's rond Oldenbarnevelt of De Witt passen misschien evenzo in dit romantisch denken. Het zijn gebeurtenissen uit de historie die tot het gevoel en de verbeelding spreken en niet meer dezelfde politieke lading hebben die er in de zeventiende eeuw in besloten lag. Dit zou zijn onderwerpkeuze kunnen verklaren zonder daar een politieke lading aan te geven.

Paul Tetar van Elven was een bescheiden man, van wiens beweegredenen wij eigenlijk niet veel weten. Voegde hij zich naar de mode van zijn tijd, rekening houdend met de wens van (mogelijke) opdrachtgevers; speelden zijn eigen overtuigingen een rol? Het beeld dat wij van hem hebben, is dat van een romantisch en zeer traditioneel kunstenaar, die ook, toen de rol van historieschilderkunst al lang was uitgespeeld, vasthield aan die traditie. De op zijn wens ingestelde en door zijn legaat bekostigde wedstrijden, die door Arti nog tot ver in de twintigste eeuw werden uitgeschreven, zijn daar een sprekend voorbeeld van. Een typische academiekunstenaar die ongetwijfeld op zijn vele reizen in aanraking zal zijn gekomen met modernere kunststromingen. In zijn werk is daar – voor zover bekend – echter niets van terug te vinden.

Bronnen/verder lezen

- Fleurbaay, Ellen, en Mieke van der Wal, *Koning Willem III en Arti: een kunstenaarsvereniging en haar beschermheer in de 19e eeuw*. [tent. cat.] Amsterdam: Koninklijk Paleis, 1984.
- Fouw, Josephina de, *Geschenken voor Willem III: Kunstenaars eren de koning*. Delft: Museum Paul Tetar van Elven, 2014.
- Heij, Jan Jaap, (red.), *Een vereniging van ernstige kunstenaars: 150 jaar maatschappij Arti et Amicitiae 1839-1989*. Amsterdam: Thoth, 1989.
- Hoftijzer, Paul, *Kleinood aan een Delftse gracht: Museum Paul Tetar van Elven*. Delft: Museum Paul Tetar van Elven, 2004.
- Hoftijzer, Paul, *Paul Tetar van Elven, historieschilder*. Werkstuk voor het doctoraalbijvak kunstgeschiedenis. Rijksuniversiteit Leiden (1980).

Topzaken

in de

Choorstraat

**Chocolaterie
Leonidas**
op nr. 18

Openingstijden
ma. t/m za. van
09.00 tot 18.00, op
koopavond tot 21.00
en op zondag van
12.00 tot 17.00.
Tel.: 015-2142598

**Lunchroom
Leonidas**
op nr. 24

Openingstijden
ma. t/m za. van
09.00 tot 18.00 op
koopavond tot 22.00
en op zondag van
12.00 tot 17.00.
Tel.: 015-2157821

**Georg Jensen
Damask**
op nr. 28

Openingstijden
ma. t/m za. van
09.00 tot 18.00
en koopavond
op vr. tot 21.00
Tel.: 015-2159993

Gedwongen Oranjeliefde

Kees van der Wiel

Inleiding

Delft is vanouds een Oranjegezinde stad en bekend als de plaats waar Willem van Oranje werd vermoord en waar zijn nazaten, die minder gewelddadig aan hun einde kwamen, worden begraven. Delft was ook de stad waar in de negentiende eeuw de landmacht met militaire werkplaatsen de grootste werkgever van de plaatselijke arbeidersbevolking was.

De festiviteiten rondom het Oranjestad droegen in de negentiende eeuw nog lang een vrij elitair karakter. Dat blijkt ook uit de bewaard gebleven archieven van Oranjeverenigingen en -comités uit die tijd. De officiële feestelijkheden beperkten zich toen voornamelijk tot de nette burgerij. Zo schreven in 1889 de bewoners van de Gasthuislaan aan de 'Weledele Heeren' van de feestcommissie ter gelegenheid van de viering van het veertigjarig regeringsjubileum van Willem III: 'Heeren? Is deze buurt zoo min dat hij altijd vergeten wordt!' Hun straat werd weer eens overgeslagen bij de feestelijke optocht, was hun klacht. Het was 'alweder het oude liedje de Gasthuislaan [wordt] opzij geschoven.' De briefschrijvers begrepen wel dat er op dat moment niets meer aan te doen was, maar zij wilden wel even kwijt 'dat zij altijd en altijd vergeten worden.'¹

Oranjeliefde in de Achterzak

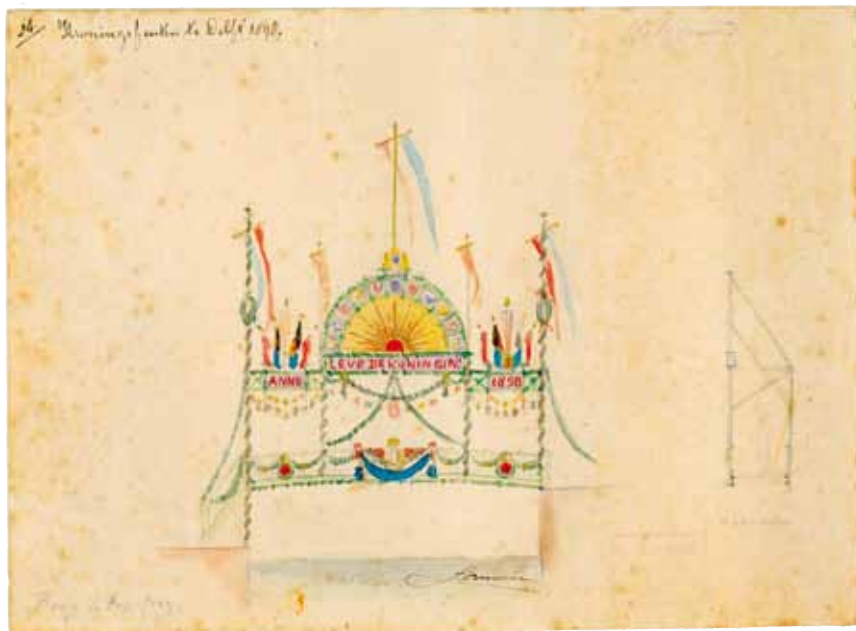
De verknochtheid aan het Oranjestad onder het volk was er echter niet minder om. Illustratief daarvoor is het verzoek van de bewoners van de Achterzak - het achterste deel van de Pieterstraat, waar nu de parkeergarage van het winkelcentrum In de Veste ligt - om ter gelegenheid van het 25jarig regeringsjubileum van koning Willem III in 1874 de stigmatiserende naam van hun straat om te dopen in Willemstraat. Even illustratief is de reactie van de gemeenteraad die dit verzoek van de hand wees. Honorering van dit voorstel zou te oneerbiedig zijn voor de vorst. Om aan de gevoelens van de bewoners toch enigszins tegemoet te komen, besloot de raad de naam van de straat te veranderen in Verlengde Pieterstraat.²

Tegen het einde van de negentiende eeuw, vooral sinds het regentschap van koningin Emma, de weduwe van Willem III, kreeg de hele Oranjecultus echter, ook qua organisatie, een steeds volkser karakter. Bij de inhuldiging van Wilhelmina in 1898 was ook de Verlengde Pieterstraat van de partij. 'Met deze laat ondergeteekende U weteen als dat wij een commissie hebben gevormd om onze straat bij het inhuldigungsfeest te versieren', schreef Leen den Os aan het stedelijke feestcomité namens de bewoners van dit deel van de straat. 'Hoewel wij veels te laat zijn begonnen zullen wij toch toonen als dat wij ook simpatie hebben voor onze geliefde Koningin. Wandt Gasthuislaan en Molslaan worden versierd en dan zouden wij in de donker zitten dus dat beviel ons niet en daarom wende wij onze schreden tot u om ons een weinig bijstand te bieden daar onze straat een van de armste buurten is kan u wel begrijpen als dat wij niet veel geld hebben opgehaald daar vele huisgezinnen

niets kunnen geven. Zij zijn zelfs blij als zij wat van de Armenkas trekken.' Bij 59 intekenaren in de straat was f 48,15 opgehaald en de heren huisbazen hadden ook f 19 beschikbaar gesteld. 'Nu was ons plan om 2 eerepoorten te zetten en de straat te versieren met lampioens en guurlandaa's en de poorten met levendich groen en wat er verders bijhoord, dus Mijnheer ons kapitaaltje is niet te groot zoo hopen wij als uw kas het toelaat om een kleine toelaag [...]'.³

Het verzoek leverde tien gulden subsidie op. De bewoners voelden zich daarmee vereerd: 'en nu zullen wij ook toonen, als werkmenschen, dat wij ook Vaderlandsch liefde bezitten en wij zullen doen wat in ons vermoogen is, alle dag offeren wij onze vrije tijd eraan en bovendien nog werkuuren ook, die wij moeten verletten, maar afijn, waar het onze Koningin betrefd daar zijn wij ook bij, om tijd en moeite niet te sparen', schreef de secretaris in een dankbetuiging.⁴

In het door de toenemende verzuiling steeds meer verdeelde land werd het samenbindend element van het Oranjehuis steeds meer gepromoot. Voor oudere Delftenaren die de buurt van voor de afbraak in de jaren zestig van de vorige eeuw nog kennen, waren de Koninginnedagen in de arbeidersbuurt rond de Pieterstraat bijna spreekwoordelijk. In 1910 telde de Pieterstraat en omgeving maar liefst vier verschillende Oranjebuurtverenigingen: de vereniging 'Oranjebanier' in het eerste deel van de Pieterstraat, de vereniging 'Onder Ons' in de Verlengde Pieterstraat, en ook de Eerste en Tweede Nieuwsteeg (tussen de Pieterstraat en de Gasthuislaan) hadden in-

Schets van de versiering van de brug ter hoogte van de Hopstraat bij gelegenheid van de kroningsfeesten in 1898.

middels eigen Oranjeverenigingen. De Eerste Nieuwsteeg bijvoorbeeld organiseerde in dat jaar op Koninginnedag zaklopen en mastklimmen voor de jeugd en een eigen optocht door de buurt, en zorgde 's avonds voor verlichting in de versierde straat.⁵

Inhuldigingsfeesten

Op 6 september 1898 werd Wilhelmina, een week na haar achttiende verjaardag, als koningin ingehuldigd in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Ruim een week later, dinsdag 13, woensdag 14 en donderdag 15 september, stonden in Delft de plaatselijke feestelijkheden rond de inhuldiging op het programma. Daarvoor werden geen halve maatregelen genomen. De dinsdag stond vooral in het teken van de kinderfeesten. Alle scholen verzamelden zich voor een samenzang in het nieuwe gebouw van de RK Volksbond aan de Verwersdijk (later Flora-bioscoop). De kinderen uit de buurt van het Rietveld werden nog speciaal onthaald op de werf van varkenshouder Struijck, waar een tombola was met verrassingen voor iedereen en volop chocolade en lekkernijen. De burgerij vermaakte zich met een concert in de Oude Kerk, dat aanving met Wien Neerlands bloed door de aderen vloeit en het Wilhelmus, waarna mevrouw Nassau Noordewier-Reddinghuis met 'haar heerlijke stem' een aria uit Händels Messias zong, aldus het verslag in de *Delftsche Courant*.⁶

Woensdag 14 september was er een uitdeling onder de armen van aardappelen, vlees en krentenbrood. Werknemers van de blikfabriek Lorrewa op de Koornmarkt

Tekening van de versiering van de Trapjesbrug op de Koornmarkt en de gracht er omheen.

hadden een jaar lang een uur loon per week gespaard ter bestrijding van de kosten van het feest. Hun baas verdubbelde dit bedrag, dat op deze dag werd uitgekeerd. Uit de opbrengst lieten de werknemers een openbare dankbetuiging plaatsen in de plaatselijke pers.⁷

Donderdag 15 september vormde het hoogtepunt van de feestelijkheden. De dag begon met een reveille met tamboer en hoornblazers op de Markt, gevolgd door een langdurige allegorische optocht door vrijwel alle straten van de stad. De stoet bestond uit prins Willem van Oranje met een gevolg van 107 personen en diverse muziekkorpsen. De Delftse bakkers bezorgden die dag geen brood, zo lieten ze weten.⁸ De melkwagens van de Delftsche Melkinrichting reden alleen 's ochtends. Veel bedrijven waren 's middags gesloten. Alle straten waren door bewonerscomités versierd en 's avonds waren overal in de stad 'illuminaties'. Zo waren bruggen in de Vlamingstraat, de Nieuwe Langendijk en de Molslaan verlicht, de Visbrug in de Voorstraat tegenover de Vissteeg zelfs elektrisch. Het stadhuis was behangen met bloemslingers en wapenschilden en het directiegebouw van de gemeentelijke gasfabriek op de Aschvest achter het Achterom hing vol oranje bloemen. En ook de Choorstraat zag er 'weer kranig uit', aldus de *Delftsche Courant*. In drie kiosken, op de Koornmarkt, de Binnenwatersloot en bij de Kolk, waren 's avonds muzikuitvoeringen en op diverse plaatsen in de stad werd Bengaals vuur ontstoken. In de Stadsdoelen was 's avonds een concert van een militaire kapel en ter afsluiting van de feestelijkheden was er aan het einde van de avond een taptoe op de Markt.⁹

Smet op feestvreugde

Toch zat er op de viering van het inhuldigingsfeest van Wilhelmina in Delft een pijnlijke smetje. In *De Telegraaf* van dinsdag 13 september 1898 lezen we in de berichtgeving over de inhuldigingsfeesten, onder de kop 'Uitingen van onverdraagzaamheid': 'Het beschilderen van de deurposten met de oranjekleur bij hen die niet uiterlijk doen blijken van hunne koningsgezindheid, begint nu epidemisch te werken.' De krant noemde een bewoner aan de Zuidsingel in Leiden die dit moest ondergaan. Verder ging het bericht vooral over Delft: 'Ook te Delft hebben uitingen van Oranjegezindheid plaats tegen enkelen van wie men weet of vermoedt, dat zij anders denken', schreef de krant die toen nog een wat andere politieke kleur had dan we tegenwoordig gewend zijn. 'Reeds dagen geleden ergerde het groote publiek er zich aan, dat een schoolhoofd, noch uit zijne naast zijn woonhuis gelegen school, noch uit zijne woning een vlag uit had hangen. Gister-avond gaf het volk uiting aan zijn misnoegen. Den geheelen avond werd voor het bewustien huis samengeschoold en Oranje-liederen gezongen. Door het optreden der politie, waardoor ook het bedoelde schoolhoofd overreed werd te vlaggen, werden ergere zaken voorkomen. Het woonhuis van het schoolhoofd heeft het echter deze nacht nog moeten misgelden. Groote kwakken oranjeverf op de pui en de stoep zijn getuigen van de vox populi.' 'Een ander geval', aldus *De Telegraaf*, 'heeft zich voorgedaan op eene groote Delftsche fabriek; een der werklieden die zich vrij duidelijk had uitgelaten niet met het feest in te stemmen, werd op een der laatste dagen eens "onder handen" genomen door zijne mede-arbeiders. Nadat de man eerst met oranjeverf tamelijk kwistig was besmeerd, werd hij gedwongen het Volkslied en het Wilhelmus te zingen. Vervolgens

liet men hem "leve de Koningin" roepen en onder belofte van een pak slaag als hij zich op de fabriek weer zoo uitliet, mocht hij weggaan.¹⁰

Alle landelijke kranten brachten verslag uit van de rellen in Delft. Ook de lezers van de *Graafschap-bode* lazen op 14 september: 'Men meldt ons uit Delft, dat daar Dinsdagavond op verschillende plaatsen weer ongeregelde heden hebben plaats gehad [...]. O.a. werden bij den boekbinder Van Dijk alle ruiten ingeworpen. Op de Voldersgracht voor het huis van den onderwijzer Ter Laan was de opgewondenheid van het volk zoo groot, dat de politie de gracht over een lengte van 100 meter moest afzetten. Zekere Dijkshoorn, die met een bijl gewapend de woning van dezen onderwijzer wilde stukslaan, werd door de politie in arrest gebracht. 't Is en blijft jammer dat zulke onverdraagzame handelingen een zoo schoon feest ontsieren.'¹¹ Zelfs *De Volksvriend*, een Nederlandstalig blad voor immigranten in Amerika, berichtte erover.¹² Merkwaardig genoeg is er in de *Delftsche Courant* van die dagen geen letter te vinden over deze gebeurtenissen die menig Delftenaar met eigen ogen gezien moet hebben. Wel plaatste de krant een kort berichtje dat er in Naaldwijk bij een plaatselijke socialist de ruiten waren ingegooid. Zo waren er op wel meer plaatsen in Nederland onlusten, maar nergens zo heftig als in Delft.

Klassenfoto van leerlingen van de J. Vermeersch school ter gelegenheid van de kroningsfeesten.

De kleine katholieke *Nieuwe Delftsche Courant* had wel een berichtje over de bestorming bij genoemde boekbinder Van Dijk aan de Rotterdamseweg. Ze meldde dat Van Dijk geen socialist was, maar iemand die uit religieuze principes niet wenste te vlaggen omdat in de Bijbel staat geschreven 'Wee het land, waar de koning een kind is.' 'Dit zonderling idee van den man maakte op andersdenkenden geen goede indruk en gisteren avond moesten de ruiten van 's mans woning het ontgelden. Steenen werden zelfs op zolder gevonden', aldus het katholieke blad, dat ook in één zinnetje melding maakte van ruiten die waren ingegooid bij ene Van der Meer op de Beestenmarkt.¹³ Over de oploop bij het schoolhoofd van de openbare school op de Voldersgracht in dit blad echter ook geen woord.

Pas enkele dagen na de rellen drukte de *Delftsche Courant* een schuchtere ingezonden brief af van een anonieme 'Vredeminnaar' die de brief al op 13 september geschreven had toen het ergste nog moest komen. 'Wil mij voor het onderstaande een plaatsje in uw geëerd blad afstaan', schreef hij onderdanig. Hij verheugde zich op het feest, maar kwam na enige omhaal van woorden met de boodschap: 'Zal evenwel feest worden gevierd in den waren zin des woords, dan is het ook noodig, dat ieder er het zijne toe bijdrage om de feestvreugde niet te vergallen. Bijna nergens werden wanklanken gehoord, maar overal een ondubbelzinnige vreugde opgemerkt. Laat ook Delft daarop mogen boogen. En laat ons niet door kracht of geweld ook anderen tot onze vreugde zien te dwingen, want, wat baat het of ge met geweld uwe beginselen wilt opdringen, ge maakt toch geen oranjeklanten maar dweepers. [...].'
Om alle misverstanden te vermijden, eindigde deze vredestichter zijn bedachtzaam schrijven met: 'Laat, gelijk door mij, straks met hart en mond worden uitgeroepen: "Oranje boven, Leve Willemien!"'¹⁴

Brochure

De rellen waren voor de jonge socialistische SDAP afdeling Delft reden een verontwaardigde brochure samen te stellen, waarin de slachtoffers hun verhaal deden.¹⁵ Schoolhoofd Kornelis ter Laan (Slochteren 1871-Utrecht 1963) van de Openbare School aan de Voldersgracht verklaarde daarin dat veel burgers sinds de verjaardag van Wilhelmina, 31 augustus, al twee weken lang de vlag hadden uitgehangen. Op zijn schoolgebouw hing ook op de feestdagen de vlag, maar aan zijn privéwoning naast de school niet, 'omdat hij in de Inhuldiging der Koningin geen reden zag tot vreugdebetuiging.' Ter Laan was een rode onderwijzer van het Oost-Groningse platteland. Als leerling op de Rijks HBS in Sappemeer was hij reeds jong onder de indruk van Domela Nieuwenhuis. Via een school in Sluis in Zeeuws-Vlaanderen maakte hij carrière als hoofd der school in Delft. In 1901 zou hij voor het district Hoogezand gekozen worden als een van de eerste tweede kamerleden van de nieuwe SDAP. In 1914 zou hij in Zaandam de eerste socialistische burgemeester in Nederland worden.¹⁶ Van verschillende kanten werd Ter Laan aangeraden bij de inhuldiging toch maar te vlaggen, omdat 'men iets in de zin had', maar de onderwijzer had zijn principes. Hij bleef echter alert. In de nacht van zaterdag op zondag hoorde hij gerommel voor het huis. Zes jongelui waren met een verfkwas in de weer bij zijn voordeur en de ramen. Ze kozen het hazenpad toen Ter Laan de deur opendeed. Snel verwijderde hij de natte verf. De volgende dag, zondag, werd hij slechts verrast door een troepje kin-

deren met lampionnen dat zong: 'Weg met de socialen, Leve Willemien.' Maar verder bleef het rustig. Maandag 12 september werd de verfbeurt echter weer hervat, hoewel Ter Laan de hele dag druk was geweest om het schoolfeest rond de inhuldiging voor de volgende dag voor te bereiden.¹⁷

Bij de verfkwasten bleef het die maandagavond niet. Er ontstond ook een grote volksoploop voor de deur. Ter Laan sloot de luiken om erger te voorkomen en vroeg om steun van de politie. Die verscheen met vier man om toe te kijken. Later kwam ook politie-inspecteur Felix die Ter Laan dringend verzocht een vlag uit te steken om vechtpartijen te voorkomen. Onder donderend 'Hoera!' gaf hij daaraan uiteindelijk gehoor, waarop de menigte na enige tijd afdroop.

De volgende avond herhaalde het schouwspel zich echter, ondanks de vlag. 'Uit voorzorg was weer alles dicht, zoodat van buiten niet te zien was of er zich iemand thuis bevond.

We brachten alle meubels uit de voorkamer en borgen ze weg. De kinderen werden aangekleed, omdat wij ieder ogenblik dachten, dat het publiek door de ramen zou komen.' Buiten stond iemand onder luide aanmoedigen met een paal te rammen. Maar de paal raakte te water en de politie zette tegen tien uur 's avonds uiteindelijk de gracht af. Ter Laan besloot toen het huis te verlaten en keerde pas vrijdagmorgen weer terug. Toen was alles weer rustig en kwamen de kinderen gewoon naar school, ook al waren er oproepen geweest om zijn school te boycotten.

In de biografie van de hand van zijn kleindochter Stip ter Laan worden 'dokterszoon-tjes' genoemd die de gangmakers van de bekladding zouden zijn geweest.¹⁸ Mogelijk is dat verhaal in de familie blijven voortleven. Zelf wijst Ter Laan in de brochure geen schuldigen aan. Wel schrijft hij dat hij sterk de indruk had dat er sprake was van 'een lang te voren bedachte en overdachte opstokerij.' [...] 'Het volk moest worden opgehitst. Nu, dit is behoorlijk goed gelukt', aldus Ter Laan in de brochure.¹⁹

Meer mikpunten

De rode onderwijzer was echter niet het enige mikpunt van de campagne. Kantoorbediende bij de gistfabriek A.J. Doornbos die op de Molslaan woonde, stond 'ook op de nominatie, een serenade met projectielen te ontvangen van een groep straatvolk', zoals hij het omschreef. Van 'heeren van het Comité' kreeg hij tevoren

Portret van Kornelis ter Laan, hoofd van de Openbare School (J. Vermeerschool) aan de Voldersgracht.

Ook de sluis in de Buitenwatersloot werd feestelijk versierd vanwege de feestelijkheden rond de inbulding van koningin Wilhelmina in 1898.

een dreigbrief met de boodschap: '15 september moet u vlaggen, heer Doornbos, anders zal het u geleerd worden. Het is een vriendelijke vermaning. Hoed u, wat ik u raden mag.'²⁰ Bij genoemde Van der Meer op de Beestenmarkt kwam op dinsdagavond ook een volksoploop voor de deur. Enkele cafégangers belden luidruchtig aan en eisten van hem onder vele scheldpartijen en bedreigingen dat hij zou vlaggen. Enkele minuten later werd de deur oranje geschilderd en vervolgens met teer besmeurd. Buiten hoorde hij roepen: 'Gooit de ruiten stuk.' Nadat die aan diggelen waren, kwam de politie. Deze adviseerde de aangevallene ook hier een vlag uit te steken. 'Daar echter de boel toch geruïneerd was, voldeed ik niet aan het verzoek.' Zijn dochters die bezig waren de verf te verwijderen, staken achter hun vaders rug echter toch een vlag uit. Voor de rust van zijn gezin liet hij dat maar zo.²¹

De meeste besmeurde voordeuren vielen die week in het Westerkwartier, een toen recent gebouwde arbeiderswijk aan de buitenkant van de stad. Kennelijk waren daar de meeste socialistisch gezinde arbeiders te vinden. Tien personen deden in de brochure melding van bedreigingen en vernielingen. In de Van Bleyswijkstraat werd bij Dijkgraaf al zes dagen voor het 'feest' de deur met een 'W' beschilderd. En toen hij op de avond van de feestelijkheden nachtdienst had, werden zijn vrouw en zeven kinderen door een joelende menigte verrast. Nog vier andere adressen in de straat kregen een zelfde belangstelling.²²

Rel in Annastraat en Molenslop

Ook bij handelsagent C.J. Peterse op Annastraat 17 liep het uit de hand. Hij wenste ook niet te vlaggen, omdat het hem 'geweldig tegen de borst stuitte mee te doen aan de algemeene huichelpartij.'²³ Toen enige 'kwajongens' aanbelden en 'met enig air mijn huisnummer opnamen en mijne vrouw grof beledigden' meende hij dat het tijd werd de politie te waarschuwen. Volgens Peterse werd hij daarbij op het bureau zeer onheus bejegend door ene inspecteur Welsing. Van Majoor Luijendijk kreeg hij echter, naar hij schreef, zeer welwillend hulp toegezegd. Niettemin werd er bij hem een ruit ingeworpen en bleek de volgende morgen zijn deur oranje geschilderd. Hij dacht dat daarmee de kous wel af was, maar de volgende avond zag hij een groep weeskinderen de Annastraat inlopen onder begeleiding van drie katholieke ordebroeders. Eén van de drie broeders hoorde hij zeggen: 'Jongens, hier woont een socialist: zingen, zingen.' Peterse had zichzelf duidelijk niet meer onder controle en ging de broeder die voorging in het gezang, met zijn wandelstok te lijf. Al vechtende belandden ze in het Molenslop tussen de Annastraat en de Geerweg, dat door de bewoners met een erepoort was versierd. 'In het slop riep een der broeders: mannen, hier is een socialist! En als bij tooverslag waren de drie heeren met de kleinen verdwenen. De oranjegezichten van 't mij omringende gepeupel vergeet ik nooit', schrijft Peterse. 'Is dat nu het volk, het proletariaat? Bezopen kerels, vrouwen in baaien rokken, huilende en uitgillende de hymnes ter eere van Oranje. Billijkheids-halve voeg ik hier aan toe, dat eene nog jonge vrouw trachtte voor mij te spreken, doch 't was vergeefs. Ik werd geslagen en gestompt en toen ik er in slaagde mij los te rukken, deelde ik eenige klappen uit, en vloog naar mijne woning, die ik achter sloot. Den vluchtenden broeders had ik nageroepen: vuil priestergespuis.' Dat had hij beter niet kunnen doen. Zijn deur werd bestormd. Radeloos en wild rende hij

naar de zolder waar hij zijn belagers met dakpannen ging bekogelen. 'Nadat in mijn woning geen ruit meer heel was, trad de politie handelend op en zette de straat af.' De volgende dag werd Peterse onder politiebegeleiding naar het station gebracht. De burens vingen zijn vrouw en kinderen op. Peterse schrijft dat hij zijn beklag had gedaan bij de bisschop van Haarlem. 'Maar schandalen moeten worden doodgezwegen; dat is ook hier gebeurd', aldus het slachtoffer.

Ook deze zaak trok de aandacht van de media.²⁴ Het *Rotterdamsch Nieuwsblad* van 20 september meldde: 'Te Delft is weder een socialist mishandeld door eigen schuld. Een geestelijke broeder, die met eenige weesjongetjes donderdagavond de illuminatie bezichtigde, werd door een socialist op grove wijze beleedigd. Het publiek trok partij voor den broeder, takelde den socialist eenigszins toe en brachten hem onder gezang naar zijn woning, waar alle ruiten werden stukgeslagen.'

Politierapporten

De dagrapporten van de Delftse politie bevestigen in grote lijnen bovenstaand verhaal, al zijn ze erg beknopt en afstandelijk over de gebeurtenissen en wordt er van actief optreden eigenlijk geen melding gemaakt. Op 11 september lezen we in het ochtendrapport: 'In den afgelopen nacht heeft men de kozijnen van de deur en de deur der woning van de hoofdonderwijzer Ter Laan aan de Voldersgracht met verf besmeurd. Men beweert dat zulks is geschied omdat hij weigert de vlag uit te steken.' De volgende dag kwam Ter Laan omstreeks 16.30 uur mededelen 'dat men wederom zijn deur met oranje verf heeft besmeurd en wel met de letter W.'²⁵

Vervolgens vernemen we op 15 september dat de vorige avond bij E.J. Bouwmeester, werkman, aan de Parallelweg en A. J. van Bommel, werkman, in de Van den Boschstraat 'ook enige ruiten zijn verbrijzeld om reden dat zij niet wilden vlaggen'. En verder: 'Een volksmenigte welke zich daarna verzameld had voor de woning van F.J. Gaemers in de Westerstraat is rustig uiteen gegaan toen hij een vlag had uitgestoken.' Het avondrapport die dag vermeldde dat bij Peterse in de Annastraat de ruiten waren verbrijzeld. Voor het overige had de politie het die dagen vooral druk met het oppakken van dronkenlappen.

Dageraad

Voor haar brochure zocht de jonge SDAP steun bij bondgenoten die haar protest wilden ondersteunen. Die vond zij bij een aantal ontluikende vakbondsafdelingen van kleermakers, sigarenmakers, schilders, typografen en de onderwijzersbond. De vereniging De Rijkswerkman weigerde echter iedere medewerking.²⁶

Ook de vrijdenkersvereniging De Dageraad sloot zich bij het protest aan, al ging dat niet zonder slag of stoot. Volgens de *Delftsche Courant* die deze discussie wel op de voet volgde, was op een 'slecht bezochte' ledenvergadering van de afdeling 'met een kleine meerderheid' besloten tegen de aanvallen op inwoners met republikeinse sympathieën te protesteren. 'Dit besluit had ten gevolge dat een deel der aanwezigen voor hun lidmaatschap bedankten, en zeer zeker velen zullen volgen', aldus de krant. Het verbolgen lid F.H.B. Schippers kreeg van de krant plaatsruimte om zijn ongenoegen in een ingezonden brief kenbaar te maken. Waarop overigens bestuurslid L.M. Houtzager de gelegenheid kreeg voor een weerwoord.²⁷

Domela

Het optreden van de Oranjeklanten roept herinneringen op aan de bijtjesdag in 1787 toen, na het neerslaan van de ontluikende patriottenrevolutie door het Pruisische leger, een opgewonden menigte Oranjeaanhangers uit Den Haag in Delft wraak kwam nemen op de huizen en ontmoetingsplaatsen van patriotten.²⁸

In 1898 had Delft, in de negentiende eeuw wel 'een stille nette plaats'²⁹ genoemd, opnieuw landelijk de eer een brandpunt te zijn van een Oranjeliefde. Toch stonden de rellen in Delft niet op zichzelf. De toorn was mede opgewekt door de agitatie van Domela Nieuwenhuis in de voorafgaande jaren tegen de drie K's: Koning, Kerk en Kapitaal. Een artikel in het blad *Recht voor Allen* over koning Willem III, waarvoor de socialistische voorman de verantwoordelijkheid op zich genomen had (hoewel hij het artikel vermoedelijk niet zelf geschreven had), leidde in 1887 tot een jaar gevangenisstraf wegens majesteitsschennis. De uitspraak werd op straat luid bejubeld met het lied: 'Domela moet zakkies plakken! Hi, ha, ho!'

Kort daarop verscheen de goed verkochte brochure (60.000 exemplaren) van Sicco Roorda van Eysinga, ook medewerker van *Recht voor Allen*, onder de titel *Uit het leven van Koning Gorilla*. Daarin werden de klachten over het verslindende en beestachtige leven van de vorst die zich weinig aan zijn volk gelegen liet liggen, nog eens stevig aangezet. Naar aanleiding daarvan braken er vier dagen lang rellen uit in de Amsterdamse Jordaan waarbij twee 'rode' boekhandels die de brochure verkochten het belangrijkste mikpunt vormden. Ook de kroeg De Leeuw van Waterloo werd kort en klein geslagen onder toezien oog van de politie. In de politierapportage bleken stelselmatig niet de aanvallers, maar de aangevallen socialistische als de verdachten te worden aangemerkt.³⁰

Meer bijtjesdagen

Behalve Amsterdam was ook Leiden op 26 en 27 februari 1887 twee dagen lang het toneel van vernielingen en plunderingen bij woningen van bij naam bekende 'rode' Leidenaars en dranklokalen waarvan men zei dat er socialistische samenkwamen. Dat gebeurde een week nadat enkele socialistische op de zeventigste verjaardag van koning Willem III provocerend met een rode vlag door de stad hadden gelopen en hadden gecolporteed met *Recht voor Allen*. Ook dat was toen al niet zonder handgemeen verlopen. Pas na twee dagen, waarin dezelfde zondebokken meermalen onder een luid 'Hop, hop, hop, hang de socialistische op' te grazen waren genomen, greep de politie in. Ook hier waren de politierapporten zeer summier en zweeg de *Leidsche Courant* in alle talen over wat er in de stad was voorgevallen. Concurrent *Het Leidsch Dagblad* berichtte er wel over, evenals *Recht voor Allen*, dat verontwaardigd sprak over een 'Leidsche Bartholmeüsnacht'.³¹ Ook in Rotterdam en Utrecht kwam het in het jaar van Domela's gevangenschap tot vernielingen en plundering bij socialistische.³² Twee jaar later herhaalde de Oranjefurie in Leiden zich met een plundering van de tapperszaak van Pierlot op de Langegracht. Ditmaal greep de politie echter sneller in om verdere verspreiding van de rel te voorkomen. Bij de inhuldiging van Wilhelmina bleef het in andere steden relatief rustig. Delft was in dat opzicht dus een beetje een laatbloei in 1898.

Noten:

- 1 Archief Delft, Archief van de commissie ter regeling van de feesten ter herdenking van de veertigjarige regering van koning Willem III .Archiefnummer 388, 1
- 2 Handelingen van de Gemeenteraad, 29 mei 1874.
- 3 Archief Delft, Archief Inhoudingscommissie Koningin Wilhelmina. Archiefnummer 392, 8.
- 4 Idem.
- 5 Archief Delft, Archief Vereniging Oranjedag. Archiefnummer 421, 21; Feestprogramma 1910.
- 6 *Delftsche Courant*, 14 september 1898.
- 7 *Delftsche Courant* en *Nieuwe Delftsche Courant* van 15 september 1898.
- 8 *Delftsche Courant*, 14 september 1898.
- 9 *Delftsche Courant*, 7 en 20 september en de Feestwijzer in het archief van de Inhoudingscommissie Koningin Wilhelmina. Archiefnummer 392, 12.
- 10 *De Telegraaf*, 13 september 1898.
- 11 *De Graafschap-bode*, 14 september 1898.
- 12 *De Volksvriend*, 6 oktober 1898.
- 13 *Nieuwe Delftsche Courant*, 15 september 1898.
- 14 *Delftsche Courant*, 18 september 1898.
- 15 *Ongeregeldebeden tijdens de Kroningsfeesten te Delft* (Delft 1898).
- 16 Stip ter Laan, biografie Kornelis ter Laan op de website www.kterlaan.nl.
- 17 *Ongeregeldebeden*, blz. 9.
- 18 Stip ter Laan, biografie K. ter Laan.
- 19 *Ongeregeldebeden*, blz. 9-12.
- 20 *Ongeregeldebeden*, blz. 8.
- 21 *Ongeregeldebeden*, blz. 8-9.
- 22 *Ongeregeldebeden*, blz. 4-7, 12 en 17-18.
- 23 *Ongeregeldebeden*, blz. 13-17.
- 24 *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 20 september en *Nieuwsblad van het Noorden*, 21 september 1898.
- 25 Archief Delft, Archief Gemeentepolitie Delft. Archiefnummer 46, Register van dag- en nachtrappen Bureau van Politie, nr 658.
- 26 *Ongeregeldebeden*, p. 20-23.
- 27 *Delftsche Courant*, 21 september 1898.
- 28 *Eenvoudig dagverbaal van het geene zoo binnen Delft zedert den 22 juny tot den 30 october 1787 is voorgevallen*, Delft 1788.
- 29 Dit citaat is van de historicus J.A. de Jonge in zijn studie 'Delft in de negentiende eeuw, van stille nette plaats tot centrum van industrie' in *Economisch en Sociaal Historisch Jaarboek* 1974. Hij greep hier terug op de beschrijving van een anonieme bezoeker die over Delft in 1835 schreef: "Het is in Delft zoo stil als vreesde men van door ontijdig gedruisch de rust der groote mannen die er begraven liggen te verstoren."
- 30 M. Schouten, *De socialen zijn in aantocht*. Amsterdam 1976, blz. 177-189, en F van der Goes, *Ter herinnering. Getuigenissen en bewijsstukken in de politie-quaestie*. Amsterdam 1891.
- 31 P.A.J. Otgaar en J.F.J.G. van Schaik, 'De Oranjefurries van 1887 en 1889', in *Jaarboek 1994* van de Dirk van Eck Stichting voor de economische en sociale geschiedenis van Leiden.
- 32 B. Bymholt, *Geschiedenis der arbeidersbeweging in Nederland*. Nijmegen 1894, blz. 464-468.

HET NIEUWE MEESTERWERK

Bij Bang & Olufsen is elk product dat wij creëren ontworpen om uw kijk- en klankervaring te verhogen, zonder dat het zich opdringt in uw omgeving. De BeoVision 10 vormt hierop geen uitzondering. Hij is de platste 40" flatscreen televisie die wij ooit gecreëerd hebben, ontworpen om aan de wand te hangen en discreet in uw decor op te gaan. Om dit doel te verwezenlijken, hebben wij het op zichzelf al slanke frame nog verder verfynd met het gebruik van reflecterende oppervlakken en hoeken, zodat het nog slanker oogt dan het in werkelijkheid al is: bijna onzichtbaar wanneer u het van opzij bekijkt. Ook hebben wij de grenzen van de hoogglanzende afwerking verlegd door middel van een 'spiegeleffect'. Tel daarbij dan nog de op maat gemaakte audioinnovaties aan de binnenkant op, die klank verschaffen die men allesbehalve plat kan noemen. Op die wijze krijgt u nog meer dan een geavanceerde High-Definition-televisie met onovertreffen technische prestaties. Met alleen maar een technologisch geavanceerde flatscreen-televisie namen wij geen genoegen. De BeoVision 10 is zo'n mooi apparaat dat u hem met trots aan de wand zult hangen, tussen al uw andere kunstwerken.

Prijs: 6.045,-

...a step further

BANG & OLUFSEN

Elektrotechnisch bureau

van **Kapel**

Audio - Video - Verlichting - Huishoudelijk apparatuur

Hugo de Grootstraat 118-136 • 2613 TX Delft

telefoon: 015 - 212 08 17

• telefax: 015 - 213 60 92

e-mail: info@vankapel.nl

• internet: www.vankapel.nl

Zorgdrager

Dat zit wél goed! www.zorgdrager.com

- zitadvies
- relaxstoelen
- sta-op-stoelen
- occasion sta-op-stoelen
- reparaties

fitFORM
member of MIRA

**Een goede stoel nodig? Bel 015-2850549
voor een vrijblijvend zitadvies in de
showroom of bij u thuis!**

Schieweg 87A (recht t.o. de Makro), 2627 AT Delft
info@zorgdrager.com - www.zorgdrager.com

Delft viert 100 jaar Koninkrijk

De onafhankelijkheidsfeesten van 1913

Marie-Louise ten Horn-van Nispen

September 1913. Delft viert drie dagen lang feest vanwege de honderdste verjaardag van de onafhankelijkheid. Na een periode van bezetting door de Fransen had in november 1813 de prins van Oranje in Scheveningen voet aan land had gezet. Hij werd er verwelkomd als soeverein vorst en zou twee jaar later als koning Willem I in Amsterdam worden ingehuldigd. Het herstel van de onafhankelijkheid werd honderd jaar later landelijk op grote schaal gevierd met de verschijning van een aantal herdenkingsboeken, een officieel feestlied en activiteiten in alle steden en dorpen van het land.

Affiche uitgegeven door de stad Rotterdam ter gelegenheid van 100 jaar Koninkrijk in 1913.

Van de boeken die in 1913 werden uitgegeven¹, was het vierdelige *Historisch Gedenboek der herstelling van Neerlands onafhankelijkheid in 1813*, onder redactie van G.J.W. Koolemans Beijnen het meest opvallend. Het beschreef per stad de gebeurtenissen in 1813 rondom de aankomst van de prins van Oranje en de terugtrekking van de Franse troepen. Soms was er sprake van grote verwarring over wat

Ter gelegenheid van de viering van 100 jaar onafhankelijkheid in 1913, werd ook de Pieterstraat versierd met een ereboog, vlaggen en guirlandes.

er nu in Den Haag gebeurde, in andere plaatsen braken gevechten uit. In het derde deel, waarin de provincie Zuid-Holland aan bod komt, was het C.F. Gijsberti Hodenpijl die de Delftse situatie beschreef aan de hand van verschillende archiefstukken. Ter ere van het eeuwfeest werd ook een 'Onafhankelijkheidslied' gecomponeerd door A.H. Amory met tekst van J.G. Verhoeven. De titel op de partituur luidde: 'Nederlands onafhankelijkheid: lied voor eene zangstem met klavierbegeleiding, op. 34'. Het lied werd in allerlei plaatsen tijdens concerten door een solist uitgevoerd. Het is echter een totaal ander lied dan wat het *Rotterdamsch Nieuwsblad* op 11 september 1913 als 'Onafhankelijkheidslied' aanduidde. De krant had het over: 'Minááááá, heb jij je hengel in je hand!' wat in Delft uit volle borst werd gezongen! (Het Meerstens Instituut rekent het tot de straatliedjes of keukenmeidenliedjes!) De tekst van het officiële lied begon met: 'Waar ooit verdrukking zegevier, De zegepalm het onrecht sier, 't Geweld de lauw'ren kronen...; Niet hier, waar heil'ger vrijheidbond, Bezwoeren door der vaad'ren mond, Nog leeft in 't hart der zonen.' Niet echt een meezinger voor een volksfeest!

Honderd jaar onafhankelijkheid werd in het hele land gevierd. In steden en dorpen vonden allerlei activiteiten plaats, vaak met als hoogtepunt een historische optocht. Op 18 juni had een eerste landelijk evenement plaats. Op die dag werd de slag bij Waterloo herdacht met het bespelen van alle carillons in Nederland. Dat gebeurde tussen negen en tien uur 's avonds, behalve waar dat door plaatselijke verordeningen onmogelijk was. Ook enkele Vlaamse beiaards deden mee.²

De festiviteiten in de gemeenten vonden plaats in augustus en september en wer-

Een van de groepen die meedeed aan de historische optocht stelde de terugkomst van de prins van Oranje in Scheveningen voor in 1813. Hoogwaardigheidsbekleders en Scheveningse vissersvrouwen zorgden voor het juiste beeld.

den vaak gecombineerd met de viering van de verjaardag van koningin Wilhelmina, 31 augustus. De landelijke viering vond zijn hoogtepunt op vrijdag 5 september met een nationale historische optocht in Den Haag. De kranten besteedden veel aandacht aan de voorbereidingen en deden verslag van de activiteiten. Aan die optocht nam een twintigtal groepen deel die samen de hele Nederlandse geschiedenis uitbeeldden. Daartussen vormde de groep Kloris en Roosje 'zulk een aangename afwisseling tusschen de historische taferelen'. Het betrof een 'artistiek gezelschap onder leiding van den heer Bungers uit Delft'.³

De gemeenten rond Delft hadden de viering van de feestelijkheden wat data betreft afgestemd op Delft. Zo kon men vanuit de hele omgeving naar de Delftse optocht gaan kijken. Pijnacker, Schipluiden en Den Hoorn vierden hun onafhankelijkheidsfeesten eind augustus, Rijswijk en Nootdorp volgden de eerste dagen van september en Hof van Delft sloot de rij op 11 september.

Aan het eind van de maand september had de 'Ned. Voetbalbond' een voetbaltoernooi georganiseerd. In een groot aantal plaatsen speelden clubs tegen elkaar 'die anders nooit tegenover elkaar komen te staan'. De entreegelden waren deels bestemd voor plaatselijke liefdadige instellingen, deels voor het sanatorium 'Oranje-Nassau's-Oord' bij Wageningen. Deze instelling was door koningin Emma opgericht. In Delft speelde Concordia tegen V.O.C.; uitslag 1-3 en de opbrengst voor het goede doel maar liefst f 132,-.⁴

Delft: voorbereidingen

In Delft stonden de onafhankelijkheidsfeesten op 8, 9 en 10 september op het programma. Al in het begin van het jaar was het Comité 1813-1913 opgericht om de festiviteiten voor te bereiden. In de vergadering van 19 februari benoemde het een aantal subcomité's die specifieke taken kregen toegewezen. Zo kwam er een subcomité voor financiën, een om de optocht en de illuminatie voor te bereiden, een subcomité voor het opzetten van de kinderfeesten en een bestaande uit vertegenwoordigers van de buurtverenigingen. Dat laatste comité moest ervoor zorgen dat in alle wijken feesten werden georganiseerd. Het hoofdcomité bestond uit twaalf personen onder voorzitterschap van de arts dr. J. Thomée. Eerste penningmeester Karel Hanau was tevens voorzitter van de subcommissies financiën en optocht. De burgemeester, mr. L.W.C. van den Berg, had zich bereid verklaard het erevoorzitterschap op zich te nemen. In de eerste vergadering werden de plannen gemaakt en een paar maanden later vroeg het comité een subsidie aan bij de gemeente. In mei werd die, groot f 2.500,- toegekend. Het was een enorm bedrag, maar de plannen van de organisatie waren dan ook groots.⁵

Vanaf begin juli werden de activiteiten van de comités opgevoerd. Vooral de historische optocht eiste veel voorbereiding. Delft was op dat gebied heel wat gewend door de 'maskerades' van het Delfts Studenten Corps bij hun lustra, dus de verwachtingen van de bevolking waren zeer hoog gespannen. De onderwerpen die zouden worden uitgebeeld werden vastgesteld, waarbij de hele geschiedenis aan bod moest komen. Omdat er voor de diverse taferelen veel paarden nodig waren, deed men daarvoor een beroep op defensie. Tegelijk moest gezocht worden naar plaatsen om al deze paarden te stallen; een oproep in de krant moest uitkomst bieden. Er werd voor

Onder grote belangstelling trokken ruiters en 'soldaten' door de stad. Veel van de paarden voor de optocht waren geleend van defensie.

alle deelnemers kleding gehuurd bij J.N. Mulder, 'costumier' in Utrecht. Het ging om zo'n vijfhonderd kostuums, waarvoor f2.700,- betaald moest worden. Het subcomité optocht besloot daarop dat aan groepen en verenigingen die zich aanmeldden om deel te nemen, een bijdrage in de huur van de kleding zou worden gevraagd.

Er moesten vergunningen worden aangevraagd bij de gemeenten Delft en Hof van Delft voor het houden van de optocht. Al snel liet de gemeente Hof van Delft weten 'geene bedenkingen tegen het houden van een ommegang door verschillende straten dezer gemeente' te hebben.⁶ De toestemming van de gemeente Delft kwam een week later, samen met de goedkeuring om de Korenbeurs te gebruiken tijdens de feestdagen.

Eind juli werd aan een aantal bedrijven prijsopgave gevraagd voor het drukken van het feestprogramma. Judels jr. uit de Choorstraat wist de opdracht te bemachtigen en voerde die uit samen met de firma Prins. Een tweetal boekjes moest de mensen wegwijs maken: een beknopt programma met alle activiteiten voor de drie dagen én een uitgebreide *Feestwijzer* waarin behalve het programma ook de samenstelling van de optocht met alle 24 'historische' groepen en alle deelnemers werden vermeld. Beide programmaboekjes kregen een oranje omslag en waren voorzien van de nodige advertenties.

Aan de Oranje- en buurtverenigingen van Delft werd gevraagd in hun gebied versieringen en feestverlichting aan te brengen. Een week of twee voor de optocht zou plaatsvinden schreef de *Delftsche Courant* dat, in verband daarmee, de 'overspanningen van straten en bruggen vijf meter van den beganen grond [moesten] worden aangebracht.'⁷

Op de laatste dag van de feesten zouden in de verschillende wijken buurt- en kinderfeesten worden gehouden. De Oranjevereniging van het Westerkwartier liet het hoofdcmité per brief weten zelf geen geld te hebben voor de feestverlichting. Maar ze ging er vanuit dat sommige bewoners van de wijk hun eigen huis zouden versieren.⁸

Eind augustus verschenen de hoofdpunten uit het programma voor de drie dagen in diverse kranten. In diezelfde tijd stonden er in de *Delftsche Courant* advertenties van Gerard J. van Oosten (Voldersgracht) die vlaggen, oranje 'kabel' en oranje kwasten aanbood voor de feestelijkheden en van Prins (Choorstraat) voor lampions en guirlandes. Delft maakte zich op voor de feesten en men verwachtte er heel wat van. Het *Rotterdamsch Nieuwsblad* schreef dan ook op 27 augustus: 'De Delftenaren, die trotsch zijn op het tooverachtig effect, dat met brandende vetpotjes 's avonds langs de schilderachtige grachten wordt bereikt, zullen er voor zorgen, dat door een schitterende versiering en verlichting der stad, hulde wordt gebracht aan het voorgeslacht en de bewondering wordt gewekt van de vele vreemdelingen, die Delft gaarne bij haar grootsche feesten zal ontvangen.'⁹

De feestelijkheden

Op maandagavond 8 september vond de opening van de festiviteiten plaats in de met lampions verlichte tuin van de Stadsdoelen. De 'stafmuziek van het 4de Regiment Infanterie' uit Leiden gaf er een concert. De opkomst op deze avond was zeer groot; de *Delftsche Courant* schatte het aantal aanwezigen op tweeduizend.

Op de belangrijkste dag, dinsdag 9 september, werd tussen zeven uur en half acht de Bourdon van de Oude Kerk geluid. Om de klok en de 24 mannen die hem luiden te sparen, werd steeds vijf minuten geluid en daarna vijf minuten gestopt. Rond diezelfde tijd werd de vlag uitgestoken uit de toren van de Nieuwe Kerk door J. van Wees. Hij was de kleinzoon van de man die in 1813 samen met zijn zoon de vlag had uitgestoken vanuit diezelfde kerk. Die zoon had dat op zijn beurt in 1863 gedaan, vergezeld van zijn zoon. Aan die laatste viel nu de eer te beurt, als derde in de rij.

Om half acht begon de reveille door de stad en de Buitenwatersloot en omgeving, verzorgd door het muziekkorps van de voormalige schutterij en de tamboers en hoornblazers van het garnizoen. Drie uur later vond in alle kerken gelijktijdig een herdenkingsdienst plaats. De *Delftsche Courant* van 10 september gaf op de voorpagina een korte samenvatting van die bijeenkomsten. Overal was dankbaarheid geuit over de onafhankelijkheid van het land en was de dienst besloten met het zingen van het Wilhelmus.

De optocht op 9 september vormde de hoofdmoot van de feestelijkheden. Die werd zowel 's middags als 's avonds gehouden om iedereen de gelegenheid te geven de stoet te zien. De aankomst van de prins van Oranje in 1813 werd nagespeeld aan de Zuidwal, waarna de hele stoet werd opgesteld op de Westvest. 24 groepen met ruim vijfhonderd personen en zo'n honderd paarden namen deel. Ze stelden taferelen voor uit de geschiedenis, zoals de Romeinse veldheer Corbulo, de graven van het Hollandse Huis, keizer Karel V, Philips II en Willem van Oranje, Maurits en Frederik Hendrik, maar ook Napoleon, de koningen Willem I, II en III en 'de ontwikkeling der Technische Hoogeschool'. Als slot reed er een 'triumfwagen, aangeboden door [de vereniging] "Oranjedag", als hulde aan de Koningin.'¹⁰ Op die wagen prijkte onder

Praalwagen als bulde aan koningin Wilbelmina, aangeboden door de vereniging Oranjedag.

andere een wit marmeren zuil met het borstbeeld van koningin Wilhelmina. Defensie had niet alleen paarden geleverd voor de optocht, maar uit Rotterdam kwamen ook twee tamboers en twee pijpers van het korps Mariniers. Daarnaast was een van de drie deelnemende muziekkorpsen het bereden korps van het 3^e Regiment Huzaren.

De stoet trok door de stad en over de spoorlijn naar de Spoorring, waar de burgemeester van Hof van Delft ze verwelkomde. De route leidde verder onder andere door de Westerstraat en over de Buitenwatersloot en opnieuw over de spoorlijn. Dat er vertragingen ontstonden omdat de spoorbomen van tijd tot tijd dicht moesten, leverde nauwelijks problemen op. Wel bleek dat in de Westerstraat de versiering te laag was opgehangen; het borstbeeld van de koningin werd van de zuil gehaald en de stoet kon verder trekken. Het weer werkte bepaald niet mee, want van tijd tot tijd braken hevige regenbuien los. De kostuums van de deelnemers en de versieringen in de stad werden er niet beter van. Rond vijf uur kwam de optocht op de Markt aan. Daar volgde een receptie van het hoofdcomité en de subcomité's op het stadhuis; intussen was er muziek voor de toeschouwers op straat. Na dat alles vertrokken stoet en muziekkorpsen weer naar het startpunt.

Om negen uur 's avonds ging de optocht opnieuw van start. Nu kwamen de versiering en verlichting pas goed tot hun recht. De lampionnen die als slingers overal in de straten en over de grachten waren opgehangen, leverden een feestelijk gezicht op, samen met de gloeilampjes en vetpotjes. De stoet zelf werd verlicht door fakkels, wat de sfeer nog feestelijker maakte. Maar ook in de avond was de regen een spelbreker. Veel van de lichtjes gingen uit en de lampions hingen er wat zielig bij. Pas rond half twaalf bereikte de kop van de stoet het Doelenplein, waar in de Stadsdoelen een afsluitingsbijeenkomst plaats vond met veel dankzeggingen aan organisatie én deelnemers. 'Nog eenigen tijd bleef men in niet te verwoesten feeststemming bijeen, doch eindelijk liep de feestdag toch ten einde', schreef de *Delftsche Courant* op 10 september. Men kon op een geslaagde dag terugkijken.

Op woensdag 10 september verplaatsten de feestelijkheden zich naar de verschillende wijken. Elke buurtvereniging had een eigen programma gemaakt, maar 'een bijzondere uitdeling aan de behoeftigen' en een traktatie voor de schoolkinderen was overal voorzien. Alle hogere klassen van de lagere scholen uit Delft en Hof van Delft gingen naar een bioscoopvoorstelling in de Stadsdoelen. Daar werd 'het Historisch Lichtspel met muziek: "De Grondvesting van Neerland's Onafhankelijkheid" opgevoerd'.¹¹ Voor de andere kinderen waren er diverse spelen, al of niet op school. Vrijwel alle wijken en buurten deden mee. Ze waren versierd of verlicht en er waren bijvoorbeeld reveilles en kinderoptochten.

Voor belangstellenden was er door het Comité 1813-1913 een stedelijke schietwedstrijd georganiseerd aan de Oostsingel. De prijsuitreiking daarvan, 'waartoe alle deelnemers met een dame toegang hebben', vond 's avonds plaats in de Stadsdoelen. Tegelijk werd ter afsluiting van de drie feestdagen in de Oude Kerk een orgelconcert gegeven door de organist van de kerk, W. van Thienen met medewerking van de sopraan Toos Reynders¹².

Versiering, verlichting en afwikkeling

Aan de vraag van het organiserend comité om buurten, straten en gevels te versieren, was uitvoerig gehoor gegeven. Veel straten waren versierd met oranje lampions, zoals de Oude Delft en de Binnenwatersloot. Ook in de Choorstraat, het Vrouwjutteland, het Rietveld en het Oosteinde waren oranje lampions opgehangen. Achterom en Geer hadden zelfs elektrische lampjes aangebracht, evenals een aantal particulieren in de Hippolytusbuurt. Buurtverenigingen hadden verder ook bruggen over de grachten versierd en van lampions of vetpotjes voorzien. Waar de verlichting wat beschut voor wind en regen had gehangen, had die van het slechte weer niet zoveel te lijden gehad. Anders lag het met de versiering op het oude stationsplein aan de Houttuinen. De vereniging 'Delfia' (voorloper van de VVV) had er 'een smaakvolle decoratie met masten' geplaatst. De 'verlichting' die daaraan was opgehangen, was door de stortbuien totaal vernield.

Winkeliers hadden speciaal voor de gelegenheid etalages ingericht. Die waren vooral oranje van kleur en toonden foto's van de koningin, archiefstukken uit de afgelopen honderd jaar, of een bord uit 1812 waarop de toestemming was vermeld om tabak te verkopen.

Bijzonder was de versiering en verlichting van de Delftsche Groenteveiling aan de Westvest. Behalve de *Delftsche Courant* deed ook het *Rotterdamsch Nieuwsblad* er verslag van. 'Het kantoorgebouw was op zeer eigenaardige wijze versierd met kroppen sla, bossen peen, appelen, roode- en savoyekoolen, komkommers, krotten enz.' Er brandden langs de deuren en ramen 'feestlichtjes, welke zich weerkaatsten in het watervlak'.¹³ ('Eigenaardig' had in die tijd de betekenis van 'origineel'.) Ook het stadhuis trok de aandacht door de fraaie verlichting. Met gaslicht was het wapen van Delft, geflankeerd door de jaartallen 1813 en 1913 vorm gegeven.

Vanaf 12 september werden enkele keren 'Bioscope-Voorstellingen' gehouden in de Stadsdoelen. Net als voor de scholieren ging het nu ook om een 'geschiedkundig lichtspel' met muziek. Thema dit keer 'Oranje en Nederland'. In grote advertenties in de *Delftsche Courant* werden de diverse 'tableaux' vermeld. Als slot werd een 'speciale opname van den Historischen Optocht te Delft' getoond. Twee voorstellingen per avond met toegangsprijzen van 75, 50 en 25 cent. Wel graag plaats bespreken!

Over het algemeen waren de kranten die verslag deden heel positief over de feesten. Maar van het *Rotterdamsch Nieuwsblad* kwam op 11 september toch een wat kritischer noot. 'Zonder overdrijving gezegd, zijn zeer velen van buiten teurgesteld geworden. Het was geen algemeene spontane feestuiting, zooals verwacht was en zooals wel is gemanifesteerd in andere gemeenten...'. De krant meende dat het mogelijk kwam door de regenbuien, want als het even droog was 'laaide de feestvreugde weer op'. Toch had de krant het over 'hossende paartjes', naast 'bezadigde wandelaars'. Wat het *Rotterdamsch Nieuwsblad* nu precies miste....

Het Comité 1813-1913 en de verschillende subcommissies konden na afloop van de feesten terugkijken op enkele zeer geslaagde dagen. Er was dan ook hard gewerkt om alles tot een succes te maken. Toch moest het nog een aantal zaken afwerken.

Zo was er het Utrechtse bedrijf dat de kleding had verhuurd voor de optocht. Dat meldde half september dat het nog niet alle kostuums terug had ontvangen en dat er van andere nog onderdelen ontbraken. Verder was er door de regen en de modder veel schade ontstaan aan de spullen. De fa. Mulder schatte de schade op wel f35,- en wilde daarvoor een schadevergoeding. Ze schreef te willen volstaan met de helft van het schadebedrag.¹⁴

Al met al kende Delft een uitgebreide viering van honderd jaar onafhankelijkheid, met versiering, verlichting, feesten en een historische optocht. Delftenaren en mensen uit de verre omtrek kwamen ernaar kijken en genoten van het prachtige schouwspel.

Noten:

- 1 Zo verschenen bijvoorbeeld: J.G. Kramer, *Nationaal Gedenkboek* (Zwolle: J. Ploegsma, 1913), *Nederlandsche Handel en Industrie in 1913* (Rotterdam: De Bont, 1913) en H.C. Diferec, *Het Gedenkboek 1813* (Amsterdam: Van Holkema & Warendorf, 1913).
- 2 'Algemeene Carillonbespeling'. In: *Het Nieuws van den Dag*, 17 juni 1913.
- 3 *Algemeen Handelsblad*, 16 juli 1913.
- 4 *Het Nieuws van den Dag*, 29 september 1913.
- 5 Archief Delft, Archief Comité 1813-1913 (AD, AC). Archiefnr. 387, notulen van het hoofdcomité.
- 6 AD, AC 1813-1913, besluit Hof van Delft 1 augustus 1913.
- 7 *Delftsche Courant*, 26 augustus 1913.
- 8 AD, AC 1813-1913, brief Oranjevereniging Westerkwartier, 27 mei 1913.
- 9 *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 27 augustus 1913.
- 10 *Het Nieuws van den Dag*, 26 augustus 1913, *Delftsche Courant*, 10 september 1913.
- 11 *Delftsche Courant*, 10 september 1913.
- 12 *Delftsche Courant*, 8 september 1913; *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 9 september 1913.
- 13 *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 11 september 1913.
- 14 AD, AC 1813-1913, brief J.N. Mulder, costumier in Utrecht [medio september] 1913.

DE BOUWSPECIALIST VOOR RESTAURATIE EN RENOVATIE

Gebr. Mensert Aannemersbedrijf

Heeft een rijke geschiedenis als het om bouwen gaat. Door de jaren heen zijn wij als familiebedrijf uitgegroeid tot een all-round bouwspecialist en u kunt bij ons terecht voor:

- Restauratie
- Renovatie
- Machinaal timmerwerk
- Kleine verbouwingen.
- Advies
- Onderhoud
- Nieuwbouw

GEBR. MENSERT
AANNEMERSBEDRIJF b.v.

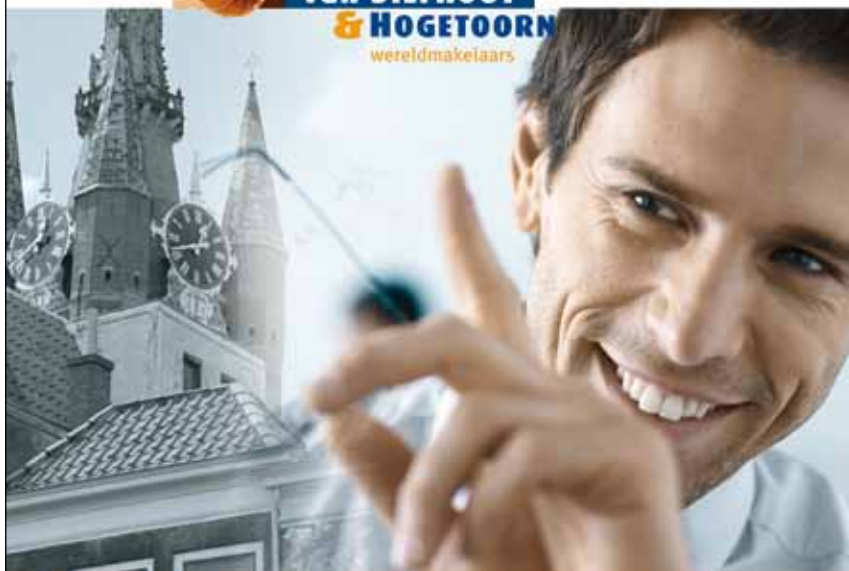
Gebr. Mensert Aannemersbedrijf b.v.
www.mensert.com

Verwersdijk 33
2611 ND Delft

Telefoon: 015 2125365
Email: info@mensert.com

van **SILFHOUT**
& **HOGETOORN**
wereldmakelaars

betrokken makelaars met visie

Een maatschappelijk betrokken makelaar?
Met gevoel voor de historie van Delft?
Verkoop en waardebeoordeling met inzet van moderne technieken?

T (015) 212 52 88
www.vansilfhout.nl
www.wereldmakelaars.nl

Maak eens vrijblijvend een afspraak met één van onze makelaars.

Erwin Dolder, couturier van koningin Juliana

Wilma van Giersbergen

Inleiding

De in Basel geboren couturier Erwin Roger Dolder (1928-1970) kwam onlangs in het nieuws, omdat hij voor de inhuldiging van koningin Juliana in 1948 een nieuwe koningsmantel zou hebben gemaakt. Het in *de Volkskrant* van 30 september 2013 gepubliceerde artikel over dit onderwerp werd voorzien van een paar afbeeldingen. Daaronder bevond zich een rekening van het bedrijf Schwestern H. & F. Kerber uit Basel, gedateerd 17 februari 1949 en gericht aan 'Herrn Erwin Dolder zur Zeit, Solheim, Delft.' Het was Ria van der Meer die ons, redactieleden, er op attent maakte. Daarbij rezen vragen als: wat deed Dolder in Delft, waarom was de rekening gericht aan huis Solheim, het huis van W.H. van Leeuwen, directeur van de Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek? Dit nodigde uit tot nader onderzoek. Een oproep in onze Nieuwsbrief was een beginpunt, waarop een paar reacties kwamen. Aangevuld met eigentijdse bronnen levert dit het onderstaande verhaal op. Helaas is het archief van Juliana (nog) niet openbaar, zodat daarvan geen kennis kon worden genomen.

De nog zeer jonge Erwin Dolder had al in 1948 in Zwitserland en in het buitenland naam gemaakt door 'zijn uitzonderlijk goede ideeën' op modegebied. Hij viel al geruime tijd op door zijn smaak en zijn stijl. Dolder vatte het plan op om rechtstreeks met prinses Juliana in contact te komen met het verzoek de staatsiejon te mogen ontwerpen. Een Nederlandse vrouw, voor wie hij een jurk had gemaakt, introduceerde hem aan het hof. Op 8 februari 1948 kwam Dolder voor het eerst naar Nederland en op 3 maart bracht hij een bezoek aan het paleis. Al pratende met Juliana maakte hij schetsjes voor een middagtoiletje voor de prinses. Het werd meteen een opdracht. Het witte pakje met een witte toque bestaande uit 140 aigrettes (een versiering van veertjes) droeg Juliana tijdens haar bezoek aan Limburg begin mei 1948. Behalve de opdracht voor de inhuldigingsmantel van Juliana mocht Dolder ook het inhuldigingsgewaad ontwerpen, evenals de galajurken voor de hofdames. De japon was 'bleu-royal bezet met paarden en edelstenen', de galajurken werden omschreven als zijnde 'van een zeldzame schoonheid in lijn, kleur en materiaal.'

Garneringen hield Dolder zo sober mogelijk en het liefst werkte hij met kostbare, exclusieve stoffen en bontsoorten, zwarte parels en edelstenen, zoals briljanten, safieren en robijnen. Voor de uitvoering van zijn 'koninklijke' werkzaamheden kreeg hij de toren van kasteel De Wittenburg in Wassenaar toegewezen. Hij had veel ruimte nodig, want hij ontwierp en tekende alles op ware grootte.

Dolder was een charismatische, charmante, en aantrekkelijke persoonlijkheid en kon goed met vrouwen omgaan. Daarnaast was hij een vakman. Hij had een groot kleurgevoel en kon niet alleen ontwerpen, maar ook patronen tekenen en garderobes naaien. Zijn doel was om Juliana koninklijk te kleden en hij had de gave dat te doen. Juliana had een groot vertrouwen in deze nog maar negentienjarige jongeman. Dolder werd haar persoonlijke kledingadviseur.

60/60

HAMBURGSTRASSE 11 - NIMBLETSCHERREUT - HOERLAIM - STOECHNOFFE
HUSEN - OYBRECK - KERVURE

SCHWESTERN H. & F. KERBER

TELEPHON 40418 BASEL POSTCHECK V. 9199
1948 STRASSE 10

RECHNUNG *an Herrn Erwin Dolder
"an Lat. Solheim" Delft*

BASEL den 17. Febr. 1949

1948			
Sept. 21.	1. Honorarmandat		
	20. Honor. d. 3.50		2.40 -
	1. Honor. best. 15. Stunden	8.50	2.50 -
			10.90 -
	2. cont. Zahlung v. 26/12/48	200.-	
	" " " " 2/1/49	211.-	
	" " " " 2/1/49	200.-	5.40 -
	<i>Restforderung 84.</i>		5.00 -
	durch Frau Dolder, Mutter in		
	Fasch. durch Postcheck überwiesen:		
	2. cont. Zahlung v. 5/1.	100.-	
	" " " " 20/1.	211.-	
	" " " " 22/1.	100.-	
	" " " " 21/1.	100.-	5.00 -

Rekening van de Zwitserse plis-seer- en borduurinrichting H. en F. Kerber aan Erwin Dolder, Solheim, te Delft, 17 februari 1949. Afgebeeld in de Volkskrant, 30 september 2013 (het origineel bevindt zich in het Schweizerische Bundesarchiv in Bern).

Vriendinnen van Juliana werden ook klant bij Dolder, waar door zijn clientèle werd uitgebreid. Het is mogelijk dat hij ook mevrouw Van Leeuwen in Delft mocht kleden. In elk geval verbleef hij, zoals de rekening aangeeft, op 17 februari 1949 in huis Solheim. Wilhelmus Hendrik van Leeuwen (1887-1960) had Solheim in 1932 laten bouwen. Het strak vormgegeven huis, op de hoek van de Ruys de Beerenbrouckstraat en de Kempenaarstraat, was geïnspireerd door de Bauhaus-architectuur in Ber-

lijn. Omdat de vrouw van Van Leeuwen, Valborg Dzwernitska Egidius Isaachsen, een Noorse vader en grootmoeder had, kreeg het huis de Noorse naam 'Solheim', zonehuis.

Van Leeuwen was vertrouwd met kunstenaars. Zo woonde de graficus en ontwerper Willem Jacob Rozendaal (1899-1971) in huis Solheim. Hij was als ontwerper werkzaam geweest voor De Sphinx en De Kristalunie in Maastricht. Hij trouwde in 1943 met de dochter van Van Leeuwen, Petronella Alida (Petra) van Leeuwen (1920-2011), die rond 1940 op de Haagse academie les had gehad van Rozendaal. Het echtpaar woonde van 1943 tot 1951 in huis Solheim, waar Rozendaal een eigen atelier had. Petra gaf op dat moment modetekenen aan de Industrieschool voor de vrouwelijke jeugd in Amsterdam. Het is mogelijk dat de relatie met Dolder vanuit die hoek tot stand is gekomen. Hoe het ook zij, Dolder kreeg in 1949 onderdak bij Van Leeuwen, waar hij in het atelier kon werken, dat hij gedeeld zal hebben met Rozendaal.

Dolder had grootse plannen. Begin 1950 vertrok hij naar Argentinië in de hoop de ontwerper van Eva Perón te worden, hetgeen mislukte. Wel schijnt hij toiletten voor de high society in Buenos Aires te hebben gemaakt. Na tweeënhalf jaar landde hij na zijn enigszins mislukte avontuur op 16 augustus 1952 in Nederland. Het was zijn

bedoeling om contact te leggen met Nederlandse textielabrikanten. Hij vond dat de textielindustrie in ons land de voorgaande jaren grote vooruitgang had geboekt en dat de motieven en de kleuren van de japonstoffen niet onder hoefden te doen voor die in Zuid-Amerika of zelfs in Parijs. Gezien de lage prijzen van de stoffen in vergelijking met die in andere landen wilde hij met name in Brazilië een afzetgebied vinden en modeshows gaan houden. Ook hoopte hij prinses Elizabeth als klant te krijgen, die in juni 1953 gekroond zou worden tot koningin van Groot-Brittannië.

Vanaf het moment van terugkeer tot 1956 woonde Dolder weer in huis Solheim in Delft, waar hij de beschikking had over een eigen atelier. Ook kon hij zijn ouders over laten komen, die eveneens in Solheim mochten wonen. Over zijn Braziliaanse plannen wordt nergens meer gerept, maar waarschijnlijk zijn ze in de kiem gesmoord. Ook de felbegeerde opdracht in Engeland ging zijn neus voorbij.

In Delft raakte Dolder bevriend met de antiquairs Wim en Riet van Bokhoven, en met de Zeeuwse dichter en journalist Leendert Maria (Leo) van Breen (1906-1988). Van Breen en zijn levenspartner, de boek- en kunsthandelaar Jos Krop, hadden zich na de oorlog in Delft gevestigd, waar ze aan de Oude Delft 125 de antiekzaak Epoque begonnen. Net zoals Dolder waren Van Breen en Krop homoseksueel. De eveneens homoseksuele Zeeuwse dichter en schrijver Hans Warren kocht wel eens bij Krop & Van Breen. Dolder begaf zich in het homoseksuele circuit in een tijd dat men niet openlijk voor zijn geaardheid uit mocht komen.

Dolder kreeg nog enkele opdrachten van koningin Juliana, zoals de vervaardiging van de avondjaponnen en een jas van sabelbont bij de opening van de Staten-Generaal in 1955 en in 1956.

De inbuldigingsjapon die koningin Juliana droeg op 6 september 1948, vervaardigd door Erwin Dolder.

Dolder schijnt het toen al financieel moeilijk te hebben gehad. Zo hield hij in 1955 een lezing voor de Rotterdamse Kunstkring over haute couture, weliswaar begeleid door een modeshow, maar niet van eigen ontwerpen. Wel liet hij stoffen en bontjassen door de zaal circuleren en kostbare sieraden, kennelijk op zoek naar opdrachten. Zoals bekend was Juliana erg zuinig en Dolder maakte meer kosten dan hij bij de koningin in rekening durfde te brengen. Soms toonde hij haar maar een deel van het bedrag. Ook had Juliana de gewoonte kleding te laten vermaken. Omdat Dolder dat niet bij een koningin vond passen, kocht hij regelmatig de dubbele hoeveelheid stoffen in en maakte dan een tweede jurk zonder de feitelijke prijs te rekenen. Dolder was absoluut niet zakelijk en maakte grote schulden. Dat was de reden dat hij in 1956 geen verblijfsvergunning meer kreeg. Hij werd door de marechaussee naar de Belgische grens gebracht. Dolder hoopte tevergeefs op bemiddeling van Juliana, maar zij was midden in de Greet Hofmansaffaire verwickeld en kon geen schandaal gebruiken. Daarmee verdween deze aardige en talentvolle couturier uit de Nederlandse modewereld. Het zou het einde van zijn carrière betekenen. Erwin Dolder stierf in 1970 in Basel op 42-jarige leeftijd aan een hersentumor.

Literatuur

- De Volkskrant*, 30 september 2013.
- Architectuurgids Delft, *Villa Solheim* (on-line: <http://www.solheim.nl/geschiedenis.php>, geraadpleegd 21 februari 2015)
- Zeeuwse Bibliotheek, Leo van Breen (on-line: <http://www.literatuurinzeeland.nl/menu/biografie/breen>, geraadpleegd 21 februari 2015).
- Dieuwke Grijpma, *Kleren voor de elite. Nederlandse couturiers en hun klanten 1882-2000* (Amsterdam: Balans, 1999).
- W. de Vries Wzn., 'Leeuwen, Wilhelmus Hendrik van (1887-1960)', in *Biografisch Woordenboek van Nederland* (Amsterdam: Elsevier, 1985).
- 'Causerie en modeshow voor Kunstkring', in: *Het Vrije Volk*, 10-1-1955.
- 'Modekoning gaat met Nederlandse stof werken', in: *Gereformeerd Gezinsblad*, 25 augustus 1952.
- 'Modekoning gebruikt Nederlandse textiel', in: *Algemeen Indisch dagblad*, 25 augustus 1952.
- 'Zwitsers modekoning', in: *Het Nieuwsblad voor Sumatra*, 23 augustus 1952.
- Nieuwsblad van het Noorden*, 7 september 1948.
- Het Vrije Volk*, 4 september 1948.
- De Heerenveensche Koerier*, 3 september 1948.
- Nieuwsblad van Friesland*, 30 augustus 1948.
- Jonge Zwitser uitverkoren als ontwerper kroningstoilet'*, in: *Nieuwsblad van Friesland*, 30 augustus 1948.

Complete Woninginrichting

*Al sinds
1913 een
begrip in
Delft en
omgeving!*

Koornmarkt 89 • 2611 ED Delft • 015 - 212 42 73 • www.vanwitteloostuijn.nl
Geopend: woe. t/m vrij. van 11.00-17.30 uur, zat. van 10.00 - 17.00 uur. Daarbuiten op afspraak.

Het leven heeft veel mooie momenten

samenwonen, trouwen, kinderen, een eigen huis, een eigen bedrijf...

*Dat regel je maar beter goed
en zakelijk met*

Westvest
Netwerk Notarissen

www.westvest.nl

Westvest
Netwerk Notarissen

Zekerheid voor nu en later

Westvest 38
2611 AZ Delft
T (015) 219 19 99
E info@westvest-notarissen.nl

Gratis inloopspreekuur elke werkdag van 12.00 tot 13.00 uur

De Le Comteprijs 2013

Gertjan van der Harst

In het afgelopen jaar inventariseerde de Commissie voor de Le Comteprijs traditiegetrouw weer een aantal verfraaiingen die in aanmerking konden komen voor de jaarlijkse prijs. In totaal negentien verbeteringen van het stadsbeeld zijn door de commissie zelf opgemerkt of door derden aangemeld, een flinke stijging ten opzichte van het jaar 2012. En nog belangrijker, de kwaliteit ervan is in veel gevallen hoog. Er was voldoende keuzemogelijkheid om tot vijf nominaties te komen, en enkele hoogwaardige verfraaiingen vielen uiteindelijk af.

Wat opviel over dit jaar was het relatief grote aandeel van kunsttoepassingen: maar liefst vier, zowel aan bouwwerken als in de openbare ruimte! Daarnaast waren er naar verhouding veel aanmeldingen in de categorie gevelrenovatie, uiteenlopend van een grondige, restauratieve aanpak tot een meer eenvoudige opknapbeurt en/of een nieuw kleurenschema. Wat betreft dit laatste was de invloed merkbaar van het project Kleuren van Delft. De commissie droeg aan het bestuur de volgende vijf nominaties voor:

Nominatie 1

Stichting Keramiek Promotie Delft: kunstwerk De Delftse tegelmannen, Abtswoudsepad bij de fietsbrug over de Schie

De fietsbrug over de Schie is een belangrijke schakel in de drukke fietsroute tussen de TU-wijk en de stadsdelen aan de andere kant van de spoorlijn. Sinds 29 mei 2013 staat bij de brugoprit aan de kant van het Abtswoudsepad het kunstwerk De Delftse tegelmannen. Initiatief daartoe is uitgegaan van de Stichting Keramiek Promotie Delft, die de opdracht heeft verstrekt aan kunstenaar Marijke Gemessy. Het kunstwerk maakt onderdeel uit van de Delftse keramiekroute, en is bewust op deze locatie dicht bij De Porceleyne Fles geplaatst. Het basismateriaal van de Delftse tegelmannen is uitgegraven klei uit de spoortunnel. Maar liefst 1387 Delftenaren, onder wie kinderen van basisscholen, hebben geholpen

om de kleimassa tot een enorme voorvorm te boetsen waarmee de kunstenaar verder kon werken. Zij heeft het gegeven van de overbekende mannelijke figuurtjes op Delftsblauwe tegels vertaald naar drie in contour aangegeven grote figuren. Deze zijn opgebouwd met als het ware stijve 'snoeren' van Delfts blauwe kralen.

De directe omgeving van de fietsbrug -een belangrijk kruispunt waar per dag duizenden fietsers passeren- is weinig florissant. Het is een allegaartje van oudere en nieuwere bebouwing. Gelukkig wordt deze locatie nu opgefleurd door dit vrolijke kunstwerk. De Delftse tegelmannen vormen een vrolijke noot in een omgeving die voorheen tot niet meer uitnodigde dan om haar zo snel mogelijk te passeren.

Nominatie 2

MH WaterZaken en Gemeente Delft: kunstwerk twee nijlpaarden, in het water van de Bieslandse Molensloot, Bieslandsekafe

De Bieslandse Molensloot bestaat al sinds de ontginning van het polderland in de late middeleeuwen. Nu het in de stedelijke bebouwing is opgenomen, is het een stille waterloop, niet een plek waar iets bijzonders valt te verwachten. Sinds kort kan men echter twee enorme beesten zien drijven in het water. Het zijn twee tegen elkaar aan schurkende nijlpaarden, ontworpen door de Delftse kunstenaar Ruud Buyze, uitgevoerd in ferrocement.

Er zit meer achter -of beter gezegd onder- dit op zich al verrassende kunstwerk. Onder de beesten ligt namelijk in het water een reservoir dat dient als slibvanger. Het is een nieuw systeem voor een duurzaam waterbeheer, ontwikkeld door het bedrijf MH WaterZaken. Als het reservoir meer en meer gevuld raakt met bezinsel, worden de beesten langzaam dieper in het water getrokken. Als de bek van het nijlpaard onder water komt, is dit het signaal dat het reservoir geleegd moet worden.

Meestal worden waterstaatkundige installaties puur technisch vormgegeven, maar hier is door de kunsttoepassing het nuttige met het aangename verenigd. De installatie is een mooie synthese van technische innovatie met artistieke verbeelding. Het gekozen motief, twee logge waterdieren waarvan de natuurlijke habitat het water is, legt een geestig verband tussen vorm en functie. Het is een bijzondere ervaring om twee nijlpaarden te zien, verdwaald in de Bieslandse Molensloot.

Nominatie 3

M.I.E. van Putte, W.J. Smits: verbouwing en reconstructie van een verdwenen bouwdeel Nieuwe Plantage 1

Nieuwe Plantage 1 is omstreeks 1915 gebouwd als directeursvilla. Van de mooie ligging op de hoek met het Rijn-Schiekanaal werd optimaal gebruik gemaakt: het pand kreeg aan de beide zichtzijden naar de Nieuwe Plantage en het kanaal loggia's en balkons. De villa stond oorspronkelijk vrij, met aan de zijde van de aangrenzende rij woningen een uitbouw van twee verdiepingen. In 1968 werd het pand verbouwd voor de Van der Woude Stichting en verbonden met de woning Nieuwe Plantage 2. De uitbouw werd vervangen door een verbindende tussenbouw van eveneens twee verdiepingen, die wel aangepast werd aan de stijl van de villa.

Het pand is recent weer terug verbouwd tot particuliere woning en gesplitst van Nieuwe Plantage 2. Het verkeerde aan de buitenzijde in een redelijke staat, maar was wel aan enig onderhoud en renovatie op onderdelen toe. De nieuwe eigenaren besloten verdwenen onderdelen weer te reconstrueren en de aanbouw aan de linkerkant weer zoveel mogelijk in zijn oude afmeting en vormen te herbouwen. Bij deze herbouw zijn de oorspronkelijke details van de strekken met hoekblokken boven de vensters, en de vensterindeling met kleine ruiten in de bovenlichten gekopieerd van de bestaande. Qua gevelindeling is de uitbouw geen exacte kopie geworden van de oorspronkelijke, want voor een woonfunctie zijn er grotere vensters in geplaatst. Maar door de oude details exact over te nemen ziet het bouwdeel er uit alsof het nooit is weggeweest.

Nominatie 4

Dhr. en mevr. Korenstra-Wennink: het nieuwe kleurenschema op de gevel van Oude Delft 225

Het pand Oude Delft 225 heeft een uit ongeveer 1800 daterende gevel in eenvoudige neoklassieke vormen. Opvallend is de bijna pui-achtige structuur van de begane grond, een kader bestaand uit brede houten pilasters en een balk. Het op zich vrij kleine, smalle pand is door deze krachtige structuur toch nadrukkelijk aanwezig in de gevelwand. Maar tot voor kort onderscheidde het zich niet in de kleurstelling. De kleuren van het houtwerk waren identiek aan die van vrijwel alle andere panden in de directe omgeving, met een overmaat aan witte tinten. Dat veranderde toen de eigenaren zich als proefproject aanmeldden bij het in 2012 gestarte Stadslab Kleuren van Delft. Zij werden in contact gebracht met kleuradviseur Heide Hinterthur. Haar advies is inmiddels uitgevoerd. Er is een kleurstelling ontworpen die het pand duidelijk wil onderscheiden van zijn directe omgeving. Het gebruikelijke overwicht van de witte tinten is verdwenen. Verder zijn de onderdelen van de gevel ten opzichte van elkaar gearticuleerd door een krachtig kleurcontrast. Vooral op de begane grond tonen de deuren en de ramen met hun roedeverdeling als donkerder invullingen in het stevige kader van de pui.

Door deze haast artistieke aanpak onderscheidt het pand zich meer als individu in de gevelwand. Dat doet het niet door een te groot contrast met, of een ontkenning van zijn omgeving. De nieuwe kleuren trekken de aandacht, maar ze zijn afgestemd op de belendende panden en aanwezig zonder visueel te overheersen.

Nominatie 5

De heer R. Tamsma: de nieuwbouw van het pand Scheepmakerij 9 met restauratie van de monumentale voorgevel

De Scheepmakerij ligt langs de vroegere levensader van Delft, de Schie. Dicht bij de stad stond hier al eeuwenlang een voorstadachtige bebouwing van bedrijfspanden,

bijna allemaal scheepswerven en houtopslagplaatsen, zoals de naam aanduidt. Scheepmakerij 9 past in dat historische karakter, het pand werd namelijk in 1910 gebouwd als houtzagerij. Het werd uiteindelijk onderdeel van het bedrijfscomplex van de firma Vliegenthart, en met zijn buurpand nummer 8 in gebruik als opslagruimte. Na vertrek van het bedrijf raakte

het nauwelijks onderhouden pand verder in verval. Bij de aanwijzing tot gemeentelijk monument werd alleen de voorgevel beschermd vanwege zijn typische bedrijfsarchitectuur.

Eerdere ontwikkelingen van dit perceel als deel van een grotere gebiedsontwikkeling strandden. Het pand werd vervolgens aangekocht door R. Tamsma. Uitgangspunt voor de bouwplannen was behoud en herstel van de monumentale gevel, daarachter kon het oude casco gesloopt worden en vervangen door nieuwbouw. Die is ontworpen door architect Ron van Vliet. In de voorgevel is de later ingebroken deur rechts weer terugveranderd tot venster, en de gietijzeren bovenlichten zijn gereconstrueerd. Hoogte en dakvorm van de nieuwbouw volgen de gevelcontour. De rechter zijgevel is grotendeels blind, als een 'wachtende' gevel. Tussen deze zijde en het pakhuis De Liefde ligt een smal, nu braakliggend perceel, waarop voor de toekomst nieuwbouw is voorzien.

In een tijdsbestek van enkele jaren is een aftands deel van de Scheepmakerij aanzienlijk verfraaid, ook door restauratie van De Liefde en van het linker buurpand nummer 8. De gedaanteverandering van nummer 9 is als het ware het sluitstuk, met een geslaagde combinatie van gevelrestauratie en nieuwbouw.

Prijsuitreiking

Tijdens de jaarvergadering op 20 mei 2014 werd de Le Comteprijs 2013 uitgereikt aan de familie Tamsma, voor de gevelrestauratie met achterliggende nieuwbouw van het pand Scheepmakerij 9. Dit project was eveneens de winnaar van de door de krant *Delft op Zondag* georganiseerde publieksprijs. Het finale oordeel van het bestuur en van de lezers van *Delft op Zondag* viel ook dit keer gelijk uit, evenals vorig jaar!

Het verhaal van Delft

Delft is een stad met een rijke historie. De geschiedenis van de stad is op verschillende plekken te zien. Buiten, aan de grote en kleine monumenten in de binnenstad en binnen, in **Museum Prinsenhof Delft**.

Ook **Archeologie Delft** ontdekt en beheert een belangrijke informatiebron: Het bodemarchief van de stad.

Het eigenlijke archief van Delft, met bestanden op papier, perkament en in digitale vorm, wordt beheerd door **Archief Delft**. Deze en ook andere erfgoed organisaties werken samen in publieks-activiteiten zoals het prachtige kwartaalmagazine *Delft*.

Wat kunt u doen bij Archief Delft?

In de studiezaal van **Archief Delft** kunt u onderzoek doen naar de geschiedenis van Delftse personen, gebouwen, gebeurtenissen en instellingen. Onze medewerkers kunnen u hierbij assistentie bieden. U kunt ons ook opdracht geven om tegen betaling onderzoek te doen. Wij steken veel energie in het digitaliseren en indexereren van archiefbronnen, om die via internet beschikbaar te stellen. Wij krijgen daarbij ondersteuning van tientallen vrijwilligers. Ook de archieven van Rijswijk, Pijnacker-Nootdorp en Midden Delfland zijn in Delft raadpleegbaar.

Archief Delft organiseert jaarlijks enkele cursussen, met name op het gebied van huizenonderzoek en het lezen van oude handschriften.

Meer informatie?

De studiezaal is geopend van dinsdag t/m donderdag tussen 9.00 en 17.00 uur. Voor meer informatie kunt u onze website raadplegen. U kunt natuurlijk ook bellen (015-2602358) of e-mailen (archief@delft.nl).

Archief

D e l f t

Oude Delft 169, Delft
www.archief-delft.nl

Archeologische kroniek over 2014

Jorrit van Horssen en Bas Penning

Kasteelboerderij Altena

Jorrit van Horssen

In de middeleeuwen stonden rond Delft niet veel kastelen. Het kasteel Altena, gelegen op het terrein van de 'Gist', het huidige DSM, was één van de weinige. Eind jaren zeventig werd vooruitlopend op een geplande, maar niet uitgevoerde uitbreiding van de Gist, de hoofdburcht van het kasteel al opgegraven. Door nieuwe uitbreidingsplannen werd nu ook de voorburcht van het kasteel bedreigd. Bij de afbraak van de huidige twintigste-eeuwse boerderij Altena konden archeologische waarnemingen worden verricht, gevolgd door een proefsleuvenonderzoek.

De oudste sporen, die voorafgaan aan de bouw van het kasteel, zijn een greppel, een rundergraf en mogelijk een muur. Deze sporen zijn te beschouwen als structuren die buiten het erf hebben gelegen van de boerderij die in de dertiende en veertiende eeuw op het terrein van de hoofdburcht stond.

In de vijftiende eeuw werd het hele terrein circa 0,5 m opgehoogd en bebouwd. De muren werden vermoedelijk op het oorspronkelijke maaiveld aangelegd en als het ware 'begraven' in het ophoogpakket. Het steenformaat van de muren is gelijk aan dat van de oudste fase van het kasteel uit 1435. Dit bevestigt het vermoeden dat de boerderij op het hoofdterrein in 1435 is verhuisd naar de voorburcht om plaats te maken voor de bouw van het kasteel.

Muren van drie verschillende bouwfasen (15^e-19^e eeuw) van de boerderij op de voorburcht van kasteel Altena.

In 1573 werd het kasteel op last van Willem van Oranje afgebroken omdat het zich binnen het schootsveld van de stad Delft bevond. Een puinhoudende laag over het westelijke deel van het terrein is mogelijk het restant van een (gedeeltelijke) afbraak van de bebouwing op de voorburcht.

Aan het begin van de zeventiende eeuw werd de hoofdburcht opnieuw opgebouwd. Het onderzoek wees uit dat ook de boerderij op de voorburcht was herbouwd. De muren van deze fase liggen op de top van het vijftiende-eeuwse ophoogpakket en zijn eveneens begraven in een nieuwe ophooglaag. Van deze fase zijn behalve delen van de vermoedelijke buitenmuren ook binnenmuren, vloeren en delen van de inrichting van de boerderij aangetroffen.

De hoofdburcht werd gedurende de zeventiende en achttiende eeuw verhuurd als buitenhuis en herberg. In de loop van de achttiende eeuw begon het complex te vervallen en het werd uiteindelijk in 1765 definitief gesloopt. De boerderij op de voorburcht bleef in gebruik. Het is niet duidelijk wanneer deze werd gesloopt, in de achttiende of negentiende eeuw. Van de nieuwe boerderij zijn een deel van de buitenmuren, twee waterputten en een hooiberg aangetroffen. Aan het begin van de twintigste eeuw werd het woonhuis in de oosthoek van het perceel gebouwd dat nu recentelijk is afgebroken.

Het onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat de bouwfasen tot in de achttiende eeuw gelijk lopen met die van de hoofdburcht. Naar aanleiding van de resultaten van dit onderzoek zal DSM het kasteelterrein inpassen bij haar inrichtingsplannen.

Schilderij uit 1955 van de laatste boerderij Altana.

Oude Kerkstraat 4, Delft

Bas Penning

In juni werd er melding gemaakt van inpandige graafwerkzaamheden aan de Oude Kerkstraat 4. Bij inspectie werd duidelijk dat er een klein keldertje en een aantal muren waren vrijgelegd.

Het keldertje dateert waarschijnlijk uit de achttiende eeuw en was betegeld met gele plavuisjes van 25x25cm. Het zal gediend hebben voor opslag van goederen. Een muur die is aangetroffen aan de voorkant van het pand, heeft vermoedelijk deel uitgemaakt van de gang uit de negentiende eeuw. De andere muren waren ouder. Er zal meer onderzoek plaats moeten vinden om de functie van deze muren en de relatie met het de rest van het huis te kunnen duiden. Mogelijk waren ze onderdeel van de oude achtergevel van het huis voordat dit werd uitgebreid.

Impressie van het inpandige muurwerk.

Fred Nijs Fotografie

PORTRET-, REPORTAGE-
EN BEDRIJFSFOTOGRAFIE
COMMERCIEËLE FOTOGRAFISCHE
ILLUSTRATIES
BRUIDSREPORTAGES
EIGEN STUDIO

Mobiel: 06 558 171 57

Privé: 015 261 44 16

Voor bruidsreportage's:

Fred Nijs Junior: 06 557 252 29

Delfiana 2014

Wilma van Giersbergen, Jos Hilkhuijsen en Max van Noort

De rubriek Delfiana biedt u een selectie uit de voorwerpen die in 2014 onder de hamer zijn gekomen. Tot vorig jaar werd de rubriek verzorgd door Max van Noort, die daarvoor de nodige veilingen, antiquariaten en beurzen afliep. Aangezien het de nieuwe samenstellers aan tijd ontbreekt hetzelfde te doen, hebben we gekozen om alleen de veilingen te bezoeken. En dat wil zeggen: virtueel. Elke gerenommeerd veilinghuis zet tegenwoordig zijn aanbod op het world wide web, zodat vanachter het bureau een keuze gemaakt kan worden. Desalniettemin hopen we dat u onze selectie weet te waarderen.

Stille markt (blauw bord)

Ald Fryslân, IJlst, oktober 2014

In oktober 2014 kwam bij het in IJlst gevestigde veilinghuis Ald Fryslân een in blauw geschilderd sierbord 'Gezigt van De Nieuwe Kerk met het Marktveld der Stadt Delft' onder de hamer. De vraagprijs van dit 44 x 45 cm metende 'stenen prentje' dat van Harlings aardewerk is vervaardigd, lag tussen de 300 en 400 euro.

De voorstelling is een reproductie van de ingekleurde ets van de Duitse graveur George Balthasar Probst (werkzaam 1780-1788) naar de originele tekening van de bekende Delftse

prentkunstenaar Isaac van Haastert (1753-1834). Gezien het merkteken dateert het uit de periode 1850-1933, toen het bedrijf in handen lag de Friese familie Van Hulst. Harlingen was net als Delft een van de eerste plaatsen in ons land waar aan het eind van de zestiende eeuw al plateelbakkerijen waren gevestigd. Door de gunstige ligging aan zee groeide de Friese stad uit tot een belangrijke havenstad. Mede doordat de klei als geschikte grondstof er voor het oprapen lag, werd Harlings aardewerk en tegelgoed een begrip in de wereld. Het was een belangrijk exportproduct.

Het getoonde achttiende-eeuwse marktbeeld geeft de indruk van een rustige, mooie zonnige zondag: te zien zijn ouders met hun kinderen, in gezelschap van (straat)honden, die een wandelingetje door de stad maken, terwijl de door een paard getrokken bemande slee, waarmee normaal gesproken goederen zoals wijnvaten worden vervoerd, voor enige levendigheid zorgt. Doordeweeks en zeker op de marktdagen was

het ongetwijfeld drukker in de stad en zullen de winkeliers, die nu nietsdoen en pijp rokend voor hun nering staan, genoeg te doen hebben gehad. Maar in combinatie met geveltjes, winkelluifels en boombeplanting geven zij aan de enigszins strakke architectuurweergave een schilderachtig aanzien. Je zou wel eens willen weten hoe de stad en omgeving eruit zag vanaf de kerktoren, de op twee na hoogste van Nederland. Wie dat kon vertellen was de twaalfjarige Otto van Eck (1780-1798), die als een van de weinigen de kans kreeg de toren te beklimmen om van het weidse uitzicht te genieten. Hij werd met de beklimming verrast door zijn pianoleraar, de stadsbeiaardier Johan Berghuis (1741-1801), die samen met hem de 333 treden besteeg. Vermoedelijk maakte de beklimming deel uit van Otto's opvoeding. Het uitzicht vanaf een toren was overigens de manier bij uitstek om de omgeving te leren kennen en een vast onderdeel van educatieve reizen. Maar dat laatste was Otto niet gegund: hij overleed op zeventienjarige leeftijd. (J.H.)

Bron:

Arianne Baggerman en Rudolf Dekker, *Kind van de toekomst. De wonderde wereld van Otto van Eck (1780-1798)*, Wereldbibliotheek Amsterdam [2005].

Fotoalbum van een stil Delft (fotoalbum met stadsbeelden)

Zwiggelaar Auctions, Groningen, mei 2014

Bij Zwiggelaar Auctions te Groningen kwam in mei 2014 een in voortreffelijke staat verkerende fotomap met linnen omslag en met als titel 'Album van Delft' onder de hamer en werd geveild voor 140 euro. Het album, uitgegeven door J. Waltman Jr te Delft, bevat twaalf lichtdrukken van 32 x 23,5 cm die titels dragen als Kanaal, Zuidwal, Oostsingel, Oostpoort, Wateringsche Vest, Noordeinde, Cameretten, Stadhuis (achterzijde), Oude Delft bij de Oude Kerk, Koornmarkt, Noordeinde hoek Kolk en Oude Geveltjes. De laatstgenoemde lichtdruk toont de gevels van Koornmarkt 64 waar eeuwenlang de brouwerij Truweel met de Kroon was gevestigd en het pand Wijnhaven 16 (hoek Boterbrug), waar nu boekhandel De Omslag in is gehuisvest. De foto op het omslag toont het Oosteinde met de

Oostpoort in het verschieft. De bezienswaardige afbeeldingen, die dateren van rond 1900, zeggen veel over het stadsbeeld dat een en al rust uitademt. Op straat, langs de grachten en de singels zijn slechts enkele passanten te zien. Je ziet wat net geklede mannen met petten of hoeden, vrouwen met schorten voor en enkele kinderen. In die tijd trok de fotograaf nog de aandacht, want de mensen bleven er nieuwsgierig voor stilstaan. Ook het verkeer op het water heeft weinig om het lijf. Op wat geparkeerde handkarren na zijn er verder geen voertuigen te ontdekken en zelfs in de grachten en de singels varen of liggen weinig schuiten. De enige bedrijvigheid is te vinden op de Koornmarkt, waar drie mannen met het lossen of laden van een schuit bezig zijn onder toezicht oog van drie mannen bij een verderop staande handkar. Verder is er niemand te zien, ook niet aan de overzijde van de gracht. De indruk wordt gewekt dat de meeste foto's op een fraaie zomerse zondag zijn gemaakt. De zondag was toen nog een weldadige rustdag die ontspannen werd doorgebracht. Vandaar dat er nauwelijks of geen werkverkeer te signaleren viel. Voor de fotograaf waren dan ook de zondagen het meest geschikt om opnamen te maken. Wie de fotograaf is geweest, laat zich niet meer achterhalen; evenmin waarom Waltman deze mooi uitgevoerde, maar helaas ongedateerde publicatie uitbracht en ook niet of hij ze als ansichtkaart uitbracht. Voor zover bekend zijn de foto's zelfs ook later, door derden, niet benut voor publicatiedoeleinden. De Technische Boekhandel Waltman, gelegen aan de Binnenwatersloot, bestaat nog steeds en ligt sedert 1935 in handen van het familiebedrijf A.J. Prins die onder die naam sedert 1901 een kantoorvakhandel in de Choorstraat heeft. (J.H)

Een illegaal zeventiende-eeuws reisboekje

Catawiki, oktober 2014

Op de internet veilingssite Catawiki werd in oktober een curieuze en zeldzame oude druk uit 1682 geveild die de titel draagt *Le Mercure de la Gaule Belgique, ou, Nouvelle description de toutes les villes des dixsept provinces des Pays-Bas*. De naam van de auteur is niet genoemd, wel de blazoenen van de families die er hun medewerking aan hadden verleend. Er worden bijna vijfhonderd steden en locaties in beschreven waarvan er ruim tweehonderd in het huidige Nederland liggen. Het boekje meet 7,5 x 13 cm, is gebonden in een originele lederen band met een in goud bestempelde rug en telt 344 bladzijden waarin het zaak-

namenregister is inbegrepen. Naast de titelpagina heeft het een frontispice met voorstelling van de op een troon gezeten handelsgod Mercurius in aanwezigheid van Nederlandse en oosterse kooplieden en geleerden waarvan er twee geknield zitten. Op de grond liggen enkele meetinstrumenten. Op en naast het baldakijn boven de troon hangen de wapenschilden van zeventien gewesten. De vervaardiger ervan is ene Le Lau Bouche van wie geen nadere gegevens gevonden zijn.

Volgens de titelpagina is het boekje in 1682 te Keulen gedrukt en uitgegeven door Pierre du Marteau. En daarin zit het curieuze. Pierre du Marteau was een gefantaseerde naam, om precies te zijn een gemeenschappelijk pseudoniem waarachter zich Nederlandse, Franse en Duitse uitgevers en drukkers schuilhielden. Wie de initiatiefnemer was, is niet bekend. De schuilnaam, die vanaf het midden van de zeventiende eeuw tot ver in de negentiende eeuw in gebruik was, was in het leven geroepen om de censuur die deel uitmaakte van het Franse beleid, te omzeilen zonder de ware identiteit prijs te geven. Koning Lodewijk XIV (1638-1715), bijgenaamd de Zonnekoning, had een eind gemaakt aan de religieuze verdraagzaamheid en was uit op wereldheerschappij. De protestanten moesten uitwijken en onder hen bevonden zich ook uitgevers en boekdrukkers die zich onder meer in Holland vestigden. Boeken en geschriften die niet in Frankrijk konden verschijnen, werden hier gedrukt of door Hollandse uitgevers nagedrukt. Frankrijk, dat ook de Zuidelijke Nederlanden wilde inlijven, was toen de grootste vijand van Republiek der Verenigde Nederlanden. Ook de plaatsnaam Keulen (als plaats van uitgave komen ook Amsterdam, Den Haag en Londen voor) was gefingeerd. De kwaliteit van illegale uitgaven liet veelal te wensen over: slecht papier, veel drukfouten, fouten in paginering en zo voort, maar het onderhavige boek geeft die indruk bij nadere beschouwing niet.

In de uitgeversnaam zit iets strijdbaars. Het Nederlandse woord voor 'marteau' is hamer en voor 'pierre' kan niet alleen de voornaam Peter maar ook 'steen' gelezen worden. Om welke reden het onderhavige boekje, dat niet méér lijkt dan een reisgids waarin steden, vestingwerken en andere bezienswaardigheden staan beschreven, onder de schuilnaam uitgegeven werd, is niet bekend. Aan de inhoud zal het niet gelegen hebben. Misschien wilde de auteur, wiens naam wellicht op een zwarte lijst stond, zijn identiteit niet kenbaar maken. Overigens verscheen de uitgave van de reisgids in een periode dat er veel belangstelling was voor reisverslagen. Het was een nieuw genre, dat na de reisverslagen van overzeese ontdekkings- en handelsreizen (VOC), tamelijk populair was.

Ook Delft wordt besproken, zij het in bescheiden mate, want ondanks de lovende woorden is er slechts 1¼ pagina (te vinden op de pagina's 279 en 280) voor ingeruimd. Nadat de herkomst van de naam Delft is uitgelegd wordt de stad 'belle, grande et bien bastie' genoemd en geprezen om de brede straten en fraaie kerkgebouwen. De Nieuwe Kerk wordt in het bijzonder genoemd vanwege de laatste rustplaats van de prins van Oranje. De schoonheid van de stad was te danken aan de wederopbouw na de rampzalige stadsbrand van 1536 en maakte Delft, zo staat er, tot een van de mooiste Hollandse steden. De laatste regels zijn gewijd aan het klooster Koningsveld en de stichting daarvan.

Ten slotte nog de opmerking dat een van de vroegere eigenaren een curieus ex libris, een cryptische figuratieve voorstelling in een ovaal, in het boek heeft geplakt.

Het boekje bracht overigens 312 euro op. De schatting van de veilingmeester lag daar met 400-600 euro ruim boven. (J.H.)

Bron:

Léo Mabmacien. *A Cologne chez Pierre Marteau: une adresse imaginaire* (on-line: <https://bibliomab.wordpress.com/2014/03/09/a-cologne-chez-pierre-marteau-une-adresse-imaginaire/>, geraadpleegd 22 februari 2015).

Een stenen jurk van Delfts blauw

Vendubuis, Den Haag, november 2014

Sinds circa 1890 experimenteert De Porceleyne Fles ('Royal Delft') met technieken, vormgeving en decoraties. Modern waren het berbas-aardewerk dat bestond uit simpele (vaas)vormen bedekt met fraaie loopglazuren, gevolgd door het Jacoba-aardewerk met ingekraste Hollandse figuratieve voorstellingen in 1897, het porselein-biscuit met deels ingekraste decoraties en het ongeglaazuurd aardewerk daterend rond 1900, en tenslotte het zogeheten nieuw-Delfts dat bestond uit oud- en nieuw-Perzisch en luster aardewerk van na 1910. Vanaf de jaren 1950 werden regelmatig eigentijdse kunstenaars bij de productie betrokken die nieuwe vormen en decoraties introduceerden. De laatste decennia wordt het Delfts blauw ook toegepast

in de openbare ruimte en het straatbeeld. Voorbeelden daarvan zijn onder meer de betegeling van fietstunnel bij de Sebastiaanbrug en de lantaarnpalen op het Sint Agathaplein.

Een zeer bijzondere toepassing ontwierp bloemsierkunstenaar Pim van den Akker in 2013 in samenwerking met Royal Delft: een Delfts blauwe jurk 'van internationale allure', aldus het persbericht, waarvan de presentatie onder veel belangstelling plaatsvond op de catwalk van de Internationale Food Floral Fashion show 2013 (IFFFS) in het Prinsenhof in Delft.

De creatie, bestaande uit een combinatie van textiel en Delfts aardewerk, doet door de linnen banden om het lijfje, de geschubde aardewerken lamellen op het onderste jurkgedeelte, de daaraan afhangende slingers van aardewerken schijfjes en de kokers van aardewerk om de onderarmen, denken aan een harnas. Het elegante hoedje (een

omgekeerd diep bord) en de schouderbanden met de daarop bevestigde vaasjes, zijn eveneens van aardewerk. De beschildering met traditionele en moderne Delfts blauwe florale dessins is met de hand aangebracht door meester-schilder Simon van Oosten.

Afgelopen november 2014 werd het curieuze kledingstuk in veiling gebracht door het Venduhuis uit Den Haag met een richtprijs die lag tussen de 10.000 en 15.000 euro. Dat was kennelijk te hoog gegrepen, want het unieke kledingstuk vond geen koper.

Pim van den Akker, ook bekend als jurylid van het tv-programma *Hollands Beste Bloemstylist*, gebruikt natuurlijke materialen in zijn ontwerpen, liet zich inspireren door tijdloze topstukken van Delfts aardewerk, voornamelijk bloemenvazen, en kleepte die eigenzinnig aan. Net als zijn jurk werpen zijn scheppingen een verassend ander licht op het eeuwenoude Hollandse ambacht. (J.H.)

Herdenking tachtig jaar Gistfabriek in foto's

Zwiggelaar Auctions, Amsterdam, 21 oktober 2014

Eerder bespraken wij in deze rubriek (*Jaarboek 2011*) de aanschaf van een fotoalbum ter gelegenheid van het veertigjarig dienstverband van ir. W.H. van Leeuwen (1887-1960) bij de Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek. Thans werd er wederom van deze onderneming een uniek fotoalbum in oblong formaat (38 x 30 cm) ter veiling aangeboden, maar nu omdat er tachtig jaar gist, spiritus en later penicilline werd

geproduceerd. Dit evenement werd op zaterdag 13 mei 1950 groots gevierd en de bekende Delftse fotograaf Talens legde dit alles in vele foto's vast.

Het inmiddels op de monumentenlijst geplaatste kantoorgebouw aan de Wateringsevest was op die ochtend tot aan de nok toe gevuld met directie, genodigden, personeelsleden (er waren zelfs tribunes opgesteld) en nog moest een aantal medewerkers het gesproken woord via luidsprekers in diverse vertrekken volgen.

De sprekers haalden vrijwel allemaal het belang aan van de oprichter J.C. van Marken (1845-1906) alsmede dat van oud-directeur dr. F.G. Waller (1860-1935). De openingstoespraak was uiteraard voor rekening van de president-directeur ir. W.H. van Leeuwen die langdurig stil stond bij de vele aspecten waarmee de fabriek in de loop der jaren te maken had en wat er wellicht nog in de schoot der toekomst verborgen zou liggen.

De burgemeester van Delft, mr. G.E. van Walsum (1900-1980), kwam niet met lege handen en bood Van Leeuwen de gouden erepenning van de gemeente Delft aan. De president-commissaris, notaris P.B. Libourel (1878-1954), bood namens de commissarissen een glas-in-loodraam aan en L. Dik onthulde uit naam van het personeel een monumentale klok naar ontwerp van prof. F.A. Eschauzier (1889-1957). Er volgden nog vele andere sprekers, onder wie de onderdirecteur W.A. Verkennis in zijn hoedanigheid als voorzitter van de Bijzondere Personeelscommissie die zich voor het herdenkingsfeest had gevormd. Het album was waarschijnlijk uit zijn nalatenschap afkomstig, zijn menukaart was erbij gevoegd plus een vertrouwelijk directiememorandum van de feestavond.

Medewerkers van andere Delftse bedrijven werden voor deze gelegenheid bereid gevonden portiers- en brandweerdiensten over te nemen en daardoor kon 's middags een grote mensenmenigte in feestelijke kledij zich op het Koningsplein en de Julianalaan verzamelen om van daaruit in een bijna eindeloze reeks tramwagens en autobussen van de H.T.M. richting Houtrusthallen vervoerd te worden.

Toen ieder van de ongeveer 3300 gasten was gezeten aan de 1480 meter tafelruimte, trad rond zeven uur 's avonds de directie met enkele genodigden binnen onder de tonen van de huldigingsmars van Grieg. Het diner bestond uit een uitgebreid voorgerecht (Russisch ei, salade met garnalen, ei en mayonaise), gearneerde halve kip, zachte Wenertaart en koffie.

Organisatorisch is hier een huzarenstukje geleverd want niet alleen huishoudscholen, maar ook een aantal professionele koks van diverse restaurants waren al dagen in de weer om de nodige voorbereidingen te treffen. En alle warme gerechten kwamen ook warm door! Voor de heren was er als geschenk een sigarettenkoker met inscriptie NG&SF en voor de dames een bon die zij bij de uitgang konden inwisselen voor een bonbonnière.

Per persoon was er gerekend op een half flesje witte of rode wijn en de dames van de huishoudscholen kwamen enkele keren langs om uit te serveren. Dat voorkwam diefstal. Bij de hectiek van het afruimen bleek er niettemin van de 1500 meter tafellinnen 92 meter te zijn ontvreemd.

Mr. L.A. Kesper (1892-1963), commissaris der Koningin in de provincie Zuid-Holland, liet namens Hare Majesteit weten dat het haar een genoegen was dat de Nederlandse Gist- en Spiritusfabriek voortaan het predicaat Koninklijk mag voeren.

S.L. Mansholt (1908-1995), minister van Landbouw, benoemde de heer Van Leeuwen namens Hare Majesteit de Koningin tot Commandeur in de Orde van Oranje Nassau. Het feest was nog niet ten einde want cabaretier Lou Bandy kwam nu de boel opvrolijken. Wat heet. Het cabaret ging over in een reusachtige polonaise en iedereen liep met een papieren muts en een vlaggetje de rijk versierde danszaal in. Er was nogal wat belangstelling voor het album met 74 foto's; de hamer viel bij € 260 bij een richtprijs van € 70 tot € 120. Een van de leden van onze vereniging werd de eigenaar. (M.v.N.)

Literatuur en bronnen:

De Fabrieksbode, 12 juni 1950 (extra nummer) "De Kroon op het werk van Tachtig Jaren".

De Feestmaaltijd van 13 mei 1950, vertrouwelijk directiememorandum.

NG&SF 1870-1930, De ontwikkeling der onderneming in zestig jaren.

Noort, Max van, Fotoalbum van W.H. van Leeuwen in *Jaarboek Delfia Batavorum 2011*, p. 161-162.

Aardewerken bekervas

Veilinghuis Peerdeman, Utrecht, maart 2014

Bij Peerdeman kwam een aardewerken bekervas met in Delfts blauw gestileerd decor onder de hamer. Het ontwerp is van de Rotterdamse ontwerper Jaap Gidding (1878-1955) en werd uitgevoerd door De Porceleynse Fles. De 20 centimeter hoge vaas was rondom gerestaureerd. De gevraagde prijs was € 1200 tot € 1600. Dat lijkt veel, maar niet in de wetenschap dat de serie maar één keer werd vervaardigd. Desondanks werd de vaas niet verkocht.

Jaap Gidding werd bekend als interieurdecorateur van vooral theaters, winkels en horecagelegenheden. Zijn expressieve werk uit de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw kan men Nederlandse Art Deco noemen. De veelzijdige Gidding ontwierp ook glas, aardewerk, behangsels, vloerkleden, glas-in-loodramen en toegepaste grafiek. In 1925 maakte Gidding zijn eerste industrieel vervaardigde kera-

miekontwerpen voor de fabrieken Regina en Zuid-Holland in Gouda. Het was voor het eerst in zijn carrière dat hij driedimensionale voorwerpen ontwierp en decoreerde. Het was de tijd – jaren twintig – toen kunstenaars een samenwerkingsverband bepleitten tussen kunstenaar en industrie. Begin jaren dertig, midden in de economische crisis, werd Gidding door De Porceleyne Fles gevraagd voor een vernieuwende reeks ontwerpen. De zeven vazen en zeven borden kwamen in 1933 op de markt. Ze zijn beschilderd met motieven in het typerende Delfts blauw. Op dat moment experimenteerde de fabriek met vernieuwende decors en hoopte daarmee een groter, artistiek bewust publiek te bereiken, en daarmee betere verkoopresultaten. Helaas leverde de serie niet de beoogde verkoopresultaten op en werden er geen andere kleuren toegepast, zoals oorspronkelijk de bedoeling was. In 1943 ontwierp Gidding, ondanks deze mislukte poging, opnieuw enkele decors voor De Porceleyne Fles. (W.v.G.)

Belangrijkste literatuur:

Mienke Simon Thomas e.a., *Jaap Gidding, Art Deco in Nederland* (Rotterdam 2006, catalogus Museum Boijmans van Beuningen).

Reclameplaat voor Delftsche slaolie

Van Sabben Poster Auctions, Hoorn, mei-juni 2014

Voor de Nederlandsche Oliefabrieken (NOF) werden veel 'reclameplaten' ontworpen door destijds moderne kunstenaars. Eén van deze affiches werd bij Van Sabben geveild en was van de hand van Carel A. Lion Cachet. De vraagprijs was tussen de € 550 en € 1000 en het kreeg voor € 660 een nieuwe eigenaar.

Het affiche werd gedrukt bij boek- en kunst-drukkerij v/h Roeloffzen-Hübner & van Santen te Amsterdam op een formaat van 58x31,5 centimeter. De opdrachtgever was de Nederlandsche

Oliefabrieken (NOF) Calvé-Delft, zoals de NOF na de fusie met Calvé in 1897 kwam te heten. Directeur J.C. van Marken koos er eind negentiende eeuw voor om bij zijn reclameuitingen gebruik te maken van bekende kunstenaars. Zijn verlangen naar kwaliteit kan worden gezien in samenhang met zijn levensbeschouwing 'Met elkaar, voor elkaar.' Dit deelde Van Marken met een aantal industriëlen en kunstenaars aan het einde van de

vorige eeuw. Zo was artistiek vormgegeven reclame, waartoe het affiche behoort, een uitstekende manier om het grote publiek 'op te voeden'. Van Marken trok daarom vele moderne kunstenaars aan, onder wie Carel A. Lion Cachet (1864-1945). Zij ontwierpen tussen 1895 en 1905 verschillende affiches. Het waren vooral uitingen van de Nieuwe Kunst, ook Art Nouveau of Jugendstil genoemd, een ornamentele stijl gebaseerd op de natuur. Soms ging daarbij de commerciële boodschap bijna verloren onder de overdaad aan decoratie. Denk bijvoorbeeld aan het beroemde uit 1893 daterende affiche dat Jan Toorop voor de NOF ontwierp, waardoor de nieuwe stijl de naam 'slaoliestijl' kreeg opgeplakt.

Een van de kenmerken rond de kunst van 1900 is dat de grenzen tussen de verschillende disciplines vervaagden. Architecten gingen vloerkleden ontwerpen, beeldhouwers maakten meubels, en schilders vervaardigden glas en keramiek. Een van de meest eigenzinnige ontwerpers uit die tijd is Carel Lion Cachet. Hij maakte deel uit van de werkplaatsen van de kunsthandel E.J. van Wisselingh & Co te Amsterdam, waaraan hij van 1898 tot 1906 was verbonden. In de werkplaatsen werden onder andere complete ameublementen uitgevoerd.

Het affiche dateert van rond de eeuwwisseling en toont de Calvéfles omgeven door florale motieven, zij het op veel eenvoudiger manier dan in de uitvoering van Toorop. Door de achtergrond in hoofdzakelijk donkerbruin uit te voeren, springt de goudgele slaolie nadrukkelijk naar voren. (W.v.G.)

Belangrijkste literatuur:

Timo de Rijk e.a., *Designers in Nederland: Een eeuw productvormgeving* (Amsterdam etc.: Ludion, 2003).

Ons stadsbeeld verfraaiende

Cijfers & Letters

Jan Hoekstra Decorateur Raam 23 2611 LS Delft 015-21 43 493

Hotel ★★★

de Emauspoort

Gezellig familie hotel met historische binnenplaats

Delft

CREATING HISTORY

Fa. H. du Clou en Zonen

SCHILDERSBEDRIJF

DIRKLANGENSTRAAT 59

2611 HV DELFT

TELEFOON 015-2121352

Slijterij en Wijnhandel "De Wijnstok"
Fred. Hendrikstraat 34a
2628 TC Delft
015-2568567
www.de-wijnstok.nl

Nieuwe straatnamen in Delft 2014

Peter van der Krogt

In 2014 is er op straatnaamgebied niet veel gebeurd. Diverse malen is er over de namen voor de straten in Nieuw Delft (de Spoorzone) vergaderd, maar een besluit wordt pas begin 2015 genomen.

De Commissie Straatnaamgeving was in 2014 als volgt samengesteld: voorzitter: Bas Verkerk; leden: René Dings, Peter van der Krogt, Gerrit Verhoeven en Bas van der Wulp; secretaris: Marijke Rebel.

Huismansingel

Besl. B&W 14 januari 2014 (naamswijziging van de voorlopige naam Uytenboogaartsingel, vastgesteld 21 juni 2005)

Ruiven (2901) Technopolis

Prof.dr.ir. Leendert Huisman (1918-1996), pionier op het gebied van kunstmatige infiltratie van oppervlaktewater. Hij ontwikkelde deze kennis bij de Amsterdamse waterleidingduinen. Hij was hoogleraar in de Civiele Gezondheidstechniek aan de TU Delft van 1964-1984, rector-magnificus van de TU van 1978-1981, en decaan van de faculteit Civiele Techniek van 1974-1976.

Van der Maasweg

Besl. B&W 14 januari 2014 (voorlopig vastgesteld 21 juni 2005)

Ruiven (2901) Technopolis

Prof.dr.ir. Hendricus Jacobus van der Maas (1899-1987) was hoogleraar vliegtuigbouwkunde van 1947 tot 1966 en oprichter van de faculteit Luchtvaart- en Ruimtevaarttechniek.

Prinses Beatrixlaan

Besl. B&W 30 september 2014 (naamswijziging van Provincialeweg, rbsl. 30 maart 1955, verlengd 31 oktober 1956)

Westelijke randweg (13/14/24/25)

Met de omdoping van Provincialeweg in Prinses Beatrixlaan is een oude wens van de gemeente in vervulling gegaan. De nieuwe naam benadrukt de relatie van Delft met het koninklijk huis. Dat en het feit dat de weg al lang in de volksmond 'Beatrixlaan' heette - naar de Rijswijkse Prinses Beatrixlaan in het verlengde - was reden voor de Commissie Straatnaamgeving om de Provincialeweg deze nieuwe naam te geven.

The Power to Surprise

VAN LEEUWEN DELFT B.V.

Schieweg 53
2627 AT DELFT
tel.: 015-2560879
fax: 015-2572024
kia@vanleeuwendelft.nl
www.kia-delft.nl

Publicaties over Delft of door Delftenaren 2014

samengesteld door J.A. Meter Hagg, bibliothecaris Archief Delft

Op 1 oktober 2006 gingen de drie gemeentelijke Delftse musea, het Vakteam Archeologie en het Gemeentearchief samen als Erfgoed Delft. Hierdoor ontstond ook één geautomatiseerde bibliotheekcatalogus op het gebied van de algemene geschiedenis, de geschiedenis van Delft in ruime zin, het Huis van Oranje-Nassau en zeventiende-eeuwse & moderne kunst.

Archief Delft probeert door een actief aanschafbeleid een representatief beeld te geven van de cultuurhistorische en de sociaaleconomische ontwikkeling van Delft en omgeving door de eeuwen.

Bezoekers kunnen delen uit deze collectie aanvragen en lezen in de studiezaal van Archief Delft maar publicaties worden niet uitgeleend. Medio januari 2015 kunt u in de Beeldbank (zie: www.archief-delft.nl) ruim 29.500 beschrijvingen vinden van in de archiefbibliotheek aanwezige artikelen, monografieën en tijdschriften.

Uit de gegevens die vóór 31 december 2014 in de geautomatiseerde bibliotheekcatalogus zijn ingevoerd, selecteerde ik 104 publicaties. U vindt deze hieronder, alfabetisch geordend op de naam van de eerste auteur of op de uitgevende instantie.

Andere criteria voor opname in dit overzicht zijn:

- zelfstandig verschenen publicaties of artikelen,
- uitgegeven vanaf 1990 en niet eerder in deze jaaroverzichten verschenen,
- het onderwerp betreft de geschiedenis van Delft in brede zin, of
- fictie vervaardigd door Delftenaren.

Niet opgenomen zijn:

- algemene periodieke uitgaven (tijdschriften) van Delftse instellingen of verenigingen;
- wetenschappelijke publicaties van de T.U. Delft.

Wij verzoeken auteurs die over (de geschiedenis van) Delft publiceren vriendelijk een exemplaar van hun boek of (overdruk / pdf van hun) artikel aan de bibliotheek te schenken, zodat volgende onderzoekers daar ook gebruik van kunnen maken.

Kent u publicaties die voor onze collectie van belang kunnen zijn of heeft u vragen over de collectie, dan kunt u contact opnemen met de bibliothecaris van Archief Delft. Het archief is van dinsdag t/m donderdag van 09.00 tot 17.00 uur voor bezoekers geopend. Op maandag en vrijdag is de receptie wel geopend voor het aanvragen van uittreksels uit de Burgerlijke Stand.

dhr. J.A. Meter, bibliothecaris, email: ameter@delft.nl, tel. 06-5273.9200

Archief Delft, Oude Delft 169, 2611 HB Delft.

tel.: 015-260.2358, fax: 015 - 260.2355, email: archief@delft.nl, www.archief-delft.nl

- Akker, Juul van den** ... [e.a.] Door de 'Jap' bepaald: het trieste levenslot van de Delftse onderwijzer Jan van den Akker. In: *Jaarboek Delfia Batavorum* 2013, p. 129-137.
- Annema, Willem.** *Rapport behorende bij de documentatie van het houtskelet in het pand Burgwal 30 te Delft*. 29 p.
- Bakx, Jean Paul** ... [e.a.]. Archeologische kroniek over 2013. In: *Jaarboek Delfia Batavorum* 2013, p. 159-166.
- Bakx, Jean Paul.** "Rare jongens die Romeinen": verborgen rituelen in de Harnaschpolder. In: *Delf* 2014, 4: Wat de mens bezielt, p. 24-27.
- Bakx, Jean Paul.** *Woudselaan 23 Den Hoorn: een archeologische opgraving en begeleiding van een deel van een Romeins erf*. Delft: Archeologie Delft, 2014. 80 p. Delftse archeologische rapporten 123.
- Begheyn S.J., Paul.** The pastoral journeys of the Dutch Jesuit Roeland de Pottere (1584-1675) in Delft and environs: an eyewitness about the years 1621-1662. In: *LIAS* 35 (2008) 1-2, p. 187-208.
- Biemans, Claud** (red.) *Van Leeuwenboek: groots in het kleine / Jantien Backer ...* [e.a.] Amsterdam: Veen media, 2014. 160 p.
- Brouwers, Eveline.** *Dutch Delftware: Queen Mary's Splendor*. Amsterdam: Aronson Antiquairs of Amsterdam, 2014. 144 p.
- Boshoff, Yoka.** *Oorlogskind / poëzie, proza en ill.* Yoka Boshoff; foto's Walter Boshoff. Delft: Druk: Tan Heck, 2013. + cd. Beperkte oplage van 300 exemplaren.
- Bubb Kuyper.** *Piet Zwart: a choice from his personal archive*. Haarlem: Bubb Kuyper, Veilingen Boeken Manuscripten en Grafiek, 2014.
- Bult, Epko** ... [e.a.]. *Historie en landschap van de Kerkpolder, het zuidelijk deel van de Lage Abtswoudsche polder; het westelijk deel van de Zuidpolder van Delfgauw en de Akkerdijksche polder*. Schipluiden: Stichting Midden-Delfland is Mensenwerk, 2014. 60 p.
- Coppens, Thera.** *Suzanne en Edouard Manet: de liefde van de Hollandse pianiste en een Parijse schilder*. Rotterdam: Meulenhoff, 2014. 366 p., [32] p. pl.; Manet trouwde met de Delftse Suzanna Leenhoff, 1829 - 1906.
- Cox, J.C.M.** 'Hebbende privilege van stede': de verlening van stadsrechtprivileges in Holland en Zeeland (13de-15de eeuw). Den Haag: SDU Uitgevers, 2011. 420 p.
- Dongen, Sonja van, en Eddy Gerretsen (red.).** *De Flits jubileumboek 1939-2014*. Delft: Delftse Toneelvereniging De Flits, 2014. 108 p.
- Dunk, Th. von der.** Een souvenir uit het Heilige Land: de grote bol op de toren van de Nieuwe Kerk. In: *Jaarboek Delfia Batavorum* 2013, p. 61-81.
- Eijk, Tim van den.** *Buut vrij*, gedichten en foto's Tim van den Eijk; foto's Sander Rast. Delft: Druk: Tan Heck, 2013. 54 p. Beperkte oplage van 250 exemplaren.
- Fraiture, Winand de.** De tien gouden regels en de Delftse praktijk. In: *Historische verenigingen en het gebouwde erfgoed*, p. 36-47.
- Geenen, Leon-Paul Charles van,** en Stephanie Koenen. *De tijdloze schoonheid van Delftsch wit*. Meppel: PolderVondsten, 2013. 262 p.
- Gennip, Joep van.** *Controversen in context: een comparatief onderzoek naar de Nederlandstalige controverse-publicaties van de Jezuïeten in de zeventiende-eeuwse republiek*. Hilversum: Verloren, 2014. 799 p.
- Graaf, Jan de.** *Een verbroken alliantie: achtergrond van Catbarina Alida van der Dussen*. Culemborg: Go de Graaf, 2014. 128 p.
- Graaf, Peter van der** [e.a.]. *TIC-Delft: economische kennismotor van de Randstad*. Delft: Gemeente Delft, 2010. 70 p.
- Groot, Hugo de.** *Kroniek van de Nederlandse oorlog: de opstand, 1559-1588*, vertaling uit het Latijn en nawoord Jan Waszink. Nijmegen: Vantilt, 2014. 296 p.
- Groot, Laura de** (red.) *Couvert extra vers*. Delft: Stichting Couvert Extra, 2014. 87 p. Kookboek waarvan de opbrengst is bestemd voor Stichting Voedselbank Delft.
- Harst, Gertjan van der.** DHC en zijn tribune: vrij uitzicht voor supporters. In: *Delf*; 2014, 1: Sport & spel, p. 12-15.
- Harst, Gertjan van der.** De Le Comteprijs 2012. In: *Jaarboek Delfia Batavorum* 2013, p. 149-156.
- Heijden, Theo van der.** Constantijn Huygens en Delft. In: *Jaarboek Delfia Batavorum* 2013, p. 83-96.

- Heemskerck, J.** Register van aangekomen lidmaten van Schipluiden 1619-1632. In: *Ons voorgeslacht* 69 (2014), p. 438-439.
- Heemskerck, J.** Transcriptie van lijst van lidmaten van Schipluiden 1619. In: *Ons voorgeslacht* 69 (2014), p. 131-132.
- Hilkhuijsen, Jos.** Goederenkist van de doodgeschoten marechaussee P.G. van Rijn, 1949. In: *Jaarboek Delfia Batavorum* 2013, p. 136-146.
- Hoeven, Pieter van der.** Delftenaren, gesneuveld voor Haarlem (8-9 juli 1573). In: *Ons voorgeslacht* 69 (2014), p. 475-478.
- Horsen, Jorrit van.** *De Scheepmakerij in Delft tussen de 15e en 20e eeuw: een archeologische begeleiding achter het pand Scheepmakerij 11-12.* Delft: Archeologie Delft, 2013. 32 p.. Delftse archeologische rapporten 119.
- Horsen, Jorrit van.** *Kasteelboerderij Altena: archeologisch vooronderzoek en begeleiding.* Delft: Archeologie Delft, 2014. Delftse archeologische notities 57.
- Huisman, Arie, [e.a.]** Wij in den oorlog, 1940-1945: dagboek van Arie Huisman, Delft. Rosmalen: Ikschrijf.nu, 2013. 197 p.
- Jongma, Steven H.** Een greep uit de speelgoeddoos: speelgoed uit Delftse bodem. In: *Delft* 2014, 1: Sport & spel, p. 8-11.
- Jongma, Steven H.** Vroom of veroordeeld? Pelgrimsobjecten uit Delftse grond. In: *Delft* 2014, 3: Op reis, p. 8-11.
- Jongsma, Ruth.** *Kleuronderzoek wapenschild poortgebouw Kruitbuis Delft.* Amsterdam: Bureau voor kleuronderzoek & restauratie, 1999. 22 p.
- Keilson, Hans.** *Dagboek 1944*, vert. uit het Duits door Hans Driessen; ingeleid en van noten voorzien door Marita Keilson-Lauritz. Amsterdam: Van Gennep, 2014. 175 p. Keilson was in 1944 ondergedoken in het Agnetapark.
- Kemper, Els.** Het spel 'metten colven': 'liefhebbers van 't billard of van de kolgbaan, men vind die hier gereed tot iders dienste staan'. In: *Delft* 2014, 1: Sport & spel, p. 4-6.
- Kerkhof, Marjolein.** *KV Station Technopolis, Watermanweg te Delft: archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek middels grondboringen en proefsleuven.* Delft: Erfgoed Delft. Vakteam Archeologie, 2011. 16 p. Delftse Archeologische Notitie 14.
- Klüver, Suzanne.** Voorzichtig over de Vliet: 'Delfs porseleijn' op reis. In: *Delft* 2014, 3: Op reis, p. 25-27.
- Kool, Dennis de.** Johannes Franciscus Maes (1707-1759): de beeldhouwer die in Delft uit de schaduw van zijn leermeester trad. In: *Jaarboek Delfia Batavorum* 2013, p. 111-127.
- Koopman, Dennis.** *Stille helden: de oorlogsgeschiedenis van twee Joodse broers.* Delft, 2013. 123 p.
- Kopp, Klaus.** *Nassau und Oranien: ihre geschichtliche Rolle in Westeuropa.* Wiesbaden: Nassauische Sparkasse, 1998. 67 p.
- Kramer, Karel.** *Het virginale luchtkasteel: Franse rondelen op 37 schildertijen van Johannes Vermeer.* Maassluis: Uitgeverij de Brouwerij, 2013. 50 p.
- Kruk, Piet van der.** *Delft: het huis waarin ik geboren ben, de buurt waarin ik opgroeide.* Nootdorp: Van der Kruk, 2013. 29 p.
- Kruk, Piet van der.** *Twee neven verdedigden in 1940 hun vaderland: Nicolaas van der Kruk (*Delft, 1914) dienstplichtig korporaal der Huzaren ; Nicolaas van der Kruk (*Voorburg, 1920) dienstplichtig soldaat der Infanterie.* Nootdorp: Van der Kruk, 2013. 52 p.
- Labouchere, Guyon.** *Abel Labouchère 1860-1940: de man die "De Porceleyne Fles" groot maakte.* Rijswijk: Stichting Rijswijkse Historische Projecten, 2007. 88 p.
- Lamendin, Henri.** *Antoni van Leeuwenhoek (1632-1723): le microscope médical et les spermatozoïdes.* Paris: L' Harmattan, 2013. 143 p.
- Leeuwen, D.A. van.** Het huis van Bethanyen: de rol van het stadsbestuur in de zorg voor leprozen. In: *Delft* 2014, 4: Wat de mens bezielt, p. 4-7.
- Lennepe, Henrick S. van.** *Genealogie van de familie Teding van Berkbout.* Schoorl: Pirola, 2014. 220 p.
- Lokin, Daniëlle H.A.C.** *Paula Kouwenhoven: stabilitas loci.* [Zonder plaats], 2013. 178 p.
- Lots, J.J.F.** Het voor- en nageslacht van Dirck

- Willemsz., schout van Pijnacker. In: *Ons voor- geslacht* 69 (2014), p. 355-374.
- Lots, J.J.F., en Pieter van der Hoeven.** Het voor- en nageslacht van Symon Dirscz. uit Pijnacker: een parenteel van ca. 1360 tot ca. 1700. In: *Ons voorgeslacht* 69 (2014), p. 94-130.
- Mannee, Eltica, en Marlise Hof.** *De Wereldboom: een project van de Stichting Atelier Delftse Vrouwen*. Delft: Stichting Atelier Delftse Vrouwen, 2012.
- Mast, Jan van der.** De fabriek voor allen: allen voor de fabriek. In: *Delft* 2014, 2: Handel en industrie, p. 4-7.
- Mil, Patrick van.** *Sterk in de kern - Erfgoed op weg naar 2020: een duurzame toekomst voor Delfts rijke historie*. Delft: Erfgoed Delft, 2014. 24 p.
- Moerman, Jacques W.** *De geschiedenis van de Zwetbzone*. Den Haag: Stadsgevest Haaglanden, 2014.
- Moerman, Jacques W.** *Haaglanden in de Romeinse tijd: de wisselwerking tussen Romeinen en Cananefaten*. Den Haag: Stadsgevest Haaglanden, 2014.
- Montijn, Ileen.** *Naar buiten: landelijk wonen in de 19de en 20ste eeuw*. Amsterdam: Atlas, 2013. 114 p.
- Morien, Hen, en Hans Nagtegaal.** Vallensis. In: *De Nederlandsche Leeuw* 131 (2014), p. 152-172.
- Mulbregt, Fleur van.** Noodberging of gastvrijheid? Belgische vluchtelingen in Delft. In: *Delft* 2014, 3: Op reis, p. 14-17.
- Museum of 100 masterpieces.** Tokyo: DeAgostini, 2014. 32 p. The 100 series guide 1. Uitgave in het Japans over Jan Vermeer.
- Nieuwendijk, Pepijn van den** (samenst.) *The blue revolution: Delft-Jingdezhen: 400 jaar exchange*. Delft: Museum Prinsenhof, 2013. 26 p.
- Noort, Max van.** Delfiana. In: *Jaarboek Delfia Batavorum* 2014, 2, p. 169-188.
- Olde Riekerink-Smit, Menno** (inl.) *15 en 16 maart 2014 Dichter bij de bar Delft*. Delft: Stichting Verzet de Zinnen, 2014. 40 p.
- Panman, Margriet.** Met de trekschuit op reis: Delft knooppunt van de trekvaart. In: *Delft* 2014, 3: Op reis, p. 20-23.
- Penning, Bas.** *Balthasar van der Polweg te Delft: een inventariserend veldonderzoek middels proefsleuven*. Delft: Archeologie Delft, 2014. 25 p. Delftse archeologische notities 41.
- Polman, M.G.** *Kleuronderzoek naar de afwerkklagen van een gedeelte van het exterieur van het "Kruitbuis" Schiekade 2 te Delft. Voorlopig verslag*. Amsterdam: Polman kleur en architectuur, 1998. 31 p.
- Pots, Roel.** *Historische verenigingen en het gebouwde erfgoed*. Delft: Erfgoedhuis Zuid-Holland, 2006. 72 p.
- Remmerswaaal, T.** *Lange Geer 30 en 32 te Delft: bouubistorische verkenning*. Delft: Stadsherstel Delft, 2001. 12 p.
- Rijneveld, Ilse.** Delft op stroom: de komst van elektriciteit. In: *Delft* 2014, 2: Handel en industrie, p. 11-14.
- Rikkers, Mark.** *Rotterdamseweg 145 te Delft: een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen*. Delft: Archeologie Delft, 2014. Delftse archeologische notities 61.
- Rikkers, Mark, en Bas Penning.** *Coenderbuurt veld 4, SC Delfland (gemeente Delft): een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen*. Delft: Archeologie Delft, 2014. Delftse archeologische notities 60.
- Roon, Gerard van.** Hoe kwam je in Delft op het pluche? (Oude) verkiezingsregels voor het stadsbestuur. In: *Delft* 2014, 4: Wat de mens bezielt, p. 10-12.
- Roon, Gerard van.** *Macht en gewoonte in het Delftse stadsbestuur (1672-1702)*. Delft: Eburon, 2014. 432 p. Proefschrift.
- Runia, Eppo, en Peter van der Ploeg** (samenst.) *Vermeer*. Den Haag: Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis, 2005. 72 p. Serie: In het Mauritshuis.
- Smit, J.S.** De rel van Delft: Insubordinatie tijdens de Taptoe van Delft van 1961. In: *Militaire spectator* 178 (2009) 3, p. 158-167.
- Smit, Saskia.** Het nieuwe Prinsenhof Delft: een kijkje achter de schermen. In: *Delft* 2014, 2: Handel en industrie, p. 18-21.
- Steijger, René** (inl.) *Westerpop 25ste editie: Tee Set, Jett Rebel, Splendid ... [e.a.] 29 en 30*

- augustus 2014*. Delft: Stichting Westerpop, 2014. 34 p. Programmaboekje.
- Stolk, J.W.** *Delft gezien door de ogen van het Delftse geslacht Stuijting*. Delft: Brave New Books, 2014. 257 p.
- Stolk, J.W.** *Delftse huis- en straatnamen van vroeger*. Delft: Brave New Books, 2014. 349 p.
- Struijk, Aart.** Delftse volmolens langs de Vliet. In: *Jaarboek Delfia Batavorum 2013*, p. 99-110.
- Topgaard, Lars.** *Delft fajancer på Nationalmuseet*. Dl. 2. Birkerød: Jelling, 2014. 271 p.
- Tuurenhout, Thijs (samenst.)**. *Open Monumentendag Delft 2014*. Delft: Stichting Open Monumentendag Delft [s.l.]: Abelli fotoboeken, 2014. 24 p.
- Veldman, Jan.** *130 jaar Gistfabriek in Delft: van NG&SF tot DSM Gist*. Delft, 2005. 31 p.
- Verhoeven, Gerrit.** Ontzield gebente: de verering van relikwieën in Delft. In: *Delft 2014*, 4: Wat de mens bezielt, p. 13-15.
- Vondelen, Mariska van.** *Het Delftsch kookboek: de Delftsche eetcultuur door de eeuwen heen*. Delft: Van Vondelen; [S.l.]: Free Musketeers, 2014. 191 p.
- Vredembregt, Arnold.** De Delftse tak van de familie Vredembregt; Vredembregt en zijn Duitse wortels. In: *De Nederlandsche Leeuw 131* (2014), p. 152-172.
- Vroom, T.E. de.** De Hugenotenfamilie De Mee-de: zijdeververs in Delft en Den Haag. In: *Ons voorgeslacht 2014*, p. 221-234.
- Wal, Jaap van de.** *In naam van Oranje*. Zutphen: Walburg Pers, 2013. 350 p.
- Wees, Trudy van der.** 'Al dat ijzer, dat hoeft niet meer': interview met Piet van der Kruk. In: *Delft 2014*, 1: Sport & spel, p. 23-26.
- Weve, Wim.** De botenhuizen van Laga: Delftse roeiers onder dak. In: *Delft 2014*, 1: Sport & spel, p. 18-21.
- Weve, Wim.** De Waag: gebouw en gebruik. In: *Delft 2014*, 2: Handel en industrie, p. 22-24.
- Weve, Wim.** Een fabrieksparkje op proef: een Agnetapark avant la lettre. In: *Delft 2014*, 4: Wat de mens bezielt, p. 25-27.
- Weve, Wim.** Kranig Delft: kranen op de kade. In: *Delft 2014*, 2: Handel en industrie, p. 25-27.
- Weve, Wim.** Van herberg tot hotel: de opkomst van hotelgebouwen. In: *Delft 2014*, 3: Op reis, p. 4-7.
- Wingender Hovenier Architecten.** *Een architectgebouw voor Delft*. Amsterdam [etc.]: Wingender Hovenier Architecten en Gottlieb Paludan Architects, 2013. 18 p.
- Willemsen, Mathieu.** Johannes Josephus Bergansius, de revolverheld van Delft. In: *Arma-mentaria 48* (2013/14), p. 88-105.
- Witteloostuijn, Hans van, Jaco van Witteloostuijn en Jacobus Hagen.** *Van Witteloostuijn: een familie in en rond Delft: meer dan vier eeuwen historie*. Delft, 2014. 116 p. Beperkte oplage van 40 exx. in spiraalband.
- Worp, Johan van der.** *Van strijd, beschaving en gezelligheid: veranderende vormen van politiek in de stad Delft, 1885-1915*. Master Thesis Universiteit Leiden 108 p. (online <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/24364>)
- Wulp, Bas van der.** Christo sacrum: zoekend naar balans tussen God en Verlichting. In: *Delft 2014*, 4: Wat de mens bezielt, p. 17-19.
- Wulp, Bas van der.** Een toerist van vierhonderd jaar geleden. In: *Delft 2014*, 3: Op reis, p. 18.
- Zijl, S.V.D., Theodorus Petrus van.** Charterers in het parochiearchief St. Johannes de Dooper te Pijnacker 1551-1633. In: *Ons voorgeslacht 69* (2014), p. 375-384.

Het gemeentebestuur van Delft in 2014

Burgemeester: Bas (G.A.A.) Verkerk

Gemeentesecretaris: Hans Krul

Wethouders tot maart 2014:

Stephan M. Brandligt (GroenLinks)

Pieter Guldemond (STIP)

Milène C. Junius (CDA)

Raimond M. de Prez (PvdA)

Lucas P.Vokurka (D66) (tot febr. 2014)

Wethouders vanaf mei 2014:

Aletta A. Hekker (D66)

Ferrie Förster (STIP)

Stephan M. Brandligt (GroenLinks)

Raimond M. de Prez (PvdA)

Lennart B. Harpe (VVD)

Raadsleden (in *cursief* degenen die op 19 maart 2014 zijn gekozen/herkozen)

D66 (8 zetels)

*Christine I. Bel** (2010)

Anne Bos (mrt. 2014)

Huub Halsema (2010)

Kim Huijpen (2010)

Martina Huijsmans (mrt. 2014)

André Jongeling (2013, tot mrt. 2014)

Pieter Oskam (mrt. 2014)

Pieter Stienstra (mrt. 2014)

Peter de Vreede (mrt. 2014)

Paul de Widt (2010, tot mrt. 2014)

Laura W. Wytéma (2010, tot mrt. 2014)

STIP (4 zetels)

Lisa ten Brug (mrt. 2014)

Dorris Derksen* (vanaf mei 2014)

Gennadij Kreukniet (2013, tot sept. 2014)

Victor Mensink (vanaf sept. 2014)

Anne Viruly (2012 tot mei 2014)

*Bert Vogel** (2013)

Groen Links (4 zetels)

Stephan Brandligt (mrt.-mei 2014)

Catherine M. Bij de Vaate (2010, tot mrt. 2014)

Ingrid Lips (mrt. 2014)

*Fleur (K.F.) Norbruis** (2006)

Fatih Oduncu (2010, tot mrt. 2014)

Sinan Özkaya (2012)

Frank van Vliet (vanaf mei 2014)

Ron C.A. Witsenboer (2006, tot mrt. 2014)

PvdA (4 zetels)

Bert Brehm (vanaf mei 2014)

Goriska van Cooten (2013, tot mrt. 2014)

*Ernst C. Damen** (2006)

Marjon van Holst (2006, tot mrt. 2014)

Gerard Kroon (2006, tot mrt. 2014)

Abdel Maanaoui (2010)

Raymond de Prez (mrt.-mei 2014)

Anco Sesselaar (2013, tot mrt. 2014)

Marlies Swart (mrt. 2014)

Onafhankelijk Delft (3 zetels)

*Martin H.J.M. Stoelinga** (2002)

Jolanda J.S.M. Gaal (2010)

Jan Peter de Wit (1998)

SP (3 zetels)

Maurits Bongers (mrt. 2014)

Wim Hamelink (2012, tot mrt. 2014)

*Lieke van Rossum** (2006)

Tom Zonneveld (mrt. 2014)

VVD (3 zetels)

Linda Böcker (2011)

Lennart B. Harpe* (2006, wethouder in mei 2014)

Marc Koster van Groos (2010, tot mrt. 2014)

*Bart Smals** (mrt. 2014)

Hatte van der Woude (2012)

CDA (3 zetels)

*David van Dis** (2012)

Ineke (W.M.) van Geenen (2010)
Milène Junius (mrt. 2014)
 Dick van Veen (febr.-mrt 2014)
 Aad J.F. van Tongeren (1997, tot febr. 2014)
 Rob A. van Woudenberg (2010, tot febr. 2014)

ChristenUnie (2 zetels)
*Joëlle K. Gooijer-Medema** (2010)
Jabco Vreugdenbil (mrt. 2014)

Fractie Van Koppen (1 zetel)
*Jos F.M.T. van Koppen** (2010)

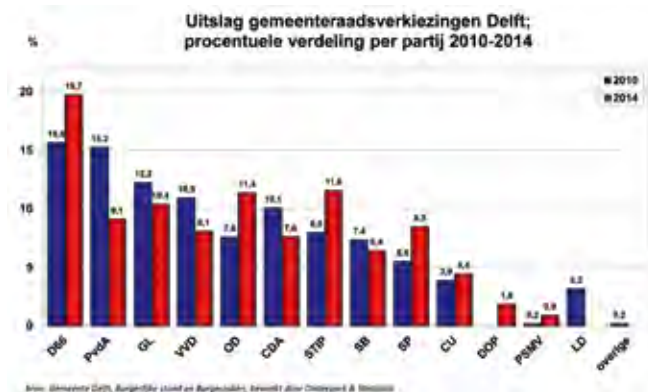
Stadsbelangen (2 zetels)
 Wim M. de Koning (1998, tot mrt. 2014)
*Aad Meuleman** (1998)
 Bram Stoop (mrt. 2014)

* = fractievoorzitter
 het jaartal geeft aan wanneer men raadslid
 geworden is.
 Actuele informatie: <http://ris.delft.nl/>.

Gemeenteraadsverkiezing 2014

Tijdens de op 19 maart 2014 gehouden gemeenteraadsverkiezing zijn 43.899 geldige stemmen uitgebracht. Het opkomstpercentage bedroeg 55,6 %.

Partij	Aantal stemmen 2014 (2010)	% stemmen 2014 (2010)	Aantal zetels 2014 (2010)
D66	8.667 (6.445)	19,7 (15,6)	8 (6)
STIP	5.072 (3.287)	11,6 (8,0)	4 (3)
OD	4.985 (3.129)	11,4 (7,6)	4 (3)
GroenLinks	4.566 (5.041)	10,4 (12,2)	4 (5)
PvdA	4.003 (6.281)	9,1 (15,2)	4 (6)
SP	3.730 (2.275)	8,5 (5,5)	3 (2)
VVD	3.555 (4.506)	8,1 (10,9)	3 (4)
CDA	3.346 (4.155)	7,6 (10,1)	3 (4)
Stadsbelangen	2.823 (3.037)	6,4 (7,4)	2 (2)
ChristenUnie	1.948 (1.594)	4,4 (3,9)	2 (1)
Delftse Ouderen Partij	811	1,8	0
PSenM	393 (77)	0,9 (0,2)	0

De Delftse bevolking

Op 31 december 2014 telde Delft 101.044 inwoners, 54.044 mannen en 47.000 vrouwen. Bron: Gemeente Delft, Informatie/O&S.

Over de auteurs

Dr. W.M.J.I. van Giersbergen (1952) is voorzitter van de redactiecommissie van het jaarboek van *Delfia Batavorum*. Ze studeerde onder andere kunstgeschiedenis en is sinds 2000 verbonden aan het Stadsarchief Rotterdam, daar was ze hoofd topografische-historische atlas en senior medewerker onderzoek. Sinds 2013 is ze secretaris van de Commissie van advies inzake straatnamen. Ze publiceerde onder andere over het kunst- en kunstnijverheidsonderwijs in de negentiende en de twintigste eeuw.

Ir. G. van der Harst (Den Haag 1962) is als bouwhistoricus werkzaam bij de afdeling Monumentenzorg van de gemeente Delft. Hij publiceert regelmatig in het cultuurhistorisch magazine *Delf*, en is één van de auteurs van de in 2009 verschenen *Architectuurgids Delft*.

Dr. Th.C.J. van der Heijden (Rijswijk 1945) studeerde Nederlandse taal- en letterkunde aan de Leidse universiteit. Hij promoveerde te Nijmegen op een proefschrift over de Hollandse rederijerskamers (samen met F.C. van Boheemen). Daarnaast schreef hij een aantal boeken en artikelen over (zeventiende-eeuwse) literair-historische onderwerpen en werkte mee aan *Schrijvers over Delft: acht literaire routes* (2008). Tot 2007 was hij leraar Nederlands aan het Stanislascollege te Delft.

Drs. J.W.L. Hilkhuijsen (Delft 1953) studeerde culturele antropologie aan de RU Leiden. Hij begon zijn loopbaan als wetenschappelijk medewerker bij Volkenkundig Museum Nusantara (1980) en werd vervolgens conservator stadsgeschiedenis en kunstnijverheid bij Stedelijk Museum Het Prinsenhof en Huis Lambert van Meerten (1981-1998). In 1999 trad hij als conservator picturalia in dienst van het Legermuseum. Hij organiseerde (mede) veel tentoonstellingen en heeft tal van publicaties op cultuur-, kunst- en militairhistorische gebied op zijn naam staan. In 2000 verscheen zijn standaardwerk over de Delftse art nouveau.

Dr. M.L. ten Horn-van Nispen (Roosendaal 1944) studeerde sociologie en sociale geschiedenis aan de Katholieke Hogeschool Tilburg (nu Universiteit van Tilburg). Ze promoveerde daar in 1971. Tot 1989 werkte ze als freelance onderzoeker en werkte onder andere mee aan het boek over de 'wedergeboorte' van de Porceleyne Fles. Van 1989 tot haar pensioen in 2009 was ze docent techniekgeschiedenis aan de Technische Universiteit Delft. Specialisatie: verkeersinfrastructuur en waterstaat.

Drs. J. van Horssen (Den Haag 1980) is afgestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam, richting Archeologie van de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Hij is als archeoloog en specialist aardewerk op projectbasis actief bij Archeologie Delft en werkt aan verschillende onderzoeken.

Dr. P.C.J. van der Krogt (Delft 1956), lid van de redactiecommissie, studeerde fysische geografie en kartografie te Utrecht. Hij promoveerde in 1989 op het proef-

schrift *Globi Neerlandici: De produktie van globes in de Nederlanden*. Hij publiceerde diverse artikelen en boeken over de historische kartografie en over de geschiedenis van Delft. Hij is als historisch kartograaf werkzaam bij het onderzoeksproject Explokart van de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam en als docent-onderzoeker bij de Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht. Hij is lid van de commissie Straatnaamgeving van de gemeente Delft.

Drs. P. van der Kruk (Delft 1954) studeerde Nederlandse taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit Leiden. Na zijn studie werd hij redacteur voor verschillende algemene en educatieve uitgeverijen. Hij heeft meegewerkt aan de ontwikkeling van verschillende lesmethodes voor het basis- en middelbaar onderwijs op het gebied van o. a. taal en geschiedenis.

G.L. Lansbergen (Rotterdam 1940) studeerde pastoraal theologie; hij was werkzaam als leraar catechese in het voortgezet onderwijs en als geestelijk verzorger in de gezondheidszorg. Hij maakte deel uit van de redactie van de Stichting Midden Onder U die liturgische uitgaven verzorgt. Hij is secretaris van de Stichting Kerkelijk Erfgoed Delft.

J.A. Meter Hagg (Den Haag 1952) studeerde MO-A Nederlands en was van 1978 tot 1993 verbonden aan de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, waarbij hij de vereiste bibliotheekopleiding heeft gevolgd. Vanaf februari 1993 is hij als bibliothecaris werkzaam bij de Gemeentelijke Archiefdienst van Delft, sinds oktober 2006 Cultureel Erfgoed Delft.

Drs. A.E. Oostdijk (Voorburg 1962) studeerde kunstgeschiedenis en precolumbiïaanse archeologie aan de Universiteit Leiden. Van 1993 tot 2010 was zij werkzaam bij Museum Swaensteyn (Stadsmuseum Leidschendam-Voorburg) in Voorburg en daar actief in de historische vereniging en de archeologische werkgroep. Sinds 2010 werkt zij in Delft als directeur-conservator van Museum Paul Tetar van Elven. Daarnaast werkt zij op freelance basis voor museum Boijmans van Beuningen, Rijksmuseum Amsterdam en het Mauritshuis.

B. Penning MA (Dordrecht 1983) studeerde archeologie aan de Universiteit van Leiden. Sinds 2004 is hij als archeoloog werkzaam bij Archeologie Delft, waar hij momenteel projectleider is van het archeologisch onderzoek binnen het Spoorzoneproject.

K. van der Wiel (Leiden, 1950) is freelance historicus. Hij studeerde geschiedenis aan de RU Utrecht en publiceerde diverse boeken over agrarische geschiedenis van Noord-Holland, 'Leidse wevershuisjes', de geschiedenis van het Leidse Heilige Geest Weeshuis ('Dit kint hiet Willem') en het Delftse bejaardentehuis in de Papestraat ('Van oude mensen en de dingen die voorbij gingen'). Zijn liefde voor de geschiedenis van oude huizen. Over dit onderwerp schreef hij de onderzoekshandleiding '*Op zoek naar huis, straat of buurt*' en geeft hij geregeld cursussen. Hij is medeoprichter van de Delftse werkgroep en website 'achterdegevelsvandelft.nl'.

Lijst van adverteerders

Archief Delft	180	Naaborg Bouwbedrijf	104
Fa. Du Clou	196	Joost Naaktgeboren	50
Van der Dussen Restaurant Lounge	78	Fred Nijs, Fotobureau	184
J.W. Elsenaar, Drogisterij	77	Gebr. J. en P.A. de Roo	49
Hotel de Emauspoort	195	Pieter de Ruyter Restauratie	91
Jan Hoekstra	195	Schols en 't Hart Grafmonumenten	92
Boekhandel Huyser	24	Van Silfhout & Hogetoorn	168
Van Kapel Elektrotechnisch Bureau	155	Stads Koffyhuis	114
Van der Leeuw Optiek	130	Westvest, notarissen	174
Van Leeuwen Delft BV	198	Van Witteloostuijn Projekt/ woninginrichting	173
Leonidas (Chocolaterie en Lunchroom) & Georg Jensen Damask	142	Slijterij & Wijnhandel 'De Wijnstok'	196
gebr. Mensert BV Aannemersbedrijf	167	Zorgdrager	156

Fotoverantwoording

- Ald Fryslân, IJlst**, 185
Stadarchief Amsterdam, 134b
Amsterdam Museum, 134o
Archeologie Delft, 181, 183
Archief Delft, 55o, 56b, 56o, 59, 62b, 62m, 63, 100, 103, 115, 118, 120, 122, 127, 144, 145, 147, 149, 150, 158, 159, 161, 163, 182
Commissies Delfia Batavorum, 18, 22
Gertjan van der Harst, 39, 177, 178, 179
Auke Herrema, 197
Theo van der Heijden, 121, 125
Martijn Jutte, 86ro
Bram Kaiser, 16
Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, 58, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 171
Coll. René en Peter van der Krogt, 80o, 83o, 84o, 86lo
René en Peter van der Krogt, 31, 67, 69o, 70o, 71o, 80b, 81, 82, 83b, 84, 85, 86b, 87, 88, 89; 175, 176, 186, 187, 190
- Fred Nijs**, 27, 33, 34, 36, 38, 43, 44, 46, 47
Veilinghuis Peerdeman, Utrecht, 192
W.L. van der Poel, 62
Prive-collecties, 69b
Anne Reitsma, 17
Stadsarchief Rotterdam, 111b, 157
Rijksmuseum Amsterdam, 93, 94, 96, 106, 107, 110/111
Van Sabben Poster Auctions, Hoorn, 193
Collectie Museum Paul Tetar van Elven, 150
Venduhuis, Den Haag, 189

Wij hebben al het mogelijke gedaan om rechthebbenden op de afbeeldingen te achterhalen. Mocht u van mening zijn rechten op bepaalde afbeeldingen te kunnen doen gelden, verzoeken wij u contact op te nemen met de redactie.

Naamregister

samengesteld door Frida de Jong

- 3M 44
A. van Leeuwen, firma (boter) 55, 58
A13 26, 43
Abtswoude, verzorgingshuis 26, 38
Achterom 54, 146, 165
Achtersack/zak 81, 143
AD 23, 41, 42, 48,
Adam, Alexander 64, 65
Adam, John 64
Adam, Stephen 64
Adam, Walter 64
Addink, A.D. 56
Afrika Festival 35
AgnetaPark 15, 87, 89
Akker, Ger van den 18
Akker, Pim van den 30, 189, 190
Akker, Roy van den 25
Ald Fryslân, veilinghuis 185
Alexander, zoon Willem II 79
Alexander, zoon Willem III 79
Alexia, prinses 79
Almonde, Hofje van 29
Altena, kasteel/boerderij 20, 181, 182
Amalia, prinses 79
Amalia, schoonzus Willem III 89, 90, 124
Amazon Dots 16
Amerika 147
Ammeraal Nederland BV 65
Amory, A.H. 159
Amsterdam 26, 52, 54, 57, 93, 95, 133,
139, 145, 153, 157, 170, 188
Anna Paulowna, echtgenote Willem II 79,
117, 120, 123
Annastraat 80, 151, 152
Antwerpen 138
Archeologische Dienst Delft 12
Archief Delft 12, 17, 97
Arend Maartenshof 18
Argentinië 170
Argus, (De) 116
Ariane, prinses 79
Ark, hotel De 22
Arkesteyn, Nico L.M. 28
Armamentarium 37, 54, 64
Arnhem 57
Ars Vocalis 44
Arti en Amicitiae 35, 131-138, 141
Arubastraat 42
Asvest 25, 146
B&W, college van 11, 20, 23, 41, 44
Bagelaar, Susanne Anna 55
Bak, den, klerk 101
Bal, Gerard 16
Bartels, Jan 32
Basel 169
Beatrix 35, 65, 68, 79, 87, 89, 90
Beestenmarkt 148, 151
Beiroet 136
België 52, 115, 116
Belgische Muzenalmanak 115
Bender, BV Delft 66
Ber(c)kel, Hendrik van 95, 99, 100, 118
Berend Botje, peuteropvang 42
Berg, L.W.C. van der 160
Bergen, Joris van 30
Berghman, Karlien 34
Berghuis, Johan 186
Berlijn 105, 170
Bernhard, prins 63, 68, 79, 85, 90
Bierkade 19
Biesland, Hoeve 25
Bilderdijk, Willem 115
Binnenhof 19
Binnenwatersloot 59, 146, 165, 187
Blauwe Hek, Het 25
Bleesing, J.B. 133
Blond(é), commandant 101
Bokhoven, Riet van 171

Bokhoven, Wim van 171
 Bolwerk 11, 21
 Bommel, A.J. van 152
 Boon Mesch, H.C. der 101
 Bosch en Duin 95
 Bousquet, Isaac 99
 Bouwmeester, E.J. 152
 Braat, Frederik Willem 53, 57
 Braat, NV F.W. 57, 58, 64, 66, 67
 Brandligt, Stephan 35
 Brazilië 171
 Breda 116
 Brede School Poptahof 42
 Breen, Leendert Maria van 171
 Broekmolenweg 28
 Brouwer, Fleur 18
 Bruigom, S. 62
 Bruin, Tom de 43
 Brussel 52 139
 Buddy's 25
 Buenos Aires 170
 Buitenhof 32, 33
 Buitenwatersloot 150, 162, 164
 Bungers 160
 Busken Huet, C. 116
 Buskes, Hans 32
 Busquets 20, 21
 Buurvrouw De, kledingbank 39
 Buytenweye, verzorgingshuis Die 26
 Caïro 136
 Calvé 95
 Cameretten 186
 Canal Hopper Delft 28
Canon van Delft 11, 18
 Cantarella 29
 Catawiki 187
 CBS, Commissie Behoud Stadsschoon 11,
 19-23
 Cerberus, schip 105, 108
 Chamber Music Festival 37
 Chijs, Jacobus van der 55
 Chijs, S.H. van de 100
 Chijs, Wed. J. van der & Zoon 55
 Choorstraat 59, 73, 146, 165, 187
 Christelijk Lyceum Delft (CLD) 17, 18, 32
 Citypop 37
 Claassen, Willy 20
 Claus, prins 79
 Clipper, café De 26
 Coenderbuurt 40
 Colf, Cornelis van der 101
 Colff/Kolf, L.J. van der 98, 101, 102
 Colijnlaan 87
 Combiwerk 32
 Comité 1813-1913 160, 165
 Commissie voor Welstand en Monumen-
 ten 21-23
 Compte, Adolf Le 57, 63
 Concordia, voetbalvereniging 160
 Coninxstraat 80
 Constantijn, prins 79
 Corbulo 162
 Cramer, J. 58
 Cuypers, Pierre 132, 133
 D. Sala & Zonen, firma 133
 D. Schaap, firma 55
 d'Oultremont, stichting 29
 D66 32
 Dag van de Architectuur 35
 Dag van de Bouw 34
Dageraad, De 152
 Dageraad, vrijdenkersvereniging De 152
 Dang, Minh Chau 37
 Dang, Quoc Duy 37
 De Beurs van Londen 40
De Gids 116
 De Horizon, basisschool 42
 De Kempenaerstraat 170
 De Kristalunie 170
 De Olijkers, carnavalsvereniging 28
 De Omnibus, basisschool 42
 De Rijkswerker, vereniging 152
 De Sphinx 170
De Telegraaf 146
 De Vlouw 71
De Volkskrant 169
De Volksvriend 147
 De Witte Lely 61
Delf 12
 Delfia Batavorum 11-13, 17, 20, 21, 30, 33, 95

Delfia Batavorum Geschiedenisprijs 17
 Delfia Batavorumfonds 17
 Delfia, vereniging 164
 Delfshove, verzorgingshuis 26
 Delft Bouwt 12, 41
 Delft Design 23
Delft op Zondag 13
 Delfts Blauwdag 35
 Delfts Goud 41
 Delfts Madrigaalkoor 16
 Delfts Symphonie Orkest 30
 Delftsch Studenten-Corps 58, 160
Delftsche Courant 45, 95, 145-148, 152, 161, 162, 164, 165
 Delftsche Groenteveiling 165
 Delftsche leerlooierij- en drijfriemenfabriek v/h Alex Adam NV 64, 65
 Delftsche Melkinrichting 146
 Delftse Curiosa Veiling 48
 Delftse Hout 25, 26, 35, 36
 Delftse Poort 109
Delftse Post 23
 Delftse Power Award 29
 Delftse Tegelmannen 13
 Delftse Zomerschool 35
 Den Haag 19, 21, 23, 41, 51, 52, 56, 58, 67, 87, 93, 95-97, 99-103, 110, 112, 119, 120, 123, 124, 133, 134, 153, 159, 160, 188
 Den Hoorn 37, 79
 Departement der Monden van de Maas 95
 Dermout, I.J. 110, 111
 Deventer 123, 125
 Dido 137
 Diepenbrockstraat 28
 Dijk, Edgar van 17, 18
 Dijk, van, boekbinder 147, 148
 Dijkgraaf 151
 Dijkshoorn 147
 Dik, L. 191
 Dobbelsesteen, Andy van den 38
 Doelenplein 164
 DOK 37, 39, 44
 Dolder, Erwin Roger 169-172
 Döll-Pennings, Willy 28
 Domela Nieuwenhuis 148, 153
 Doornbos, A.J. 149, 151
 Doorninck, Dami van 11
 Dordrechts Museum 18
 Drayer, J.H. 60, 61
 Drayer, P.A.M. 60
 DSM/Gist 15, 20, 64, 169, 181, 182, 190
 DSW Schaatsbaan 46
 Duif, mantelmagazijn De 62
 Duitsland 15, 93
 Duivelsgat 80
 Duyn van Maasdam, Frans Adam van der 93, 97
 Dyczynski, Fatima 37
 E.J. van Wisseling & Co, kunsthandel 194
 Eck, Otto van 186
 Ecowijk 29
 Eduard, Polle 29
 Eerste Nieuwsteeg 144, 145
 EkoPlaza 25
 Electricische koffiebranderij & theehandel 'De Anker' NV 61, 62
 Elisabeth, koningin 171
 Elven, Hendricus Lambertus 138, 139
 Emma van Waldeck-Pyrmont, echtgenote van Willem III 57-60, 79, 80, 82, 131, 133, 136, 143, 160
 Emmaschool 82
 Emmastraat 81
 Energiebesparingsfonds 42
 Engeland 93
 Enthoven & Co, L.J. 67
 Erfgoed Delft 12, 32
 Eschauzier, F.A. 191
 Evenementenbureau Delft 37
 Explosieven Opruimingsdienst 27
 Faradayweg 48
 Felix Meritis 140
 Felix, politie-inspecteur 149
 Fitness & Health Club Delft 27
 Flits, toneelgroep 25
 Förster, Ferry 11, 19
 Fouw, Josephina de 131
 Frankrijk 93, 188
 Frederik, broer Willem I 117-119, 123, 124
 Frederik, broer Willem III 53, 57, 66, 79, 125

Frederik Hendrik 121, 122, 162
 Freinetschool 42
 Friedrich van Oranje-Nassau, kleinzoon
 prins Frederik 124
 Friesland 97
 Friso, prins 79
 Fundatie van Renswoude 20
 Gaemers, F.J. 152
 Galerie Lutz 45
 Gasthuislaan 85, 143, 144
 Gasthuismolen 16
 Gebroeders Mensert BV 66
 Geer 165
 Geerweg 151
 Geesteranus, Arnoldus 140
 Gekroonde P, brouwerij De 99
 Gelatinebrug 27
 Gemeentemuseum Den Haag 12
 Gent 115, 137
 Gessel Bz., Dirk van 109-111
 GGD 28
 Gidding, Jaap 192, 193
 Giersbergen, W.M.J.I. van 207
 Gijsberti Hodenpijl, C.F. 159
 Goes, van der 102
 Gogh, Vincent van 18
 Gouda 193
 Goudappel, Christiaan Dirk 95
 Gouweleeuw, Ben 47
Graafschap Bode 147
 Greven, Jacob 105
 Grieg 191
 Grinten, Paul van der 21
 Groei & Bloei 35, 40
 Groeneveld, Reinier heer van 140
 Groenlinks 32
 Groot, Hugo de 30
 Groot-Brittannië 93, 171
 Groote Kerk (Maassluis) 19
 Grotius College 17, 18, 26, 45
 Gulden ABC, pannenkoekhuis 42
 Guljé, Jacqueline 117
 H.C. Jedeloo & Zoon 59, 60
 Haaglanden 41
 Haagpoort 80, 100, 118
 Haagse Hogeschool 33, 42
 Haantje 87
 Haarlem 152
 Haastert, Isaac van 103, 185
 Haersma Buma, M. 13
 Hall, Floris Adriaan van 111
 Hamburg 105
 Hanau, Karel 160
 Händel 145
 Happietaria 45
 Harlingen 185
 Harnaschpolder 26, 36
 Harpe, Lennart 11, 12, 20, 21, 41
 Harst, Gertjan van der 15, 207
 Hasselt 119
 Hasselt, Frans van 12
 Hattem jr., A. van 55
 Hauwe, Pierre van 16
 Heerhugowaard 65
 Heijden, Th.C.J. van der 207
 Hekker, Aletta 40
 Hellevoetsluis 108
 HEMA 34
 Hendrik, broer Willem III 53, 57, 60, 63,
 66, 79, 124
 's-Hertogenbosch 116, 117
 Het Steen 42, 43
 Hilkhuijsen, J. W. L. 207
 Hippolytusbuurt 58, 165
 Historische Vereniging Maassluis 19
 Hoekwater, A.S. 100, 101, 104
 Hoekwater, kamerlid 123
 Hof van Delft 81, 160, 161, 164
 Hofman, Pierre Davijt 61
 Hofmans, Greet 172
 Hogendorp, Gijsbert Karel van 93, 95, 97,
 102
 Hogersdijk, L. 100
 Hogeschool InHolland 33, 42
 Hogeveen, kapitein 100
 Holst, Marjon van 29
 Hoogezand 148
 Hoogheemraadschap Delfland 13, 35, 99
 Hooikade 36, 40, 68
 Hopstraat 144

Horn-van Nispen, M.L. ten
 Horssen, J. van 207
 Hosson, Dorothea Carolina 139
 Houben, Francine 27, 32
 Houtrushallen 191 Houttuinen 62, 165
 Houtzager, J. & Zn. 59
 Houtzager, L.M. 152
 Hoven Passage 29
 HTM 28, 191
 Hugo de Grootstraat 84, 87
 Huigh de Groothof 30
 Huishoudelijke Maatschappij Haarlem
 139
 Huisman, Jan 47
 Hulst, fam. Van 185
 Hurx, Merlijn 14
 Huyterstraat 85
 IJsselstijn, Dennis 38
 Ikea 26, 43
 In de Veste, winkelcentrum 81, 85, 143
 Indonesië 33
 Interkerkelijk Sociaal Fonds 31
 International Food Floral, show 189
 Irene, prinses 79, 68, 89
 Irish Pub Festival 32
 Isaachsen, Valborg Dzwernitska Egidius
 170
 J.E. Kouwenhoven & Zn. 59, 60
 Jacob Gerritsstraat 70
 Jaffalaaan 85
 Jan Vermeerschool 147, 149
 Janssen, Carry 29
 Jemen 45
 JetRegeltHet 25
 Jeugdtaptoe 35
 Jingdezhen 45
 Jongenshuis 17
 Jongma, Steven 32, 45
 Jonquière, Peter 20
 Jordaan 153
 Jorisweg 86
 Judels jr. 161
 Juliana, hotel 85, 86
 Juliana, koningin 63, 68, 79, 85, 86, 169-172
 Julianalaan 85, 191
 Junius, Milène 28
 Kaa, Jan van der 107
 Kanaal 186
 Kantoorgracht 64
 Kaptein, Rob 44
 Karel V, keizer 162
 Karel XV van Zweden 124
Katbolikon 116
 Kerkstraat 25
 Kesper, L.A. 191
 Keukenhof 18
 Keulen 188
 Kikkerplas 35
 Klijnen, Jos 85
 Kloeg, J.F., firma 69, 70
 Kloek, Els 14
 Kneuterdijk 102
 Knipscheer, Germaine 45
 KNNV 40
 Koch, Jeroen 112
 Kolenbroek, secretaris 101
 Kolk 146, 186
 Koning, Wim de 29
 Koningin Emmalaan 82
 Koningsplein 80, 191
 Koningstraat 80
 Koningsveld 16, 188
 Koninklijk Huisarchief 131
 Koninklijk Instituut van Kunsten en
 Wetenschappen 52
 Koninklijk Nederlands Leger- en Wapen-
 museum 17, 35, 38, 42, 45, 64
 Koninklijke Akademie 15, 121, 122
 Koninklijke Akademie der Beeldende
 Kunsten (A'dam) 119, 133, 134
 Koninklijke Bibliotheek 52
 Koninklijke Bond van Oranjeverenigin-
 gen 88
 Koninklijke Harmoniekapel Delft 45
 Koninklijke Horeca Nederland 27
 Koninklijke Marine 52
 Koninklijke Militaire Academie 116, 117
 Koolemans Beijnen, G.J.W. 157
 Koophandel, hotel De 25
 Koornbeurs 101,161

Koornmarkt 22, 56, 60, 61, 145, 146, 186,
 187
 Koster, H. 119
 Koster, Jan 25
 Kouwenhoven, Jacob Elzinus 59, 62
 Kouwenhoven, Jacoba 62
 Krogt, P.C.J. van der 207
 Krop & Van Breen, antiek 171
 Krop, Jos 171
 Kruit, J.J. 68
 Kruihuisweg 87
 Kruk, P. van der 208
 Kwekerijstraat 84
 Kyoto 28
 LA The Voices 25
 Laan van Overvest 81
 Laan, Kornelis ter 147-149, 152
 Laan, Stip ter 149
 Labouchere, Abel 63
 Laga 40
 Lange Geer 64
 Lansbergen, G.L. 208, 208
 Le Comteprijs 13, 20, 39, 175
 Lee, A. van der 83
 Leeuwen, Adrianus Anthonius Theodorus
 van 55
 Leeuwen, Petronella Alida van 170
 Leeuwen, Theodorus van 55
 Leeuwen, Wilhelmus Hendricus van 169,
 170, 190-192
 Leeuwenberg, Johannes G. 53-55
 Leeuwenberg, S.J. 54, 55
 Leeuwenhoeksingel 57
 Leiden 115, 153, 162
Leidsch Dagblad, Het 153
Leidsche Courant 153
 Leipzig 93
 Leischendam 40
 Lepelbrug 118
 Leuven 119
 Libourel, P.B. 191
 Lichtjesavond 46
 Lijm & Cultuur 28
 Limburg Stirum, Leopold van 93, 102
 Lindenhof, verzorgingshuis 26, 35
 Lint & Co, firma 59
 Lint, Adam Adriaan Leendert de 59
 Lion Cachet, Carel A. 193, 194
 Lisse 18
 Livingstone, Moir 64
 Lodewijk Napoleon Bonaparte 51
 Lodewijk XIV, koning 188
 Loevestein 140
 Londen 188
 Looff, Maaike de 18
 Loon, Johanna van 117
 Loosdrecht, Mark van 35
 Lorrewa, blikfabriek 145
 Lou Bandy 192
 Louise van Pruisen, schoonzus Willem I
 117, 119, 124
 Louw, Johannes Hendricus Jacobus de 56
 Luijendijk, majoor 151
 Lutherse Kerk 41
 Lutz, Will 45
 Luxemburg 112
 Maassluis 19
 Madjid, Franklin 29
 Maerten Trompstraat 85
 Maison Neuve 57
 Maizonnet, Th.G. 98, 101, 102
 Mansholt, S.L. 192
 Margriet 79, 89
 Maria Duystlaan 86
 Maria van Jessekerk 29
 Maria van Oranje-Nassau, dochter prins
 Frederik 124
 Marianne van Oranje-Nassau, jongste
 dochter van Willem I 124
 Mariannne, dochter Willem I 79
 Marijke/Christina 79, 89
 Marina, Fatima el 40
 Marken Jacques C. van 14, 57, 64, 191,
 193, 194
 Marken-Matthes A. van 14, 15
 Markt 17, 38, 45, 62, 63, 67, 118, 121, 146,
 164, 185
 Marteau, Pierre du 188
 Martinus Nijhofflaan 29
 Mast, Jan van der 14

Mattheüs Passie 29
 Maurits 121, 122, 140, 162
 Maurits, zoon Willem III 120, 121
 Màxima, koningin 79
 Mecanoo 27, 32
 Meer, Ria van der 169
 Meer, van der 148, 151
 Meerten, Lambert van 46
 Meeteren, van 51, 52, 63
 Menses, Paul 45
 Mercurius 188
 Meter Hagg, J.A. 208
 Meulen, Floor van der 40
 Mgr. Bekkersschool 42
 MH17 37
 Microtheater 25
 Middachtenweg 87
 Midden-Delfland 18
 Miereveld 122
 Mil, Patrick van 12, 32
 Mineralogisch Geologisch Museum Delft
 30
 MKB Delft 36
 Molenslop 151
 Molslaan 144, 146, 149
 Monica, verzorgingshuis 26, 32
 Mooi Weer Spelen 35
 Mooij, Annelies 18
 Mooij, Mark de 17
 Mozartlaan 42
 Mulder, J.N. 161
 Museum Boerhaave 19
 Museumnacht 42
 Muyskenlaan 42
 Naaldwijk 147
 Napoleon 93, 95, 162
 Naturalis 41
 Nederlandse Oliefabrieken 193, 194
 Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
 27
 Neijzen, G.J. 29
 Netwerk Binnenstad 23
 Netwerk Strategische Monumentenzaken
 23
 Nguyen, Ngoc Minh 37
 Nieuw Delft 20, 29
Nieuwe Delftsche Courant 148
 Nieuwe Kerk 29, 45, 79, 80, 96, 105, 110,
 111, 115, 122, 162, 185, 188
 Nieuwe Kerk (A'dam) 145
 Nieuwe Langendijk 32, 64, 81, 146
 Nieuwe Plantage 13, 97, 82, 83
 Nieuwe Waterweg 108
 Nieuwebrug 109, 110
 Nieuwelaan 40
 Nieuwstraat 110, 118
 Noordeinde 55, 80, 84, 186
 Noorderwier-Reddinghuis, Nassau 145
 Noordwijk 18
 Noort, Max van 185
 Nootdorp 160
 NS 31
 NS station 27
 Nusantara 12, 33, 41
 Ockels, Wubbo 32
 OGEM, NV 57
 Oldebarnevelt, Johan van 140, 141
 Oldebarnevelt, Reinier van 140
 Oldebarnevelt, Willem 140
 Onder Ons, vereniging 144
 Ondernemersvereniging Binnenstad 37
 Oostdijk, A.E. 208
 Oostdijk, Suzanna 140
 Oosteinde 80, 81, 186, 187
 Oosten, Geertrui van 14
 Oosten, Gerard J. van 162
 Oostenrijk 93
 Oosterbaan, D.P. 95
 Oostplantsoen 40
 Oostpoort 85, 186, 187
 Oostsingel 164
 Open Monumentendag 17
 Oranjanier, vereniging 144
 Oranjedag, vereniging 163
 Oranje-Nassau, Louise van 117
 Oranje-Nassau's-Oord, sanatorium 160
 Oranjeplantage 80, 81
 Oranjestraat 81
 Orff, Carl 16
 Os, Henk van 131

Oude Delft 17, 20, 39, 40, 54, 56, 58, 61, 62, 110, 118, 165, 171, 186
 Oude Kerk 30, 118, 145, 162, 164, 186
 Oude Kerkstraat 28, 183
 Oude Langendijk 60, 61
 Oudolf, Piet 35
 Overgaauw Pennis, Cornelis 98, 102
 Overschie 109
 Overvoorde & Cie, firma 52-54
 Overvoorde, G. 53
 Overvoorde, N.D. 53
 OWEE 38
 Oxenaar, R.D.E. 68
 Paape, Gerrit 14
 Paardenmarkt 35
 Paerels, Cristiaan Johannes Willem 58
 Paerels, Pieter Christiaan 58
 Paerels, Willem Adrianus 58,
 Paleis op de Dam 131
 Papaver, De 25
 Papegaai, stokerij De 99
 Papsouwselaan 72
 Parallelweg 152
 Parijs 57
 Parkschool 42
 Patijn, Wytze 21
 Peerdeman, veilinghuis 192
 Penning, B. 208
 Penning, Nicolaes Lodewick 96
 Péron, Eva 170
 Perspectief, stichting 47
 Peterse, C.J. 151, 152
 Philips II 162
 Phoenixstraat 59, 62, 81
 Pieter van Forest, stichting 26, 38
 Pieterstraat 81, 143, 144, 158
 Pijnacker 160
 Plaizier, Rob 29
 Plantage Middenlaan (A'dam) 135
 Platform Spoor 21
 Poels Michel 16
 Polytechnische School 83, 131, 134
 Poortlandlaan 85
 Poortlandplein 85
 Poptahof 33
 Porceleijne Fles 39, 57, 62-64, 189, 192, 193
 Post NL 40
 Post, Natascha 18
 Postduif, De 65
 Potgieter 116
 Prez, Raimond de 20
 Prins Bernhardlaan 85
 Prins, A.J., kantoorboekhandel 72, 73
 Prins, firma 161,162
 Prinsenhof, Stedelijk Museum Het 12, 25-27, 30, 32-34, 36, 37, 45, 48, 189
 Prinsenkwartier 12
 Prinses Beatrixlaan 79, 87
 Prinses Irenetunnel 86, 87
 Probst, George Balthasar 185
 Pronk, Piet 30
 Protestantse Gemeente van Delft 40
 Provincialeweg 87
 Pruisen 93, 103
 Pulchri Studio 35, 131, 133, 134
 PvdA 29, 32
 Raad van Kerken Delft 28
 Raad van State 20
 Raak, Cees van 112
 Raamstraat 86
 Rabobank Coöperatiefonds 11
 Rafaël 131
Recht voor Allen 153
 Reede van Oudtshoorn, Pieter Adriaan van 95
 Regina, plateelfabriek 193
 Reinier de Graaf 30, 33, 34
 Reitsma, Anne 17
 Rembrandt 131, 134
 Renssen, A.H., firma 70, 187
 Republiek der Verenigde Nederlanden 188
 Reynders, Toos 164
 Rhijn, Van, raadslid 80
 Richter, Gerrit Jansz. 62
 Richter, Jan 62
 Richter, Jan Gerritsz. 62
 Richter, Jan Jansz. 62
 Ridderrijk 26

Ridderzaal 19
 Rietveld 25, 145, 165
 Rijk, Julius Constantijn 105
 Rijk, minister 112
 Rijksgebouwendienst 35
 Rijksmuseum 12
 Rijkswaterstaat 26
 Rijkswerf,'s 105, 106, 108, 109
 Rijswijk 87
 Ring Pass 29
 RK Volksbond145
 Rochussen, Charles 106, 110 Roeloffzen-
 Hübner & van Santen 193
 Rokin 134
 Rome 117
 Romein, herberg De 109
 Romeyn, Gerard 29
 Romijn IJzerwaren & Gereedschappen
 55, 72
 Romijn, Herman 54
 Röntgenweg 46
 Roodenburg, Joop 35
 Roon, Gerard van 26
 Roorda van Eysingen, Sicco 153
 Roos, molen De 16
 Rotterdam 15, 93, 95, 96, 103, 105, 106,
 108, 109, 115, 116, 157, 164
Rotterdams Jaarboek 105
Rotterdams Nieuwsblad 152, 159, 162,
 165
 Rotterdamse Kunstkring 172
 Rotterdamse Poort 103
 Rotterdamseweg 85, 148
 Rotterdan The Haque Airport 45
 Royer, Louis 119
 Roze Blok 26
 Rozendaal, Willem Jacob 170
 Rubens, P.P. 131
 Rusland 93
 Rust Roest, Villa 15
 Ruys de Beerenbrouckstraat 87, 170
 Ruyter, Pieter de 19
 Sappemeer 148
 Satudarah 30
 Schaap, A.J. 55
 Scheepmakerij 13, 33, 37
 Scheveningen 93, 96, 122, 134, 157
 Schie 27
 Schie, Maria van 14
 Schiebrug 109
 Schipluiden 37, 79, 160
 Schipper, F.H.B. 152
 Schomaker Uitvaart-Rouwbegeleiding 43
 Schoolvest 56
 Schoonhoven, Jan 11
 Schültz, L. 67
 Schwestern H. & F. Kerber 169
 Science Centre 30
 SDAP 148, 152
 Sieboldhuis 19
 Sint Agathaplein 20, 31, 35, 41, 189
 Sint Eustatiusstraat 86
 Sint-Petersburg 26
 Sint Sebastiaansbrug 23, 35
 Sistah 29
 Slat, Boyan 45
 Sluis 148
 Smit, Joop 44
 Snijders, Sanne 18
 Snoeck, P. 95, 101-103
 Soesterberg 64
 Solheim 169-171
 Sophia Revalidatie 81
 Sophia Stichting 81
 Sophia/Sophie van Württemberg, echtge-
 note van Willem III 56, 79, 81, 90, 121-
 125, 127, 139, 141
 SP 36, 41
 Space Expo 18
 Spinozapremie 35
 Spong, Gerard 26
 Spoorzingel 164
 Spoorzone 12, 20-22, 39-41
 SportArts 25
 Springer, Willem 133
Staatscourant 52, 53
 Stadsbelangen 29
 Stadsdoelen 162, 146, 164, 165
 Stanislas College 17
 Starrenburg, Julia 18

Stassart, G.J.A. van 95
 Stationsplein 21
 Stedelijke Muziekschool 16
 Stefanna, verzorgingshuis 26
 Sterman, Wed. A. & Zn. 67
 Steuteknuel, Petra 18
 Stichting Geschiedschrijving Delft 11, 12
 Stip 32
 Stoelinga, Martin 25
 Struijck 145
 Struijk, Aart 16
 Stuers, Victor de 113
 Sultan Ahmet Moskee 31
 Sultan van Achin 121
Sumatra Post 60
 Susholz, K., firma 59
 Suskolz, Koppel 59
 Syrië 40
 Taalvisite 37
 Talens, fotograaf 191
 Tanis, Marco18
 Tanthof 30, 46
 Taptoe 17, 40
 Technopolis 44
 TeeSet 29
 Tetar van Elven, Adelaïde 138
 Tetar van Elven, Hendricus 138
 Tetar van Elven, Jean Baptiste 131, 134,
 135, 137, 139
 Tetar van Elven, Martinus Gerardus 133,
 134
 Tetar van Elven, Museum 34, 35, 45, 46,
 131
 Tetar van Elven, Paul 131, 133, 134, 136,
 137, 139-141
 Tetar van Elven, Pierre Henri 131, 134,
 136
 Tetar, Anne Françoise Felicitée 138
 Tetteroo, Peter 29
 Textielmuseum 18
 TH/TU 12, 15, 29, 30, 32, 38, 40, 41, 47,
 131, 162
 Theresiastraat 82
 Thienen, W. van 164
 Thomée, J. 160
 Thooft, Joost 63
 Tiel 66
 Tijn, Peter van 18
 Tilburg 18
 Titiaan 131
 TNO 47
 Tobbe, café De 29
 Tollens, H. 116, 119, 127
 Toorop, Jan 194
 TOP 23
 Troelstralaan 29
 True Blue, fotostudio 34
 Truweel met Kroon, brouwerij 186
 Tubbing, Diny 44
 TU-Noord 15
 Turksma, L. 105
 Tuurenhout, Marijke 17
 TU-wijk 45
 Tweede Kamer 19
 Tweede Nieuwsteeg 144
 Unger jr., Albertus Willem 62
 Unger sr., Albertus Willem 62, 67
 Unger, Johannes Carel 62
 Utrecht 119, 123
 V.O. C., voetbalvereniging 160
 VAK 11, 13, 37, 44
 Valls, Manuel 42
 Van Bleyswijkstraat 151
 Van den Bosschestraat 152, 165
 Van der Mandelezaal 16, 27
 Van Emmerik, firma 28
 Van Gogh huis 18
 Van Kinschotstraat 86
 Van Sabben PosterAuctions 193
 Van Slinglandtstraat 86
 Van Tienhovenstraat 82
 Varend Corso 37
 Venduehuis Den Haag 190
 Ver Huell, Quirijn Maurits Rudolph 105,
 107-112
 Verbeek, Yuri 30
 Vereniging Marokaanse Vrouwen 40
 Verhoeven, Gerrit 13
 Verhoeven, J.G. 159
 Verkennis, W.A. 191

Verkerk, Bas 25, 30, 32, 34, 40, 44, 45, 88
 Verlengde Pieterstraat 81, 143, 144
 Vermeer Centrum 26, 37, 42, 48
 Vermeer, Johannes 11
 Verwersdijk 125, 145
 Veste, Theater De 26, 32
 Visbrug 146
 Visser, Wil de 30
 Vissteeg 146
 Vlamingstraat 25, 146
 Vliegenthart, BV L. 66
 Vlieger, molen De, Voorburg 16
 Vliet, Hendrick van 45
 Vlis, Ingrid van der 13
 VOC 121
 Vokurka, Lucas 27
 Voldersgracht 147-149
 Voorhof 33
 Voorn, Robin 27, 28
 Voorstraat 146
 Voorthuysen, Paul 36
 Voskuil, kapsalon 68
 Vree-van Wagtendonk, Carola van 11
 Vrienden van het Prinsenhof 12, 13, 16
 Vries, J. de 80
 Vrij, café 40
 Vrije School 26
 Vrijenbanselaan 28
 Vrouwjuttenland 71, 164
 VVD 32
 W.A. Paerels & Zonen 58, 59
 Waals Hervormde Gemeente 31
 Waalse Kerk 31
 Waldeck-Pyrmontstraat 82
 Waller, F.G 191
 Walsum, G.E. van 191
 Waltman jr., J. 186, 187
 Wap, Jacobus Maria 117
 Wap, Johannes Jacobus Franciscus 115-
 117, 119-125, 127
 Warman, Marilyn 11, 30
 Warmoezierstraat 84
 Warren, Hans 171
 Wassenaar 169
 Wateringse Vest 186, 191
 Waterloo 117, 119, 159
 Waterslootse Poort 103
 WBOOKS, Stichting 12
 Weerdt, Tom de 44
 Wees, J. van 162
 Wees, Johannes van der 96
 Wees, Trudy van der 16
 Welhouck, Agatha 14
 Welsing, inspecteur 151
 Westerbaen, J.J. 140.
 Westerkartier 39, 151, 162
 Westerpap 39
 Westerstraat 152, 164
 Westlandseweg 86, 87
 Westplantsoen 84
 Westvest 44, 162, 165
 Weyers, Herman 37
 Wiel, K. van der 208
 Wijffels, Antoinette 28
 Wijnhaven 60, 59, 186
 Wilde, bode De 101
 Wilhelmina van Pruisen 107, 117
 Wilhelmina, hotel 82
 Wilhelmina, koningin 58-60, 68, 79, 80,
 82-84, 90, 115, 143, 146, 148-150, 153,
 160, 163, 164
 Wilhelminalaan 84
 Wilhelminapark 84, 87-90
 Wilhelminaschool 84, 85
 Wilhelminastraat 84, 85
 Willem I, koning 51, 52, 79, 80, 93, 96,
 97, 99, 101, 105, 106, 108, 110, 111, 113,
 116, 117, 122, 124, 157, 162
 Willem II, koning 18, 52, 53, 79, 80, 105,
 108, 111, 117-120, 122, 127, 162
 Willem II, stadhouder 122
 Willem III, koning 35, 53-55, 57-59, 67,
 79-81, 119, 122-124, 131-133, 135, 136,
 139, 143, 153, 162
 Willem III, stadhouder 122, 140
 Willem IV, stadhouder 122, 139
 Willem V, stadhouder 93
 Willem van Oranje 12, 34, 36, 79, 115,
 119, 122, 143, 146, 162, 182
 Willem, zoon Willem III 79

Willem-Alexander 12, 34, 66, 79, 87-89
Willemstraat 81, 143
Witt, Johannes de 140, 141
Wittenburg, kasteel De 169
Woudt, 't 37, 104
X-Ray 46
Yarden & Van Proosdij Uitvaartzorg 43
Yes!Delft 37
Zaandam 54, 148
Zeelenberg, Hendrik 56, 57
Zeeparel, kinderopvang 38
Zeeuws-Vlaanderen 148
Zegveld, Peter 42
Zuidelijke Nederlanden 52
Zuidervaart-Kühne, Maria 48
Zuidplantsoen 85
Zuidwal 86, 162, 186
Zundert 18
Zurcher, A.G. 66
Zuylen van Nijevelt, Jan Adriaan van 95,
97
Zwanenburg, Th. Van 83
Zweden 93
Zwiggelaars Auctions 186, 190
Zwijndrecht 66
Zwitserland 169

Historische Vereniging Delfia Batavorum - Delft

Activiteiten

Om de belangstelling voor de geschiedenis van Delft te vergroten en te stimuleren ontplooit de Historische Vereniging Delfia Batavorum, opgericht in 1935, verschillende activiteiten.

De vereniging brengt een **jaarboek** uit met vaste rubrieken en historische artikelen. De leden ontvangen het jaarboek zonder extra kosten.

De vereniging kent de **Delfia Batavorumprijs** (de J.W. Blokpenning) toe aan een persoon of instelling die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor het bevorderen van de kennis van de geschiedenis van Delft.

Het **Delfia Batavorumfonds** subsidieert projecten, zoals onderzoeken en historische publicaties die betrekking hebben op Delft.

De vereniging reikt jaarlijks de **Le Comteprijs** uit voor een verfraaiing van het Delftse stadsbeeld.

De **Commissie Behoud Stadsschoon** waakt voor het behoud en het herstel van cultureel erfgoed in Delft.

Jaarlijks organiseert de vereniging enkele **excursies**, waarvan minstens één buiten Delft.

Gemiddeld zes keer per jaar verzorgt de vereniging een **lezing** over veelal specifiek Delftse thema's.

Jaarlijks reikt de vereniging de **Geschiedenisprijs** uit aan de leerlingen van het voortgezet onderwijs met de hoogste score voor hun eindexamen geschiedenis (mits het een 8 of meer is).

De vereniging houdt leden op de hoogte van deze activiteiten door middel van het **Cultuur Historische Bulletin Delf** en een **nieuwsbrief**.

De vereniging heeft een website: <http://www.delfia-batavorum.nl>

Lid worden

U kunt het werk van de Historische Vereniging Delfia Batavorum steunen door lid te worden. U levert daarmee een bijdrage aan het behoud van het historische erfgoed in Delft. Bovendien kunt U dan deelnemen aan de activiteiten van de vereniging.

Aanmelden kan bij het secretariaat:

**Delfia Batavorum, Oranje Plantage 39, 2611TK Delft,
e-mail info@delfia-batavorum.nl.**